

ΑΛΚΗ ΖΕΗ

Ο μεγάλος περίπατος
του Πέτρου

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου

μυθιστόρημα

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ψηφιακή έκδοση Ιούνιος 2013

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Σοφία Ζαραμπούκα
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΟΚΙΜΙΩΝ Ντόρα Τσακνάκη
ISBN 978-960-566-036-9

© 2010, Εκδόσεις **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**
και Άλκη Ζέη

Εκδόσεις **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**
Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα,
τηλ.: 211 3003500, fax: 211 3003562
<http://www.metaixmio.gr>
e-mail: metaixmio@metaixmio.gr

Κεντρική διάθεση
Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα,
τηλ.: 210 3647433, fax: 211 3003562

Βιβλιοπωλεία **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**
Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα
τηλ.: 210 3647433, fax: 211 3003562
Πολυχώρος, Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα
τηλ.: 211 3003580, fax: 211 3003581
Ολύμπου 81, 546 31 Θεσσαλονίκη
τηλ.: 2310 250075, 2310 260085, fax: 2310 260085

Στα παιδιά μας

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

«ΟΧΙ»

Ο θάνατος του τριζονιού

ΩΣ ΤΙΣ ΠΕΝΤΕ ΤΟ ΠΡΩΙ, το τριζόνι χαρχάλευε ακόμη στο χαρτονένιο κουτί του. Ο Πέτρος το είχε ακουμπήσει το βράδυ σ' ένα σκαμνί πλάι στο κρεβάτι του, γιατί σαν πήγε να επιθεωρήσει το κουτί με τα ζουζούνια του, πριν πέσει να κοιμηθεί, βρήκε το τριζόνι στις μεγάλες του ακεφιές. Έτσι ήτανε την πρώτη μέρα που το γλίτωσε από τη γάτα. Το άγγιζε μ' ένα ξυλαράκι κι εκείνο μόλις που κουνούσε τα πόδια του. Ο Πέτρος το 'βαλε στο κουτί, το τσίιζε φυλλαράκια, ώσπου κείνο σιγά σιγά ζωντάνεψε κι άρχισε να τρίζει για τα καλά. Σήμερα, μάλιστα, λογάριαζε να το 'χωνε στη σχισμάδα του μεγάλου δοκαριού, κάτω στην αποθήκη. Μια χαρά τα πήγαινε μέχρι χτες το βράδυ, που ξανακύλησε στα ξαφνικά, γι' αυτό και το πήρε ο Πέτρος κοντά του. Σα σιγουρευύτηκε πως είναι καλά το τριζόνι του και έτριζε, τον πήρε ο ύπνος, μα σαν ξύπνησε στις οχτώ το πρωί το τριζόνι του δεν ακουγότανε πια. Ο Πέτρος ανακάθισε στο κρεβάτι του, πήρε το κουτί, το ακούμπησε πάνω στα σκεπάσματα και κοίταζε το πεθαμένο τριζόνι, που δεν είχε πεθάνει, σαν όλα τα μαμούνια, ανάσκελα, με κοκαλωμένα τα πόδια στον αέρα, μα ήτανε γερμένο στο πλάι με το ένα του φτερούγι ξεδιπλωμένο. Καλά που ήτανε Κυριακή, αλλιώς, θα έπρεπε να φύγει ο Πέτρος για το σχολείο και δε θα είχε καιρό ούτε να το θάψει.

Στο σπίτι κανείς δεν είχε ξυπνήσει ακόμη. Ο παππούς μονάχα έβηχε. Τον άκουγε από την τραπεζαρία να στριφογυρίζει στον καναπέ που το βράδυ γινότανε κρεβάτι του, μα δεν είχε κι αυτός σηκωθεί. Η Αντιγόνη, η αδελφή

του Πέτρου, του είχε πει να την ξυπνήσει νωρίς, αν ήτανε καλός ο καιρός, γιατί θα πήγαινε βόλτα με τις φίλες της. Έκανε λιακάδα και ζέστη, μόλο που ο Οκτώβρης κόντευε να τελειώσει. Όπως ήτανε με τις πιτζάμες και ξυπόλυτος, πήρε το κουτί με το τριζόνι και ζύγωσε στο κρεβάτι της. Παρ' όλη του τη λύπη για το πεθαμένο του ζουζούνι, δεν μπόρεσε να μη γελάσει σαν αντίκρισε το κεφάλι της Αντιγόνης να ξεφυτρώνει από τα σκεπάσματα. Το είχε δει τόσες φορές, και κάθε φορά του φαινότανε και πιο αστείο. Η Αντιγόνη τύλιγε τα μαλλιά της σε άσπρα κουρελάκια –ο Πέτρος μια φορά τα είχε μετρήσει και τα είχε βγάλει εξήντα οχτώ– κι όσο κι αργά και να τέλειωνε τα μαθήματά της, δε βαριότανε να κάνει κάθε βράδυ αυτή τη δουλειά. Χαρά στην υπομονή της. Κι όλον αυτόν τον κόπο, για να έχει την άλλη μέρα ένα κεφάλι φουντωτό σαν κουνουπίδι, με δυο φιογκάκια στο κάθε πλάι, που έπρεπε να απέχουνε ίση απόσταση από τη χωρίστρα, ούτε τριχούλα πιο κει. Είχε ένα κουτί γεμάτο τέτοια φιογκάκια – δύο από κάθε χρώμα– που απαγορευότανε να τ' αγγίξεις, λες και ήτανε στύλος του ηλεκτρικού. Πολύ το καμάρωνε το κουνουπιδένιο της κεφάλι η Αντιγόνη, γιατί όλοι λέγανε πως ήτανε ίδια η Ντιάνα Ντάρμπιν, που όλα τα κορίτσια κάνανε σαν παλαβά να βλέπουν τις ταινίες της και να κάνουν συλλογή από φωτογραφίες της. Η αλήθεια είναι ότι της έμοιαζε πάρα πολύ, κι ο Πέτρος ήτανε πολύ περίεργος να μάθει αν η Ντιάνα Ντάρμπιν κοιμότανε με εξήντα οχτώ κουρελάκια στο κεφάλι.

Η Αντιγόνη –περίεργο– ξύπνησε στις καλές της, τον είπε «Πετράκη» και του υποσχέθηκε να τον πάει 4 με 6 στην «Ατθίδα», τον κινηματογράφο της γειτονιάς, που έπαιζε τους *Λογχοφόρους της Βεγγάλης*. Ο Πέτρος κάθισε στην άκρη του κρεβατιού της και την κοίταζε που έλυνε τα κουρελάκια της.

— Πέθανε το τριζόνι, της κάνει λυπημένα.

Η Αντιγόνη παράτησε το κουρελάκι, που το είχε τραβήξει με δύναμη κι είχε βγάλει και μια τούφα μαλλιά μαζί, και του πήρε το κουτί από τα χέρια.

— Τι παράξενα που έχει απλωμένο το φτερούγι του, απορεί η Αντιγόνη.

Αν την άκουγε ο πατέρας, σίγουρα θα 'λεγε, «παιδαρισμοί». Η Αντιγόνη ήτανε δεκατεσσάρω χρονώ, κι ο μπαμπάς νομίζει πως σαν είσαι πια τόσο μεγάλος, δεν μπορείς να λυπάσαι για ψόφια τριζόνια.

— Θέλεις το κουτί από το βραχιόλι μου, για να το θάψεις; τον ρώτησε.

Παρόλο που ήτανε στις μεγάλες της καλοσύνες, ο Πέτρος αρνήθηκε. Θα το έβαζε το τριζόνι μέσα στη χαραμάδα του δοκαριού, κι ας ήτανε πεθαμένο.

Το πρωινό το έφαγε ανόρεχτα και σαν τον ρώτησε η μαμά αν έχει να κάνει μαθήματα, απάντησε κάτι, που δεν έμοιαζε ούτε ναι ούτε όχι. Τέλειωσε όσο πιο γρήγορα μπορούσε και ροβόλησε κάτω στην αποθήκη. Μόλις άνοιξε την πόρτα, ο Θόδωρος έτρεξε –όσο μπορούσε βέβαια να τρέξει– κοντά του. Ο Θόδωρος ήτανε μια μεγάλη χελώνα, που κάποτε ήτανε ένα μικρό χελωνάκι, που χωρούσε σ' ένα σπιρτόκουτο. Την είχε κάνει τράμπα μ' έναν συμμαθητή του, τον Θόδωρο, του είχε δώσει για να την πάρει ολόκληρο σακουλάκι βόλους και τρεις ακόμα γκαζές. Ο Πέτρος την έβγαλε Θόδωρο, γιατί περπατούσε αργά αργά και βαριεστημένα σαν τον συμμαθητή του. Σα δε χωρούσε πια στο σπιρτόκουτο, την έβαλε σ' ένα κουτί λουκουμιών, την κουβαλούσε μαζί του, σαν πήγαινε περίπατο και την άφηνε να βοσκήσει στο χορτάρι. Όταν μεγάλωσε η χελώνα πάρα πολύ, την κατέβασε στην αποθήκη, την έβγαζε να πάρει αέρα στον φωταγωγό του σπιτιού που σχημάτιζε κάτω ένα μικρό αυλιδάκι και της κουβαλούσε απέξω χορτάρι.

— Θόδωρε, το τριζόνι πέθανε τα ξημερώματα, ανακοίνωσε επίσημα.

Έβαλε το τριζόνι μέσα στη χαραμάδα του δοκαριού, έκλεισε τη σχισμή με πηλό και χάραξε πάνω στο ξύλο μ' ένα σουγιαδάκι: 27 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940.

27 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940 γράφει και ο πατέρας σε μια κίτρινη καρτέλα που έχει απλωμένη πάνω στο τραπέζι της τραπεζαρίας. Άμα γεμίσει με αριθμούς πολλές εκατοντάδες τέτοιες καρτέλες, τότε θα νοικιάσουν πιο μεγάλο σπίτι, κι ο Πέτρος δε θα κοιμάται πια στο ίδιο δωμάτιο με την Αντιγόνη. «Άμα θα 'χω πολλές καρτέλες», απαντάει ο πατέρας κάθε φορά που

εκείνος ή η Αντιγόνη ζητάνε να τους αγοράσει κάτι. Ο Πέτρος όμως, από τον καιρό που ήτανε μικρός και περίσσευε ίσα ίσα το κεφάλι του από το τραπέζι, θυμάται βουνό τις καρτέλες. Η Αντιγόνη λέει πως σαν ήτανε κι εκείνη μικρή, τις έφαγε, γιατί είχε ζωγραφίσει μια γάτα πλάι στα νούμερα. Ο πατέρας, μόλις γυρίσει από τη δουλειά, κάθεται και γράφει τις καρτέλες. Δουλεύει ακόμα και τις Κυριακές. Η μαμά γκρινιάζει, κυρίως τα Σαββατόβραδα, πως θέλει να πάνε σε κανέναν κινηματογράφο, μα ο πατέρας λέει πως αν δεν πάρει συμπληρωματική δουλειά από άλλα μαγαζιά στο σπίτι, δε βγαίνει ο μήνας. Τότε η μαμά τα βάζει με τον κύριο Κοντογιάννη, το αφεντικό του μπαμπά – έχει παραγγελιοδοχικό γραφείο «ΒΟΥΤΥΡΑ-ΕΛΑΙΑ», μα ο ίδιος είναι αδύνατος σαν τσίρος και σπαγγοραμμένος. Έχει χρόνια να κάνει αύξηση στον μπαμπά. Μονάχα κάθε χρόνο, στη γιορτή της μαμάς, στέλνει μια ακριβούτσικη τούρτα. Ο Πέτρος ορκίζεται μέσα του πως από φέτος θα γίνει πρώτος μαθητής και μόλις τελειώσει το σχολείο θα δουλεύει και θα σπουδάζει, κι όλα τα Σαββατόβραδα θα πηγαίνει τη μαμά στον κινηματογράφο. Αυτά τα συλλογιέται τα Σάββατα, μα σαν ξημερώσει μια Κυριακή όλο λιακάδα δεν είναι πια τόσο σίγουρος, αν θα είναι από φέτος ο πρώτος στην τάξη.

27 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940 έχει γράψει πάνω στο λευκό φύλλο της χαρτογραφίας, που τον περιμένει άδικα να σχεδιάσει τον χάρτη της Αυστραλίας. Θαρρείς και το κάνουν επίτηδες και βάζουν γεωγραφία κάθε Δευτέρα, για να 'χει όλη την Κυριακή τη σκοτούρα της χαρτογραφίας. Όλο αποφασίζει πως θα κάνει πρωί πρωί τον χάρτη να ξεμπερδεύει, μα πάντα κάτι συμβαίνει. Αν δεν είχε πεθάνει σήμερα το τριζόνι, μπορεί τώρα να τον είχε κιόλας τελειώσει.

Όταν πια αποφάσισε ν' αρχίσει και ξεσήκωνε το σχέδιο στο τσιγαρόχαρτο, του φώναξε η Αντιγόνη πως είναι ώρα για τον κινηματογράφο. Έγινε ολόκληρος καβγάς πριν φύγουν, για να μην πάει με τα παπούτσια της γυμναστικής, τον έβαλε κι έβρεξε τα μαλλιά του, για να κατακαθίσουν, και τον απείλησε πως αν δε φορούσε το μπλε του σακάκι

με τα χρυσά κουμπιά, δε θα τον έπαιρνε μαζί της. Αν δεν ήθελε τόσο πολύ ο Πέτρος να δει την ταινία, θα προτιμούσε να καθίσει στο σπίτι με τα ζουζούνια του ή να πάει στην αποθήκη με τον Θόδωρο, παρά να βάλει αυτό το γελοίο σακάκι, που το είχε από πέρυσι και του είχανε τόσο κοντύνει τα μανίκια, που αναγκαζότανε όλη την ώρα να τραβάει τα χέρια του προς τα πάνω. Στον δρόμο η Αντιγόνη, μια και τον είχε καταφέρει να της κάνει τα χατίρια, άρχισε τα καλοπιάσματα:

— Δε σε πειράζει, Πετράκη, να 'ρθει μαζί μας στο σινεμά και ο Δημήτρης;

— Ποιος Δημήτρης;

— Ο ξάδελφος μιας συμμαθήτριάς μου. Ένα παιδί από το Κολέγιο.

— Και τι με νοιάζει εμένα, σάμπως θα τον πάρω στην πλάτη μου, απάντησε αδιάφορα ο Πέτρος, που τώρα μόλις άρχισε να καταλαβαίνει τις καλοσύνες της αδελφής του.

Όσες φίλες της είχανε μεγαλύτερους αδελφούς τη ζηλεύανε. «Είσαι τυχερή εσύ, Αντιγόνη», της λέγανε, «που έχεις μικρότερο αδελφό κι αν βγεις με κανένα αγόρι, δεν τον έχεις να σου λέει: ετούτος μ' αρέσει και τούτος όχι».

Στο διάλειμμα ο Δημήτρης έλεγε ένα σωρό βλακείες στην Αντιγόνη. Πως τα μαλλιά της μοιάζουνε κυματάκια που τα χαϊδεύει ο άνεμος και τα κατσαρώνει –πού να ξέρει βέβαια για τα κουρελάκια– και τα χείλια της είναι σαν αμύριστο τριαντάφυλλο.

— Πάψε να τρίζεις, είπε η Αντιγόνη του Πέτρου, που προσπαθούσε να κρατήσει τα γέλια του και τρανταζότανε άθελά του στο κάθισμα.

— Κοίτα πώς μοιάζει στην Ντιάνα Ντάρμπιν, είπανε δυο κορίτσια που καθόντανε μπροστά τους και είχανε γυρίσει μια στιγμή πίσω και είδανε την Αντιγόνη.

Ο Δημήτρης τις άκουσε και αυτός και, αφού κοίταξε για λίγο το κουνουπιδένιο κεφάλι της Αντιγόνης, είπε:

— Αλήθεια, μοιάζεις.

Αν ήτανε μεγάλος αδελφός ο Πέτρος θα προτιμούσε χίλιες φορές για παρέα της αδελφής του τον Γιάννη, το παιδί που καθότανε στο αντικρινό σπίτι κι ερχότανε κάθε τόσο να βοηθάει την Αντιγόνη στα μαθηματικά. Στον δρόμο, σα γύριζαν σπίτι, ο Πέτρος τόλμησε και της το είπε:

— Γιατί δεν πηγαίναμε σινεμά με τον Γιάννη; Αυτός ο Δημήτρης σαν σαχλάκιας μου φαίνεται.

— Δεν ξέρεις τι λες, τον έκοψε η Αντιγόνη. Όλες μου οι συμμαθήτριες κάνουνε παρέα με τα παιδιά από το Αμερικάνικο Κολέγιο, κι ο Γιάννης πάει στο δημόσιο.

Ο Πέτρος δεν της ξαναμίλησε, ώσπου φτάσανε στο σπίτι. Θυμάται πως πέρυσι όλες οι φίλες της Αντιγόνης, κι η Αντιγόνη η ίδια, μιλούσανε για τ' αγόρια από το Γερμανικό Σχολείο. Φέτος ούτε να τους ακούσουνε. Πέρασε η μόδα τους, συλλογιέται ο Πέτρος, και τώρα μιλάνε όλο για τα παιδιά από το Κολέγιο. Η Ρίτα, η καλύτερη φίλη της Αντιγόνης, έλεγε μια μέρα πως δεν τους θένε πια αυτούς τους Γερμαναράδες –εννοούσε τ' αγόρια του Γερμανικού Σχολείου– και πως αν ήτανε εντάξει, έπρεπε ν' αλλάζανε σχολείο, επειδή οι Γερμανοί με τον Χίτλερ τους βάλθηκαν να κατακτήσουν την Ευρώπη. Ο Πέτρος πάει κι αυτός σε δημόσιο σχολείο, όπως ο Γιάννης. Πολύ που θα τον νοιάζει, σα μεγαλώσει, αν κάτι Ρίτες και κάτι Αντιγόνες δεν πάνε μαζί του στον κινηματογράφο. Ένα έργο πιο πολύ το ευχαριστιέσαι να το βλέπεις μόνος σου. Η Αντιγόνη πάει σε ιδιωτικό σχολείο, γιατί όλοι στο σπίτι πιστεύουνε –εκτός από κείνον φυσικά– πως άμα θελήσει κάποιος να την παντρευτεί, θα 'ναι πολύ πιο καλό να του πούνε πως τέλειωσε το ιδιωτικό Παρθεναγωγείο «ΠΑΡΘΕΝΩΝ», παρά το τάδε δημόσιο. Άκου ανοησίες.

— Πάψε πια να κλοτσάς αυτό το κουτί, μου δίνεις στα νεύρα, λέει η Αντιγόνη.

Εκείνος ούτε το είχε προσέξει πως κλοτσούσε ένα άδειο κουτί από τσιγάρα. Το είχε δει πεσμένο μπροστά στην έξοδο του κινηματογράφου και το 'φτασε ως το σπίτι.

Λόγω τιμής ο Πέτρος λογάριαζε να καθίσει αμέσως να κάνει τον χάρτη του, βρήκε όμως μπροστά στην ξώπορτα τον Σωτήρη, το αγόρι που μένει στο πάνω πάτωμα και που του είπε να πάει σπίτι του να δει μια ψόφια φραγκόκοτα που είχε βρει το πρωί σ' ένα έρημο οικόπεδο. Ο Πέτρος δεν είχε δει ποτέ στη ζωή του φραγκόκοτα, ούτε καν ψόφια. Δεν το πήρε είδηση πως πέρασε η ώρα και, σαν του φώναζε η μαμά πως το τραπέζι είναι έτοιμο, δεν είχε ακόμη καλοξεσηκώσει την Αυστραλία στο τσιγαρόχαρτο.

Ο Πέτρος, άμα μεγαλώσει κι έχει οικογένεια δικιά του, ποτέ δε θα τους βάζει να κάθονται γύρω από το τραπέζι να τρώνε. Θα υπάρχει μια σκάλα ξύλινη, που θα πηγαίνει στο απάνω πάτωμα –έχει δει μια παρόμοια στο σπίτι της Ρίτας– κι εκεί θα κάθονται αυτός, η γυναίκα του κι οι τρεις γιοι του, κόρες δε θα 'χει. Σε κάθε σκαλοπάτι κι από ένας τους. Γύρω στο τραπέζι δεν ξέρει γιατί καθέννας λέει τα πιο κουτά πράματα. Και σχεδόν τα ίδια κάθε φορά, μεσημέρι βράδυ.

— Πάλι κακό βαθμό στα ελληνικά, μαλώνει ο μπαμπάς.

— Θέλω να μου αγοράσετε πλισέ φούστα, όλες οι φίλες μου φοράνε, φωνάζει η Αντιγόνη.

— Τι τρώμε τόσο νωρίς, θα μπορούσατε να περιμένετε να τελειώσω την πασιέντσα... πού να ξαναστρώνω πάλι τα χαρτιά.

Ο παππούς κάθεται όλη μέρα και κάνει μια πασιέντσα. Την πασιέντσα του Ναπολέοντα. Στρώνει ολόκληρη την τράπουλα και γεμίζει το τραπέζι.

— Δε σηκώνει άλλο, πρέπει να πάρουμε ύφασμα να φτιάξω κάλυμμα για τον καναπέ. Έρχεται καμιά επίσκεψη και ντρέπομαι τα ξέφτια, παραπονιέται η μαμά.

Ο Πέτρος μπορεί να ορκιστεί πως λένε τις ίδιες φράσεις κάθε μέρα, κι εκείνού του έρχονται στον νου τα πιο απίθανα πράματα να τους πει.

— Σήμερα είδα στον δρόμο ένα άλογο με ψάθινο καπέλο και κολιέ... Για να γίνεις, λέει, καπετάνιος, πρέπει ν' αρχίσεις από μούτσος. Θα μ' αφήσετε να πάω μούτσος;

Κανείς δεν του απαντάει, γιατί κανείς τους δεν προσέχει ποτέ τι τους λέει. Μονάχα σαν έρχεται ο θείος Άγγελος, ο αδελφός της μαμάς, να φάει μαζί τους, όλα αλλάζουνε. Έχει πάντα κάτι καινούριο να πει, που δε βαριέσαι να τ' ακούς. Τα παιδιά του Πέτρου όμως δε θα 'χουνε θείο Άγγελο, θα 'χουνε την Αντιγόνη, που θα μιλάει για φούστες πλισέ.

Ο θείος Άγγελος ήρθε το βράδυ μετά το φαγητό κι έπιασε κουβέντα με τους μεγάλους για τον πόλεμο. Ο Πέτρος συλλογιότανε το τριζόνι κι η καρδιά του σφίχτηκε. Τι τους έπιασε τους άλλους με τον πόλεμο...

— Θα 'σαι τρέλα στρατιωτίνα με το χακί, πείραζε ο θείος την Αντιγόνη.

— Πού να βλέπατε τη Μεγάλη Αντιγόνη στον περασμένο πόλεμο, που τραγουδούσε ντυμένη τσολιαδάκι, είπε ο παππούς.

Ο παππούς, πριν πάρει σύνταξη, δούλευε υποβολέας στον θίασο της «Μεγάλης Αντιγόνης» – γι' αυτό βαφτίσανε και την εγγονή του έτσι. Σε κάθε του κουβέντα θα την αναφέρει. Ό,τι και να πει. Ακόμα και σαν η μικρή Αντιγόνη του λέει: «Καληνύχτα, παππού».

— Αχ, να δεις πώς το 'λεγε το καληνύχτα η Μεγάλη Αντιγόνη σαν έπαιζε Οφηλία. «Καληνύχτα, καλές μου κυρίες..., καλές μου κυρίες, καληνύχτα...» Τι φωνή... όλο μέταλλο...

Μια Κυριακή πρωί δώσανε του παππού μια πρόσκληση για το θέατρο και πήρε και τον Πέτρο μαζί. Η Μεγάλη Αντιγόνη, που είχε πάρει κι αυτή προ πολλού σύνταξη, θα έπαιζε σκηνές από παλιές της επιτυχίες. Ο Πέτρος είδε πάνω στη σκηνή μια γριά μπογιατισμένη που έπαιζε το κοριτσάκι. Ο παππούς έκλαιγε για τα καλά, στο πλάι του. Ο Πέτρος προτιμούσε να 'χε μείνει στην αποθήκη με τον Θόδωρο.

Η μαμά έφερε καφέ στον θείο Άγγελο και λέει στα παιδιά πως είναι ώρα για ύπνο. Η Αντιγόνη θέλει να την ξυπνήσουν νωρίς, για να περάσει άλλη μια φορά την ιστορία της.

— Εσύ, Πέτρο, τα τέλειωσες όλα; τον ρωτάει η μαμά στην πόρτα.

— Έμεινε κάτι να μπογιατίσω, της απάντησε, μα κείνη δεν καλοπρόσεξε τι της είπε, γιατί την ίδια στιγμή κάτι έλεγε ο θείος Άγγελος για αλεύρι και

για ζάχαρη.

Ο Πέτρος έκλεισε τη χαρτογραφία, της οποίας το φύλλο είχε μείνει κατάλευκο με την ημερομηνία μόνο στην κορφή, και την έβαλε στη σάκα του. Τι θα 'λεγε αύριο στον κύριο Λουκάτο, τον δάσκαλό του, όταν θα ερχότανε η ώρα να μαζέψει τις χαρτογραφίες; Ας γινότανε κάτι να μην πήγαινε αύριο σχολείο. Όχι βέβαια πόλεμος, που λέει ο θείος Άγγελος, μα μπορούσε να πάθαινε, ας πούμε, μαγουλάδες. Όλη η τάξη έπαθε και μόνο αυτός είχε την ατυχία να μην κολλήσει. Ξαπλώνει στο κρεβάτι του και κουκουλώνεται πάνω από το κεφάλι να μην τον εμποδίζει το φως, ώσπου να τυλίξει η Αντιγόνη τα κουρελάκια της.

Αν δεν είχε πεθάνει το τριζόνι, θα την είχε σχεδιάσει πρωί πρωί την Αυστραλία.

...«27 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940, ενθάδε κείται το ΜΕΓΑΛΟ ΤΡΙΖΟΝΙ»... αυτό είναι γραμμένο με μεγάλα πράσινα γράμματα στη χαρτογραφία... γι' αυτό δεν τον μαλώνει ο κύριος Λουκάτος.

— Γιατί φορείς πένθος; ρωτάει ο δάσκαλος.

— Για το τριζόνι, απαντάει ο Πέτρος και κοιτάζει το μαύρο κρέπι στο μανίκι του.

— Να πενθήσουν όλοι, διατάζει ο κύριος Λουκάτος.

Η τάξη όμως είναι άδεια... ούτε ένα παιδί... και στην έδρα κάθεται τώρα ο θείος Άγγελος.

— Τι κάθεσαι, τα παιδιά πήγανε στον πόλεμο, λέει του Πέτρου.

...Έξω στον δρόμο ακούγονται φανφάρες... «Περνάει η Μεγάλη Αντιγόνη», ακούγεται η φωνή του παππού. Ο Πέτρος σκύβει από το παράθυρο. Στον δρόμο περνάει η Αντιγόνη, η αδελφή του, ντυμένη τσολιαδάκι... Τα μαλλιά της τα 'χει τυλιγμένα σε γαλάζια κουρελάκια, που οι άκρες τους ανεμίζουν σαν σημαίες... Κρατάει ένα ταμπούρλο και πίσω της κόσμος... Βρέθηκε κι ο Πέτρος στο πλήθος... ο κόσμος ουρλιάζει... ο Πέτρος τρέχει... τρέχει να γλιτώσει από τις φωνές... προσπαθεί να χωρέσει στη χαραμάδα του δοκαριού... μα το τριζόνι δεν τρίζει...

ουρλιάζει κι αυτό δυνατά και απαίσια... εκείνος στριμώχνεται στη χαραμάδα, να μην το ακούει... κάποιος τον σπρώχνει... θέλει, φαίνεται, να κλείσει τη χαραμάδα με πηλό... μα το τριζόνι ουρλιάζει... ουρλιάζει... ένα χέρι τού χαϊδεύει το μέτωπο...

Άνοιξε τα μάτια του. Πάνω από το κρεβάτι του είναι η μαμά κι η Αντιγόνη, ντυμένη με την καινούρια της ποδιά και δυο μπλε φιογκάκια στο κεφάλι, ένα σε κάθε μεριά, στην ίδια απόσταση από τη χωρίστρα. Ο Πέτρος ανακάθεται βιαστικά. Άργησε, φαίνεται, να ξυπνήσει για το σχολείο. Μα να που το ούρλιαγμα συνεχίζεται και στον ξύπνο του, κι η μαμά είναι τρομαγμένη.

— Σήκω, του λέει, να είσαι ντυμένος, έγινε πόλεμος. Δεν ακούς τις σειρήνες;

Εν τω μέσω φυλής Κολμυρίδων

Ο ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ κρεμάστηκαν στο παράθυρο. Στη σάκα του Πέτρου η χαρτογραφία μπορούσε να κάθεται ξένοιαστη, εδώ γίνεται κιόλας πόλεμος. Η μαμά πήρε κάτι σακούλια κι έφυγε φουριαστή. «Πάω στον μπακάλη. Αν περάσει ο θείος σας, πείτε έφτασα αμέσως.» Ο μπαμπάς έβαλε το καπέλο του. «Εγώ, μια φορά, θα πάω να δω τι γίνεται στου Κοντογιάννη.» Ο παππούς κοιτούσε κι αυτός στον δρόμο από το άλλο παράθυρο και μουρμούριζε: «Το 'λεγα εγώ, από χτες. Όλο πάνω σε ρηγάδες έπεφτα και μου κλείνανε τις πόρτες. Ούτε μια πασιέντσα δε βγήκε».

Κάτω στον δρόμο ακούγονταν τραγούδια και εμβατήρια. Περνούσανε φορτηγά γεμάτα στρατιώτες που πετούσανε τα δίκochά τους στον αέρα και φώναζαν: «ΟΧΙ. Όχι στους Ιταλούς που ρίχτηκαν στα καλά καθούμενα να φάνε την Ελλάδα».

— Θα γκρεμιστείς.

Τράβηξε ο Πέτρος από τη ζακέτα την Αντιγόνη που είχε κρεμαστεί ημισή έξω από το παράθυρο κι έστελνε φιλιά στους στρατιώτες που τραγουδούσαν τώρα το «Εν τω μέσω φυλής Κολμυρίδων», που το 'ξερε ο Πέτρος από το σχολείο. Βέβαια τα λόγια τα πραγματικά του τραγουδιού ήτανε: «Εν τω μέσω φοινίκων μυρίων νικηφόρος στρατός προχωρεί». Ο Πέτρος όμως κι όλη του η τάξη ως πέρυσι το τραγουδούσαν: «Εν τω μέσω φυλής Κολμυρίδων», έτσι νόμιζαν πως ήτανε το σωστό. Κάποιος στρατός

–Έλληνες φυσικά– νίκησε τη φυλή των Κολμυρίδων, που κι ο Πέτρος κι όλα τα παιδιά φαντάζονταν πως θα ήτανε κάτι σαν τους Μυρμιδόνες. Παρόλο που πέρυσι στο τέλος του χρόνου έφυγε ο δάσκαλος της Ωδικής και ήρθε καινούριος, που τους έγραψε τα σωστά λόγια στον πίνακα. Τα παιδιά όμως πιο πολύ το καταλάβαιναν πρώτα. «Εν τω μέσω φοινίκων μυρίων» δεν τους έλεγε τίποτε. Τραγουδούσαν, λοιπόν, τώρα οι φαντάροι κι ο Πέτρος τους φανταζότανε να ορμούν με τα ξίφη και να νικούν τους βάρβαρους Κολμυρίδες.

— Εμείς οι Έλληνες πάντα νικούμε στους πολέμους. Ε, παππού;

Ο παππούς δεν απαντάει, ψάχνει μέσα στους στρατιώτες ν' ανακαλύψει τον θείο Άγγελο.

— Θα 'χει και αστέρι στις επωμίδες ο θείος, ε, παππού;

— Γεια σας, λεβέντες, τσιρίζει η Αντιγόνη και ραίνει με κάτι μισομαραμένες μαργαρίτες, που άρπαξε από ένα βάζο, τους στρατιώτες που συνεχίζουν να περνάνε ατέλειωτα.

Ο Πέτρος φανταζότανε τον πόλεμο σαν κάτι φριχτό. Να όμως που δεν ήταν έτσι. Έμοιαζε σαν γιορτή, σαν πανηγύρι. Κι αν δεν ήτανε οι σειρήνες που ούρλιαζαν κάθε τόσο, θα μπορούσε να χαρεί που δεν είχε σχολείο δευτεριάτικα.

— Κοίτα την κυρία Λεβέντη, τον σπρώχνει με τον αγκώνα η Αντιγόνη.

Είναι η κυρία του κάτω πατώματος, χοντρή με κόκκινα βαμμένα μαλλιά, που κουβαλάει δυο τεράστια σακούλια.

— Καλημέρα σας, της φωνάζουνε κι οι δυο από το παράθυρο.

Εκείνη όμως ούτε που γύρισε να τους κοιτάξει, παρά χώθηκε βιαστικά βιαστικά στην πόρτα.

Η μαμά γύρισε με άδεια σακούλια από τον μπακάλη. Γινότανε, λέει, σκοτωμός. Δεν μπορούσε να περιμένει, γιατί φοβότανε μην έρθει ο θείος Άγγελος που θα βιαζότανε ίσως να πάει να παρουσιαστεί.

— Λες να μην προλάβει να περάσει, τρομάζει ξάφνου η μαμά.

Γύρισε κι ο μπαμπάς από το γραφείο –«ΒΟΥΤΥΡΑ-ΕΛΑΙΑ – Γ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ»– που το βρήκε κλειστό.

— Δεν είναι ψυχή, είπε ο μπαμπάς τόσο λυπημένα, που ο Πέτρος απόρησε γιατί να λυπάται τόσο, αφού θα 'χει κι αυτός την τσαγκαροδευτέρα του.

Ο Πέτρος θέλει να κατέβει στον δρόμο που του φωνάζει ο φίλος του ο Σωτήρης, μα ο πατέρας δεν τον αφήνει. «Δεν ξέρουμε, λέει, τι μπορεί να συμβεί σήμερα, κι ύστερα, από στιγμή σε στιγμή, πρέπει να φανεί ο θείος Άγγελος, να μας αποχαιρετήσει.»

Η Αντιγόνη βαρέθηκε να κοιτάζει από το παράθυρο και δοκιμάζει στον καθρέφτη ένα άσπρο μαντίλι που το στεριώνει με τσιμπιδάκια στα μαλλιά.

— Ως πόσο χρονώ δέχονται εθελόντριες αδελφές, μαμά;

Η μαμά ούτε απαντάει, έχει καθίσει κάτω στο πάτωμα και ψάχνει μέσα στα ντουλάπια του μπουφέ. Τραβάει έξω διάφορες χαρτοσακούλες, τις ανοίγει, τους ρίχνει μια ματιά και τις χώνει μέσα. Είναι η πιο νευριασμένη απ' όλους τους μεγάλους. Ίσως γιατί για κείνη δεν είναι ποτέ αργία. Ούτε με τον πόλεμο. Πάντα, και τις Κυριακές και τα Χριστούγεννα ακόμα, θα κάνει όλες τις δουλειές και τις γιορτές ακόμα πιο πολλές.

— Τρεις οκάδες φασόλια... δυο οκάδες ζάχαρη... μισή οκά φακή... λίγα δράμια σιμιγδάλι... μία οκά αλεύρι..., μουρμουρίζει η μαμά, ψαχουλεύοντας τα σακούλια.

Τι την έπιασε κι απარიθμεί στα φωναχτά τι έχει μέσα ο μπουφές. Το κουδούνι που χτύπησε δεν ήτανε ο θείος Άγγελος. Ήτανε η Ρίτα, η συμμαθήτριά της Αντιγόνης. Τα μάτια της είναι κλαμένα. Πήρανε τον αδελφό της στρατιώτη. Πάει κι ο πατέρας της να καταταχτεί. Γενική επιστράτευση.

— Εσύ, μπαμπά, δε θα πας στον πόλεμο; ρωτάει όλο έξαψη η Αντιγόνη.

Η μαμά απαντάει πως ο μπαμπάς δεν είναι και τόσο νέος για να τον καλέσουνε στα όπλα. Του Πέτρου του ήρθε να φωνάζει: «Κρίμα. Θα ήτανε

τόσο ωραίο να 'χεις μπαμπά που να πηγαίνει στον πόλεμο».

Από την πόρτα του δρόμου μπαίνει κάποιος αξιωματικός. Ο θείος Άγγελος. Ο Πέτρος λίγο έλειψε να μην τον γνωρίσει. Κατεβαίνει κουτρουβαλητά τις σκάλες για να τον ανταμώσει και κρεμιέται απάνω του. Ανθυπίατρος, έτσι λέγεται. Έχει διακριτικό στις δύο άκρες του γιακά του μια βουσσινιά λωρίδα. Τι ωραίος που είναι ο θείος Άγγελος με τη στολή. Η μαμά κι ο παππούς κλαίνε που τον βλέπουν. Καλά που είναι η Αντιγόνη και η Ρίτα και σώζουν την κατάσταση. Η Ρίτα ξέχασε κιόλας τα πρησμένα της μάτια και σπρώχνει την Αντιγόνη:

— Σύστησέ με, λοιπόν, στον θείο σου, της ψιθυρίζει.

— Θείε Άγγελε, αυτή είναι η Ρίτα, η καλύτερή μου φίλη, που σου 'λεγα.

— Βρε, Αντιγονάκι, αστειεύεται ο θείος Άγγελος, έχεις τόσο ωραία φίλη και μου τη γνωρίζεις τώρα που θα πάω στον πόλεμο.

— Δεν πειράζει, θα σας περιμένω νικητή, αποκρίνεται με νάζι η Ρίτα και ξεκρεμάει από τον λαιμό το χρυσό της μενταγιόν και κάνει να του το περάσει στον λαιμό.

— Τρελάθηκες, τη σταματάει η Αντιγόνη, τι θα πει η μαμά σου;

— «Όλα στον στρατό», αυτό είναι το σύνθημά μας, λέει η Ρίτα και κρεμάει το μενταγιόν της στον λαιμό του θείου Άγγελου που γελάει χαρούμενα.

Γελάει όπως τις Κυριακές που έτρωγε μαζί τους και τον παρακαλούσανε να μείνει λίγο παραπάνω μετά το φαγητό, κι εκείνος έλεγε όλο γέλιο: «Αφήστε με να προλάβω το ραντεβουδάκι μου». Η μαμά ανησυχεί, γιατί ο θείος Άγγελος φορεί από μέσα ένα ψιλό πουλοβεράκι μονάχα.

— Θα μας δώσουν απ' όλα σα φτάσουμε στο μέτωπο, την καθησυχάζει εκείνος.

Βιάζεται να φύγει κι αγκαλιάζει πρώτα τον παππού. Του παππού τα χέρια τρέμουνε. Η μαμά βάζει τα κλάματα. Ο Πέτρος συλλογιέται πως η οικογένειά του δεν έχει καθόλου ηρωισμό. Η Αντιγόνη μόνο και η Ρίτα

ξέρουνε ν' αποχαιρετούνε κάποιον που πάει στον πόλεμο. Τον πιάνουν αγκαζέ κι οι δυο και κατεβαίνουν τις σκάλες τραγουδώντας:

Καμα-ρωτά περ-νούν τα φαντα-ράακια μας...

Ο Πέτρος τρέχει κι αυτός ξοπίσω, πηδώντας δυο δυο τα σκαλιά. Συλλογιέται τη μέρα που θα γυρίσει ο θείος Άγγελος νικητής, πόσα θα 'χει να τους λέει. Θα τον κρατούν πολλή ώρα τις Κυριακές κι ας χάνει το ραντεβουδάκι του.

Σταμάτησαν όλοι τους μπροστά στην ξώπορτα. Ο θείος Άγγελος φιλάει βιαστικά τις κοπέλες, του Πέτρου του δίνει ένα χαϊδευτικό μπατσάκι στο μάγουλο και πηδάει στο πρώτο φορτηγό με στρατιώτες, που περνάει μπροστά τους. Η Αντιγόνη και η Ρίτα κάνουνε σαν τρελές, κουνούνε τα χέρια τους, τα μαντίλια τους να τον αποχαιρετήσουν. Το φορτηγό έστριψε στη γωνία του δρόμου και χάθηκε. Εκείνες όμως δεν το κουνάνε από τη θέση τους. Μένουνε κειδά, κοιτάζουν το αυτοκίνητο κατακεί που χάθηκε. Ο Πέτρος γύρισε μια στιγμή και είδε τη Ρίτα να κρατάει με το χέρι το μάγουλό της.

— Σε πονάει το δόντι σου; τη ρώτησε.

— Βλάκα, κάνει η Αντιγόνη, τη φίλησε ο θείος.

Από τη σκάλα ακούστηκε ένα κουτρουβαλητό, ήτανε ο Σωτήρης του πάνω πατώματος, που κατέβαινε όπως πάντα τρία τρία τα σκαλιά. Λίγο ακόμα και θα 'πεφτε πάνω στα κορίτσια με τη φόρα που είχε πάρει.

— Πάμε, λέει του Πέτρου, να δούμε που θα περάσουνε τα άρματα μάχης.

— Πέτρο, πού πας; τσίριξε η Αντιγόνη.

— Πες στη μαμά, πάω να δω πιο κάτω, με τον Σωτήρη, της φώναξε, κι ούτε νοιάστηκε ν' ακούσει τι του απάντησε.

Πιάσανε με τον Σωτήρη την τρεχάλα κι ήτανε κιόλας μακριά.

Τα άρματα μάχης δεν τα είδανε, μα τριγύριζαν στις γειτονιές και χαζεύανε τ' αυτοκίνητα, που κουβαλούσανε τους στρατιώτες. Σπρώχνονταν μέσα στον κόσμο, που σκαρφάλωνε στα τραμ, στα λεωφορεία και κρεμότανε σαν τσαμπιά σταφύλια, και φώναζε: «ΟΧΙ, ΟΧΙ».

— Τρέχουνε να παρουσιαστούν στον στρατό, είπε ο Σωτήρης που ήτανε πάντα καλά πληροφορημένος για όλα.

— Στο καλό και με τη νίκη, ξελαρυγγιαζόντανε να φωνάζουν κι εκείνοι.

Ύστερα φτιάξανε δυο δίκοχα από μια εφημερίδα που βρήκανε πεταμένη κάτω, μπήκανε στη σειρά, δηλαδή ο ένας μπρος κι ο άλλος πίσω – φυσικά, ο Σωτήρης μπροστά– και τραγουδούσανε ένα αυτοσχέδιο εμβατήριο:

Άγγλοι, Γάλλοι – πατατάδες

Ιταλοί – μακαρονάδες

κι Έλληνες παλικαράδες.

Σα γύρισε ο Πέτρος στο σπίτι, η φωνή του ήτανε βραχνή από το πολύ τραγούδι. Θα 'τανε πια απόγευμα, μα ξεχάσανε να τον μαλώσουν.

Κι όμως, ό,τι και να πεις, άλλαξαν πάρα πολλά από τότε που άρχισε ο πόλεμος. Πρώτα απ' όλα ο Πέτρος πήρε μια λαχτάρα. Είχε ξεχαστεί να κατέβει στην αποθήκη κι ο καημένος ο Θόδωρος θα πεινούσε κι ούτε θα 'χε μάθει πως οι Έλληνες πολεμούσανε τους Μουσουλινάδες – έτσι έλεγε ο Σωτήρης τους Ιταλούς. Πρωί πρωί την άλλη μέρα κατέβηκε να τον ταΐσει. Στον διάδρομο που πάει στις αποθήκες αντάμωσε τον ιδιοκτήτη του σπιτιού που κουβέντιαζε με κάποιον κοντό με μουστάκι, σαν κουτσουλιά, πάνω από τα χείλη του.

— Εγώ μια φορά δεν αναλαβαίνω τέτοια δουλειά, έλεγε ο κοντός με την κουτσουλιά.

— Και πού θα πηγαίνει ο κόσμος με τον βομβαρδισμό; ρώταγε ο ιδιοκτήτης. Εμένα με υποχρεώνουν να φτιάξω καταφύγιο.

Θα κάνουν τις αποθήκες καταφύγιο, συλλογίστηκε ο Πέτρος, κι άρχισε να εφευρίσκει τι θα 'λεγε στην Αντιγόνη, για να την πείσει να πάρουνε τον Θόδωρο στο δωμάτιό τους.

— Πιο σίγουρα θα 'ναι στην ταρατσα, χαχάνισε ο κουτσουλιάς, εδώ, αν πέσει μπόμπα, θα 'χουνε κι ολόκληρο το σπίτι από πάνω τους.

Έτσι, η αποθήκη δεν έγινε καταφύγιο και σα γινότανε μέρα ο βομβαρδισμός, όλοι οι ένοικοι του σπιτιού –εκτός από τον παππού τον δικό του και τη γιαγιά του Σωτήρη, που δεν μπορούσαν ν' ανεβούνε την εξωτερική στριφογυριστή σκάλα– ανεβαίνανε στην ταρατσα και βάζανε μια κασαρόλα στο κεφάλι τους μην πέσει κανένα θραύσμα από βλήμα αντιαεροπορικού. Αν ο βομβαρδισμός γινότανε νύχτα, κανένας δεν κούναγε από το κρεβάτι του. Μονάχα που ο Πέτρος κουκουλωνότανε με τα σκεπάσματα ως πάνω από το κεφάλι. Δε φοβότανε κανείς τους, παρόλο που, σα βομβαρδίστηκε το λιμάνι του Πειραιά, τρανταζότανε ο κόσμος στο μπουμπουνητό. Τα τζάμια τρέμανε, μα δεν υπήρχε φόβος να σπάσουνε, γιατί είχανε κολλήσει άσπρες λουρίδες από πάνω ως κάτω. Ο Σωτήρης μάλιστα παράβγαινε με ποιον θα κάνει τα πιο γουστόζικα σχήματα. Ξέρανε όμως πως η Αθήνα δε θα βομβαρδιστεί. Το 'χε πει η κυρία Λεβέντη, που το 'χε μάθει από τον Μάικλ, τον Εγγλέζο, που είχε αρραβωνιαστεί με την κόρη της, τη Λέλα, λίγες μέρες αφού κηρύχτηκε ο πόλεμος.

Μια μέρα σταμάτησε ένα ταξί μπροστά στην πόρτα και βγήκε η Λέλα μ' έναν Εγγλέζο αξιωματικό, που η μούρη του ήτανε τόσο κόκκινη, σαν τα βαμμένα μαλλιά της κυρίας Λεβέντη. Κρατούσε από το λουρί έναν σκύλο, λυκόσκυλο –αργότερα ο Πέτρος έπιασε φιλίες μαζί του– που τον λέγανε Στορμ και εγγλέζικα, λέει, θα πει καταιγίδα. Η Αντιγόνη ζήλεψε το

καινούριο ταγέρ που φορούσε η Λέλα, ο Πέτρος τον σκύλο κι η μαμά ένα τεράστιο χαρτονένιο κουτί που έβγαλε ο Εγγλέζος από το πορτ μπαγκάζ.

— Λένε πως στους Εγγλέζους αξιωματικούς δίνουνε κάθε βδομάδα τόσα τρόφιμα, που μπορούν να χορτάσουν δυο οικογένειες, είπε η μαμά πικραμένα.

Η μαμά ήτανε πάντα λυπημένη τώρα τελευταία, δε χαιρότανε ούτε με τις μεγάλες νίκες. Ούτε σαν έπεσε το Τεπελένι, που κι ο παππούς ακόμα βγήκε με μια σημαιούλα στο μπαλκόνι και τραγουδούσε τις μεγάλες επιτυχίες της Μεγάλης Αντιγόνης, που εμψυχώνανε τους στρατιώτες, στον περασμένο πόλεμο.

— Μαμά, πήρανε το Τεπελένι, ξεφωνίζει ο Πέτρος.

— Το άκουσα, μην τσιρίζεις, ήτανε η απάντησή της.

Ο Πέτρος δεν καταλαβαίνει, γιατί δε χαίρεται η μαμά. Θαρρείς και δεν είναι Ελληνίδα. Τόσες νίκες, τόση δόξα! Αχ, πότε πια θα γυρίσει αυτός ο θείος Άγγελος να τα διηγηθεί όλα. Η Ρίτα και η Αντιγόνη πλέκουνε συνέχεια κάλτσες για τον στρατό, κι όταν μιλάνε για τους στρατιώτες, λένε: «Οι ήρωές μας». Ο παππούς τούς λέει: «Οι λεβέντες μας». Κι ο μπαμπάς ακόμα που δε μιλάει πολύ –κυρίως από τότε που δεν έχει πια τη βασική δουλειά του και είναι σχεδόν όλη τη μέρα στο σπίτι, ο κύριος Κοντογιάννης του είπε πως κλείνει προσωρινά το μαγαζί «ενόψει των εξελίξεων»,– κι ο μπαμπάς, λοιπόν, παρατάει κάθε τόσο τις καρτέλες του και καρφώνει σημαιάκια σ' έναν μεγάλο χάρτη που κρέμασε στον τοίχο, σημειώνοντας κάθε πόλη όπου μπαίνει ο ελληνικός στρατός.

Μόνο η μαμά έχει παραξενέψει και δεν τη νοιάζει για τις νίκες. Όλα τα βλέπει στενάχωρα, ακόμα και τα δελτάρια που στέλνει ο θείος Άγγελος εκείνη τα ερμηνεύει αλλιώςτικα απ' όλους τους άλλους. Στο τελευταίο που τους έστειλε από «κάπου στο μέτωπο», έγραφε: «Μου γράφετε πως στην Αθήνα έχει λιακάδες, εδώ έχει κρύο και χιόνια... μ' ενοχλεί το μεγάλο δάχτυλο του ποδιού μου...»

Αυτό το μεγάλο δάχτυλο ξεσήκωσε πολλές συζητήσεις, γύρω στο τραπέζι.

— Θα του είναι κοντές οι αρβύλες, αυτό είναι, έλεγε ο παππούς.

— Εγώ σας λέω πως έχει πάθει κρουοπάγημα, μιλούσε η μαμά, με την καινούρια λυπητερή φωνή της.

— Άκου, κρουοπάγημα! Θύμωσε ο παππούς. Αυτοί είναι οπλισμένοι με μάλλινα ως τον λαιμό. Δε βλέπεις τις φωτογραφίες στις εφημερίδες; Η πριγκίπισσα του διαδόχου με τα ίδια της τα χέρια τα μοιράζει.

Η μαμά, όμως, επέμενε πως ο θείος Άγγελος δεν είναι κανένας μυγιάγγιχτος να παραπονιέται πως του πονάει το δάχτυλο, γιατί είναι μικρή η αρβύλα. Κι ακόμα, συνεχίζει νευριασμένη η μαμά, οι γυναίκες που στέκονται στην ουρά στον μπακάλη λέγανε πως φτάνουνε κάθε μέρα από το μέτωπο πλήθος τραυματίες με κρουοπαγήματα.

Ο Πέτρος κι ο παππούς δεν προφταίνουν να φτιάχνουνε, με γαλάζιο και άσπρο χαρτί, σημαιούλες και να τις κρεμάνε στο μπαλκόνι σε κάθε καινούρια νίκη. Κι ο Πέτρος μάθαινε στον παππού όλα τα καινούρια τραγούδια, που σατιρίζανε τον Ντούτσε και τους Ιταλούς. Ο παππούς μισούσε τους Ιταλούς, γιατί, πριν από πολλά χρόνια, κάποιος Ιταλός τον είχε κάνει τόπι στο ξύλο.

Ήτανε περιοδεία με τον θίασο της Μεγάλης Αντιγόνης στην επαρχία. Μόλις είχε παντρευτεί τη γιαγιά, που ήτανε κόρη του ηλεκτρολόγου του θεάτρου. Είχανε πρεμιέρα. Παίζανε την *Κυρία με τας Καμελίας*. Όπως πάντα, όταν δεν υπήρχε μπούκα υποβολέα, ο παππούς είχε στηθεί άκρη άκρη στις κουίντες. Η Μεγάλη Αντιγόνη δεν μπορούσε να κάνει χωρίς τον παππού. Ποτέ της δε θυμόταν τα λόγια και πολλές φορές τα μπέρδευε με φράσεις από άλλο έργο. Ο παππούς ήξερε να της τα ψιθυρίζει τόσο μαστόρικα, που κανένας δεν το 'παιρνε είδηση. Όταν λοιπόν βρισκόταν εκείνη στη σκηνή, ο παππούς δεν είχε δικαίωμα, ούτε μια στιγμή, ν' αποξεχαστεί. Άμα όμως το έργο ήτανε παιγμένο πολλές φορές, μπορούσε τότε εκείνος να ξεκουραστεί λιγάκι. Εκείνο το βράδυ έριξε κρυφά μια

ματιά στην πλατεία να καμαρώσει τη γιαγιά που είχε βάλει τα καλά της και παρακολουθούσε στην πρώτη σειρά την παράσταση. Και τι να δει! Έναν άντρακα καθισμένο στο πλάι της να προσπαθεί να της πιάσει το χέρι κι η γιαγιά να το τραβάει νευριασμένα. Δίνει λοιπόν μια ο παππούς, βγαίνει στη σκηνή, πηδάει στην πλατεία και αστράφτει ένα χαστούκι στον μαντράχαλο. Πετιέται κείνος ολόρθος και τότε κατάλαβε ο παππούς πως ήτανε δυο μέτρα μπόι. Φυσικά, η παράσταση σταμάτησε, ο κόσμος φώναζε, κι ο ψηλέας –όπως έμαθε ο παππούς μετά, ήτανε ένας Ιταλός μηχανικός που εργαζότανε σε μια ξένη εταιρεία που έχτιζε στην περιοχή μια γέφυρα– έκανε τον παππού του αλατιού και σταμάτησε μονάχα σαν είδε τη γιαγιά να λιποθυμάει στο κάθισμά της.

— Και δεν ήτανε που μ' έδειρε, με είπε και σαλιμπάγκο, αγαναχτούσε ο παππούς, κάθε φορά που διηγιότανε την ιστορία.

Γι' αυτό, λοιπόν, τώρα χαιρότανε που τις τρώγανε και οι Ιταλοί στο μέτωπο.

— Δεν μπορεί, έλεγε ο παππούς, κάποιος, κάποιος εγγονός ή κανένα ανίψι κείνου του κερατά θα τις τρώει στα πισινά από τα φανταράκια μας.

Κοντά στ' άλλα, ο παππούς δεν κρατιότανε από τη χαρά του, γιατί έμαθε πως η Μεγάλη Αντιγόνη –παρόλο που θα 'τανε πια εξήντα τόσο χρονών– ντύθηκε ξανά τσολιαδάκι και τραγουδούσε σ' ένα μεγάλο θέατρο για να εμψυχώσει τα μετόπισθεν.

— Θα με πας, Πετράκη, κούτσα κούτσα να τη δω στα παρασκήνια, έλεγε και λάμπανε τα μάτια του.

Σαν έπεσε το Αργυρόκαστρο, ο παππούς, η Αντιγόνη και ο Πέτρος είχανε σκοπό να τραγουδούνε το «Κορόιδο, Μουσολίνι», ίσαμε που να βραχνιάσουν. Τους σταμάτησε όμως η μαμά, που κρατούσε στην ανοιχτή παλάμη της δυο δαχτυλίδια. Είπε στην Αντιγόνη να τα πάει στην κυρία Λεβέντη. Είχε συνεννοηθεί μαζί της. Θα τ' αγόραζε ο Εγγλέζος για τη Λέλα. Ο Πέτρος ένιωσε τόση απογοήτευση, που πήγαινε να κλάψει. Πήραμε το Αργυρόκαστρο, νικούσαμε τους Ιταλούς –ολόκληρη

αυτοκρατορία– και τη μαμά ούτε που την ένοιαζε. Πουλούσε δαχτυλίδια κι ανησυχούσε για το μεγάλο δάχτυλο του θείου Άγγελου. Όταν γύριζε εκείνος νικητής, θα ντρεπότανε για την αδελφή του. Κι ακόμα, θυμάται ο Πέτρος με πιότερη ντροπή, πριν από λίγες μέρες που χτυπούσανε καμπάνες για κάποια νίκη –χωρίς ακόμη να έχει μαθευτεί για ποια– κι η μαμά έλειπε, είχε πάει κάπου και μόλις μπήκε στο σπίτι, ο Πέτρος κι ο μπαμπάς τη ρώτησαν αν είχε μάθει τι έγινε. Η μαμά, θαρρείς και δεν άκουσε τι τη ρώτησαν, είπε με επιθετικό ύφος στον πατέρα:

— Αφού δεν το αποφάσιζες εσύ, πήγα εγώ στον Κοντογιάννη. Θα μας δώσει επί πιστώσει έναν τενεκέ λάδι.

Ο μπαμπάς θύμωσε, είπε να μην ανακατεύεται στις δουλειές του, κι η μαμά απάντησε, ακόμα πιο νευριασμένα, πως δε θα πεθάνουνε τα παιδιά στην πείνα. Είπανε κι άλλα πολλά, κι ο Πέτρος συλλογίστηκε πως, από τότε που άρχισε ο πόλεμος, η μαμά κι ο μπαμπάς μιλάνε ο ένας στον άλλον απότομα, θυμωμένα, κι η μαμά, κυρίως, είναι όλο έτοιμη για καβγά.

Κι όμως, ο Πέτρος έχει διαβάσει τόσες φορές στα μυθιστορήματα για γυναίκες που μόνο ηρωικές πράξεις κάνανε σ' όλη τους τη ζωή. Ήξερε απέξω κι ανακατωτά για τη Θέκλα και κυρίως για την Αλεξία τότε, πριν από πόσες εκατοντάδες χρόνια, τον καιρό του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου, που παρίστανε τη βουβή και περνοδιάβαινε μέσα στον εχθρό και τον κατασκόπευε. Η Αντιγόνη τυλίγει πάντα τα εξήντα οχτώ της κουρελάκια και πλέκει κάλτσες, φλυαρώντας με τη Ρίτα. Σκέψου να της έλεγαν να παρίστανε τη βουβή! Κάλτσες πλέκουν κι οι γριές. Η Αντιγόνη θα μπορούσε να το σκάσει να πάει στο μέτωπο, να τυλίγει επιδέσμους τουλάχιστον. Είναι πια δεκατεσσάρω χρονών! Η Αλεξία τόση σχεδόν ήτανε που έτρεχε μέσα στα δάση και στα βουνά.

— «Αλέξιε, μ' ακούς;» ρωτούσε η Θέκλα τον Αλέξιο που ξεψυχούσε.

— «Σ' ακούω, Θέκλα... Ορκίσου.»

— «Ορκίζομαι.»

— «Θα ζήσεις για την πατρίδα.»

— «Ορκίζομαι.»

Κι η μαμά καβγάδιζε πότε για έναν τενεκέ λάδι, πότε απελπιζότανε γιατί τα φασόλια που της έδωσαν ήτανε γεμάτα μαμούνια.

«...Κι η Θέκλα πήρε το μαχαίρι από τη λαβωματιά του Αλέξιου που ξεψυχούσε και της έλεγε: Εγώ είμαι ένας, θα περάσω και θα ξεχαστώ, η πατρίδα όμως μένει».

Αχ, να μην ήτανε τόσο μικρός ο Πέτρος, να μην ήτανε μονάχα εννιά χρονώ. Να μπορούσε να 'λεγε: «Εγώ είμαι ένας και θα περάσω...» Ποιος όμως τον λογάριαζε; Καλά που ήταν τουλάχιστον ο θείος Άγγελος στο μέτωπο. Καλά που έβαζε εκείνος την πατρίδα πάνω απ' όλες τις αγάπες, όπως έλεγε η Αλεξία. Καλά που σαν τέλειωνε ο πόλεμος και θα γύριζαν οι νικητές, πάνω στ' άλογα στην Αθήνα, θα μπορούσε και η οικογένειά του να περιμένει τον ήρωά της. Σα θα ξανάνοιγαν τα σχολεία, θα μάθαινε στην Ιστορία για τους ήρωες του σημερινού πολέμου, θα μιλούσανε και για τον θείο Άγγελο και θα κρεμούσανε τη φωτογραφία του πλάι στου Κολοκοτρώνη και στου Μάρκου Μπότσαρη. Η μαμά τι θα 'κανε τότε, όταν όλη η πόλη θα κολυμπούσε στις σημαίες και στα λάβαρα, όταν απ' άκρη σ' άκρη θα χτυπούσαν όλες μαζί οι καμπάνες για τη μεγάλη, την τελική νίκη;

Ante portas

ΕΚΕΙΝΟ ΤΟ ΠΡΩΙ ΗΡΘΕ Η ΡΙΤΑ και τους ξύπνησε από τα χαράματα. Κάποιος, λέει, τους έφερε ένα σημείωμα πως ο αδελφός της βρίσκεται τραυματίας σε κάποιο νοσοκομείο. Η Ρίτα δε θέλει να το πει στη μαμά της για να μην τρομάξει, που υποφέρει από την καρδιά της. Η ίδια έτρεμε ολόκληρη.

— Θα πάει ο Πέτρος να δει τι γίνεται, είπε αποφασιστικά η Αντιγόνη και του πέταξε τα ρούχα του στο κρεβάτι να ντυθεί.

Ο Πέτρος δεν είχε πάει ποτέ του σε νοσοκομείο. Μια φορά είχε ακούσει τον παππού που έλεγε, σαν είχε αρρωστήσει:

— Καλύτερα να μ' αφήσετε να πεθάνω εδώ, στο ντιβανάκι της τραπεζαρίας, παρά να με πάτε σε νοσοκομείο.

Το νοσοκομείο που έπρεπε να βρει τον Μορίς, τον αδελφό της Ρίτας, ήτανε τεράστιο. Ο Πέτρος ανέβηκε μια μαρμάρινη σκάλα, μπήκε σ' έναν διάδρομο κι ένιωσε κάτι σαν άδειασμα στο στομάχι, όπως τότε, σ' έναν διαγωνισμό που δε θυμότανε τις καταλήξεις της γενικής πληθυντικού. Ακόμα και τώρα τα μπερδεύει. Οι τραυματίες, των τραυματιών ή των τραυματιών;

Οι διάδρομοι που οδηγούσαν στους θαλάμους ήτανε γεμάτοι κρεβάτια και πάνω τους άνθρωποι μπανταρισμένοι, που μόνο τα μάτια τους ξεχώριζαν. Των τραυματιών είναι, τότε το είχε γράψει λάθος, καθώς κι όλες τις γενικές, κι ο δάσκαλος κάλεσε τη μαμά να της πει πως είναι

αδύνατος στη γραμματική. Κι αν το είχε γράψει σωστά, τι θα γινότανε, δηλαδή;... δε θα τραυματιζότανε ο Μορίς; Και πού να τον ανακαλύψει τώρα, που τα μπανταρισμένα κεφάλια ήτανε όλα όμοια; «Πτέρυξ Β', όροφος Γ', θάλαμος Β'», έγραφε το χαρτάκι που του είχε δώσει η Ρίτα. Ο Πέτρος πέρασε τρεχάλα τον διάδρομο κι ανέβηκε λαχανιαστά τις σκάλες. Νοσοκόμες, γιατροί περνούσανε βιαστικά πλάι του και κανένας δεν τον ρώτησε πού πάει. Στον τρίτο όροφο ο διάδρομος ήτανε άδειος. Στάθηκε έξω απ' την πόρτα που έγραφε ΘΑΛΑΜΟΣ Β' και δεν πίστευε στ' αυτιά του. Πίσω από την κλειστή πόρτα ακουγότανε ακορντεόν και μια γυναικεία φωνή, βραχνή και τρεμουλιαστή, που τραγουδούσε:

*Κορόιδοο Μουσολίνιι,
κανείς σας δε θα μείνει...*

Άνοιξε σιγά σιγά την πόρτα κι έμεινε καρφωμένος στη θέση του. Όρθια, πάνω σ' ένα τραπέζι, βρισκότανε η Μεγάλη Αντιγόνη του παππού, ντυμένη τσολιαδάκι, και τραγουδούσε κάνοντας επιτόπου μερικά χορευτικά βήματα, «σημειωτόν», όπως στη γυμναστική. Λίγο πιο κει στεκόντανε μερικές καλοντυμένες κυρίες που κρατούσανε στα χέρια τους χαρτονένια κουτιά, σαν κι αυτά που κουβαλούσε ο Μάικλ, ο αρραβωνιαστικός της Λέλας.

Μια νοσοκόμα γύρισε, μια στιγμή, κατά τον Πέτρο και τον κοίταξε απορεμένα. Της έδωσε το χαρτάκι της Ρίτας κι εκείνη του έδειξε με το βλέμμα ένα κρεβάτι. Όχι, ο Μορίς δεν ήτανε μπανταρισμένος, μα πλάι στο κάγκελο του κρεβατιού του ήτανε ακουμπισμένο ένα δεκανίκι. Ένα γυαλιστερό δεκανίκι, από ανοιχτό χρώμα, κίτρινο ξύλο. Ίδιο χρώμα, κι έτσι γυαλιστερό, όπως τα φέρετρα, που ήτανε συχνά ακουμπισμένα όρθια, στον τοίχο έξω από το γραφείο κηδειών, στην άλλη γωνιά του σπιτιού τους.

— Γιατί τα φτιάχνουνε τόσο απαίσιο χρώμα; ρώτησε κάποτε την Αντιγόνη.

— Για να είναι αντιπαθητικά, του απάντησε.

Να λοιπόν που έπρεπε και το δεκανίκι να 'ναι αντιπαθητικό.

Ο Μορίς, θαρρείς και δε νοιαζότανε καθόλου που ένα αντιπαθητικό δεκανίκι ακουμπούσε στα πόδια του κρεβατιού του, κοιτούσε τη Μεγάλη Αντιγόνη που τραγουδούσε και της χτυπούσε παλαμάκια, στον ρυθμό του τραγουδιού... Ο Πέτρος πήγε κοντά στο κρεβάτι και στάθηκε απέναντί του. Εκείνος στην αρχή δεν τον πρόσεξε. Ύστερα, μια στιγμή τον πήρε το μάτι του, σταμάτησε να χτυπάει παλαμάκια και τον ρώτησε φωναχτά: «Η μάνα;»

Κάποιος από το πλαϊνό κρεβάτι έκανε: «Σουτ».

— Καλά είναι, απάντησε φωναχτά του Μορίς ο Πέτρος και τότε γύρισε όλος ο θάλαμος και τον κοίταξε.

Έμεινε πολλή ώρα με τον Μορίς, ώσπου σταμάτησε να τραγουδάει η Μεγάλη Αντιγόνη, κατέβηκε από το τραπέζι κι άρχισε να μοιράζει μαζί με τις καλοντυμένες κυρίες εικονίτσες και σακουλάκια με καραμέλες στους τραυματίες. Χάιδευε το μάγουλο – σ' όσους βέβαια δεν είχανε μπανταρισμένο κεφάλι. Του Μορίς του χάιδεψε τα μαλλιά, του είπε: «Γεια σου, λεβέντη». Ο Πέτρος συλλογιότανε τι θα 'λεγε ο παππούς, άμα του διηγιότανε πως η Μεγάλη Αντιγόνη πέρασε ξυστά, δίπλα του – μα το άρωμα που φορούσε εκείνη τον έκανε να θυμηθεί πάλι τη γενική του πληθυντικού και το άδειασμα στο στομάχι.

Ο παππούς λέει πως οι αγώνες θένε θυσίες και οι νίκες πόδια και χέρια. Η Ρίτα κλαίει για το χαμένο πόδι του αδελφού της, τα δελτάρια από τον θείο Άγγελο δεν έρχονται κι οι νίκες σταμάτησαν: Θαρρείς και δεν κουνάνε πια, έλεγε ο μπαμπάς. Η Αντιγόνη και η Ρίτα εξακολουθούν να πλέκουν κάλτσες για τους στρατιώτες και τις μαζεύουν σ' ένα άδειο χαρτονένιο κουτί απ' αυτά του Εγγλέζου, που το είχε πετάξει η κυρία Λεβέντη στο αυλιδάκι του φωταγωγού. Δυο μέρες τώρα τρανταζόταν ο

κόσμος από τους βομβαρδισμούς, μα δεν ήτανε ν' ανέβει πια κανείς, με την κατσαρόλα στο κεφάλι, στην ταράτσα. Πήγαιναν μονάχα απάνω, σα χτυπούσαν λήξη οι σειρήνες, έτσι, για να δούνε, και βρισκανε τις πλάκες στρωμένες με θραύσματα. Πέρα, κατά την Καστέλλα ο ουρανός ήτανε κατακόκκινος. Έμοιαζε να καίγεται ολόκληρος ο Πειραιάς. Ο Πέτρος ανησυχούσε για τον φίλο του τον Σωτήρη, γιατί είχε κατέβει από την προηγούμενη με τη μητέρα του στον Πειραιά να βρούνε κάποιον συγγενή που τους είχε τάξει μισό τενεκέ λάδι. Δεν είχανε γυρίσει τη νύχτα κι η γιαγιά του κατέβηκε πρωί πρωί και τους χτύπησε την πόρτα. Έτρεμε ολόκληρη κι η μαμά του Πέτρου την καθυσύχαζε πως δε θα 'χανε συκοινωνία να γυρίσουν κι έβαλε να της ψήσει ένα χαμομήλι. Η γιαγιά του Σωτήρη είχε μουστάκι. Πρώτη φορά το παρατήρησε. Ο παππούς πάλι ο δικός του είχε ένα μεγάλο ψαρί μουστάκι και το ξύρισε. Κι η Αντιγόνη λέει πως δε φταίει το ξυρισμένο μουστάκι, αλλά ο πόλεμος, που έγινε ξαφνικά ο παππούς ένα μικρό φοβισμένο γεροντάκι που κρυώνει. Δεν πρόλαβε να φύγει η γιαγιά του Σωτήρη και κατέφθασε η Ρίτα, που έπεσε με κλάματα στην αγκαλιά της Αντιγόνης.

— Αντιγονούλα, χαθήκαμε, μας κήρυξαν και οι Γερμανοί τον πόλεμο. Εμάς τους Εβραίους, λέει η μαμά, θα μας σκοτώσουν όλους.

Ο Πέτρος τα 'χασε. Τόσο καιρό γνώριζε τη Ρίτα κι ούτε είχε ακούσει πως ήτανε Εβραία.

— Εσύ το 'ξερες; ρώτησε αργότερα την Αντιγόνη, σα βρέθηκαν οι δυο τους στο δωμάτιο.

— Το 'ξερα, του απάντησε, μα ούτε το θυμόμουνα.

— Γι' αυτό, λοιπόν, λένε Μορίς τον αδελφό της...

Ύστερα συμφώνησαν με την Αντιγόνη πως, αν ποτέ νικούσαν οι Γερμανοί, θα 'κρυβαν οι δυο τους τη Ρίτα στο σπίτι, κρυφά απ' όλους.

— Θα την κρύβω κάτω από το κρεβάτι μου και θα πρέπει να περάσουν πάνω από το κορμί μου για να την πάρουν, είπε η Αντιγόνη και τίναξε το κεφάλι της περήφανα πίσω.

— Θα 'θελες να σε λένε Αλεξία; ρώτησε ο Πέτρος.

— Γιατί; απόρησε εκείνη. Αντιγόνη μ' αρέσει κι ας μην είναι και πολύ της μόδας.

Τούτη τη φορά έμοιαζε στ' αλήθεια με πόλεμο. Βομβαρδίζονταν μέρα νύχτα τα περίχωρα κι η Αθήνα τρανταζότανε. Οι καμπάνες δε χτυπούσαν πια χαρμόсуνα. Ο μπαμπάς όλο και κατέβαζε τα σημαϊάκια στον χάρτη πιο χαμηλά και τα 'βλεπε να ζυγώνουνε όλο και πιο πολύ στην Αθήνα. Ο Σωτήρης κι η μαμά του γύρισαν από τον Πειραιά.

— 'Ηρθε η συντέλεια του κόσμου, κυρία Ελένη μου, έλεγε η μαμά του Σωτήρη στη δική του. Οι Γερμανοί δεν είναι σαν τους κοκορόφτερους τους Ιταλιάνους.

Τη νύχτα η Αντιγόνη ήρθε και στάθηκε πάνω από το κρεβάτι του και τον σκούνηξε.

— Ακούς; του λέει.

Ο Πέτρος πετάχτηκε από τον ύπνο του κι αφουγκράστηκε. Ακουγόταν ένα ουρλιαχτό, σαν να 'κλαιγε λαβωμένο σκυλί. Βγήκανε κι οι δυο τους στο χολ και σταθήκανε στο παράθυρο, που βλέπει στον φωταγωγό. Το ουρλιαχτό ερχότανε από κάτω.

— Είναι ο Στορμ, ψιθυρίζει ο Πέτρος.

Ανοίξανε τα παντζούρια και κοίταξαν κάτω. Από το διαμέρισμα της κυρίας Λεβέντη ακούγονταν ομιλίες και βήματα.

— Τι πάθανε; λέει φοβισμένα η Αντιγόνη. Είναι τρεις τα μεσάνυχτα.

Μέσα στην τραπεζαρία σούρνονταν οι παντούφλες του παππού.

— Ξύπνησε κι ο παππούς, απόρησε ο Πέτρος.

Τον βρήκανε μπροστά στο παράθυρο, να κοιτάζει μέσα από τις κουφωτές γρίλιες κάτω στον δρόμο.

— Τι γίνεται, παππού; ρώτησε η Αντιγόνη και προσπάθησε να κάνει τη φωνή της να μην τρέμει.

— Φεύγει ο Μάικλ, ο αρραβωνιαστικός της Λέλας. Μάλλον το σκάει μέσα στη νύχτα, είπε ο παππούς.

— Το σκάει; Η καημένη η Λέλα, κλαψούρισε η Αντιγόνη, που συγκινιότανε με κάθε ερωτική ιστορία.

— Η καημένη η Ελλάδα, μурμουύρισε ο παππούς. Για να φεύγουν οι Εγγλέζοι, θα πει πως οι Γερμανοί είναι ante portas.

Ο Πέτρος δεν κατάλαβε τι ήθελε να πει ο παππούς με το ante portas, μα δε ρώτησε. Είχε τον νου του στον Στορμ που δεν έπαυε να ουρλιάζει.

Το άλλο πρωί ο Σωτήρης τον φώναξε και του 'δειξε ένα γεμάτο τσουβάλι.

— Κοίτα, λέει, τι θησαυρός.

Το τσουβάλι ήτανε γεμάτο σόλες για αρβύλες. Χοντρές δερμάτινες σόλες.

— Τις πήρα από την καντίνα των Εγγλέζων, εδώ παρακάτω. Ένα άλλο παιδί πήρε ένα κασόνι τιράντες. Τρέχει ο κόσμος και μαζεύει ό,τι αφήσανε. Το ΣΚΑΣΑΝΕ τα Εγγλεζάκια.

Του πρότεινε μετά να πάει μαζί του στο Μοναστηράκι να πουλήσουνε τις σόλες. Ο Πέτρος ντράπηκε να του πει πως δεν ξέρει κατά πού πέφτει το Μοναστηράκι, μονάχα τον ρώτησε:

— Θ' αργήσουμε;

— Βιάζεσαι για το σχολείο; αστειεύτηκε ο Σωτήρης και του 'δωσε να πιάσει τη μια άκρη του τσουβαλιού.

Πριν γίνει ο πόλεμος, ο Πέτρος δεν κυκλοφορούσε σχεδόν ποτέ πιο μακριά από τη γειτονιά του. Δεν είχε ανέβει ποτέ του ούτε στην Ακρόπολη. Φέτος είχε υποσχεθεί ο κύριος Λουκάτος πως θα τους πήγαινε εκείνος, γιατί όταν ρώτησε ποια παιδιά έχουν πάει στην Ακρόπολη σήκωσαν το χέρι τους μονάχα πέντε. Μα να που έγινε πόλεμος και δεν προλάβανε. Το πιο μακρινό σημείο που πήγαινε μοναχός του ήτανε ένα οικόπεδο δυο τετράγωνα παρακάτω, που παίζανε μπάλα με τον Σωτήρη και με άλλα παιδιά της γειτονιάς. Τώρα έρχεται μέρα που τριγυρίζει σ' ένα

σωρό άγνωστες γειτονίες. Στο σπίτι ξεχνούνε να τον ρωτήσουν «Πού ήσουν;». Η μαμά μόνο, αν τύχει και έχουν φάει οι άλλοι, του λέει: «Σου κράτησα το φαΐ σου». Πριν από τον πόλεμο, έτσι και ξεχνιότανε λίγο παραπάνω στην μπάλα, έβγαινε η μαμά να τον ψάχνει: «Δε θέλω, όταν σουρουπώνει, να 'σαι στα σοκάκια», τον μάλωνε.

Τώρα που τα σχολεία είναι κλειστά, κι ο πατέρας δεν πάει στη δουλειά, η ζωή στο σπίτι έχει αλλάξει. Κανένας δε νοιάζεται πότε είναι η ώρα του φαγητού. Ο παππούς είναι σχεδόν πάντα ξαπλωμένος, κουκουλωμένος με μια κουβέρτα, γιατί κρυώνει. Δεν άναψαν σόμπα όλο τον χειμώνα και παρόλο που έξω είναι λιακάδα, μέσα στο σπίτι έχει κρύο. Ο μπαμπάς κάθεται, όλη τη μέρα, αμίλητος στην πολυθρόνα και προσπαθεί να πιάσει ξένους σταθμούς στο ραδιόφωνο. Ακούει εγγλέζικα και γαλλικά, ρώσικα, γερμανικά, κι ας μην καταλαβαίνει λέξη. Η μαμά νευριάζει μαζί του, γιατί το ραδιόφωνο είναι παλιό και κάνει σαν καβουρντιστήρι.

— Τι το ακούς, αφού δεν καταλαβαίνεις; του λέει φουρκισμένα.

— Από το ύφος, κάτι βγάζω, απαντά ο πατέρας και ξαναβυθίζεται στη σιωπή του.

Ο Πέτρος άκουσε μια μέρα τη μαμά να παραπονιέται στον παππού για τον μπαμπά:

— Τι κάθεται εκεί πετρωμένος. Να τρέξει να βρει μια δουλειά. Με τις ψωροκαρτέλες θα μας ζήσει;

Ο μπαμπάς, αλήθεια, θαρρείς και μαρμάρωσε από τη μέρα που κήρυξαν οι Γερμανοί τον πόλεμο. Δεν τον νοιάζει για τίποτα, παρά μόνο ν' ακούει το ραδιόφωνο. Η μαμά ξενυχτάει τα βράδια και πλέκει. Όχι για τους στρατιώτες, μα για κάτι κυρίες που την πληρώνουν. Ευτυχώς που υπάρχει ο θεός Άγγελος.

Ο Πέτρος δεν το φανταζότανε πως ήτανε τόσο διασκεδαστικά να τριγυρίζει κανείς στην πλατεία του Μοναστηρακιού μ' ένα τσουβάλι σόλες. Τώρα πια δεν είναι ανάγκη να σηκώνουνε το τσουβάλι και να τους κόβει τα χέρια: το πιάσανε από τις δύο άκρες και το σέρνανε χάρω. Ότι βάζει ο νους πουλιόταν κι αγοραζόταν εκεί δα, στη μέση της πλατείας. Μια γυναίκα παζάρευε μια σκάφη της μπουγάδας, τσίγκινη μισοσκουριασμένη, κι ένα μικρό τσαντάκι κεντημένο με πολύχρωμες χάντρες. Ένας παπάς έβγαζε να πουλήσει κρυφά κρυφά, κάτω από το ράσο του, ένα εξαπτέρυγο με τα ολόχρυσα φτερά του και στη μέση έναν άγγελο με σγουρόξανθα κατσαρά μαλλιά. Ένας γέρος είχε μέσα στην απλωμένη χούφτα του δύο ζευγάρια μανικετόκουμπα και με το άλλο χέρι κρατούσε, κάτω από τη μασχάλη του, έναν μαύρο γάτο με τεράστια πράσινα μάτια. Κάποιος διαλαλούσε πως πουλάει ένα φέρετρο, μακρύ, πλατύ και άνετο, και κάθε τόσο έμπαινε μέσα, στριφογύριζε, κι ύστερα έμενε ακούνητος με τα χέρια σταυρωμένα και παρίστανε τον πεθαμένο.

— Για κοίτα, τον τραβάει ο Σωτήρης από το μανίκι.

Σε μια γωνιά είχανε στήσει ένα παραβάν από σεντόνια και παίζανε κουκλοθέατρο. Οι κούκλες ξεπρόβαλλαν από πάνω, μα ο ήλιος έκανε διάφανα τα σεντόνια και φέγγιζε από πίσω η σκιά αυτουνού που τις κρατούσε. Μια κούκλα-τσολιάς έδινε κλοτσιές σε μια κούκλα-Ιταλό φαντάρο κοκορόφτερο, που έφευγε μουγκρίζοντας, τρίβοντας τα πισινά του. Δεν πρόλαβε ο τσολιάς ν' αποτελειώσει την τελευταία κλοτσιά κι εμφανίζεται μια κούκλα-Γερμανός μ' ένα αυτόματο, που έβγαζε σπίθες. Ο Πέτρος κι ο Σωτήρης κοιτάζουνε με κομμένη ανάσα. Ο τσολιάς χωρίς όπλο πάλευε με κλοτσιές και κουτουλιές τον Γερμανό.

— Δώστου, τσιρίζουν κι οι δυο τους έξαλλα.

Πλάι τους στέκεται ένας ψηλέας με καμπουρωτή μύτη.

— Γεια σας, Ελληνάκια, τους χαϊδεύει τις πλάτες, θα τον φάμε τον Γερμαναρά!

Ο τσολιάς παλεύει, ρίχνει κάτω τον Γερμανό και του παίρνει και το αυτόματο. Ο Σωτήρης κι ο Πέτρος χοροπηδάνε.

— Ποιο παιδί θέλει να 'ρθει να τραγουδήσει; ρωτάει ο νικητής τσολιάς από το παραβάν.

— Άντε, τι ντρέπεστε; τους ενθαρρύνει ο ψηλέας.

Ο Πέτρος κι ο Σωτήρης κοιτάζονται αναποφάσιστα.

— Ε, πατριώτη, εδώ είναι δυο λεβέντες, που θένε να τραγουδήσουν, κάνει ο ψηλέας και σπρώχνει τον κόσμο να τους ανοίξει δρόμο.

— Να 'ρθούνε, να 'ρθούνε, φωνάζει ο τσολιάς.

— Μας κρατάτε το σακούλι; λέει ο Σωτήρης.

— Ποιο σακούλι; απορεί ο ψηλέας, που, παρόλο που το πατούσε σχεδόν, δεν το είχε φαίνεται προσέξει.

— Και βέβαια. Πηγαίνετε, Ελληνάκια, να πάρει κουράγιο ο κόσμος.

— Πάμε, παίρνει απόφαση ο Πέτρος, που συλλογίστηκε πως πρέπει επιτέλους και κάποιος άλλος, εκτός από τον θείο Άγγελο, να βγάλει ασπροπρόσωπη την οικογένεια.

Φτάσανε στο παραβάν, μπερδεύτηκαν στα σεντόνια, ώσπου να χωθούνε από πίσω. Αυτός που έπαιζε τις κούκλες είναι τόσο αδύνατος, που αν τον φυσήξεις, θα πέσει. Στο ένα χέρι είχε περασμένη την κούκλα-τσολιά και στο άλλο τον Γερμανό. Ο Πέτρος κι ο Σωτήρης σηκώνονται στις μύτες για ν' ακουστούν, θαρρείς, καλύτερα οι φωνές τους που είναι λεπτές και παιδιάστικες, μα καθαρές και σωστές:

*Εν τω μέσω φυλής Κολμυρίδων,
νικηφόρος στρατός προχωρεί...*

Όταν τέλειωσαν το τραγούδι και βγήκανε αναψοκοκκινισμένοι από το παραβάν, ο κόσμος είχε αρχίσει πια να διαλύεται. Πήγανε εκεί που είχανε αφήσει το τσουβάλι, μα τσουβάλι και ψηλέας είχανε γίνει άφαντοι.

— Δε βαριέσαι, είπε ο Σωτήρης, σκέψου να μην το πουλούσαμε και να 'χαμε να το κουβαλάμε και στον γυρισμό.

— Είδες τι καλά που έπαιζε αυτός και τον τσολιά και τον Γερμανό, θαύμασε ο Πέτρος, που του είχε κάνει πολλή εντύπωση, όταν ανακάλυψε πως έπαιζε και τις δυο κούκλες το ίδιο πρόσωπο.

— Εγώ δε θα δεχόμουν ποτέ να παίξω τον Γερμανό, είπε ο Σωτήρης, που να με φλουρώνανε.

— Τι λες, θα τους φάμε και τους Γερμανούς; ρώτησε ο Πέτρος.

— Θα τους φάμε, αποκρίθηκε με σιγουράδα ο Σωτήρης. Κρίμα όμως που δεν πρόλαβα να κρατήσω ένα ζευγάρι σόλες, γιατί οι δικές μου είναι κόσκινο.

Intra portas

ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΑΧΤΙΔΑ μπήκε μέσα από τη χαραμάδα των παντζουριών κι ακούμπησε πάνω στο κρεβάτι του Πέτρου, ύστερα χάιδεψε το καύκαλο του Θόδωρου που κείνο το βράδυ τον είχε πάρει ο Πέτρος απάνω, γιατί όλοι έλεγαν πως από ώρα σε ώρα θα μπουν οι Γερμανοί στην Αθήνα. Όχι βέβαια πως κινδύνευε ο Θόδωρος, μα έτσι, τον ήθελε ο Πέτρος για συντροφιά και το πιο περίεργο είναι πως η Αντιγόνη δεν έφερε αντίρρηση σαν της το είπε.

Ο Πέτρος άνοιξε τα μάτια του κι άρχισε να παίζει με τα σκονάκια που χοροπηδούσαν μέσα στην αχτίδα. Ήτανε Κυριακή, μα με τον πόλεμο οι μέρες δεν ξεχώριζαν η μια από την άλλη. Τι Κυριακή – τι Τρίτη; Τι καθημερινή – τι αργία; Δεν είχε πια κανένα ξέχωρο γούστο. Έχει κι ένα καλό το να πηγαίνεις σχολείο, συλλογίστηκε ο Πέτρος. Καταλαβαίνεις την Κυριακή σαν μια ξέχωρη μέρα, που την περιμένεις ανυπόμονα. Τώρα, αν δεν την είχε το ημερολόγιο με κόκκινα γράμματα, ούτε θα την έπαιρνες είδηση πότε έφτασε. Κάθε πρωί, όποιος πρωτοξυπνούσε έτρεχε να προλάβει να κόψει το φύλλο από το ημερολόγιο και να κρατήσει το χαρτάκι με το ποιηματάκι ή την παροιμία στο πίσω μέρος. Κοίταξε κατά το κρεβάτι της Αντιγόνης, δεν την είδε, θα είχε σηκωθεί. Ο Πέτρος βιάστηκε να ξεκολλήσει το φύλλο, μη γυρίσει εκείνη στο δωμάτιο και τον προλάβει. ΚΥΡΙΑΚΗ 27 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1941 – Συμεών συγγενούς του Κυρίου και Ποπλίωνος.

Η παροιμία που έγραφε από πίσω ήτανε πολύ αστεία:

*Ἡ στραβός είναι ο γιαλός
ή στραβά αρμενίζουμε.*

Της την έσκασα της Αντιγονούλας, συλλογίστηκε κι έκρυψε το φύλλο μέσα σ' ένα βιβλίο. Ο Θόδωρος έφερνε βόλτες στο δωμάτιο και χτυπούσε το καβούκι του στα έπιπλα. Ο Πέτρος τέντωσε τα χέρια του, χασμουρήθηκε και ξάφνου έδωσε μια κλοτσιά και πέταξε τα σκεπάσματα. Του ήρθε μια καταπληχτική ιδέα. Σηκώθηκε από το κρεβάτι κι άρχισε να σκαλίζει φουριαστά τις λαδομπογιές της Αντιγόνης. Πήρε ένα σωληνάριο με κόκκινη μπογιά, τσάκωσε τον Θόδωρο που δεν είχε προλάβει να χωθεί κάτω από το κομό, κι έγραψε μ' ένα πινέλο στο καβούκι του: 27 Απριλίου 1941. Σαν τέλειωσε, άφησε τη χελώνα χάμω. Αλήθεια, ήτανε πολύ ωραίο αυτό το ζωντανό ημερολόγιο, έτσι που τριγυρνούσε μέσα στο δωμάτιο. Μπορεί να τον έκανε γούστο η Αντιγόνη και να μην ήθελε να τον ξανακατεβάσουν στην αποθήκη. Αλήθεια, τι έπαθε η αδελφή του και σηκώθηκε τόσο πρωί; Από την τραπεζαρία ακούστηκε το ραδιόφωνο που έπαιζε στη διαπασών τον εθνικό ύμνο.

— Παππού, έβαλε μια φωνή, χαμήλωσέ το, θα σηκώσεις τη γειτονιά στο ποδάρι.

Άκουσε φουριαστά βήματα κι είδε τη μαμά και την Αντιγόνη να στέκουν στην πόρτα του δωματίου. Η Αντιγόνη είχε τσιτώσει τα μαλλιά της και τα είχε δέσει μ' έναν μαύρο φιόγκο.

«Τι το 'κανε σήμερα το κουνουπιδένιο κεφάλι της Ντιάνα Ντάρμπιν;» αναρωτήθηκε ο Πέτρος.

Πήγε κάτι να πει, μα τον έκοψε η τρομαγμένη φωνή της μαμάς:

— Ακούτε;

Η Αντιγόνη έτρεξε στο παράθυρο κι αφουγκράστηκε τον δρόμο.

— Σαν αλυσίδες από τανκς, είπε ψιθυριστά.

— Μπήκανε οι Γερμανοί, ξεφώνισε ο Πέτρος, κι έτρεξε κι αυτός στο παράθυρο κι έκανε ν' ανοίξει τα παντζούρια.

— Μη, ακούστηκε η κραυγή της μαμάς, τα παντζούρια θα μείνουν κλειστά.

Στριμώχτηκαν και κοίταζαν μέσα από τις κουφωτές γρίλιες. Έξω ερημιά. Κλειστά τα παραθυρόφυλλα και τα ρολά των μαγαζιών κατεβασμένα. Το 'νιωθες μονάχα πως πίσω από κάθε γρίλια κοίταζαν κι άλλοι, σαν κι αυτούς, με διάπλατα μάτια.

...Όταν μπήκε ο Κλαύδιος θριαμβευτής στην πόλη, βρήκε τα σπίτια κλειστά και τους δρόμους έρημους. Ούτε ένα σκυλί ακόμα ούτε γάτα ούτε ψυχή ζωντανή...

...Ένιωθε μονάχα χιλιάδες μάτια να τους κοιτάζουν, πίσω από τα καφασωτά παραθυρόφυλλα. Και τότε ο Κλαύδιος κατάλαβε πως ο εχθρός χωρίς όπλα, ο εχθρός που έχει μίσος στα μάτια είναι ο πιο δυνατός...

Για μια στιγμή κι ο Πέτρος νόμιζε πως είναι στις Συρακούσες, όταν μπήκαν οι Ρωμαίοι και κατέλαβαν την πόλη.

Όλοι στο σπίτι είναι βουβοί, λες κι ο εχθρός παραμονεύει κάπου σ' όλες τις γωνιές. Ο πατέρας ξεκρέμασε τον χάρτη με τα σημαιάκια και τον έσκισε μικρά κομματάκια. Το ραδιόφωνο βουβάθηκε κι αυτό και δε μεταδίδει τίποτα. Έτσι, που δε μιλάει κανένας τους, είναι σαν να 'χουμε κανέναν βαριά άρρωστο στο σπίτι. Θυμάται τον παππού του Σωτήρη, πριν πεθάνει, που περπατούσανε όλοι στις μύτες, κι ο Σωτήρης με τις κάλτσες. Μια στιγμή ακούστηκε ένα γκουπ, κι όλοι πετάχτηκαν. Ήτανε ο Θόδωρος που είχε σταθεί μπροστά στην πόρτα.

— Για κοιτάχτε, είπε ξαφνιασμένη η Αντιγόνη, κι έδειξε τη ράχη του Θόδωρου.

Ύστερα είπε πως οι χελώνες ζούνε κι εκατό χρόνια, κι έτσι όλος ο κόσμος θα ξέρει πως πριν από έναν αιώνα τέτοια μέρα πάτησαν οι Γερμανοί την Αθήνα.

— Αυτό είναι, παππού, το ante portas που έλεγες; ρώτησε ο Πέτρος.

— Όχι, αυτό είναι το *intra portas*, είπε ο παππούς.

Τις πρώτες τρεις μέρες δε βγήκε κανείς τους από το σπίτι. Ο Πέτρος ανεβοκατέβαινε στον Σωτήρη και τρύπωναν σ' ένα μικρό καμαράκι που μόλις χωρούσε το κρεβάτι του Σωτήρη. Σκαρφάλωναν κι οι δυο πάνω του και κοίταζαν μέσα από τις χαραμάδες του παντζουριού στον δρόμο τους Γερμανούς με τις πράσινες στολές, τους ξυρισμένους σβέρκους και τα ψόφια μάτια.

Το πρωί της δεύτερης μέρας ο Πέτρος κι ο Σωτήρης το αποτόλμησαν κι ανέβηκαν κρυφά στην ταράτσα, από τη σιδερένια στριφογυριστή σκάλα της υπηρεσίας. Το σπίτι τους ήτανε σε μια ανηφόρα κι από την ταράτσα φαινότανε κατακάθαρα ως και η Ακρόπολη.

— Κοίτα, λέει ο Σωτήρης, τι παράξενα που κουνάει η σημαία.

Φυσούσε αέρας κι η σημαία πάνω στην Ακρόπολη στημένη σ' ένα ψηλό κοντάρι, στην ανατολική άκρη του λόφου, κυμάτιζε γρήγορα τρέμοντας, κι έμοιαζε σαν μια μουντζαλιά. Μια στιγμή το αέρι δυνάμωσε κι η σημαία ξεδιπλώθηκε ολότελα.

— Μάνα μου, του ξέφυγε του Σωτήρη.

Σμίξανε, κοντά κοντά, τα κεφάλια τους και κοίταξαν. Η σημαία που απλώθηκε δεν ήτανε η γαλάζια, η ελληνική, παρά μια κόκκινη μ' έναν τεράστιο, φριχτό σταυρό στη μέση, που οι άκρες του, θαρρείς, γέρνανε σαν νύχια άγριου πουλιού.

Κατεβήκανε νυχοπατώντας από την ταράτσα, μην τους πάρουν μυρωδιά, με την καρδιά σφιγμένη.

Οι μεγάλοι κλαίγανε πρωί βράδυ και δεν τολμούσε κανείς να προφέρει το όνομα του θείου Άγγελου, γιατί τότε τα χέρια του παππού τρέμανε σαν να 'τανε εκατό χρονώ. Ούτε κι ο μπαμπάς του Σωτήρη είχε γυρίσει. Κι η Αντιγόνη έγραφε ποιήματα. Μάλιστα! Καθότανε στο κρεβάτι της κι απάνω στα γόνατά της είχε ένα μεγάλο τετράδιο με βυσσινί εξώφυλλο. Δεν του έδειχνε βέβαια ποτέ τι έγραφε, μόνο καμιά φορά τον ρωτούσε.

— Πες μου μια λέξη, που να ριμάρει με το καταχτητές.

Ο Πέτρος άλλο από το «μουλωχτές» και «φακές» δεν έβρισκε να της πει. Φακές! Τρίτη μέρα που τρώνε φακές. Κάθε φορά που τις ξαναζεσταίνει η μαμά προσθέτει νερό και γίνονται όλο και πιο άνοστες. Όλοι τρώνε ανόρεχτα, κι ο Πέτρος ντρέπεται που πεινάει και δεν του κόπηκε μια σταλιά η όρεξη, έστω κι αν χτυπάνε γκουπ γκουπ οι γερμανικές μπότες πάνω στις πλάκες του πεζοδρομίου, κάτω από τα παράθυρά τους.

Εκείνο το απόγευμα τους κόπηκε η ψυχή με τον Σωτήρη, σαν είδανε ένα γερμανικό αυτοκίνητο να σταματάει μπροστά στην πόρτα τους. Απόμειναν με τα μάτια γουρλωμένα να κοιτάζουνε έναν Γερμαναρά στρατιώτη που πήγε κι άνοιξε την πίσω πόρτα του αυτοκινήτου και στάθηκε κλαρίνο. Από μέσα βγήκε η Λέλα της κυρίας Λεβέντη, με τα μαλλιά βαμμένα ξανθιά σαν άχερο, κι ένας άλλος Γερμανός, αξιωματικός αυτός, ξασπρουλιάρης. Ο σοφέρ φορτώθηκε μια χαρτονένια κούτα που έμοιαζε πολύ μ' εκείνη που 'χε βγάλει από το πορτ μπαγκάζ του ο Μάικλ, ο Εγγλέζος αρραβωνιαστικός.

Ο Πέτρος άφησε τον Σωτήρη κι έτρεξε να πει το νέο στην Αντιγόνη. Καθώς κατέβαινε τη σκάλα, άκουσε βήματα που ανέβαιναν κι έσκυψε να δει. Ένας Έλληνας στρατιώτης με κουρελιασμένη στολή, με γένια, και του 'κανε νόημα μ' ένα μαύρο βρόμικο χέρι. Ο Πέτρος τρόμαξε με τα μάτια του στρατιώτη, που ήτανε κατακόκκινα, λες και στάζανε αίμα. Έκανε να ξανανέβει τη σκάλα του Σωτήρη.

— Πετράκη.

Χίμηξε τότε κι αγκάλιασε τον βρομιάρη. Εκείνος τον έσπρωξε.

— Μη, θα γεμίσεις ψείρες.

Τα παράσημα, οι φρεσκογουαλισμένες μπότες που μύριζαν βερνίκι, το άσπρο άλογο, το σπαθί που θ' αστραφτοκοπούσε, οι νίκες και τα κατορθώματα κι οι ηρωισμοί, όλα αυτά που περίμενε ο Πέτρος με τον γυρισμό του θείου Άγγελου βούλιαξαν σε μια στιγμή.

— Τι έπαθες; ρώτησε ο θείος με κουρασμένη φωνή.

Τότε ο Πέτρος πρόσεξε πως το ένα του πόδι ήτανε μπανταρισμένο με κάτι βρόμικα κουρέλια. Έφτασε μ' έναν πήδο την πόρτα τους κι άρχισε να χτυπάει σαν τρελός με τις γροθιές του.

— Ανοίξτε, ανοίξτε, γύρισε ο θείος Άγγελος.

Στο ντιβάνι του παππού κάθεσαι ένας αδύνατος άντρας με ρουφηγμένα φρεσκοξυρισμένα μάγουλα, με βαθουλωμένα κόκκινα μάτια. Φοράει την πιτζάμα του μπαμπά και κολυμπάει μέσα της. Το ένα του πόδι, ξυπόλυτο, σε μια πράσινη παντούφλα της μαμάς –ο μπαμπάς φορεί τις δικές του, δεν έχει άλλο ζευγάρι– που περισσεύει η φτέρνα του, και το άλλο γυμνό, με το μεγάλο δάχτυλο τυλιγμένο σε καθαρές γάζες. Ο άντρας αυτός είναι ο θείος Άγγελος, η μόνη ελπίδα της οικογένειας να 'χει κι αυτή τον ήρωά της. Είναι κείνος που θα γύριζε από το μέτωπο με παράσημα και πλάκα τα γαλόνια και θα 'μπαινε στην Αθήνα καβάλα στο άλογο, εκείνος που θα διηγιότανε πώς κατέλαβαν το τάδε ύψωμα με θούρια, πώς κείνοι που πληγώνονταν έπεφταν πάνω στην ασπίδα τους –λάθος, δεν έχουμε τώρα ασπίδες– έπεφταν πλάι στο τουφέκι τους και ξεψυχούσαν φωνάζοντας «μολών λαβέ», κι οι γελοίοι Ιταλοί, οι κοκορόφτεροι, που τρέμανε το κρύο και τα χιόνια και τους φαντάρους μας, φεύγανε πατείς με πατώ σε να σωθούν, ρίχνοντας τα όπλα τους.

Τι θα 'χει να πει ο Πέτρος αύριο του Σωτήρη που θα περιμένει πώς και τι ν' ακούσει τους άθλους του θείου Άγγελου; Να του πει πως μιλούσε όλο για τα μάλλινα που δε φτάνανε ποτέ στην πρώτη γραμμή, για τις αρβύλες που έμπαζαν νερά και τα κρουπαγήματα; Δεν είπε «μας θέριζαν τα βόλια», αλλά «μας θέριζαν οι χιονίστρες». Να πει πως γύριζε ο θείος Άγγελος ψειριασμένος με κατακομματιασμένα άρβυλα από χωριό σε χωριό, να βρει ένα κομμάτι ψωμί, μα είχανε περάσει άλλοι πριν απ' αυτόν, κι αδειάσανε τα χωριά από τρόφιμα ή τα κρύβανε οι χωριάτες; Να πει πως έδωσε το χρυσό μενταγιόν της Ρίτας για μισό καρβέλι;

— Κι όμως τους Ιταλούς τους νικήσαμε, λέει άξαφνα με πείσμα ο Πέτρος.

— Πάει πια αυτό, απάντησε κουρασμένα ο θείος και ζήτησε να πάει να πλαγιάσει, γιατί είχε μέρες και μέρες άυπνος.

Ο Πέτρος θα 'λεγε στον Σωτήρη πως δεν τους διηγήθηκε τίποτα, γιατί ήτανε κουρασμένος, ή θα βγάλει ο ίδιος από το μυαλό του μια ιστορία. Πως γύρισε ο θείος πάνω σε άλογο –καλά που δεν τον είδε ο Σωτήρης, σαν έφτασε– και τους διηγήθηκε πώς στριφογύριζε το σπαθί του κι οι Ιταλοί το σκάγανε σαν λαγοί.

Δε χρειάστηκε όμως να πει το ψέμα του. Την άλλη μέρα που βγήκαν πια επιτέλους έξω, οι δρόμοι είχανε γεμίσει κουρελιάρηδες στρατιώτες, που ζητούσανε παλιά ρούχα και λίγο φαγητό. Ο μπαμπάς του Σωτήρη δε γύρισε ποτέ, ούτε καν κουρελής ή σακάτης.

— Τι να πούμε στη Ρίτα; του είπε η Αντιγόνη την ώρα που έπεσαν να κοιμηθούν, ενώ τύλιγε τα κουρελάκια της.

— Για το μενταγιόν της; ρώτησε ο Πέτρος.

— Όχι, που νόμιζε πως θα γυρίσει ήρωας.

Και να 'χε τραυματιστεί σε μάχη, πάει καλά, συλλογιέται ο Πέτρος, μα να πάθει χιονίστρες...

Σβήσανε το φως και πριν τους πάρει καλά καλά ο ύπνος πετάχτηκαν. Από το δωμάτιο της μαμάς ακουγότανε μια βραχνή, άγρια φωνή: «Το πολυβόλο... πιάσε το πολυβόλο δεξιά...» Κι ύστερα ακούστηκε καθησυχαστική η φωνή της μαμάς: «Ησύχασε, Άγγελε».

— Πολέμησε λοιπόν..., ψιθυρίζει με χαρά η Αντιγόνη.

— Βλέπει εφιάλτη τις μάχες, ενθουσιάζεται κι ο Πέτρος.

Ύστερα αποκοιμήθηκαν κι οι δυο τους ήρεμα και βαθιά και δεν άκουσαν τον θείο Άγγελο, που φώναζε: «Μη, μην τον χτυπάτε... είναι αιχμάλωτος...»

Ο Γιαούρτερ

Ο ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΤΗΣ ΛΕΛΑΣ της κυρίας Λεβέντη αποφάσισε να δαμάσει τον Στορμ. Γιατί ο Στορμ, όσο και να 'ναι σκύλος, δεν το παραδέχεται ν' αλλάξει αφεντικό, όπως η Λέλα αρραβωνιαστικό. Τον Γερμανό τον λένε Γκούντερ. Ο Πέτρος όμως κι ο Σωτήρης τον βάφτισαν Γιαούρτερ. Μόλις πλησιάσει ο Γιαούρτερ τον Στορμ, που είναι σχεδόν πάντα δεμένος στο αυλιδάκι του φωταγωγού, γρυλίζει και του δείχνει τα δόντια του.

Εκείνο το μεσημέρι ο Πέτρος είχε σταθεί στο παράθυρο του χολ και... μύριζε. Από το κάτω πάτωμα, από την κουζίνα της κυρίας Λεβέντη, ερχότανε μια μυρωδιά μπριζόλας. Έβγαλε το κεφάλι του έξω κι έκλεισε τα μάτια για να νιώσει καλύτερα τη μυρωδιά κι όταν τ' άνοιξε είδε τον Γιαούρτερ να βγαίνει στον φωταγωγό από την πόρτα της κουζίνας. Φορούσε μονάχα το παντελόνι του κι ένα φανελάκι και στο χέρι του κρατούσε ένα μαστίγιο. Ο Στορμ μόλις τον είδε τέντωσε την αλυσίδα του κι άρχισε να γαβγίζει και τότε ο Γιαούρτερ τον χτύπησε με το μαστίγιο. Ο Στορμ κουλουριάστηκε και μούγκρισε πονεμένα, μα μόλις έκανε να τον πλησιάσει ο Γιαούρτερ, θαρρείς και ξέχασε τον πόνο κι άρχισε πιο άγριο το γάβγισμα. Ύστερα σαν είδε το μαστίγιο να ξανακατεβαίνει, πήδησε σβέλτα, άλλαξε θέση και το μαστίγιο χτύπησε τις πλάκες. Ο Γιαούρτερ έγινε κόκκινος σαν παντζάρι, μα δεν ξανασήκωσε το μαστίγιο, γύρισε την πλάτη του στον Στορμ και στάθηκε ακούνητος σαν άγαλμα. «Τι κάνει;» αναρωτήθηκε ο Πέτρος. Στεκότανε έτσι κάμποσο κι όταν πια ούτε ο

Πέτρος ούτε ο Στορμ το περίμεναν, γύρισε σαν αστραπή κι έδωσε μια με το μαστίγιο στον σκύλο. Η καμτσικιά τον πήρε στη μούρη, κι ο κακομοίρης ο Στορμ μούγκριζε και κουνούσε σαν τρελός το κεφάλι του. Άστραψε το μάτι του Γιαούρτερ, είπε κάτι σαν φράχτεν και μπήκε μέσα στο σπίτι όλος καμάρι.

Ο Πέτρος δεν κρατιότανε άλλο, κατέβηκε από τη σκάλα της υπηρεσίας κι έτρεξε στο αυλιδάκι. Ο Στορμ μόλις τον είδε κούνησε την ουρά του, ζύγωσε κι άρχισε να τρίβει το πονεμένο του μουσούδι πάνω στα γυμνά γόνατα του Πέτρου. Η πόρτα της κουζίνας ξανάνοιξε και φούντωσε στο αυλιδάκι η μυρωδιά της μπριζόλας. Στο άνοιγμά της στεκόταν η Λέλα.

— Φύγε, τρελάθηκες; ψιθυρίζει τρομαγμένα στον Πέτρο.

Ο Πέτρος είχε αγκαλιάσει το κεφάλι του Στορμ. Στο στομάχι του ένιωθε ένα λίγωμα από τον μπριζολίσιο αγέρα, το χέρι του ήταν υγρό από τα δάκρυα του Στορμ. Δεν το 'ξερε πως κλαίνε και τα σκυλιά. Άφησε τον Στορμ και στάθηκε αντίκρου στη Λέλα.

— Δεν τον φοβάμαι τον Γιαούρτερ σου, της λέει κι απόρησε κι ο ίδιος πώς το 'πε.

Ήθελε να της πει κι άλλα. Για τον Μάικλ, που της τραγουδούσε: «My bonnie lies over the ocean...».

— Πέτρο!

Η τρομαγμένη φωνή της μαμάς τον συνέφερε κι ούτε το κατάλαβε πώς βρέθηκε στο σπίτι. Η μαμά έτρεμε ολόκληρη.

— Θα μας βάλεις σε μπελάδες, τον μαλώνει. Να μη σε ξαναδώ με τον σκύλο.

Ύστερα τον είδε που κατσούφιασε και συνέχισε:

— Θαρρείς πως δε μου κοστίζει εμένα να τις χαιρετάω, μάνα και κόρη; Μα τι να κάνουμε;

Ευτυχώς η Αντιγόνη συμφώνησε μαζί του. Δε θα τις χαιρετούσανε, μάνα και κόρη, κι ας απαντιόντανε μύτη με μύτη στη σκάλα. Όσο για τον Στορμ, το πήρε απόφαση, θα τον γλίτωνε. Αν δε δεχότανε ο Σωτήρης να τον

βοηθήσει, θα το 'κανε μοναχός του. Ένωσε να τον πλημμυρίζει αβάσταχτο μίσος για τον Γιαούρτερ τον Γερμανό, που μαστίγωνε τον αλυσοδεμένο Στορμ, γιατί δεν τον αναγνώριζε για αφεντικό.

Ο Σωτήρης συμφώνησε για τον γλιτωμό του Στορμ, μόνο είπε πως έπρεπε να βρούνε ένα σπίτι να τον πάνε. Ο Πέτρος συλλογίστηκε τον Γιάννη, το παιδί από το γυμνάσιο, που έμενε απέναντί τους και βοηθούσε πότε πότε την Αντιγόνη στα μαθηματικά. Θα πήγαινε να τον βρει αύριο. Αν του 'λεγε του Γιάννη η Αντιγόνη, ο Πέτρος ήτανε σίγουρος πως θα δεχότανε αμέσως, γιατί της είχε μεγάλη συμπάθεια, εκείνη όμως προτιμούσε κείνον τον σαχλάκια τον Δημήτρη.

— Αλήθεια, τι απέγινε ο Δημήτρης σου; τη ρώτησε μια και τον θυμήθηκε.

— Πρώτον, δεν είναι «μου», κι ύστερα ούτε θέλω να τον δω.

— Γιατί; απόρησε ο Πέτρος, που θυμότανε με τι καμάρι περπατούσε η αδελφή του πλάι του, τότε που είχανε πάει στον κινηματογράφο.

— Γιατί τον είδα μια μέρα και μου είπε πως οι Γερμανοί θα νικήσουν, γιατί ξέρουν να πολεμούν!

— Μα αυτός πήγαινε στο Αμερικανικό Κολέγιο! απόρησε ο Πέτρος, κι όπως η Αντιγόνη δεν απαντούσε, ξαναρώτησε: Και τώρα ποιος σ' αρέσει;

— Τώρα είναι κατοχή, είπε η Αντιγόνη με τόσο δραματική φωνή, που θα τη ζήλευε κι η Μεγάλη Αντιγόνη του παππού.

Την πρώτη μέρα που βγήκε ο Πέτρος με τον Σωτήρη στον δρόμο, μετά που μπήκαν οι Γερμανοί στην Αθήνα, νόμιζε πως βρίσκεται σε μια ξένη πολιτεία. Μια πολιτεία γεμάτη Γιαούρτερ, που αντί να μιλούνε κάνανε χρουστ χριστχ, όπως όταν είχανε «τεχνικά» στο σχολείο και ο κύριος Λουκάτος δεν τους άφηνε να βγάλουν άχνα και δεν ακουγότανε, σ' όλη την τάξη, παρά το χρουστ χριστχ που κάνανε τα ψαλίδια τους κόβοντας τα χαρτόνια. Ο κύριος Λουκάτος ήθελε να φτιάξουνε σπίτια από χαρτόνια και να στήσουνε μια ολόκληρη πολιτεία. Δεν πρόλαβαν να την

τελειώσουν, έγινε ο πόλεμος. Χρυστ χριστχ μια βουβή τάξη, που ακούγονται μονάχα τα ψαλίδια που κόβουν, έτσι έγινε τώρα η Αθήνα.

— Ε, όχι κι αυτό! τον τραβάει ο Σωτήρης από το μανίκι.

Στην απέναντι μεριά του δρόμου περνάει μια ομάδα Ιταλών με λοφία και κοκορόφτερα, περνάνε και τραγουδάνε, σαν να μην έχει συμβεί τίποτα, σαν να μην προχωρούσε κάθε μέρα ο μπαμπάς τα σημαϊάκια στον χάρτη, που κοντεύανε να φτάσουνε τη θάλασσα από την άλλη μεριά της Αλβανίας. Όχι, λοιπόν, κι οι φρατέλοι να σουλατσάρουν νικητές μέσα στην Αθήνα.

Ο Πέτρος σφίγγει τις γροθιές του. Νιώθει όπως όταν πάλευε στην αυλή του σχολείου με κανέναν συνομήλικό του και τον νικούσε, κι ερχότανε μετά κανένας μεγάλος και, φυσικά, τον έβαζε κάτω. Τσούζανε τα μάτια του τότε προσπαθώντας να κρατήσει τα δάκρυα, ένιωθε να τον πνίγει το άδικο, μα τι να πει, που οι μεγάλοι είχανε κάνει νόμο και κανένας μικρός δεν τολμούσε να διαμαρτυρηθεί!

«Κο-μαν-ντα-τούρα», «Κο-μαν-ντο-τάπα», «Κο-μαν-ντο-πιάτσα», συλλαβίζουνε με τον Σωτήρη τις καινούριες επιγραφές, που γέμισαν τα κτίρια και οι δρόμοι. «Φερ-μπότεν» διαβάζουνε με δυσκολία μια επιγραφή, που υπάρχει σχεδόν όπου γυρίσεις να κοιτάξεις. Ο Πέτρος θα ρωτήσει την Αντιγόνη τι θα πει. Ξέρει κάτι λίγα γερμανικά, που τα 'χε μάθει απ' όταν έκανε παρέα με τ' αγόρια από το Γερμανικό Σχολείο.

Στη γωνιά ενός δρόμου κάθονταν δυο κουρελήδες στρατιώτες, ντυμένοι μισό χακί, μισό πολιτικά και ζητούσανε με μια κουρασμένη και άχρωμη φωνή από τους περαστικούς:

— Μια βοήθεια, να γυρίσουμε σπίτι.

Ο Σωτήρης πλησίασε τον έναν και τον κοίταζε παράξενα.

— Τι κοιτάς έτσι; τον τραβάει από το πουκάμισο ο Πέτρος.

— Τίποτε, κάνει εκείνος αφού ξεμάκρυναν λίγο. Μου φάνηκε σαν τον πατέρα.

— Θα δεις, θα γυρίσει, λέει με σιγουράδα ο Πέτρος. Μπορεί να 'χει πάθει αμνησία..., το διάβασα σ' ένα βιβλίο.

— Οχ, κι εσύ με τα βιβλία σου, νευρίασε τόσο ο Σωτήρης, που ο Πέτρος παραξενεύτηκε.

Είχανε φτάσει πια στην Ομόνοια και λέγανε να σκαρφαλώσουν πίσω από κανένα τραμ, για να γυρίσουνε σπίτι, όταν είδανε κόσμο να τρέχει και σα ρώτησαν τι συμβαίνει, όλοι απαντούσανε ψιθυριστά: «Αιχμάλωτοι». Χωρίς να το καταλάβουνε καλά καλά, βρεθήκανε κι αυτοί να τρέχουν λαχανιαστά, πίσω από μια παχουλή γυναίκα που 'σερνε τις παντούφλες της και ξεφυσούσε σαν φουσερό. Εκεί που σταματούσε ο κόσμος, σταματήσανε κι αυτοί. Είχανε βρεθεί έξω από το Πολυτεχνείο. Μέσα στον κήπο καθόντανε κατάχαμα στρατιώτες με εγγλέζικη στολή. Οι πιότεροι είχανε μισόκλειστα τα μάτια κι αφήνανε το μεσημεριάτικο ήλιο να τους χτυπάει κατακέφαλα, άλλοι προσπαθούσανε να γείρουν το κεφάλι, κάτω από λίγη σκιά που κάνανε οι αναιμικές νεραντζιές. Θαρρείς και παίζανε το παιχνίδι «τα αγάλματα», που άμα σε άγγιζε αυτός που τα φυλούσε, έπρεπε να πάρεις μια στάση και να μείνεις ακούνητος, αλλιώς, «καιγόσουνα».

Ξαφνικά, κάτι έπεσε μαλακά πάνω στο κεφάλι ενός αιχμαλώτου. Ήτανε ένα κομμάτι ψωμί που του είχε πετάξει κάποιος από τον δρόμο. Ο Εγγλέζος, που έμοιαζε του Μάικλ –όλοι οι Εγγλέζι μοιάζουνε του Μάικλ– κοίταξε στην αρχή αποχαυνωμένος το ψωμί, ξαφνικά το άρπαξε κι άρχισε να το τρώει λαίμαργα. Πέφτουνε τώρα βροχή τα ξεροκόμματα, τσιγάρα, πατάτες, καραμέλες. Τα πετούσε ο κόσμος, από τα κάγκελα, κι έπαιρνε δρόμο, κι όλο καταφθάνανε κι άλλοι, άντρες, γυναίκες, παιδιά, ακόμα και γριές, που κάτι πετούσανε στους αιχμαλώτους. Οι Γερμανοί σκοποί φωνάζανε χρουστ, χριστχ, σφυρίζανε, μα ο κόσμος το ίδιο. Ο Σωτήρης με τον Πέτρο, όσο και να ψάξανε τις τσέπες τους, δε βρήκανε τίποτ' άλλο από κάτι κολλημένες τσίχλες που τις είχανε πριν από τον πόλεμο.

Η επιχείρηση «Στορμ» έγινε το ίδιο εκείνο βράδυ. Ο Γιάννης δέχτηκε να πάρει τον Στορμ και να τον πάει σ' έναν φίλο του, σε άλλη γειτονιά. Είπε μάλιστα του Πέτρου πως ήτανε σπουδαίο αυτό, που σκέφτηκε να σώσει κάποιον από τα νύχια του Γερμανού, κι ας ήτανε και σκυλί.

— Τι κάνει η Αντιγόνη; τον ρώτησε εκεί που μιλούσανε για την αλυσίδα του Στορμ.

— Είπε να σου πω χαιρετίσματα, απάντησε ο Πέτρος, που κοκκίνισε με το ψέμα.

— Ξέρει για τον σκύλο; Πως θα 'ρχόσουν σε μένα;

— Εκείνη μ' έστειλε, έκαμε ο Πέτρος, που είχε βουτήξει πια ολόκληρος στην ψευτιά.

Τώρα, όμως, το 'ξερε, πως ό,τι και να γινότανε θα τον γλίτωνε τον Στορμ ο Γιάννης.

— Θα περάσω τότε να της δώσω κανένα βιβλίο κι έπειτα φεύγοντας θα καταφέρω να τρυπώσω στην αποθήκη να σε περιμένω.

— Μην κάνεις κουβέντα για τον Στορμ, τρόμαξε ο Πέτρος πως θα 'βγαινε η ψευτιά του στη φόρα. Θα κάνει πως δεν το ξέρει.

— Καλάααα, τραγούδησε ο Γιάννης τη φράση του, πάω για το βιβλίο.

Ο Πέτρος έκανε πως παίζει με τον Θόδωρο, μα όλο είχε στημένο το αυτί του στο ταβάνι. Είχανε συνεννοηθεί με τον Σωτήρη που παραμόνευε από το παράθυρο. Μόλις θα 'βλεπε τον Γιαούρτερ και τη Λέλα να φεύγουν, θα 'ριχνε μια καρέκλα με φόρα στο πάτωμα για να καταλάβει ο Πέτρος.

«Γκαπ», ο Πέτρος πετάχτηκε. Πετάχτηκε και η Αντιγόνη που είχε βυθιστεί στο βιβλίο με τα ποιήματα, που της είχε φέρει ο Γιάννης.

— Κι αυτός ο Σωτήρης, λέει εκνευρισμένα, ούτε μια στιγμή ησυχία δεν έχει.

Ο Πέτρος έκανε πως δεν άκουσε και γλίστρησε στην κουζίνα. Ευτυχώς ήτανε νωρίς ακόμη για να ετοιμάσει η μαμά το φαγητό. Άνοιξε την πόρτα της κουζίνας και κοίταξε κάτω στο αυλιδάκι. Ο Στορμ τον είδε κι άρχισε να του κάνει χαρές.

— Σουτ, του ψιθύρισε.

Κι ο Στορμ θαρρείς κατάλαβε και κουνούσε μόνο την ουρά του.

Κατέβηκε σιγά τη στριφογυριστή σιδερένια σκάλα κι έφτασε κοντά στον Στορμ.

— Καλός... καλός Στορμ, τον χάιδεψε.

Θυμήθηκε πως ο Στορμ δεν καταλαβαίνει ελληνικά, κι άρχισε να του λέει κάτι λέξεις στα εγγλέζικα που τα είχε ακούσει από τον Μάικλ. Του 'βγαλε την αλυσίδα, που ήτανε περασμένη στον κρίκο της λαιμαριάς, και τον χτύπησε ελαφριά με το χέρι στον σβέρκο. Ο Στορμ σαν να απόρησε, μα τον ακολούθησε πειθήνια, χωρίς άχνα. Ο Πέτρος τον πήγε στην αποθήκη, όπου περίμενε από ώρα ο Γιάννης.

— Το διαβάζει η Αντιγόνη το βιβλίο; ρώτησε ψιθυριστά ο Γιάννης μόλις τον είδε.

«Βρήκε ώρα να με ρωτήσει», συλλογίστηκε ο Πέτρος, κι απάντησε ψιθυριστά κι αυτός:

— Το διαβάζει.

— Σου είπε τίποτα να μου πεις; ξαναρώτησε ο Γιάννης.

— Όχι, απάντησε βιαστικά ο Πέτρος. Δεν καταλαβαίνει ελληνικά, πρόσθεσε μετά.

— Ποιος; τα 'χασε ο Γιάννης.

— Ο Στορμ, έτσι λένε τον σκύλο.

— Θα του μάθει ο φίλος μου, αστειεύτηκε ο Γιάννης. Κι ύστερα πρόσθεσε: Δε θα την είδε ακόμη την αφιέρωση.

— Ποιος; απόρησε τώρα ο Πέτρος που είχε αγκαλιάσει τον Στορμ από τον λαιμό και του 'λεγε: «Γιάννης, good... Γιάννης, friend».

— Η Αντιγόνη, απάντησε ο Γιάννης κι έπιασε τον Στορμ από τη λαιμαριά.

Ο Πέτρος πήγε κι άνοιξε το μικρό πορτάκι της αυλής που έβγαζε σ' ένα δρομάκι, στο πίσω μέρος του σπιτιού.

— Δεν είναι κανείς, ψιθύρισε του Γιάννη.

Μόλις είχε αρχίσει να νυχτώνει. Στάθηκε και τους κοίταζε ώσπου έστριψαν στη γωνιά. Ο Γιάννης κρατούσε τον Στορμ πάντα από τη λαιμαριά, και κείνος ακολουθούσε, λες και το 'ξερε πως πήγαινε με φίλο. Ο Πέτρος γύρισε γρήγορα γρήγορα στο σπίτι και είδε πως κανείς δεν τον είχε πάρει είδηση.

Είχανε φάει πια το βραδινό, η μαμά κι η Αντιγόνη είχανε μαζέψει το τραπέζι, κι ο παππούς άπλωσε την πασιέντσα του. Οι βραδιές ήτανε ζεστές, ανοιξιάτικες, μα καθόντανε με κατάκλειστα τα παράθυρα και κατεβασμένες τις μπλε σκούρες κουρτίνες για τη συσκότιση. Έπειτα κι ο μπαμπάς ήθελε ν' ακούσει στο ραδιόφωνο το «Λονδίνο» στα ελληνικά, κι αν άνοιγαν το παράθυρο θ' ακουγότανε απέξω. Σ' έπιανε ασφυξία μέσα στην τραπεζαρία. Τώρα θα τέλειωνε η μαμά τα πιάτα και θα 'παιρνε το πλεχτό της, να καθίσει να πλέκει. Ο θείος Άγγελος δεν ερχότανε πια τα βράδια, γιατί οι Γερμανοί περιόρισαν την κυκλοφορία και δεν πρόφτανε να γυρίσει μετά στο σπίτι του. Αλλιώςτικός που έγινε ο θείος από τότε που επέστρεψε από το μέτωπο! Δε γελούσε πια, δεν έκανε αστεία. Δεν τον χωρούσε ο τόπος, που έλεγε κι ο παππούς, θαρρείς και φταίει αυτός που έσπασε το μέτωπο.

Ο Πέτρος δεν ήξερε πού να πάει να καθίσει. Στην τραπεζαρία έσκαγε και μέσα στο δωμάτιό τους η Αντιγόνη είχε σβηστό το φως, είχε ανοίξει τέντα τα παράθυρα κι απάγγελνε τα ποιήματα.

— Τον λένε Κώστα Αγαρινό, του λέει με ξελιγωμένη φωνή.

— Ποιον; ενδιαφέρθηκε ο Πέτρος που δεν το 'χε ξανακούσει αυτό το όνομα.

— Τον ποιητή που διαβάζω.

Ο Πέτρος λογάριασε πως αν του 'λεγε του Γιάννη πόσο της άρεσε της αδελφής του το βιβλίο που της είχε δώσει, μπορεί να τον πήγαινε καμιά μέρα να δει τον Στορμ.

— Κυρία Ελένη, μην είδατε τον σκύλο; ακούστηκε η φωνή της κυρίας Λεβέντη από τον φωταγωγό.

Η μαμά βγήκε στην πόρτα της κουζίνας. Στη δική τους πόρτα είχανε βγει κι η μαμά του Σωτήρη με τον Σωτήρη. Όχι, κανένας τους δεν τον είχε δει.

— Ξέρετε, κάνει εμπιστευτικά η κυρία Λεβέντη στη μαμά, δεν μπορώ ούτε και να τον φωνάξω. Γιατί είπαμε στον Γκούντερ πως τον λένε Αράπη.

Ο Πέτρος κι ο Σωτήρης κρυφογελούνε. Και στ' αλήθεια να 'χε ξελυθεί μόνος του ο Στορμ και να 'χε βγει στον δρόμο, όσο και να τον φώναζαν, δε θα το κουνούσε. Ακούς εκεί Αράπη!

Αργότερα, ο Πέτρος τα χρειάστηκε για τα καλά. Άκουσαν ένα αυτοκίνητο να σταματάει μπρος στην πόρτα, κι από κοντά γερμανικές, θυμωμένες φωνές.

«Βρήκανε τον Στορμ, συλλογίστηκε ο Πέτρος. Ο Γιαούρτερ τα κατάλαβε όλα και φώναξε τους στρατιώτες του να με πιάσουνε.»

Προσπάθησε να θυμηθεί ό,τι είχε διαβάσει για ήρωες-παιδιά, που είχανε τη δική του ηλικία. Δοκίμασε να πει μέσα του το «ένας είμαι και θα περάσω, θα ξεχαστώ, η πατρίδα όμως μένει», μα ένιωσε τα πόδια του να τρέμουνε. Πιο εύκολο θα είναι βέβαια να γράφει κανείς για ήρωες, παρά να 'ναι ο ίδιος. Τι μπορεί να του κάνει ο Γιαούρτερ; Να τον δείρει με το μαστίγιο, όπως τον Στορμ; Κι αν τον ρωτήσουν ποιος τον βοήθησε; Πρέπει να ξεχάσει το όνομα του Γιάννη. ΔΕΝ ΞΕΡΩ! ΔΕΝ ΞΕΡΩ! Μόνος μου το έκανα! Πού είναι ο σκύλος; ΔΕΝ ΞΕΡΩ! Κι αν δεν αντέξει στον πόνο και το πει; Άκουσε την ξώπορτα ν' ανοίγει και τη φωνή της κυρίας Λεβέντη, δεν ξεχώριζε λόγια, τα βήματα των Γερμανών σταμάτησαν στο κάτω πάτωμα, την ξώπορτα που έκλεισε. Τώρα θα τους λέει εκείνη ποιο είναι το πάτωμα που μένει ο Πέτρος και σε λίγο θα τους ακούσει ν' ανεβαίνουνε τη σκάλα. Μπορεί και να τον σκοτώσουν εκεί δα, μπρος στην πόρτα.

— Γλέντι έχουν οι Λεβέντηδες, λέει ο παππούς στη μαμά, που ξανάπιασε το πλεχτό της. Άκουσες τους Γερμαναράδες που έφτασαν;

— Άκουσα, κάνει αφηρημένα η μαμά.

Ο Πέτρος κλείνει τα μάτια του και περιμένει. Όχι, δεν είναι βήματα στη σκάλα, ξανάνοιξε η ξώπορτα. Ακούγεται τώρα κι η φωνή του Γιαούρτερ.

...Ο βαλές καρό πλάι στο δέκα, το εφτά μπαστούνι πλάι στο βαλέ... όχι, πέφτω σε ρήγα, η φωνή του παππού είναι.

— Τι θα φάμε αύριο; ρωτά ο παππούς τη μαμά.

Ο Πέτρος άνοιξε τα μάτια. Οι φωνές ακούγονται πάλι στον δρόμο.

— Φασολάκια μαυρομάτικα.

Η πόρτα του αυτοκινήτου κλείνει με θόρυβο, η μηχανή παίρνει μπρος.

— Θα 'ναι όλο μαμούνια, γκρινιάζει ο παππούς.

Ο Πέτρος τον κοιτάζει.

— Θα σου δώσω το πρωινό μου γάλα, του λέει με μια ξαφνική χαρά και διάθεση για φλυαρία.

— Άσος καρό, πάλι καλά! άνοιξε ο παππούς το κλειστό χαρτί που κρατούσε.

— Κι εσύ τι θα πεις το πρωί;

— Τσάι του βουνού, λέει ο Πέτρος.

— Μπα; έκανε ο παππούς, σ' αρέσει; και βυθίστηκε ξανά στην πασιέντσα.

Εκείνο το βράδυ, ο Πέτρος είδε στον ύπνο του πως ήτανε καβάλα σ' ένα άλογο και θέριζε με το σπαθί του τους Γερμανούς, όπως ο Γίνος Βούγας τον καιρό του Αυτοκράτορα Βασιλείου στο Βυζάντιο. Δε φορούσε πανοπλία κι οι πιτζάμες του, που του είχανε κοντύνει κι έφταναν λίγο πιο κάτω από το γόνατο, τον εμπόδιζαν να λυγίσει την κλείδωση στα γόνατα, κι έτσι στεκότανε σχεδόν όρθιος καθώς είχε τα πόδια περασμένα στους αναβατήρες.

Το πρωί, μόλις ξύπνησε, θυμήθηκε το τσάι του βουνού. Δεν του άρεσε η μυρωδιά του και δεν ήτανε καθόλου χορταστικό. Πήγε άκεφος στην τραπεζαρία. Ο μπαμπάς είχε ανοίξει κιόλας το ραδιόφωνο. Ήτανε η Αθήνα. Μιλούσε μια αντιπαθητική φωνή στα ελληνικά, σαν γυναικεία.

— Τι έγινε; τρόμαξε ο Πέτρος.

— Είπε το ραδιόφωνο πως κάποιοι βοήθησαν Εγγλέζους αιχμαλώτους να δραπετεύσουν από το Πολυτεχνείο.

— Ποιοι; επέμενε ο Πέτρος.

— Δεν ξέρω, το ραδιόφωνο είπε κάποιοι άγνωστοι. Όποιος, λέει, κρύψει Εγγλέζο, θα περνάει στρατοδικείο.

— Και σκύλο; του ξέφυγε του Πέτρου.

Μα ο μπαμπάς γύριζε τα κουμπιά να πιάσει άλλο σταθμό και δεν τον άκουσε.

Κάποιοι άγνωστοι

ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ δεν της αρέσουν καθόλου οι χρυσόμυγες, ούτε και κανένα άλλο μαμούνι, μα τις χρυσόμυγες τις σιχαίνεται.

Ο Πέτρος είχε πιάσει τρεις, τις είχε δέσει από τη μέση με μια κλωστή και τις γύριζε με φόρα στον αέρα. Αυτές ζουζούνιζαν, χαλούσαν τον κόσμο.

Η Αντιγόνη του είπε να φύγει από το δωμάτιο, δεν έχει δικαίωμα, λέει, να την ενοχλεί, κι ύστερα, σε λίγο θα ερχότανε η Ρίτα, θα 'χανε να πούνε τα μυστικά τους και δεν τον θέλανε μέσα στα πόδια τους. Ο Πέτρος είπε στην αρχή να στήσει καβγά: πως το δωμάτιο είναι και δικό του, πως τον παρασκότισαν αυτή κι η Ρίτα με τα μυστικά τους, μα βαρέθηκε. Μάζεψε τις χρυσόμυγες, ξετρύπωσε τον Θόδωρο, τον τύλιξε σ' ένα πανί, γιατί δεν μπορούσε πια να τον βγάλει έξω μ' αυτή τη ράχη, και τράβηξε μουτρωμένος κατά την πόρτα. Πριν βγει, όμως, την πέταξε την κακία του στην Αντιγόνη:

*Μη σφίγγεις άδικα τις κορδέλες σου
σαν να φυτεύεις μυγδαλιές...*

Εκείνη έκλεισε απότομα το βιβλίο που διάβαζε, πετάχτηκε και τον έπιασε από το τσουλούφι.

— Τι είπες; έκανε άγρια. Για ξαναπές το, αν τολμάς!

— Γιατί; Μόνο συ έχεις το δικαίωμα να απαγγέλλεις Κώστα Αγαρινό;
Τα μάτια της Αντιγόνης άστραψαν.

— Για ξανακορόιδεψε! Αυτό μόνο σου λέω.

— Στρίγκλα, έκανε ο Πέτρος μέσα από τα δόντια του, ταχτοποιώντας το τσουλούφι του, την ώρα που κατέβαινε τη σκάλα για να βγει στον δρόμο.

Λίγο πιο κάτω από το σπίτι τους, ήτανε μια μικρή μονοκατοικία με κήπο. Το μόνο σπίτι στη γειτονιά που είχε κήπο κι ακόμα πιο σπάνια ένα ψηλό πεύκο. Έτσι που έστεκε ολομόναχο και χαμηλό, στριμωγμένο ανάμεσα στις πολυκατοικίες, έμοιαζε αποξεχασμένο. Μέσα έμενε ένας γέρος ολομόναχος κι αυτός, που δεν είχε και πολλές πολλές κουβέντες με τη γειτονιά. Ο Πέτρος τον έβλεπε πολλές φορές να σκαλίζει το κηπάκι του. Λίγο πριν από τον πόλεμο ο γέρος πέθανε κι από τότε το σπίτι έμεινε κλειστό, κι ο κήπος κόντευε να ρημάξει. Ο Πέτρος σκαρφάλωσε τα κάγκελα, πήδησε μέσα στο κηπάκι, άφησε χάμω τον Θόδωρο να βοσκήσει κι ακούμπησε τις χρυσόμυγες πάνω στις τριανταφυλλίες. Οι χρυσόμυγες τρέφονται με τριαντάφυλλα και ζάχαρη. Ζάχαρη βέβαια δεν του 'δινε ποτέ η μαμά να τις ταΐσει, γιατί είχε αρχίσει να γίνεται λιγοστή. Ξάπλωσε ανάσκελα στα χορτάρια. Παρόλο που ήτανε πρωί ακόμη, η τελευταία μέρα του Μάη προβλεπότανε ζεστή κι ο ήλιος έκαιγε κιόλας.

Τι καλά που τσακώθηκε με την Αντιγόνη και βγήκε από το σπίτι. Έτσι, χωμένος μέσα στα χορτάρια, μπορούσε να συλλογιέται ό,τι θέλει, χωρίς να τον ενοχλεί κανένας. Ένα σύννεφο περνάει ψηλά πάνω από το κεφάλι του, μοιάζει με τον Δον Κιχώτη καβάλα στον Ροσινάντη του, ύστερα αλλάζει σχήμα, γίνεται πουλί μ' ανοιγμένες τις φτερούγες, το πουλί μακραίνει, λεπταίνει, γίνεται αχνός και χάνεται. Ο ουρανός μένει τώρα ξάστερος ξάστερος και γαλάζιος. Οι χρυσόμυγες τεντώνονται στις κλωστές τους και τις ξελασκάρει λίγο. Αν μπορούσε κανείς να χωθεί σ' έναν κήπο με χελώνες και ζουζούνια! Να καθίσει εκεί ολομόναχος και να ξεχάσει πως μπήκαν οι Γερμανοί στην Αθήνα. Να ξεχάσει πως ο μπαμπάς

δε δουλεύει πια στα «ΕΛΑΙΑ-ΒΟΥΤΥΡΑ», πως η μαμά νευριάζει όλη την ώρα μαζί του:

— Να βρεις δουλειά... Να βρεις δουλειά... ΝΑ ΒΡΕΙΣ ΔΟΥΛΕΙΑ...

— Πού να βρω;

— Όπου θέλεις, θα πέσει πείνα τον χειμώνα.

Κι ο μπαμπάς δώστου, όλη μέρα, τα κουμπιά του ραδιόφωνου.

— Να δούμε τι θα κάνεις, τώρα που θα σφραγίσουν οι Γερμανοί τα ραδιόφωνα και θ' ακούμε μόνο Αθήνα. Θα σπάσεις τις σφραγίδες; Και τα παιδιά;

Τα παιδιά, τα παιδιά! Αν ήξερε η μαμά πόσο δεν τον νοιάζει τον Πέτρο αν σπάσει ο μπαμπάς τις σφραγίδες από το ραδιόφωνο!

— Η μάχη θα κριθεί στην Αίγυπτο.

Ποιος το 'πε αυτό;... ο θεός Άγγελος.

— Η Αίγυπτος μια δρασκελιά από την Κρήτη... Στην Κρήτη πάει, τέλειωσαν όλα. Ολόκληρο μήνα λύσσαξαν οι Γερμανοί να την καταλάβουν με τους αλεξιπτωτιστές τους.

— Με τις πέτρες τούς πολεμάνε οι Κρητικοί, έλεγε με πείσμα ο θεός Άγγελος. «Η τελευταία εστία αντιστάσεως εξουδετερώθη», ανακοίνωσε προχτές το ραδιόφωνο της Αθήνας, «τα συμμαχικά τμήματα διεκπεραιώθηκαν εις Αίγυπτον», ανακοίνωσε το Λονδίνο.

— Θα πας στην Αίγυπτο, θείε;

— Μη λες ανοησίες και μην το επαναλάβεις ούτε γι' αστείο, έβαλε τις φωνές η μαμά.

Ποιος είπε πως δεν άνθισαν φέτος οι τριανταφυλλιές σε τούτη την αυλή; Ο Κώστας Αγαρινός, ο ποιητής της Αντιγόνης. Ψέματα. Μοσκομύρισε ο τόπος. Σαχλαμάρες, μεγάλος ποιητής! Κανένα αναγνωστικό δεν τον έχει. Ο Γιάννης της έφερε το βιβλίο μόνο και μόνο γιατί είχε ωραίο δέσιμο. Να 'ξερε όμως ο Γιάννης τι λένε γι' αυτόν η Ρίτα και η Αντιγόνη, σαν ψιλοκουβεντιάζουνε.

— Σ' αρέσει καθόλου ο Γιάννης;

— Αστειεύεσαι! Πώς να τον ερωτευτείς με τέτοιο καρύδι στον λαιμό;
Του Πέτρου του αρέσει πολύ ο Γιάννης κι ας ανεβοκατέβαινε όταν μιλούσε το καρύδι στον λαιμό του σαν μπαλάκι του πινγκ πονγκ.

— Αν σου ζητήσει μια χάρη ο φίλος μου που πήρε τον Στορμ θα την κάνεις; λέει ο Γιάννης.

— Και βέβαια! Πες μου.

— Όχι τώρα. Κάποτε.

Ο Στορμ, λέει, τον συνήθισε αμέσως τον φίλο του Γιάννη. Περίεργο σκυλί. Μόνο τον Γιαούρτερ δε χώνευε.

— Οι Γερμανοί, άμα δεν τους πειράξεις, δε σε πειράζουνε, κυρία Ελένη μου.

Το 'λεγε η κυρία Λεβέντη στη μαμά, από τον φωταγωγό.

— Ούτε τη Ρίτα δε θα πειράζουνε, μαμά;

Λένε πως στην Αθήνα δε θα πειράζουνε τους Εβραίους. Γιατί την Αθήνα την κάνανε δώρο οι Γερμανοί στους Ιταλούς. Σκέψου να σε ρωτήσουν στα γενέθλιά σου: «Τι δώρο θέλεις», κι εσύ να ζητάς τη Νέα Υόρκη ή τη Μόσχα. «Μάλιστα: Δική σας.» Ο Πέτρος, αν του χάριζαν ποτέ μια πόλη, θα ζητούσε τη Ζούγκλα, την εξοχή κοντά στον Άγιο Αντρέα, που πήγαινε κατασκήνωση τα καλοκαίρια. Φέτος το καλοκαίρι δεν έχει εξοχή. Δεν έχει τίποτα.

Κομαντατούρα, Κομαντοτάπα, Κομαντοπιάτσα. Καλά που είναι εδώ στο έρημο κηπάκι, κι ας ήτανε κατοχή. Θα 'ρχεται κάθε μέρα να βόσκει τις χρυσόμυγες και τον Θόδωρο. Από το πρωί ως το μεσημέρι. Έτσι, σαν να πήγαινε σχολείο. Κάθε μέρα ώσπου να φύγουν οι Ιταλοί κι οι Γερμανοί. Να 'τανε η Αθήνα γεμάτη κήπους, να ξάπλωνε όλος ο κόσμος και να περιμένει. Άμα δεν τους πειράξεις, δε σε πειράζουν. Ο Στορμ, όμως, τι του 'κανε του Γιαούρτερ και τον χτυπούσε με το μαστίγιο; Δεν τον αγαπούσε μονάχα. Όχι και να τους αγαπάς. Αυτό έλειπε!

— Καλέ Πετράκη, θα με παντρευτείς;

Πετάχτηκε κι ανακάθισε στα χορτάρια. Η φωνή ερχότανε από ψηλά. Σήκωσε τα μάτια του και είδε σκαρφαλωμένη πάνω στο πεύκο τη Νιούρα, τη μικρή κόρη του φούρναρη της γειτονιάς. Ο φούρναρης είχε τρεις κόρες στρουμπουλές σαν φραντζόλες που είχανε παράξενα ονόματα! Σούρα, Μούρα, Νιούρα. Ήτανε, λέει, από τη Ρωσία. Μέσα στο φουρνάρικο βρισκότανε κρεμασμένη η φωτογραφία του τσάρου Νικόλαου. Ο Πέτρος δεν τις χώνευε και τις τρεις, γιατί, σαν τον έστελνε η μαμά του ν' αγοράσει ψωμί, τον κοροΐδευαν έτσι αδύνατος που ήτανε. Η Νιούρα πήγαινε στην ίδια τάξη μαζί του. Στο διάλειμμα τον πλησίαζε με τις φιλενάδες της και του 'λεγε:

— Καλέ Πετράκη, θα με παντρευτείς;

Σκάζανε όλες μαζί στα γέλια και κοίταζαν τ' αδύνατα κανιά του.

— Τι γυρεύεις εκεί πάνω, τη ρώτησε θυμωμένα που του τάραξαν την ησυχία στο κηπάκι, που είχε νομίσει πως μονάχα εκείνος το 'χε ανακαλύψει.

— Ανέβηκα να δω κάτι, μα δε φαίνεται αποδώ.

— Τι να δεις;

— Δε σου λέω, έκανε η Νιούρα ναζιάρικα και κατέβηκε από το δέντρο.

Δώσ' μου μια χρυσόμυγα, να σου πω.

— Δε σου δίνω.

— Τότε κι εγώ δε σου λέω για το κοντάρι.

— Ποιο κοντάρι;

— Που έμεινε ολομόναχο. Το λέγανε στον φούρνο.

— Καλά, θα σου δώσω.

Της διάλεξε τη μεσαία, εκείνη που γυάλιζαν λιγότερο τα φτερά της. Στον δρόμο ακούστηκαν βήματα που έτρεχαν, κι ο Πέτρος βγήκε από τα χορτάρια και κρεμάστηκε στα κάγκελα του κήπου. Είδε τον Σωτήρη να τρέχει μαζί με πολύ κόσμο και τον φώναζε.

— Σε γύρευα, του είπε κείνος, μόλις τον είδε. Πάμε στο λοφάκι να δούμε. Λένε πως κατέβασαν τη γερμανική σημαία από την Ακρόπολη.

— Ποιοι;

— Κάποιοι άγνωστοι. Έμεινε το κοντάρι σκέτο.

— Περίμενε, λέει ο Πέτρος.

Γύρισε μια στιγμή και κοίταξε τη Νιούρα που είχε αμολήσει την κλωστή κι η χρυσόμυγα ζουζούνιζε. Της την άρπαξε από το χέρι.

— Δε μου το είπες εσύ, της έκανε κακιωμένα και καβάλησε τα κάγκελα.

Το λοφάκι ήταν γεμάτο κόσμο, που κοίταζε κατά την Ακρόπολη. Το κοντάρι έστεκε γυμνό, σαν κατάρτι στη μέση του ουρανού. Πρώτη φορά που λυπήθηκε ο Πέτρος, να μην έχει πάει ποτέ του στην Ακρόπολη. Ποιος να σκαρφάλωσε εκεί πάνω και να την κατέβασε τη σημαία*!

— Ένα κομάντος Εγγλέζων, του είπε εμπιστευτικά ο πάντα καλά πληροφορημένος Σωτήρης.

Μια γριούλα σταυροκοπιότανε πλάι τους. Με το ένα χέρι κρατούσε έναν κουβά με σφουγγαρόπανο, με το άλλο έκανε τον σταυρό της.

— Ο Θεός έστειλε τον άγγελό του και την πήρε, μουρμούρισε.

Πίσω από το κοντάρι οι κολόνες του Παρθενώνα άστραφταν στον μαγιάτικο ήλιο σαν να 'τανε χρυσαφένιες.

Όσπου να βραδιάσει, οι τοίχοι των σπιτιών, οι μάντρες, ακόμα και οι στύλοι του ηλεκτρικού, είχανε γεμίσει προκηρύξεις των Γερμανών. Από σήμερα, η κυκλοφορία επιτρεπόταν μόνο ως τις έντεκα το βράδυ. Όποιος κυκλοφορήσει μετά τις έντεκα θα πυροβολείται. Όποιος κρύψει αυτόν ή αυτούς που κατέβασαν τη σημαία θα εκτελείται. Κι όπου τον έβρισκαν αυτόν που την κατέβασε θα τον σκότωναν, κι ας ήτανε ο άγγελος του κυρίου, που έλεγε η γριούλα.

*

—

* Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, τον Οκτώβρη του 1944, μαθεύτηκε πως τη χιτλερική σημαία την κατέβασαν ο Μανόλης Γλέζος και ο Λάκης Σάντος, που ήτανε κείνη την εποχή δεκαοχτώ χρονών.

Ο τρελός με τις πιτζάμες

Ο ΠΕΤΡΟΣ ΔΕ ΘΥΜΑΤΑΙ ΤΙΠΟΤΑ. Τα ξέχασε όλα. Ξέχασε πώς ήταν πριν από τον πόλεμο, πριν από την κατοχή! Ο παππούς διηγιόταν ένα σωρό ιστορίες, που θαρρούσες πως του είχανε συμβεί χτες!

— Λοιπόν, που λέτε, είχαμε παράσταση στη Θήβα. Η Μεγάλη Αντιγόνη μπαίνει στη σκηνή, ανοίγει την μπέρτα της, που την κρατούσε κουμπωμένη με μια καρφίτσα με αληθινή πέτρα, που της την είχε χαρίσει ένας κύριος από τον Βόλο...

— Πότε έγινε, παππού, αυτό;

— Μμμ, θα 'ναι και τριάντα χρόνια τώρα.

Θυμότανε, ύστερα, ο παππούς τι φάγανε στο γεύμα που τους παρέθεσε ο δήμαρχος μετά την παράσταση, κι ακόμα ποιος καθότανε δεξιά του και ποιος αριστερά του στο τραπέζι. Ο Πέτρος κοντεύει να ξεχάσει ποιος καθότανε δίπλα του στο θρανίο, τότε... πριν από τον πόλεμο. Κοντεύει να ξεχάσει τι γεύση είχε το αρνάκι με πατάτες στον φούρνο. Ακόμα και τη θάλασσα που πήγαινε εξοχή τα καλοκαίρια και τα βράχια και τις βουτιές και πώς λέγανε κείνο το παιδί, που έκανε τέσσερις τούμπες στη σειρά στην άμμο. Ξέχασε πώς ήταν η μαμά, όταν φορούσε στη γιορτή της καινούριο φουστάνι και το σπίτι μύριζε παρκετίνη και γλυκό που ψηνόταν.

Όλα μοιάζουνε πολύ μακρινά, σαν τριάντα χρόνια πριν. Ακόμα και τότε που νικούσαμε τους Ιταλούς: Τι πήραμε πρώτα, το Τεπελένι ή το

Αργυρόκαστρο; Από τη μέρα, όμως, που μπήκαν οι Γερμανοί στην Αθήνα, ο Πέτρος θαρρεί πως δεν μπορεί να ξεχάσει τίποτα, προπάντων τον τρελό με τις πιτζάμες...

Κοντεύει να τελειώσει ο Σεπτέμβρης. Το καλοκαίρι πέρασε βρόμικο και ζεστό. Ο Πέτρος με τον Σωτήρη τον περισσότερο καιρό τον περνούσαν στη σκάλα, που πάει στην ταράτσα. Εκεί, μέσα στον στενό φωταγωγό, δε ζεματούσε ο ήλιος, μονάχα που μύριζαν οι σκουπιδοτενεκέδες κι ανακατευόταν η μυρωδιά τους με τις μυρωδιές από την κουζίνα της κυρίας Λεβέντη. Οι νοικοκυρές δε χύνανε πια νερά στα πεζοδρόμια, να δροσιστούν οι πλάκες που πύρωναν από τον καυτερό ήλιο. Το νερό ήτανε λιγοστό. Ερχότανε μονάχα κάθε δυο μέρες και το μάζευαν σ' ένα μεγάλο πιθάρι στην κουζίνα. Η μαμά νευρίαζε με τον Πέτρο που έτρεχε όλη ώρα, άνοιγε το πιθάρι κι έπαιρνε μ' ένα κύπελλο να πιει νερό.

— Θαρρείς και το κάνεις επίτηδες κι όλο διψάς.

Δεν το 'κανε επίτηδες. Το νερό ήτανε ζεστό και άνοστο.

— Άμα φουσκώνεις την κοιλιά σου με νερό, σου κόβεται η πείνα, συμβούλευε ο παντογνώστης Σωτήρης.

Κι ο Πέτρος βρήκε πως είχε δίκιο.

Όλοι μιλούσανε για την πείνα που θα 'ρθει τον χειμώνα. Ο Πέτρος κι ο Σωτήρης δεν μπορούσαν να φανταστούνε τι άλλο πράμα θα 'ταν αυτή η πείνα. Αφού και τώρα δε χόρταιναν. Ο Σωτήρης μάλιστα... Στο τραπέζι δεν μπορούσες να ζητήσεις δεύτερη φορά φαγητό κι ούτε να βουτήξεις πολλά ψωμιά μέσα στη σούπα για να χορτάσεις.

— Σε λίγο, είπε μια μέρα κι η μαμά, θα πλέκω ένα φουστάνι για μια κουλούρα ψωμί.

Ο μπαμπάς λέει πως ίσαμε τον χειμώνα όλα θα διορθωνόντανε. Αυτός ακούει ραδιόφωνο. Η μαμά συμπληρώνει τότε πως θα χαρεί πολύ να σφραγιστούν, με τριπλά βουλοκέρια, όλα τα ραδιόφωνα.

— Ηρέμησε, της κάνει ο θεός Άγγελος, κι ακούμπησε τον μισθό του πάνω στο τραπέζι.

Ο Πέτρος δεν είχε δει ποτέ στη ζωή του τόσα πολλά λεφτά.

— Μη γουρλώνεις τα μάτια σου, τον πείραξε ο θείος, σε λίγο θα κουβαλάω τον μισθό μου με καρτσάκι, μα δε θα φτάνει ούτε για μια οκά φασόλια.

Η Αντιγόνη, όταν γινότανε καβγάς ανάμεσα στη μαμά και στον μπαμπά, άφηνε το φαγητό της στη μέση και πήγαινε στο δωμάτιό τους. Ο Πέτρος λαχταρούσε μήπως δεν ξαναγουρίσει και φάει αυτός το υπόλοιπο. Η μαμά όμως το 'παιρνε το πιάτο πλάι της και όταν τέλειωναν το φαγητό το ξαναζέστανε και τη φώναζε στην κουζίνα ν' αποφάει.

Εκείνο το βράδυ ο Πέτρος, σαν κάθισαν στο τραπέζι, θα 'θελε να 'χανε περάσει πολλά πολλά χρόνια, για να μπορούσε να 'λεγε κι αυτός σαν τον παππού: «Θυμάμαι, μια φορά... θα 'τανε και τριάντα χρόνια πριν...»

Είχε πάει το απόγευμα στην άκρη της γειτονιάς, εκεί που τέλειωναν τα σπίτια κι άρχιζε ένα μικρό λοφάκι. Αποξεχάστηκε ψάχνοντας μέσα στα χώματα και στις πέτρες να βρει θραύσματα από βλήματα αντιαεροπορικού που ήτανε γεμάτος ο τόπος. Τα κάνανε βαρίδια με τον Σωτήρη για τους αετούς που μαστόρευαν με εφημερίδες και τους αμολούσανε στην ταράτσα. Είχε αρχίσει να σκοτεινιάζει κι ο Πέτρος ξεκίνησε άκεφα για το σπίτι, όπου θ' άναβαν σε λίγο τα φώτα. Κάτι μικρούς γλόμπους σαν καντηλάκια που, σαν ήθελες να διαβάσεις, σου πονούσαν τα μάτια. Το φως ήτανε «φερμπότεν», το 'χε μάθει πια καλά ο Πέτρος τι θα πει. Οι Γερμανοί απαγορεύανε να καίνε στα σπίτια πολύ ηλεκτρικό. Σ' όλα τα δωμάτια είχανε αλλάξει τους γλόμπους, μονάχα στην τραπεζαρία είχαν αφήσει έναν πιο δυνατό. Είχανε κατεβάσει το σύρμα του χαμηλά, κι έριχνε έναν φωτεινό κύκλο στο τραπέζι, πάνω στην πασιέντσα του παππού. Γυάλιζαν τα τραπουλόχαρτα κι ο παππούς δεν καλόβλεπε και μπέρδευε τους φάντηδες με τους ρηγάδες και τα καρό με τις κούπες. Έτσι του 'βγαινε πολύ πιο συχνά τώρα, μα, δε βαριέσαι, τίποτα απ' όσα έβαζε ο παππούς στον νου του δε γινότανε. Το 'ξερε καλά ο

Πέτρος τι ονειρευότανε ο παππούς. Ένα ταψί μπακλαβά με μπόλικο σιρόπι.

Απόψε θα παρακαλούσε την Αντιγόνη να παίξουνε τα «πρόσωπα», να περάσει η ώρα ώσπου να πάνε να κοιμηθούνε. Ποιον να 'βαζε άραγε, που να μην τον βρει η Αντιγόνη;

— Ε, ψιτ... αγοράκι...

Η φωνή έμοιαζε να 'βγαινε μέσα από τη γη. Τότε πρόσεξε πως πλάι του ήτανε ένας λάκκος σκεπασμένος με σανίδια. Εκεί πετούσανε τα σκουπίδια, τώρα που το κάρο της δημαρχίας δεν περνούσε κάθε μέρα να τα μαζεύει. Ο Πέτρος έσκυψε στον λάκκο και παραμέρισε τα σανίδια.

— Μην τρομάξεις, μίλησε η φωνή.

Ο Πέτρος δεν τρόμαξε. Παραξενεύτηκε μονάχα που είδε μέσα στον σκουπιδόλακκο έναν άνθρωπο με πιτζάμες. Μην ήτανε τρελός;

— Ξέρεις την Αριστομένους; ρώτησε ο άντρας ανυπόμονα.

— Εδώ πιο κάτω είναι.

Και βέβαια την ήξερε ο Πέτρος. Εκεί ήτανε το οικόπεδο που παίζανε με τον Σωτήρη φουτμπόλ.

Η φωνή τώρα έγινε πιο ανυπόμονη και παρακαλεστική:

— Μπορείς να πας να χτυπήσεις το δεκαπέντε και να πεις πως σε στέλνει ο Μιχάλης;

— Ποιος Μιχάλης;

— Εγώ.

— Δεν είσαι τρελός; αποτόλμησε να ρωτήσει ο Πέτρος.

— Μπορεί... λιγάκι, μα δεν είμαι επικίνδυνος, χαμογέλασε άθελά του ο άγνωστος. Θέλω να γυρίσω σπίτι μου. Βιάσου, γιατί, σα δούνε πως το 'σκασα από το νοσοκομείο, θα ψάχνουν να με βρουν. Πες, με στέλνει ο Μιχάλης, θέλει ρούχα.

Ο άντρας, σαν να κουράστηκε να μιλάει, σταμάτησε λαχανιασμένος.

— Σε ποιον να το πω;

— Σ' όποιον σου ανοίξει. Μόνο βιάσου.

Ο παππούς τον είχε πάρει πέρσι σε μια παράσταση που του είχανε δώσει προσκλήσεις. Ήτανε ένας βασιλιάς που τον είχανε διώξει οι κόρες του για τρελό και γύρναγε χώρες και βασιλεία να βρει αποκούμπι.

Ληρ τον λέγανε τον βασιλιά, το θυμήθηκε. Μπορεί και τούτος εδώ στ' αλήθεια να μην ήτανε τρελός, να θέλανε οι κόρες του απλώς να τον ξεφορτωθούν και να τον κλείσανε στο νοσοκομείο. Μα βασιλιάς βέβαια δεν ήτανε, κι ούτε είχε γενειάδα, που να την ανεμίζει ο αγέρας. Είχε μονάχα κάτι βαθουλωτά μάγουλα και μάτια που γυάλιζαν σαν να 'χε πυρετό.

Η πόρτα του αριθμού δεκαπέντε είχε απέξω κρεμασμένο ψηλά ένα ξεραμένο στεφάνι από λουλούδια που θα 'χε απομείνει από την περσινή Πρωτομαγιά, τότε, πριν από τον πόλεμο. Του άνοιξε μια γυναίκα παχουλή, με γκριζωπά μαλλιά, μα το πρόσωπό της ήτανε γελαστό και αρυτίδωτο.

— Άντε πάλι, του είπε μαλωσιάρικα, μόλις τον είδε. Άλλο δεν κάνω από το πρωί να σας μαζεύω την μπάλα από την αυλή. Μπες και πάρ' την, μα για τελευταία φορά...

— Δεν ήρθα για την μπάλα, λέει ο Πέτρος. Με στέλνει ο Μιχάλης.

— Ο Μιχάλης; μαρμάρωσε η γυναίκα στη θέση της.

— Θέλει ρούχα.

Η γυναίκα τον τράβηξε μέσα κι έκλεισε την πόρτα.

— Για όνομα του Θεού, πού είναι;

— Εδώ πιο κάτω, στον λάκκο με τα σκουπίδια. Δε θέλει να ξαναπάει στο τρελοκομείο.

Η γυναίκα δεν άκουσε τα τελευταία του λόγια. Χάθηκε και ξαναγύρισε, σχεδόν αμέσως, μ' ένα δεματάκι. Του το 'δωσε κι έσκυψε και τον φίλησε βιαστικά στα μαλλιά, κοντά στις ρίζες. Μύριζε πράσινο σαπούνι της μπουγάδας και του Πέτρου του άρεσε. Από τότε που έγινε κατοχή, η μαμά ξεχνούσε να τον φιλάει. Ούτε τα βράδια, σαν έπεφτε στο κρεβάτι...

Είχε σκοτεινιάσει για καλά σα γύρισε ο Πέτρος σπίτι. Καθίσανε αμέσως στο τραπέζι, και οι άλλοι, όπως πάντα, λέγανε τις καθημερινές κουβέντες τους.

— «Ευχαριστώ, καλή αντάμωση και κράτησέ το μυστικό», του 'πε ο τρελός με τις πιτζάμες, πριν φύγει και τον κοίταξε βαθιά βαθιά στα μάτια...

Όταν μια φορά, πριν από πολύ καιρό, είχε δει στον δρόμο ένα αλλόκοτο παιδί, μ' ένα κεφάλι σαν καρπούζι, και το διηγιότανε στο τραπέζι, κανένας δεν τον πίστεψε.

— Σε σένα συμβαίνουν όλα τα παράξενα, κορόιδεψε η Αντιγόνη.

— Μα σου δίνω τον λόγο μου...

Σκέψου τώρα να τους πει πως είδε έναν άντρα με πιτζάμες μέσα στον λάκκο με τα σκουπίδια. Κι αν δεν το πει τώρα, ποιος ξέρει αν έπειτα από τριάντα χρόνια, σαν τον παππού, θα θυμάται κι όλες τις λεπτομέρειες; Πως είχε, να πούμε, στο χέρι του ένα σημάδι σαν μπόλι στη θέση που φοράει κανείς το ρολόι... Δεν είπε όμως τίποτα, όχι γιατί δε θα τον πιστεύανε, αλλά γιατί είχε κι αυτός ένα μυστικό.

Γύρω του γινότανε μεγάλη συζήτηση. Ο θείος Άγγελος έλεγε πως βρήκε κάποια δουλειά σε άλλη πόλη και θα 'φευγε για πολύ καιρό ίσως.

— Μήπως παντρεύεσαι και μας το κρύβεις; αστειεύτηκε η Αντιγόνη.

— Μ' έπιασες, αστειεύτηκε κι ο θείος Άγγελος.

Για λίγη ώρα κανείς δε μίλησε, κανείς δε ρώτησε για πού θα 'φευγε. Ούτε ο Πέτρος ρώτησε. Το 'ξερε πως θα πάει στην Αίγυπτο. Δεν τους έλεγε όλη την ώρα «Η μάχη θα κριθεί στην Αίγυπτο»;

— Κι η Ρίτα; πέταξε άθελά του, στα ξαφνικά ο Πέτρος.

Όλοι γύρισαν και τον κοίταξαν θυμωμένοι, λες και είχε πει κάτι φοβερό. Ο θείος Άγγελος όμως έβαλε τα γέλια και τον αγκάλιασε.

— Είμαι γέρος, Πετράκη, για τη Ρίτα. Έκλεισα τα είκοσι οχτώ. Αν όμως με θέλει, όταν γυρίσω... που θα 'χει μεγαλώσει...

Η Αντιγόνη έβαλε τα κλάματα κι έπεσε στην αγκαλιά του θείου. Ο Πέτρος συλλογίστηκε πως η στιγμή ήτανε πολύ σοβαρή, σηκώθηκε όρθιος, ακούμπησε το χέρι του στον ώμο του θείου και είπε με ύφος, σαν του διευθυντή του σχολείου τους, όταν καλούσε έναν έναν αυτούς που έπαιρναν απολυτήριο του Δημοτικού:

— Εσύ είσαι ένας, θείε, και θα περάσεις, θα ξεχαστείς...

— ...η Πατρίδα, όμως, μένει! συνέχισε τη φράση του ο θείος, κι ο Πέτρος έμεινε να τον κοιτάζει απορημένα.

— Τι θαρρείς, μόνο εσύ έχεις διαβάσει για τον Αλέξιο; γέλασε ακόμα πιο τρανταχτά ο θείος Άγγελος.

Το βράδυ η Αντιγόνη όλο αναστέναζε την ώρα που τυλίγε τα κουρελάκια της. Κι άμα αναστενάζει η Αντιγόνη μπορείς να της μιλήσεις, γιατί σημαίνει πως είναι στις πολύ καλές της κι έχει όρεξη για κουβέντα.

Ο Πέτρος πήγε και κάθισε στα πόδια του κρεβατιού της.

— Λυπάσαι για τη Ρίτα; τη ρώτησε.

— Όχι, ζηλεύω.

— Ζηλεύεις;

— Ξέρεις τι ωραίο που είναι ν' αγαπάς κάποιον και να φεύγει μακριά μακριά, στον κίνδυνο, κι εσύ ν' αγωνιάς και να μην ξέρεις πού βρίσκεται και κάθε βράδυ να τον ονειρεύεσαι και να μουσκέυει το μαξιλάρι στο δάκρυ...

Ο Πέτρος απόμεινε να την ακούει.

— Και είναι ωραίο αυτό;

— Είσαι μικρός και δεν καταλαβαίνεις.

Ο Πέτρος δεν είπε τίποτα, έχωσε τα παγωμένα του πόδια κάτω από τις κουβέρτες της Αντιγόνης, κι εκείνη, αφού τελείωσε να τυλίγει τα κουρελάκια της, του τα 'παιρνε ένα ένα μέσα στις παλάμες της και τα χουχούλιζε.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΕΙΝΑΑΑΩ

Καινούρια παιχνίδια

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΝΟΙΞΕ! Ούτε ποδιές όμως καινούριες, διπλωμένες στη ράχη της καρέκλας, ούτε βιβλία, νωπά ακόμη, που μυρίζαν μια αλλόκοτη, ζαλιστική μυρωδιά. Η Αντιγόνη δοκίμασε την ποδιά της. Παρόλο που είχαν κατεβάσει όλο το στρίφωμα, ήτανε τόσο κοντή, που βάλανε, κι αυτή κι ο Πέτρος, τα γέλια.

— Αχ, πόσο μεγάλωσες, είπε η μαμά με τέτοια απελπισία, που εκείνοι απόρησαν.

Η μαμά είχε αναλάβει να πλέκει μπλούζες στη διευθύντρια της Αντιγόνης και στις κόρες της, κι έτσι δεν της πλήρωνε δίδαχτρα. Ο Πέτρος πολλές φορές τα βράδια κρατούσε στη μαμά το μαλλί να τυλίξει τα κουβάρια και συλλογιότανε πως μπορούσε μια χαρά να πάει κι η αδελφή του στο δημόσιο, όπως πήγαινε κι ο ίδιος, αντί να παιδεύεται η μαμά μ' αυτό το αδρό κατσικίσιο μαλλί, που κεντρούσε τα χέρια τόσο που να πονάνε. Μα η μαμά ούτε να τ' ακούσει.

Το σχολείο της Αντιγόνης το είχαν επιτάξει οι Γερμανοί κι όλες οι τάξεις είχαν μεταφερθεί στα γραφεία ενός περιοδικού. Οι μαθήτριες στριμώχνονταν δυο δυο σε καρέκλες ή στέκονταν όρθιες και, σαν τέλειωνε το μάθημα, μάζευαν οι ίδιες τις καρέκλες και τις στοίβαζαν σ' ένα μικρό καμαράκι, γιατί, μετά τις πέντε, ερχόντανε οι συντάκτες του περιοδικού. Ένα μεσημέρι η Αντιγόνη γύρισε σπίτι, πέταξε τη σάκα της πάνω στο κρεβάτι –πράμα που δεν έκανε ποτέ– έκλεισε την πόρτα της

κάμαράς τους και τον κοίταξε που θαρρείς κι έβγαιναν σπίθες από τα μάτια της.

— Ξέρεις ποιος είναι ο διευθυντής του περιοδικού;

— Ποιανού περιοδικού; απόρησε ο Πέτρος.

— Αυτού που βγαίνει στα γραφεία που κάνουμε μάθημα.

— Ποιος είναι; έκανε αδιάφορα ο Πέτρος, που δεν έσκαγε και πολύ να το μάθει.

— Ο Κώστας Αγαρινός!

— Ε, και;

Η Αντιγόνη ούτε περίμενε την απάντησή του κι άρχισε να του διηγείται πως, ενώ ταχτοποιούσανε τις καρέκλες για το μάθημα, είδανε σε μια γωνιά μια στοίβα από το περιοδικό *Πήγασος*. Σε μια μεριά, στο εξώφυλλο, ήταν γραμμένο με λοξά γράμματα: Διευθυντής Κώστας Αγαρινός.

— Και τι βρήκα ακόμα! λέει μονορούφι η Αντιγόνη και του δείχνει ένα φύλλο χαρτί, που έγραφε με καλλιγραφικά γράμματα: «Θα έρθω στις οχτώ: Κώστας Αγαρινός».

Πριν προλάβει ο Πέτρος να τη ρωτήσει αν το 'γραψε για κείνη ή όχι, και γιατί το πήρε, η Αντιγόνη είπε:

— Δεν είναι πολύ ωραίο; Το πήρα για ενθύμιο.

Δίπλωσε το χαρτί και το 'βαλε ανάμεσα στις σελίδες ενός βιβλίου κι όλη ώρα φλυαρούσε με έξαψη, μα ο Πέτρος δεν μπορούσε να κάθεται να τ' ακούει. Βιαζότανε να πάει να βρει τον Σωτήρη. Είχανε δουλειά.

Με το δικό του σχολείο ήτανε χειρότερα τα πράματα. Το είχαν επιτάξει οι καραμπινιέροι και τώρα τα μαθήματα γινόντανε σ' ένα πρώην γκαράζ. Χάμω ήτανε πατημένο χώμα σκληρό, γεμάτο ξεραμένα λάδια. Από την τεράστια σιδερένια πόρτα, ακόμα κι αν ήτανε κλειστή, έμπαινε κρύο. Σε κάθε γωνιά έκανε μάθημα κι από μια τάξη του Δημοτικού και πολλές φορές, σαν έλειπε κανένας δάσκαλος, κάνανε και δύο και τρεις τάξεις μαζί. Τελειώνανε στις δώδεκα, γιατί μετά ερχότανε το γυμνάσιο. Πολλές

φορές, σα σχολνούσε, συναντούσε τον Γιάννη, που πήγαινε για μάθημα. Από τα εβδομήντα παιδιά της τάξης του Πέτρου ήτανε ζήτημα αν ήταν παρόντα κάθε μέρα τα είκοσι. Ο κύριος Λουκάτος δε διάβαζε πια τον κατάλογο για να βάλει «απών», κι ούτε ρωτούσε κανέναν «γιατί άργησες;» σαν έφτανε στη μέση του μαθήματος. Δεν κρατούσε πια βέργα, δεν έλεγε «σκασμός» κι ούτε την αγαπημένη του φράση, που την ξέρανε πια απέξω κι ανακατωτά: «Θα σε στείλω να κόβεις ξύλα». Την πρώτη μέρα που πήγανε για μάθημα, τρομάξανε να τον γνωρίσουνε. Τους είπε «καλά μου παιδάκια» και τους ρώτησε αν φάγανε το πρωί. Σήκωσε το χέρι της μονάχα η Νιούρα, η κόρη του φούρναρη.

Από τη μέρα που τους είπε ο Γιάννης, την ώρα που σχολούσανε, «Σας θέλω», πήρανε τη συνήθεια να έρχονται στις πέντε να τον περιμένουνε να σχολάσει. Στην αρχή ο Πέτρος νόμιζε πως θα τον θέλει πάλι κάτι να του πει για την Αντιγόνη, μα ο Γιάννης, τούτη τη φορά, ούτε τον ρώτησε τι κάνει η αδελφή του. Τους έπιασε από τους ώμους, εκείνον και τον Σωτήρη, και πήρανε κάτι σοκάκια, ώσπου βγήκανε στη μεγάλη λεωφόρο... Στάθηκαν σ' ένα υψωματάκι και χάζευαν τα τεράστια γερμανικά φορτηγά που περνούσανε και θαρρείς κι έλιωνε η άσφαλτος από το βάρος τους.

— Τι διάολο κουβαλάνε; ρωτάει ο Σωτήρης.

— Πολεμικό υλικό, το πάνε στο Κέντρο χημικού πολέμου, απάντησε ο Γιάννης και κάτι ψαχούλευε μέσα στο μπλουζόν του.

Ύστερα τους κοίταξε πονηρά.

— Τι λέτε, τους σκάμε κανένα λάστιχο;

— Πώς; πετάχτηκαν κι οι δυο μαζί.

Ο Γιάννης έβγαλε από το μπλουζόν του μια χαρτοσακούλα. Ήτανε γεμάτη κοντόχοντρες πρόκες με μεγάλο κεφάλι. Βάλθηκαν να τις πετάνε με φόρα, λες κι ήτανε χαρτοπόλεμος, κατά την άσφαλο. Κούρνιασαν μετά και περίμεναν το πρώτο αυτοκίνητο που προχωρούσε αργά και

βαριά. Ξαφνικά ακούστηκε ένας ξερός κρότος σαν πιστολιά. Ο Σωτήρης κι ο Πέτρος κόλλησαν στη γη. Ο Γιάννης τους σφύριξε στο αυτί:

— Έσκασε, έσκασε..., και το μπαλάκι χοροπηδούσε χαρούμενα στον λαιμό του.

Με πολλή προφύλαξη κοιτάζανε κι οι τρεις τους το βαρύ φορτηγό που είχε σταματήσει λίγο πιο κάτω κι η μηχανή του λαχάνιαζε. Κατέβηκε από μέσα ένας Γερμανός κι ύστερα άλλοι δύο και καταπιάστηκαν ν' αλλάξουνε τη ρόδα.

— Έχουνε δουλειά για ώρα, λέει ο Γιάννης. Τούτο δω είναι ολόκληρο φρούριο.

— Οι δικές μου πρόκες ήτανε, είπε ο Σωτήρης, εγώ τις πέταξα κατακεί.

— Τρέχα να το κοκορευτείς, τον ψευτομάλωσε ο Γιάννης.

Πέρα από την ανηφόρα ξεπρόβαλε η μούρη ενός άλλου φορτηγού. Ο Γιάννης όμως τους πήρε βιαστικά από το χέρι και φύγανε. Σαν είχανε φτάσει στα σοκάκια, ακούστηκε πάλι ο ξερός κρότος.

— Τώρα ήτανε οι δικές μου πρόκες, γέλασε ο Γιάννης.

Από τότε, ο Πέτρος κι ο Σωτήρης πήγαιναν κάθε τόσο στο υψωματάκι που κοίταζε τη μεγάλη λεωφόρο, αλλάζοντας πάντα στέκι να μην τους επισημάνουν οι Γερμανοί. Ο Γιάννης τους είχε μάθει πώς να πετάνε τις πρόκες ακριβώς, δίχως να τις σπαταλάνε, κι ο ίδιος δεν ερχότανε πια μαζί τους. Την τελευταία φορά πήγανε μ' όλη την ομάδα του φουτμπόλ και το βρήκανε πως είναι πολύ πιο διασκεδαστικό. Φουτμπόλ παίζεις κάθε μέρα. Έσκασε, όμως, μόνο ένα λάστιχο και κοντέψανε να δαρθούνε, γιατί ο καθένας έλεγε πως ήτανε το δικό του καρφί. Δεν μπορέσανε να ξαναπάνε, άρχισε να φυσάει για μέρες τόσο δυνατός αέρας, που οι πρόκες δεν έφταναν εκεί που τις πετούσανε. Κι ύστερα ο Γιάννης δεν μπορούσε να βρει άλλα καρφιά.

— Να τινάξουμε ένα γερμανικό τρένο, είπε ο Σωτήρης, δε χρειάζονται πρόκες.

Ο Γιάννης δε γέλασε καθόλου σαν τ' άκουσε, ούτε τον κορόιδεψε.

— Για το τρένο θα πάρω μονάχα τον Πέτρο, του είπε σοβαρά. Εσύ είσαι ζαβολιάρης και θα λογαριάζεις όλα τα τρένα για δικά σου.

Άδικα, όμως, περίμενε ο Πέτρος, παρόλο που πήγαινε, κάθε απόγευμα, να τον περιμένει, που σχολούσε. Εκείνος του χάιδευε βιαστικά τα μαλλιά και του 'λεγε:

— Αύριο.

Ο Πέτρος πήγαινε να βρει τότε τον Σωτήρη και τα άλλα παιδιά, που κάνανε πως κυνηγιόντανε μπροστά από το πραγματικό τους σχολείο και φωνάζανε περιπαιχτικά, τάχατες, ο ένας στον άλλο: «κε μπέλο κόλο, κι κόλο...». Ο καραμπινιέρος, που στεκότανε στην πόρτα, νόμιζε πως παίζουνε κανένα παιχνίδι και, μονάχα σαν παρασίριζαν και πλησίαζαν πολύ κοντά, χτυπούσε χάμω στις πλάκες του πεζοδρομίου τις καλογουαλισμένες και στραβοπατημένες αρβύλες του και φώναζε βαριεστημένα: «αβάντι, αβάντι, σου...» «Σου και μου και του», τσίριζαν τότε όλοι μαζί και κατηφορίζαν τρεχάτοι τον δρόμο.

Σε λίγο όμως έπιασε τόσο κρύο, που δεν μπορούσανε πια να τριγυρίζουνε στα σοκάκια και στους δρόμους.

Ο Πέτρος δεν είχε δει ποτέ του χιόνι. Μια φορά, που ξεφύλλιζε τη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, είδε μια φωτογραφία της Αθήνας χιονισμένη που έγγραφε από κάτω: «Σπάνια φωτογραφία των Αθηνών». Τώρα, μόλις είχε μπει ο Νοέμβρης και χιόνιζε. Στο σπίτι είχε πολύ κρύο κι ούτε κουβέντα βέβαια ν' ανάψουνε σόμπα. Μονάχα στην κουζίνα άναβε μια φωτιά η μαμά, για να μαγειρέψει. Στούπωνε πριονίδι μέσα σ' έναν στρογγυλό τενεκέ, έχωνε στη μέση τον ξύλινο πλάστη, που άνοιγε φύλλο για τυρόπιτα πριν από τον πόλεμο, ύστερα τραβούσε τον πλάστη και στην τρύπα που έμενε στη μέση έβαζε κομμάτια εφημερίδες, που τις έστριβε πρώτα, και τα άναβε. Μετά, φυσούσε από πάνω, μια με το στόμα, μια μ' ένα χαρτόνι ώσπου ν' ανάψει γερά το πριονίδι. Γι' αυτό όλη μέρα η μαμά μύριζε καπνιά και πριονίδι. Θυμάται πρώτα, σαν πήγαινε να τον

φιλήσει στο κρεβάτι του, του άρεσε να χώνει το πρόσωπό του στον λαιμό της που μύριζε μια γλυκιά μυρωδιά από τριαντάφυλλο.

«Θα σας στείλω τη συνταγή με τον Πέτρο. Τη φτιάχνω μόνη μου τη λοσιόν», έλεγε η μαμά στις επισκέψεις που πήγαιναν στις διάφορες γιορτές και ρωτούσανε πώς μυρίζει έτσι ωραία.

Κι αν ήθελε τώρα, έτσι που κρύωνε, να χωθεί καμιά φορά στην αγκαλιά της να ζεσταθεί, συλλογιότανε τη μυρωδιά του πριονιδιού και προτιμούσε να κρυώνει.

Ο παππούς κυκλοφορούσε στο σπίτι –όταν δεν ήταν πλαγιασμένος– με μια βυσσινιά κουβέρτα που είχε δεμένη γύρω στη μέση του μ' ένα κορδόνι. Του Πέτρου ξύλιαζαν πιότερο τα χέρια του. Ήτανε πάντα μελανά και πρησμένα. Η μαμά είχε πλέξει, από διάφορα μαλλιά, ένα ζευγάρι γάντια της Αντιγόνης και τη ρωτούσε κάθε μέρα με αγωνία:

— Μήπως έβγαλες χιονίστρες;

Λες και θα γινότανε η καταστροφή του κόσμου, αν έβγαζε η Αντιγόνη χιονίστρες. Της μαμάς τα χέρια είχανε φουσκώσει σαν λουκάνικα. Δεν άφηνε την Αντιγόνη να τη βοηθήσει ούτε στα πιάτα ούτε στο πλύσιμο των ρούχων.

— Η Αντιγόνη δεν πρέπει να βγάλει χιονίστρες, το 'λεγε η μαμά μ' ένα ύφος τόσο αποφασιστικό.

Και το 'ξερες καλά πως άμα έβαζε κάτι στο μυαλό της δεν μπορούσες να της το αλλάξεις.

Όπως κανένας δεν μπορούσε να την πείσει να μη βάζει τη δικιά της σούπα σε ρηχό πιάτο. Κάθε βράδυ τους έφτιαχνε μια πηχτουλή και άνοστη σούπα· μα, ό,τι κι αν πεις, σε χόρταινε κάπως. Την τρώγανε χωρίς ψωμί, μονάχα ο παππούς άφηνε πάντα λίγο από το μεσημέρι και το μασουλούσε. Το ψωμί, που παίρνανε με το δελτίο, ήτανε 40 δράμια το άτομο. Ήτανε κίτρινο σαν κρόκος αυγού και λασπερό. Ψηνότανε πάνω σε μια λαδόκολα και, άμα έκανες πως τη βγάζεις, έφευγε μαζί όλη η κόρα κι έτσι αναγκαζόσουν να το τρως με το χαρτί.

— Αν πετάτε το χαρτί, του 'λεγε ο Σωτήρης, να μου το δίνεις.

Ο Πέτρος ντράπηκε να του πει πως δεν το πετούσανε και του πήγαινε κάθε μέρα το δικό του μερίδιο, δηλαδή το λαδόχαρτο με την κολλημένη κόρα, που ο Σωτήρης το καταβρόχθιζε λιμασμένα. Η μαμά μοίραζε το ψωμί μόλις το παίρνανε από τον φούρνο κι έδινε σε καθέναν τη μερίδα του που την τύλιγε στην πετσέτα του φαγητού. Ο Πέτρος όσο ήτανε σπίτι όλο έτρεχε κι έκοβε ένα κομματάκι και σαν έφτανε η ώρα του φαγητού δεν του περίσσευε μπουκιά. Όλο υποσχότανε στον εαυτό του πως δε θα το αγγίξει, αλλά δεν τα κατάφερνε. Οι άλλοι το έτρωγαν μονομιάς το μεσημέρι και μονάχα ο παππούς πάντα φύλαγε ένα κομματάκι για το βράδυ. Κι όμως ο Πέτρος τον είχε δει πολλές φορές να μασουλάει κι άλλες ώρες.

Εκείνη τη μέρα, μόλις γυρίσανε από το σχολείο, του χτύπησε ο Σωτήρης φουριαστά την πόρτα.

— Τρέχα! Στη γωνιά είναι ένας πεθαμένος..., λένε από την πείνα.

Κατρακύλησαν τις σκάλες και βγήκανε στον δρόμο. Λίγο πιο κάτω από το σπίτι τους ήτανε μαζεμένος κόσμος. Δε βλέπανε τίποτα, σπρώξανε τον κόσμο και περάσανε ανάμεσα. Στα σκαλιά μιας πόρτας ήτανε καθισμένος ένας άντρας, δεν καταλάβαινες αν ήτανε νέος ή γέρος. Μια γυναίκα είχε πάρει το κεφάλι του στην αγκαλιά της και του χτυπούσε το πρόσωπο να τον συνεφέρει. Εκείνος άνοιξε μια στιγμή τα μάτια.

— Τι έχεις; ρώτησε η γυναίκα.

Ο άντρας έβγαλε μια παράξενη φωνή από το λαρύγγι του:

— Πεινάααω...

Η γυναίκα ανέβηκε τότε στο σκαλοπάτι και είπε στον κόσμο με δυνατή φωνή:

— Πεινάει.

Κάποιος του 'βαλε στο χέρι ένα κομμάτι ψωμί από γερμανική κουραμάνα. Μια γυναίκα του 'χωσε στο στόμα μερικές σταφίδες. Σε λίγο βγήκε μια κοπέλα από το διπλανό σπίτι με μισό ποτήρι γάλα.

Ο Πέτρος άφησε τον Σωτήρη κι έφυγε. Ένιωσε μια κράμπα στο στομάχι. Στ' αυτιά του βούιζε η βραχνή κι απόκοσμη φωνή του άντρα: Πεινάααω. Πήρε ένα δρομάκι στην τύχη και περπατούσε. Ήθελε να φωνάξει: Πεινάααω. Τα μάτια του άντρα, σαν άνοιξαν, ήτανε βαθιά μέσα στις κόγχες τους, στηριγμένα στο άπειρο... Έχωσε το χέρι του μέσα στην τσέπη του. Ήτανε το λαδόχαρτο με την κόρα που είχε φυλαγμένο για τον Σωτήρη. Το 'χωσε με βουλιμία στο στόμα του, μασούσε καλά καλά το χαρτί και το κατάπινε. Σα γύρισε στο σπίτι βρήκε τον Σωτήρη στην ξώπορτα.

— Λένε πως μπροστά στην εκκλησία πέσανε άλλοι τρεις από την πείνα. Είναι κι ένας αληθινά πεθαμένος. Πάμε να δούμε.

— Με θέλει η μαμά, είπε ο Πέτρος και μπήκε βιαστικά στο σπίτι.

Το βράδυ, σαν τέλειωσε τη σούπα του, είπε με μια δυνατή φωνή που κι ο ίδιος απόρησε:

— Δε χόρτασα!

Τον κοίταξαν όλοι, λες και είπε κάτι το παράξενο. Ο παππούς μάλιστα του απάντησε κάπως θυμωμένα:

— Και ποιος νομίζεις πως χόρτασε; Κι έπειτα μην παραπονιέσαι! Εσύ κι η Αντιγόνη τρώτε και παραπάνω ψωμί. Βλέπω εγώ τη μητέρα σας που σας κόβει πιο μεγάλες τις μερίδες.

— Πατέρα!

Η φωνή της μαμάς είχε κάτι το άγριο, που ποτέ ο Πέτρος δεν την είχε ακούσει έτσι.

Ο παππούς σηκώθηκε από το τραπέζι, αφού βέβαια έγλειψε καλά καλά το πιάτο του μ' ένα τελευταίο κομματάκι ψωμί, πήγε στο ντιβάνι και κουκουλώθηκε με την κουβέρτα. Ο μπαμπάς είχε στο μεταξύ ανοίξει το ραδιόφωνο κι έπαιρνε Λονδίνο. Μια στιγμή γύρισε πιο δυνατά το κουμπί.

— Για σωπάστε, είπε ψιθυριστά, παρόλο που κανένας δε μιλούσε.

Η φωνή του σπίκερ ήτανε καθαρή και αργή:

— «...επαναλαμβάνω: Ο Αλέξιος από την Αθήνα στέλνει χαιρετισμούς στην οικογένειά του και στη μικρή αρραβωνιαστικιά. Στον ανιψιό του παραγγέλνει να μην ξεχνά πως πάνω απ' όλες τις αγάπες είναι η πατρίδα».

— Ο θείος Άγγελος!

Όλοι κοίταζαν το ραδιόφωνο λες και περίμεναν ν' ακούσουν κι άλλα. Ο παππούς είχε προβάλει το κεφάλι του από την κουβέρτα. Ο σπίκερ συνέχιζε με την ίδια αργή φωνή:

— «...Ο Γιώργος του Σήφη από το Ηράκλειον Κρήτης...»

Η μαμά σηκώθηκε και πήγε κοντά στον παππού, τον αγκάλιασε και κλαίγανε κι οι δυο σιγανά σιγανά. Η Αντιγόνη δεν κρατιότανε από τη χαρά της.

— Είπε και για τη Ρίτα, ακούσατε; Είπε για τη μικρή αρραβωνιαστικιά!

Ο Πέτρος σαν έπεσε στο κρεβάτι του, όσο κι αν παιδεύτηκε να φανταστεί τον θείο Άγγελο ντυμένο με εγγλέζικη στολή, να τρέχει σαν τον Έρολ Φλιν με τη λόγχη προτεταμένη, δεν τα κατάφερε. Έκλεινε τα μάτια του κι έβλεπε τον θείο του να κάθεται κατάχαμα στην άμμο, κάτω από μια μεγάλη χουρμαδιά και μπροστά του να 'χει ένα τεράστιο χαρτονένιο κουτί σαν κι αυτά που κουβαλούσε ο Μάικλ, ο πρώτος αρραβωνιαστικός της Λέλας. Η κυρία Λεβέντη είχε δώσει μια φορά στη μαμά μια εγγλέζικη μαρμελάδα πορτοκάλι. Μύριζε δυνατά το άρωμα του πορτοκαλιού και στο τέλος άφηγε μια ελαφριά πικράδα, που μπορούσες να φας όσο θες χωρίς να λιγώσεις.

Ο Αλέξης, η Θέκλα, ο Γίνος Βούγας που θέριζε τα κεφάλια των εχθρών με το σπαθί του, η Αλεξία, είχανε φύγει για κάπου πολύ μακριά. Τώρα μπροστά του παρουσιαζότανε μονάχα ο θείος Άγγελος, με τεράστιες φέτες άσπρο ψωμί και μαρμελάδα πορτοκάλι. Το στομάχι του Πέτρου τον τραβούσε τόσο δυνατά, που πονούσε.

— Τι έχεις; ρώτησε η Αντιγόνη, που δεν την είχε πάρει ο ύπνος και τον άκουσε φαίνεται που μούγκριζε άθελά του.

— Πεινάααω!

Τρόμαξε κι ο ίδιος με τη φωνή του.

— Ξέρεις, του λέει η Αντιγόνη, πέσε μπρούμυτα και σφίξε το μαξιλάρι πάνω στο στομάχι σου. Να δεις, θα 'ναι καλύτερα. Κοιμήσου κι αύριο θα φάμε τηγανίτες. Υποσχέθηκε ο μπαμπάς της Νιούρας στη μαμά να μας δώσει λίγο χαρουπάλευρο.

Οι μικρές τσαρίνες

Σ' ΟΛΗ ΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ, μόνο η Σούρα, η Μούρα και η Νιούρα μείνανε στρουμπουλές κι αφράτες σαν φραντζολάκια. «Οι μικρές τσαρίνες», για το πορτρέτο του τσάρου που κρεμόταν στο φουρνάρικο του μπαμπά τους. Τώρα ο φούρναρης είχε γίνει στ' αλήθεια ο τσάρος της γειτονιάς, γιατί το αλεύρι είχε καταντήσει πιο πολύτιμο και από τους θησαυρούς του τσάρου. Πού το 'βρισκε; Άλλοι λέγανε πως συνεργαζότανε με τους Ιταλούς, άλλοι με τους Γερμανούς... Ζύμωνε κάτι γκριζωπά στρογγυλά ψωμιά και τα πουλούσε κρυφά, μια χρυσή λίρα το καρβέλι. Στη γειτονιά του Πέτρου, κανένας δεν είχε χρυσές λίρες κι ο ίδιος ο Πέτρος δεν είχε δει ποτέ στη ζωή του καμιά.

Όλοι ξεπουλούσαν ό,τι είχαν και δεν είχαν κι ο φούρναρης τ' αγόραζε όλα για τις κόρες του. Η μεγαλύτερη, η Μούρα, φορούσε τον βαφτιστικό σταυρό της Αντιγόνης, κι ας έγγραφε απάνω με μεγάλα βυζαντινά γράμματα: ΑΝΤΙΓΟΝΗ. Της τον είχε χαρίσει η νονά της, η Μεγάλη Αντιγόνη του παππού, κι ο παππούς όλο έλεγε και ξανάλεγε με καμάρι: «Σταυρός, μια φορά, δεκαοχτώ καρατίων!»

— Είναι βαρύς δεκαοχτώ καρατίων, έλεγε η μαμά στη μητέρα της Μούρας, που ήρθε σπίτι ν' αγοράσει τον σταυρό.

Δεν τους έδωσε λεφτά, παρά έφερε ένα σακούλι με γκριζωπό αλεύρι, που το 'κανε η μαμά τηγανίτες και το τηγάνιζε μ' ένα σκούρο καφεδί λάδι, που σου 'καιγε τον λαιμό. Χόρταινε όμως! Η μαμά πούλησε και τη βέρα

της και πήγε στον σιδερά να της την κόψει, γιατί έτσι όπως είχανε πρηστεί τα χέρια της από τις χιονίστρες δεν μπορούσε να τη βγάλει. Τις Κυριακές το απόγευμα, οι «μικρές τσαρίνες» φορούσανε τα καλά τους και καθόντανε μέσα από τη βιτρίνα του φουρνάρικου. Η Αντιγόνη δεν μπορούσε να υποφέρει τη Μούρα, γιατί φορούσε τον σταυρό της. Η Νιούρα καθότανε σ' ένα καρεκλάκι με μια κούκλα στην αγκαλιά και τη χτένιζε. Ήτανε μια κούκλα από πορσελάνη με αληθινά μαλλιά.

— Είναι δικιά μου, του είχε πει του Πέτρου η Αλέκα, ένα κοριτσάκι από το σχολείο του, που πήγαινε στην τρίτη τάξη. Τη λένε Ευφροσύνη όπως τη γιαγιά. Είχα και ένα κουτί με φουστανάκια, της τα 'ραβε η γιαγιά. Τώρα η Νιούρα τη φωνάζει Νίτσα.

Κι όπως κοίταζαν κι οι δυο τους τη βιτρίνα του φουρνάρικου, η Αλέκα χτύπησε το τζάμι και κάτι έγνεψε της Νιούρας.

— Θα της ξεκολλήσει τα μαλλιά, έτσι που τα τραβάει, είπε η Αλέκα θυμωμένη και συνέχιζε να γνέφει από το τζάμι.

Η Μούρα και η Σούρα κεντούσανε κάτι μαξιλαράκια, με πολύχρωμες κλωστές. Είχανε στήσει πλάι τους ένα καλάθι εργόχειρου ψάθινο, με περασμένη γύρω γύρω στην ψάθα μια θαλασσιά κορδέλα. Ο Πέτρος το 'ξερε καλά αυτό το καλάθι. Το 'χε κάνει όλη η τάξη δώρο, σαν ήτανε ο ίδιος στην τρίτη τάξη του δημοτικού, στη δασκάλα τους που παντρεύτηκε. Είχε δώσει κι εκείνος πέντε δραχμές από τον κουμπαρά του. Ο άντρας της, δάσκαλος κι εκείνος, γύρισε από τον πόλεμο χωρίς χέρι.

Το σπίτι των «τριών τσαρίνων» ήτανε πάνω από τον φούρνο. Έμπαινες από μια πόρτα κολλητή στην πόρτα του φουρνάρικου. Στη μια πόρτα έκανε ο κόσμος ουρά για το ψωμί και στην άλλη σχηματιζότανε μια άλλη ουρά πιο μικρή, μα πάντα στεκόντανε κάμποσες γυναίκες που κρατούσανε κάτι σφιχτά στα χέρια τους. Κανένας δε χώνευε τους φουρνάρηδες στη γειτονιά, μα όλοι τούς χαμογελούσανε, γι' αυτό το γκριζωπό αλεύρι, που πολλές φορές ήτανε γεμάτο μαμούνια.

Η δουλειά του Σωτήρη

ΤΟ ΠΡΩΙ ΠΑΡΑΛΙΓΟ η Αντιγόνη να μην πάει σχολείο. Δεν της μπαίνανε τα παπούτσια της.

— Μα πώς τα φορούσες χτες; της έλεγε απελπισμένα η μαμά.

— Δεν ξέρω, με πονούσανε μα τα φορούσα, σήμερα όμως δεν μπαίνουνε.

Με τα φουστάνια και τα ρούχα κάτι κατάφερνε η μαμά να κάνει, τα μάκραινε, πρόσθετε κομμάτια ύφασμα από κάτω. Με τα παπούτσια δε γινότανε τίποτα. Ο Πέτρος φορούσε τα παπούτσια της γυμναστικής, μα ήτανε πάνινα και μαλακά κι έτσι δεν τον πονούσανε, παρόλο που τα δάχτυλά του στριμώχνονταν καμπουριαστά μέσα. Ξύλιαζε, βέβαια, μα του μπαίνανε. Η Αντιγόνη κατάπινε τα δάκρυά της και με πολύ κόπο κατάφερε να χώσει μέσα στα παπούτσια τα πόδια της.

— Θα μου δώσεις, όμως, λεφτά να πάω με το γκαζοζέν, είπε κλαψουρίζοντας στη μαμά.

Ο Πέτρος πετάχτηκε. Από καιρό ήθελε να μπει σ' ένα γκαζοζέν, να δει πώς ήτανε. Τώρα που δεν υπήρχαν βενζίνα ούτε και πολύ ρεύμα για να κυκλοφορούνε τα τραμ, είχανε κολλήσει στο πίσω μέρος των λεωφορείων κάτι καζανάκια με νερό και τα θερμαίνανε με ξύλα. Τα 'βλεπε ο Πέτρος στις στάσεις που αγκομαχούσανε να πάρουνε μπρος και πολλές φορές κατέβαιναν ο εισπράχτορας και ο οδηγός και τα σπρώχνανε. Μια μέρα

που ρώτησε τον Σωτήρη αν είχε μπει ποτέ του σε γκαζοζέν, εκείνος απάντησε με κάτι μισόλογα κι ο Πέτρος δεν κατάλαβε το γιατί.

Στο σχολείο βρήκε τον κύριο Λουκάτο στην πόρτα, που έδιωχνε τα παιδιά στα σπίτια τους.

— Δεν έχει μάθημα, θα ξυλιάσετε εδώ μέσα. Έρχεστε μόλις περάσει αυτός ο ψόφος.

Είπε ψόφος ο κύριος Λουκάτος! Που άλλοτε σαν έλεγε κανένα παιδί «η μάνα μου», το διόρθωνε και του έλεγε να λέει «η μητέρα μου».

— Καλύτερα, λέει ο Σωτήρης, έτσι θα δουλεύω και το πρωί.

— Θα δουλεύεις; απόρησε ο Πέτρος. Πού δουλεύεις;

Ο Σωτήρης του είπε πως θα τον πάρει να δει, αλλά τον έβαλε να ορκιστεί πως δε θα το πει πουθενά.

— Δουλεύω στα γκαζοζέν.

— Εισπράχτορας!

— Θα δεις.

Πήγανε με τα πόδια στην πλατεία μιας παρακάτω γειτονιάς, που ήτανε η αφετηρία γκαζοζέν. Ο Σωτήρης του είπε πως θα μούνε μαζί στο γκαζοζέν αλλά να μην του μιλήσει καθόλου. Εκείνος θα συνέχιζε, μα ο Πέτρος θα κατέβαινε στην άλλη στάση, πριν προλάβει ο εισπράχτορας να πλησιάσει για εισιτήρια.

— Κι εσύ τι θα κάνεις; ρώτησε επίμονα ο Πέτρος.

— Μη μου κολλάς σαν μύγα, θα δεις.

Μπήκανε στο γκαζοζέν που ξεκίνησε με τέτοια τραντάγματα, που έπεσαν οι επιβάτες ο ένας πάνω στον άλλο. Μόλις ο θόρυβος από το καζανάκι καταλάγιασε κάπως, ακούει ο Πέτρος τον Σωτήρη, που είχε σπρώξει τον κόσμο κι είχε φτάσει στο βάθος, να τραγουδάει με μια λυπητερή λυπητερή φωνή:

*Μ' ένα καλαθάκι αδειανό
και στην καρδιά θλιμμένο,*

*ένα μικρούτσικο φτωχό
θρηνούσε το καημένο.*

Μια κυρία κοίταξε τον Σωτήρη συμπονετικά, άνοιξε το πορτοφολάκι της και του 'βαλε ένα βρόμικο τσαλακωμένο χαρτονόμισμα μέσα στο κασκέτο που κρατούσε εκείνος απλωμένο. Ο Σωτήρης συνέχιζε με ακόμα πιο λυπητερή φωνή:

*Μπρος στην εικόνα του Χριστού
γονάτισε και λέει:
«Χριστέ, δεν έχουμε ψωμί
στο σπίτι μας» και κλαίει.*

Μόλις είπε το «κλαίει», είδε ο Πέτρος δυο δάκρυα να τρέχουνε από τα μάτια του Σωτήρη. Το λεωφορείο σταμάτησε αγκομαχώντας.

Ο Πέτρος κατέβηκε σε μια άγνωστη γειτονιά και δεν ήξερε ποιο δρόμο να πάρει, για να γυρίσει στο σπίτι του. Περπάτησε στην τύχη και θαρρούσε πως άκουγε ακόμη τη λυπητερή φωνή του Σωτήρη στ' αυτιά του:

*...ένα μικρούτσικο φτωχό
θρηνούσε το καημένο.*

Πώς κατάφερε να τρέχουν δάκρυα από τα μάτια του, αυτό δεν μπόρεσε να το καταλάβει ο Πέτρος. Ο Σωτήρης δεν έκλαιγε ποτέ. Ούτε όταν του έστριβε το αυτί ο κύριος Λουκάτος. Ένιωσε, ξάφνου, μια ντροπή για τον φίλο του που ζητιάνευε. Για σκέψου να ρωτούσε κάποτε καμιά από τις

συμμαθήτριες την Αντιγόνη: «Φίλος του αδελφού σου δεν είναι εκείνο το ζητιανάκι ο Σωτήρης;»

ΖΗΤΙΑΝΑΚΙ. Ο Σωτήρης ΖΗΤΙΑΝΕΥΕ. Αυτή ήταν η περιβόητη δουλειά του. Θα το 'ξερε κι η μαμά του, ίσως κι η γιαγιά του ακόμα, που ήτανε τόσο άρρωστη. Ο παππούς ο δικός του βέβαια θα χαιρότανε πολύ να ζητιάνευε ο Πέτρος και να του αγόραζε, στη μαύρη αγορά, λίγο γάλα σκόνη... Δε θα μπορούσε ποτέ του ο Πέτρος να δακρύζει και θα κοκκίνιζε σαν άπλωνε το κασκέτο. Αν έβρισκε, όμως, μια πραγματική δουλειά, ίσως πεινούσανε λιγότερο στο σπίτι. Κι ο παππούς, άμα χόρταινε, θα ξαναγινότανε πάλι ο παλιός παππούς που διηγιότανε πόσες φορές σηκωνότανε η αυλαία όταν η Μεγάλη Αντιγόνη έπαιζε την *Κυρία με τας Καμελίας*. Κόντευε να στρίψει τον δρόμο και τότε πρόσεξε πως στο πεζοδρόμιο που είχε περάσει ήτανε πεσμένος ένας άντρας και πιο κάτω ένας άλλος. Ίσως και να μουρμούριζαν «πεινάω». Κανένας από τους περαστικούς δε σταματούσε κοντά τους. Όλοι περνούσανε βιαστικοί, γυρνώντας αλλού το κεφάλι, αποφεύγοντας ν' αντικρίσουν το βλέμμα τους, που κοίταζε θαρρείς το άπειρο.

— Θα πεθάνουμε όλοι από την πείνα, έλεγε κάθε τόσο ο παππούς, που όταν πεινούσε πολύ τον έπιαναν οι κακίες του.

Και πάλι ο τρελός με τις πιτζάμες

Ο ΠΕΤΡΟΣ ΔΕΝ ΤΟ 'ΘΕΛΕ να πεθάνει από πείνα. Προχωρούσε στην άγνωστη γειτονιά. Ένιωσε τα μάτια του να τον τσούζουν από τα δάκρυα που δεν έβγαιναν. Είχε διαβάσει για ένα αγοράκι σαν και κείνον, που πεινούσε κι αυτό, μα έκανε χίλια δυο κατορθώματα σε μια επανάσταση στο Παρίσι, στα παλιά χρόνια. Έτρεχε από οδόφραγμα σε οδόφραγμα, κουβαλούσε φισέκια, έφερνε μηνύματα στους επαναστάτες... Γαβριά τον λέγανε, δεν ήτανε τ' όνομά του, αλλά το παρατσούκλι του. Άραγε τον τραβούσε και κείνον τόσο δυνατά το στομάχι; Ο Πέτρος έσκασε μόνο δύο λάστιχα σε γερμανικά φορτηγά, το ένα μάλιστα λέει πως το 'κανε ο Σωτήρης. Ούτε οδοφράγματα ούτε φοιτητές με τα λάβαρα μπροστά ούτε τίποτα.

Μόνο ένας ένας πέφτουν στον δρόμο οι διαβάτες από την πείνα. Μήπως έπεσε κι ο Γιάννης και έχει τόσες μέρες να φανεί. Την τελευταία φορά είχε τόσο αδυνατίσει, που το μπαλάκι του πινγκ πονγκ στον λαιμό του είχε τόσο ξεπεταχτεί ακόμα πιο πολύ, θαρρείς σε λίγο θα 'φευγε από το λαρύγγι του και θα 'κανε γκελ χάμω.

Κατάλαβε πως είχε μπερδευτεί σε άγνωστα δρομάκια και προχώρησε να στρίψει, να βγει στη μεγάλη λεωφόρο, κι αποκεί ήξερε να πάει. Έστριψε και νόμισε πως ονειρεύεται.

Πέρα, από τη μεγάλη λεωφόρο, ερχότανε μια αλλόκοτη λιτανεία. Βάδιζε κόσμος πολός, βουβός, λες και ήτανε μαγεμένος. Μπροστά πηγαίνανε

ανάπηροι πάνω στα καρτσάκια τους, που τα 'σπρωχναν νοσοκόμες ντυμένες τις στολές τους. Πιο πίσω, άλλοι ανάπηροι με τα δεκανίκια και πάρα πίσω κόσμος, κόσμος ατέλειωτος, που κρατούσανε τεντωμένα άσπρα πανιά που γράφανε πάνω τους με τεράστια μαύρα γράμματα: «ΠΕΙΝΑΜΕ». Δεν ακουγόταν άλλος θόρυβος παρά το γκαπ γκουπ από τα δεκανίκια πάνω στην άσφαλο. Ύστερα ακούστηκαν κάτι ξερά κλακ κλικ από αυτόματα που τα οπλίζανε. Γύρισε ο Πέτρος και είδε να έρχονται από παντού καραμπινιέροι. Ο κόσμος προχωρούσε σαν να μη συνέβαινε τίποτα. Ο Πέτρος θα 'θελε να το βάλει στα πόδια, μα στεκότανε καρφωμένος, λες και τον είχανε μαγέψει. Τα καρτσάκια με τους ανάπηρους όλο και πλησίαζαν, ο αέρας ανέμιζε σαν σημαίες τα μαντίλια των νοσοκόμων.

Ο Πέτρος είχε πάει, μια φορά στη ζωή του, σε παρέλαση με το σχολείο. Την 25η Μαρτίου, πριν από τον πόλεμο. «Είναι υποχρεωτικό», τους είχε πει ο κύριος Λουκάτος. «Όποιος δεν έρθει δε θα πάρει βαθμό». Ο Πέτρος έτσι κι αλλιώς θα πήγαινε, γιατί ήθελε πολύ να φορέσει την μπλε στολή του φαλαγγίτη. Ο διευθυντής τούς είχε πει, μόλις περάσουν μπροστά από την εξέδρα των επισήμων, να φωνάξουνε: «Ζήτω ο αρχηγός! Ζήτω η Ελλάδα!» Ο Σωτήρης και η παρέα του, πέντ' έξι αγόρια από τα θηρία της τάξης, αντί να φωνάξουν «Ζήτω ο αρχηγός! Ζήτω η Ελλάδα!», φωνάζανε: «Ζήτω ο μαϊντανός! Ζήτω η φασουλάδα!» Δεν ακουγότανε βέβαια, γιατί οι φωνές τους μπερδευόντανε με των άλλων παιδιών, μα ο Πέτρος που ήταν πλάι τους τους άκουσε και θύμωσε:

— Αν δεν πάψετε, θα το πω στον κύριο, είπε στον Σωτήρη που ήταν δίπλα του στη γραμμή.

Ο Σωτήρης το 'ξερε καλά πως δε θα μαρτυρούσε ποτέ, κι όμως το 'πε στους άλλους και τον βγάλανε «χαφιεδάκι». Πέρασε ολόκληρος μήνας ώσπου να το ξεχάσουνε και να τον πάρουνε πάλι στην ομάδα του φουτμπόλ, κι ο Πέτρος πίστευε πως, αν δεν ήτανε καλός τερματοφύλακας, δε θα του το 'χανε ποτέ συγχωρέσει. Για τον αρχηγό δεν

τον ένοιαζε και τόσο, μα δεν ανεχότανε να κοροΐδεύουν την ΠΑΤΡΙΔΑ. «Η πατρίδα είναι η πιο μεγάλη αγάπη της ζωής μας.» Το παράγγειλε κι ο θεΐος Άγγελος, το 'λεγαν και τα βιβλία. Μα τούτος τώρα δα ο κόσμος που περνούσε βουβός δεν έλεγε τίποτα για την πατρίδα που στέναζε. Δεν τραγουδούσαν τον Εθνικό Ύμνο. Δε γράφανε τα λάβαρα τους «Ζήτω η Ελλάδα! Ζήτω το Έθνος!». Μόνο «ΠΕΙΝΑΜΕ». Δε θυμάται ποτέ στην ιστορία να διάβασε ο Πέτρος για κανέναν ήρωα που να φώναζε «Πεινάω». Ακόμα και στην πολιορκία του Μεσολογγίου, που πέθαιναν στην πείνα, φώναζαν «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ». Η βουβή παράτα σταμάτησε απότομα, εκεί μπροστά του, αντίκρυ, κι αντίκρυ με τους καραμπινιέρους. Κλικ κλακ, τώρα θα χτυπήσουν. Ο Πέτρος περίμενε να δει τον κόσμο να κάνει μεταβολή και τις νοσοκόμες να γυρίζουν τα καρτσάκια πίσω. Να όμως που μια νοσοκόμα προχωρούσε αργά αργά. Μέσα στο καρτσάκι που σπρώχνει μπροστά της ήτανε ένας τραυματίας με τα δυο πόδια κομμένα. Θα χτυπήσουν, θα χτυπήσουν... Ο Πέτρος έκλεισε τα μάτια. Δεν ακούγεται τίποτα. Όταν τα ξανάνοιξε, οι καραμπινιέροι είχαν κατεβάσει τα όπλα. Όλα τα καρτσάκια ξεκινούν, μαζί κι οι ανάπηροι με τα δεκανίκια, κι ο κόσμος... σπάνε τη γραμμή των Ιταλών και προχωρούν. Ένα χέρι τον τράβηξε.

— Τι στέκεις εκεί, για σημάδι; Έλα μέσα στον κόσμο.

Ο Πέτρος γύρισε και κοίταξε τον άντρα που του κρατούσε το χέρι. Κάπου τον είχε ξαναδεί. Του έσφιγγε το χέρι μέσα στη μεγάλη παλάμη του, που ήτανε κοκαλιάρικη με φουσκωμένες φλέβες. Μια στιγμή σε μια κίνηση το μανίκι του σακακιού σηκώθηκε προς τα πάνω. Στη θέση του ρολογιού, ήτανε ένα μεγάλο σημάδι σαν μπόλι. Ο τρελός με τις πιτζάμες! Ο Μιχάλης! Σήκωσε το κεφάλι και τον κοίταξε, ο άλλος του χαμογέλασε σαν να τον γνώρισε! Όταν πιο κάτω ο κόσμος άρχισε να σκορπίζει, ο Πέτρος περπατούσε ακόμη με τον Μιχάλη.

— Αυτή τη φορά δε χτύπησαν, είπε εκείνος συλλογισμένα, μα την άλλη...

— Ποιοι; ρώτησε ο Πέτρος.

— Οι φασίστες.

— Οι Ιταλοί;

— Και οι Ιταλοί και οι Έλληνες.

— Οι Έλληνες; τινάχτηκε ο Πέτρος.

— Ναι, υπάρχουνε και Έλληνες φασίστες. Αυτοί που συνεργάζονται με τον κατακτητή.

Ο Πέτρος ένιωσε να ζαλίζεται: ίσως φταίει το απέναντι κοντάρι όπου ανέμιζε μια τεράστια γερμανική σημαία. Έβλεπε τον αγκυλωτό σταυρό να κουνιέται πέρα δώθε, μια να 'ρχεται καταπάνω του και μια να φεύγει. Γύρισε να δει τον Μιχάλη, μα το πρόσωπό του ήτανε λείο σαν πέτρα· δεν ξεχώριζε ούτε μύτη ούτε μάτια ούτε τίποτα.

— Κάθισε, ακούστηκε απόμακρη η φωνή του Μιχάλη.

Ο Πέτρος άνοιξε τα μάτια και τον είδε σκυμμένο πάνω του.

— Πεινάς; τον ρώτησε.

— Όχι, όχι, έκανε ο Πέτρος.

Εκείνος, σαν να μην τον άκουσε, έβγαλε από την τσέπη του ένα μαυριδερό κομμάτι, σαν ψωμί, το 'κοβε μικρά κομματάκια και του τα 'βαζε στο στόμα. Ήτανε γλυκό και αλμυρό μαζί.

— Ο παππούς λέει πως όλοι θα πεθάνουμε από την πείνα, είπε τρομαγμένα ο Πέτρος.

— Όχι, λέει ο Μιχάλης και τα μάτια του φέγγουνε. Όχι, δε θα πεθάνουμε από την πείνα. Αυτό σου τ' ορκίζομαι και θα δεις. Πρώτα θα χορτάσουμε κι ύστερα όλα τ' άλλα... ύστερα θα παλέψουμε να λευτερωθούμε...

«...Αν βγει το παλικάρι με τ' άσπρα μπροστά, ακολουθούμε όλοι... Και βγήκε το παλικάρι, που φέγγανε τα μάτια του, κι ο λαός ακολούθησε...»
Να, λοιπόν, που τα βιβλία δε γράφουνε μονάχα φαντασίες... Κι αν έβγαине τώρα δα ο Μιχάλης με τ' άσπρο λάβαρο που 'γραφε με μαύρα γράμματα «ΠΕΙΝΑΜΕ», ο Πέτρος θ' ακολουθούσε κι ας στέκονταν ολόγυρα οι Γερμανοί κι οι καραμπινιέροι και οι Έλληνες φασίστες.

— Ποιος είσαι; ρώτησε δειλά ο Πέτρος την ώρα που χώριζαν γιατί βέβαια δεν πίστευε πια πως ήτανε τρελός, που το 'χε σκάσει από το φρενοκομείο.

Εκείνος έγινε σοβαρός:

— Κάποτε θα το μάθεις, τώρα είμαι ο Μιχάλης, τίποτ' άλλο. Τούτους τους δύσκολους καιρούς όσο λιγότερα ξέρουμε ο ένας για τον άλλο, τόσο καλύτερα. Κι ύστερα πρόσθεσε, σαν την πρώτη φορά που τον συνάντησε: Καλή αντάμωση.

Μόλις έφτασε στο σπίτι, η μαμά τού είπε πως τον είχε ζητήσει ο Γιάννης.

— Μήπως ήθελε την Αντιγόνη;

— Όχι, εσένα, θα ξαναπεράσει.

Φαίνεται, ήρθε η ώρα ν' ανατινάξουμε κανένα γερμανικό τρένο, συλλογίστηκε ο Πέτρος. Γιατί όχι την κομαντατούρα ή την κομαντοτάπα! Σα μεγάλωνε θα μπορούσε να διηγείται στους γιους του την ώρα του τραπεζιού ή μάλλον της... σκάλας, γιατί θα τρώγανε πάνω στα σκαλοπάτια, αυτός και τα παιδιά του, το 'χε στα σίγουρα αποφασίσει.

— Εγώ, που με βλέπετε, στην ηλικία σας τίναζα γερμανικά τρένα στον αέρα, έβαζα φωτιά στις αποθήκες, κατέστρεφα πολεμικό υλικό, έσκαγα λάστιχα από τα φορτηγά... είχα και το οπλοπολυβόλο –όχι, πάει πολύ– είχα και πιστόλι – μπορεί να του δώσει κανένα ο Γιάννης. Όλοι με ξέρανε με το ψευδώνυμο Αθανάσιος Διάκος –όχι, καλύτερα Διάκος σκέτος, πιο σύντομο και χτυπάει πιο πολύ– δε φοβόμουν κανέναν και μόλις γινότανε καμιά ανατίναξη, όλοι ξέρανε πως αποκεί είχε περάσει ο Διάκος. Ορμούσα πρώτος...

Εδώ σταμάτησαν τα όνειρα του Πέτρου. Από την ανοιχτή πόρτα της τραπεζαρίας πήρε το μάτι του τον παππού. Τι να 'κανε τάχατες με το μεγάλο μαχαίρι του ψωμιού στο χέρι. Ο Πέτρος πήγε πίσω από την πόρτα και τον κοίταζε από τη χαραμάδα. Ο παππούς έριξε κλεφτές ματιές ολόγυρα, ύστερα άνοιξε το συρτάρι του μπουφέ, έβγαλε μια μια τις πετσέτες που είχαν τυλιγμένες τις μερίδες το ψωμί, έκοψε από κάθε

μερίδα βιαστικά βιαστικά ένα μικρό κομμάτι, το 'χωνε στο στόμα του, ύστερα ξανατύλιγε το ψωμί στην πετσέτα και την έβαζε ξανά στο συρτάρι. Γι' αυτό λοιπόν ο παππούς είχε πάντα ψωμί με το φαγητό του! Όταν λίγωνε, μέσα στη μέρα, έκλεβε το δικό τους ψωμί! Ένα μικρό κομματάκι από τον καθένα! Να μπει τώρα μέσα στο δωμάτιο ο Πέτρος και να του πει: «Σε είδα, είσαι κλέφτης, μας κλέβεις το ψωμί». Ένιωσε όμως πως δεν μπορούσε να κουνήσει, λες και είχανε καρφωθεί τα πόδια του στο πάτωμα. Ο παππούς πήγε τώρα και κάθισε στο ντιβάνι. Γκαπ – ήτανε ο Θόδωρος που χτύπησε το καβούκι του στο πόδι του τραπέζιού. Ο παππούς τον είδε, έσκυψε, τον έπιασε και τον αναποδογύρισε. Αυτή ήτανε η πιο μεγάλη τιμωρία που μπορούσε κανείς να κάνει στον Θόδωρο. Ο παππούς καθότανε έτσι και τον κοίταζε, με το μαχαίρι του ψωμιού στο χέρι. Ο Πέτρος όρμησε στο δωμάτιο.

— Γιατί τον κρατάς έτσι, έκανε όλος θυμό στον παππού.

Εκείνος τα 'χασε τόσο ξαφνικά που τον είδε μπροστά του και μπέρδεψε τα λόγια του, όπως κι εκείνοι στο σχολείο, όταν τους έπιανε ο διευθυντής στα πράσα να κάνουνε καμιά αταξία.

— Ξέρεις... ήθελα να δω αν μπορεί να γυρίσει όρθιος μόνος...

— Οι χελώνες δε γυρνούν ποτέ μόνες, είπε ο Πέτρος όλο και πιο θυμωμένα και μάζεψε τον Θόδωρο να τον πάει στο δωμάτιό του.

Η φωνή του παππού τον σταμάτησε στην πόρτα. Ήτανε μια αλλόκοτη αργή φωνή.

— Οι Ιταλοί τρώνε γάτες και... χελώνες... κάνουνε, λέει, ωραία σούπα.

Ο Πέτρος έτρεξε στο δωμάτιό του και κάθισε κατάχαμα σε μια γωνιά μαζί με τον Θόδωρο. Θα παρακαλούσε τον Γιάννη να πάρει τον Θόδωρο, όπως πήρε και τον Στορμ. Ο Στορμ γλίτωσε από τον Γιαούρτερ κι ο Θόδωρος κινδύνευε, γιατί μέσα στο σπίτι τριγυρνούσε ένας δολοφόνος με το μαχαίρι του ψωμιού στο χέρι. Ο Σωτήρης ΖΗΤΙΑΝΟΣ, ο παππούς ΚΛΕΦΤΗΣ και ΔΟΛΟΦΟΝΟΣ! Ο παππούς της Μεγάλης Αντιγόνης, που τον

χειμώνα έριχνε ψίχουλα στο παράθυρο να βρίσκουν τα σπουργίτια να τρώνε. Τότε, πριν από τον πόλεμο...

Με πράσινη μπογιά

ΤΩΡΑ ΟΛΟΙ ΑΛΛΑΞΑΝΕ – η μαμά κι ο μπαμπάς κι αυτός ο ίδιος. Μονάχα η Αντιγόνη έμεινε η ίδια, βάζει ακόμη κάθε βράδυ τα εξήντα οχτώ κουρελάκια της, γράφει ποιήματα σ' ένα δεμένο κόκκινο τετράδιο. Κι όταν την ακούει να κουβεντιάζει με τη Ρίτα, δε λένε ποτέ αν πεινάνε –και το ξέρει καλά πως η Αντιγόνη πάντως πεινάει, όπως κι αυτός–, μονάχα κουβεντιάζουνε για τον θείο Άγγελο και κείνον τον ποιητή, τον Κώστα Αγαρινό. Κάθε Σάββατο βράδυ η Ρίτα μένει και κοιμάται στο σπίτι τους. Τώρα, που από τις αρχές της κατοχής απαγορεύουνε την κυκλοφορία τη νύχτα, δεν μπορούνε πια ν' αργούνε τα βράδια η μια στο σπίτι της άλλης, κι ας μένουνε πολύ κοντά. Τον ίδιο η μαμά του τον άφηνε να τριγυρνάει όσο θέλει, έστω κι αν είχε σκοτεινιάσει, – την Αντιγόνη όμως την ήθελε σπίτι νωρίς νωρίς, κι αν αργούσε λίγο, άφηνε η μαμά όλες τις δουλειές της και περίμενε πίσω από το παράθυρο, ώσπου να τη δει να φανεί. Από τη μέρα μάλιστα που συνάντησε η Αντιγόνη στην είσοδο τον Γιαούρτερ και της είπε ελληνικά: «Καλησπέρα, ωραία ματάκια», η μαμά, κάθε φορά που είναι να γυρίσει πιο αργά η Αντιγόνη, κατεβαίνει και την περιμένει στην ξώπορτα.

Τα Σάββατα θα μπορούσε μια χαρά να μένει η αδελφή του στις Ρίτας που είχε δικό της δωμάτιο και κοιμότανε χώρια από τον αδελφό της, τον Μορίς με το κομμένο πόδι. Η μαμά όμως ούτε να τ' ακούσει, γιατί παρόλο που στην Αθήνα δεν είχανε πειράξει ακόμη τους Εβραίους, δεν ήξερες

ποτέ τι μπορεί να γίνει. Να μπαίνουν, λέει, ξαφνικά στο σπίτι της Ρίτας κι άντε να παίρνανε και την Αντιγόνη για Εβραία! Έτσι ερχότανε η Ρίτα τα Σαββατοκύριακα και κοιμότανε μαζί με την Αντιγόνη στο κρεβάτι της. Ο Πέτρος τις άκουγε που φλυαρούσανε ίσαμε αργά τη νύχτα. Άθελά του κρυφάκουγε, όχι, δεν το 'κανε επίτηδες, μα κείνες μιλούσαν αρκετά δυνατά, χαχάνιζαν και διηγιόντανε χίλιες δυο ιστορίες, που έκαναν τον Πέτρο, εκείνο τουλάχιστον το βράδυ, σαν έκλεινε τα μάτια του να μη βλέπει μπροστά του πεσμένους στον δρόμο από την πείνα.

Μιλούσανε εκείνες για ένα λουλούδι που άφησε μια μέρα η Αντιγόνη πάνω στο τραπέζι, που τη μέρα γινότανε θρανίο και το βράδυ γραφείο συντακτών του περιοδικού *Πήγασος*. Το είχε αφήσει στη θέση που είχε ανακαλύψει πως καθότανε ο Κώστας Αγαρινός και την άλλη μέρα βρήκε, εκεί που είχε αφήσει το λουλούδι, μια άσπρη αχηβάδα που έγραφε μέσα με καλλιγραφικά γράμματα, λες και ήτανε τυπωμένα: «Ευχαριστώ».

— Είσαι ερωτευμένη, της έλεγε η Ρίτα, σε είδα την ώρα που έπιανες την αχηβάδα, τα χέρια σου τρέμανε.

— Κανένα κορίτσι δε θα 'χει πάρει στη ζωή του αντί για γράμμα αχηβάδα, έλεγε η Αντιγόνη χαρούμενη, λες κι είχανε φάει για βραδινό τυρόπιτα.

Ο Γιάννης ήρθε το απόγευμα, όπως είχε παραγγείλει στη μαμά, και τον βρήκε.

— Έρχεσαι, του λέει με ύφος συνωμοτικό, να γράφουμε στους τοίχους με μπογιά;

— Να γράφουμε στους τοίχους! απόρησε ο Πέτρος με το αναπάντεχο.

— Ναι. Δηλαδή, για την ώρα, εγώ θα γράφω κι εσύ θα κρατάς τσίλιες. Αν δεις να πλησιάζει κανείς, θα τραγουδάς ένα τραγούδι που θα 'χουμε συμφωνήσει από τα πριν.

— Και τι θα γράψεις με την μπογιά; δεν έλεγε να καταλάβει ο Πέτρος.

— Θα γράφουμε συνθήματα! «ΠΕΙΝΑΜΕ, ΘΕΛΟΥΜΕ ΣΥΣΣΙΤΙΟ», είπε ο Γιάννης κι ύστερα συμπλήρωσε: Θα δεις, Πετράκη, δε θα πεθάνουμε από

την πείνα. Πρώτα αυτό κι ύστερα όλα τ' άλλα.

Θαρρούσε πως άκουγε τον τρελό με τις πιτζάμες. Λες να τον ήξερε ο Γιάννης;

— Ξέρεις, συνέχισε ο Γιάννης, άλλοι γράφουμε με κόκκινη μπογιά, άλλοι με μπλε κι άλλοι με πράσινη. Εμείς θα γράφουμε με πράσινη. Καλύτερα!

Του Πέτρου του άρεσε πολύ το πράσινο χρώμα. Συμφωνήσανε να συναντηθούνε στις έξι κοντά στο σχολείο. Θα πήγαιναν μαζί σε κάποιο σπίτι να πάρουνε μπογιές και πινέλα και θα ξεκινούσανε. Ο Γιάννης είπε στη μαμά του Πέτρου να τον αφήνει τα βράδια, όσο επιτρέπεται η κυκλοφορία, να πηγαίνει μαζί του στο σπίτι κάποιου φίλου του, που θα φτιάχνουν καραγκιόζη. Η μαμά συμπαθούσε τον Γιάννη και είπε ναι.

— Θα μου κάνεις και χάρη να ξέρω πως είναι μαζί σου, αντί να αλητεύει στα σοκάκια.

— Θα κάνουμε και καραγκιόζη, δεν είναι και τελείως ψέματα, είπε ο Γιάννης στον Πέτρο σαν έφυγε η μαμά.

Ο Πέτρος, όμως, είχε κασουφιάσει. Περίμενε τον Γιάννη για ν' ανατινάξουνε τρένα, να βάλουν φωτιά στην κομαντατούρα και να κάνουν κεραμιδαριό την κομαντοτάπα, κι ο Γιάννης του μιλούσε να μπογιατίζουνε τοίχους και να παίζουνε καραγκιόζη.

— Και το τρένο που μου υποσχέθηκες;

Ο Γιάννης άρχισε να γελάει και το μπαλάκι πηδούσε ξέφρενα στον λαιμό του, ύστερα σοβάρεψε.

— Αυτό είναι η αρχή. Στο σπίτι που θα πάμε θα σε συστήσω με άλλο όνομα. Εμένα με λένε Κίμωνα. Βρες και συ κάποιο.

Ο Πέτρος πήγε να πει Διάκος, μα του φάνηκε πολύ αστείο να σε λένε Αθανάσιο Διάκο και να μπογιατίζεις τοίχους. Τότε θα 'θελε να πει Αλέξιος, μα ο Γιάννης τον πρόλαβε.

— Θα σε βαφτίσω Τσουένι.

— Τσουένι;

— Ναι, ναι, ενθουσιάστηκε ο Γιάννης. Μια φορά που με ζήτησες στο σχολείο, κι εγώ δεν είχα πάει, μου είπε την άλλη μέρα ο Ανδρέας ο συμμαθητής μου, ένας καλαμπουρτζής: «Σε ζήτησε χτες το Τσουένι». Γιατί, λέει, έτσι όπως είσαι μαυριδερός και φορούσες έναν ασπριδερό μάλλινο κούκο στο κεφάλι, του θύμισες τα γλυκά που πουλάνε τώρα με το τσουένι πάνω.

Ο Πέτρος δεν ενθουσιάστηκε καθόλου. Λες και το 'ξερε κι είχε κάνει καβγά με τη μαμά να μη βάλει εκείνο το άσπρο σκουφί, που το είχε σαν ήτανε μικρός. Μα έκανε παγωνιά και του πονούσε το αυτί του. Άκου τσουένι!!! Τι θα 'λεγε στους γιους του. Με λέγανε Τσουένι. Ξέρετε τι είναι το τσουένι; Ένα άσπρο πράγμα, σαν ασπράδι αυγού, που το βάζανε στην κατοχή πάνω σε κάτι μαυριδερά γλυκά που πουλούσανε στον δρόμο. Έκανε να πει του Γιάννη να τον λένε τουλάχιστον Αλέξιο, μα κείνη την ώρα μπήκε φουριαστή η Αντιγόνη που γύριζε από το σχολείο –το δικό της συνέχιζε τα μαθήματα– και ο Γιάννης ούτε είχε πια έννοια να μιλήσει μαζί του, μόνο κοκκίνισε ίσαμε τ' αυτιά και είπε στην Αντιγόνη, με μια ψιλούτσικη φωνή, θαρρείς και δεν ήτανε δικιά του:

— Πώς πάει το σχολείο;

— Καλά, ευχαριστώ, απάντησε η Αντιγόνη με ύφος.

— Η Ρίτα;

— Πολύ καλά, σε χαιρετά.

— Με κοροϊδεύεις; ρώτησε διστακτικά ο Γιάννης, που δεν ήξερε αν έπρεπε να γελάσει ή να θυμώσει.

— Δε σε κοροϊδεύω, έκανε η Αντιγόνη πειραγμένη, μα εσύ σα βρίσκεσαι στον δρόμο με άλλους, κάνεις πως δε μας βλέπεις.

Και συνέχισε, μονορούφι, πως τον είδανε χτες την ώρα που σχολούσανε, που πήγαινε μ' έναν ψηλό μελαχρινό με πράσινα μπιρμπιλωτά μάτια κι ένα μπλε πουλόβερ με χοντρό μαλλί πλεγμένο τρεις καλή μια ανάποδη. Κουτούλησαν σχεδόν απάνω τους, μα ο Γιάννης έκανε πως δεν τις είδε και τότε εκείνες τους πήρανε από πίσω, μέχρι που τους είδανε να μπαίνουνε

σε μια πόρτα, στην οδό Ζαΐμη, αριθμός 36, μια σκούρα πράσινη πόρτα σχεδόν σαν μαύρη. Χτύπησαν και βγήκε στο μπαλκόνι ένα κορίτσι με ξανθά σγουρά μαλλιά και ξεπλυμένα μάτια, τους έγνεψε κι ύστερα κατέβηκε και τους άνοιξε. Ο Γιάννης κοίταζε την Αντιγόνη απορημένος.

— Μα πώς μας παρακολουθούσατε;

— Τι πώς; ξέσπασε στα γέλια, πειραχτικά, η Αντιγόνη. Απλούστατα, σας πήραμε από πίσω, μα εσείς ήσασταν τόσο αφοσιωμένοι στην κουβέντα, που ούτε μας πήρατε κάβο.

— Καλοί είμαστε, είπε ο Γιάννης συλλογισμένα, κι ύστερα πρόσθεσε: Θέλετε να σας τον γνωρίσω;

— Άκου, λέει! ενθουσιάστηκε η Αντιγόνη, που είχε κιόλας ξεχάσει την πικά της. Η Ρίτα θα πετάξει από τη χαρά της. Λέει πως ο ψηλέας είναι φτυστός ο Τάιρον Πάουερ.

Λίγο έλειψε να ξανατσακωθούνε, γιατί ο Γιάννης είπε πως ο Τάιρον Πάουερ είναι ένας ηθοποιός βλάκας και χωρίς ταλέντο, μονάχα φρύδια και τίποτ' άλλο, ενώ ο φίλος του... Θα τους τον γνώριζε και θα βλέπανε...

Ο Πέτρος συνάντησε την άλλη μέρα τον Γιάννη, όπως είχανε συμφωνήσει, στις έξι, μπροστά από το περίπτερο που είναι κοντά στο σχολείο. Έφτασε πρώτος ο Πέτρος, μα κι ο Γιάννης ήρθε αμέσως.

— Γεια σου, Τσουένι.

— Γεια σου, Κίμωνα.

Ο Γιάννης τον παίνεψε πως είναι σπουδαίος και μπήκε αμέσως στο νόημα. Κάποτε όμως ο Πέτρος θα του το 'λεγε για το τσουένι, δεν μπορούσε να το χωνέψει.

— Πάμε, λοιπόν, είπε ο Γιάννης και ξεκίνησαν.

Θα γράφανε σε τοίχους μιας άλλης γειτονιάς, αρκετά μακριά, που δεν τους ήξερε κανένας. Είχε αρχίσει να σκοτεινιάζει και το κρύο έτσουζε. Ο Πέτρος μετάνιωσε που δεν πήρε το άσπρο του σκουφάκι, γιατί τον πονούσε το αυτί του, μα είχε ορκιστεί να μην το ξαναφορέσει. Ο Γιάννης

έκανε αστεία στον δρόμο, μια τρέχανε να ζεσταθούνε και μια περπατούσανε χοροπηδώντας. Του διηγιότανε για το σχολείο. Είχε κι αυτός, σαν ήτανε στο δημοτικό, δάσκαλο τον Λουκάτο που τον φωνάζανε το Λουκακάκι, γιατί ήτανε πολύ νεαρός τότε κι αδύνατος, μια στάλα. Έτσι φτάσανε εκεί που έπρεπε, κι ο Πέτρος ούτε τον κατάλαβε τον δρόμο. Είχανε ζεσταθεί και τα χέρια του, γιατί ο Γιάννης του τα 'χωνε μια το ένα μια το άλλο μέσα στις τσέπες του. Ο Γιάννης χτύπησε τρεις γρήγορες φορές το κουδούνι ενός σπιτιού. Κάποια γυναικεία φωνή ρώτησε από μέσα:

— Ποιος είναι;

— Ο Κίμωνας.

Τους άνοιξε μια κοπέλα, με πολύ μαύρα μακριά μαλλιά, τόσο μαύρα, που δεν είχε ξαναδεί ο Πέτρος.

— Γεια σου, Κίμωνα, είπε στον Γιάννη, κι ύστερα του έδωσε κι αυτουνού το χέρι, λες και ήτανε κανένας μεγάλος.

— Γεια σου, Δροσούλα! Αυτό είναι το Τσουένι που σας έλεγα, γέλασε ο Γιάννης.

Το πρόλαβε κιόλας ο Γιάννης, το Τσουένι!! συλλογίστηκε ο Πέτρος.

— Σπουδαία, ξανάπε η Δροσούλα. Ο Αχιλλέας τώρα θα 'ρθει, βγήκε μια στιγμή με τον σκύλο.

Την ακολούθησαν σε μια ξέσκεπη αυλή που στο βάθος της ξεχώριζε μια τεράστια τζαμαρία. Η Δροσούλα έσπρωξε ένα μικρό ξύλινο πορτάκι και μπήκανε μέσα στην τζαμαρία. Ο Πέτρος τα έχασε. Γύρω γύρω ήτανε αγάλματα κι ακόμα τεράστιες πέτρες μισολαξευμένες. Ο Γιάννης έπιασε κουβέντα με την κοπέλα κι εκείνος στάθηκε καρφωμένος σε μια θέση να χαζεύει. Ένα σωρό γύψινα γυναικεία κεφάλια, άλλα με σηκωμένα μαλλιά κι άλλα με χυτά, κι όλα, ένα προς ένα, μοιάζανε της κοπέλας που τη λέγανε Δροσούλα. Απάνω σ' ένα βάθρο ήτανε η Δροσούλα καμωμένη από πηλό. Στεκότανε ολόρθη με τα δυο της χέρια τεντωμένα μπροστά σαν να εμπόδιζε κάτι, που ερχότανε καταπάνω της.

Πώς θα 'θελε τώρα δα ο Πέτρος να μην πήγαινε πουθενά με τον Γιάννη, παρά να τον άφηναν να κοιτάζει ένα ένα τα αγάλματα! Άγγιξε με το χέρι του το πόδι της πήλινης Δροσούλας, έτσι όπως πρόβαλλε μπροστά πάνω στο βάθρο. Ο πηλός ήτανε υγρός ακόμη. Η αληθινή Δροσούλα είχε καθίσει πάνω σ' ένα αναποδογυρισμένο κασόνι και κάτι έλεγε χαμηλόφωνα του Γιάννη, έμοιαζε τόσο πολύ στην πήλινη Δροσούλα! Κι όχι τόσο στο πρόσωπο, αλλά έτσι, όπως του άπλωνε τώρα τα χέρια της μπροστά, ήτανε ολόιδια τα πήλινα χέρια.

Έξω στην αυλή ακούστηκαν βήματα, ύστερα μια φωνή που έλεγε: «Φρόνιμα, φρόνιμα».

— Γύρισε ο Αχιλλέας, είπε η Δροσούλα.

Ο Πέτρος δεν πρόφτασε να καλοκαταλάβει, γιατί τάχα ο Γιάννης τον κοίταξε μ' ένα χαρούμενο πονηρό χαμογελάκι, κι από το ξύλινο πορτάκι όρμησε μέσα ένα σκυλί που πηδούσε κι έκανε χαρές στη Δροσούλα. Ο Πέτρος δεν τολμούσε να πιστέψει στα μάτια του. Αυτό το σκυλί θα το ξεχώριζε ανάμεσα σ' εκατό, σε χίλια σκυλιά. Ανάμεσα σ' όλα τα σκυλιά του κόσμου.

— Στορμ! έκανε με μια ψιλή τρεμουλιαστή φωνούλα.

Το σκυλί γύρισε το κεφάλι του, τέντωσε τ' αυτιά, τρεμόπαιξε τα ρουθούνια κι ύστερα έτρεξε στον Πέτρο μ' ένα χαρούμενο γρύλισμα. Εκείνος τον αγκάλιασε, ένωσε τη ζεστή ανάσα του στο μάγουλό του, θα 'θελε να μπορούσε να γρύλιζε κι αυτός από χαρά, θα 'θελε να γελάσει, να κλάψει, μα ντρεπότανε τους άλλους και μονάχα κατάφερε να ψελλίσει:

— Στορμ, γκουντ...

— Καταλαβαίνει τώρα ελληνικά!

Ήτανε ένας ψηλός άντρας που μιλούσε, σκύβοντας να περάσει από το μικρό πορτάκι. Φτυστός ο Τάιρον Πάουερ, μονάχα που τα μάτια του ήτανε μπιρμπιλωτά, όπως θα έλεγε η Αντιγόνη. Πήγε κοντά στον Πέτρο κι αγκάλιασε με το ένα χέρι εκείνον και με το άλλο τον Στορμ.

— Λοιπόν, Τσουένι, χάρηκες που ξαναβρήκες τον φίλο σου;

Το χέρι του Αχιλλέα ήτανε τόσο μεγάλο και πλατύ, που χούφτιασε όλο το κεφάλι του Πέτρου.

Τι καλά που θα ήτανε να καθότανε εκεί και να μην πήγαιναν πουθενά με τον Γιάννη! Θα ξεθάρρευε σιγά σιγά και θα ρώταγε τον Αχιλλέα –έτσι δεν τον είπε η Δροσούλα τον ψηλέα;– να του πει πώς μπορεί ένα πήλινο χέρι να 'ναι τόσο ζωντανό και πώς μπορεί τα πήλινα μαλλιά της Δροσούλας ν' ανεμίζουνε όπως τ' αληθινά... Μα, να, η Δροσούλα κατέβηκε από το κασόνι και φέρνει στον Γιάννη ένα τενεκεδάκι με μπογιά κι ένα χοντρό πινέλο κι ο Αχιλλέας λέει κάτι για βάφτισμα του πυρός και κοιτάζει κατάματα τον Πέτρο.

— Δεν είναι μικρούλης; είπε τότε η Δροσούλα και του Πέτρου του φάνηκε πως τον κοίταξε λυπημένα.

— Τι λες, πάει κιόλας στην τετάρτη, μίλησε ο Γιάννης κι έχωνε στο μπλουζόν του το τενεκεδάκι και το πινέλο. Κι έπειτα θα κρατάει τσίλιες.

— Δεν πιστεύω να είσαι φάλτσος, αστειεύτηκε ο Αχιλλέας.

— Ο παππούς λέει πως έχω αυτί, παινεύτηκε ο Πέτρος και γέλασαν.

Πριν φύγουνε ο Αχιλλέας έδωσε τις τελευταίες οδηγίες:

— Όχι περιττούς παλικάρισμούς και στον γυρισμό να περνάτε πάντα αποδώ, να μου λέτε, για να ξέρω πως δε συνέβηκε τίποτα.

Ο πρώτος τοίχος που διάλεξαν ήτανε λείος και άδειος.

— Θαρρείς και σου λέει: «Γράψε», μουρμούρισε ο Γιάννης κι άρχισε να ετοιμάζει το πινέλο του.

Ο Πέτρος στήθηκε στη γωνιά. Αν εμφανιζόταν κανένας, θα τραγουδούσε το: «Λίγα λουλούδια αν θέλεις στείλε μου – και πάλι, φίλε μου, απόψε», ώστε να καταλάβει ο Γιάννης και να σταματήσει το μπογιάτισμα. Σαν περνούσε ο κίνδυνος, θα τραγουδούσε: «Τέτοια μάτια γαλανά, σαν το πέλαγο μεγάλα...».

...Περίεργο, η Δροσούλα είχε κατάμαυρα μαλλιά, μα γαλάζια μάτια και μεγάλα, σαν το πέλαγο. Με την κόψη του ματιού του κοιτάζει τον Γιάννη

που γράφει με μεγάλες πράσινες πινελιές. Δε φοβάται ο Πέτρος, έτσι θαρρεί τουλάχιστον. Μονάχα κρυώνει, χτυπούν τα δόντια του. Σκέψου να χρειαστεί να τραγουδήσει και να βγει τρεμουλιαστή η φωνή. Τρέχει για μια στιγμή κοντά στον Γιάννη, έτσι για να κουνηθεί και να ζεσταθεί. Η λέξη «συσσίτιο» που πρόκειται να γράψουν βρίσκεται ακόμα στο «Τ...». Αργά περνάει η ώρα... Ο Σωτήρης θα τον ζηλεύει που θα κάνει караγκιόζη με τον Γιάννη! Ξαναγύρισε στη γωνιά να κοιτάξει... Τι να πει του Σωτήρη σα ζητήσει να τον πάρει μαζί του; «Δεν είναι ακόμη ώριμος», έτσι είχε πει ο Γιάννης, σαν τον ρώτησε ο Πέτρος αν μπορεί κι ο Σωτήρης να βάφει στους τοίχους. Δεν έχει δίκιο, κι ο παππούς δηλαδή, που είναι ώριμος, δεν κάνει πιο πολλές βλακείες κι από τον Σωτήρη;

Από την άλλη γωνιά φάνηκε ένα ζευγάρι. Δε θα μπορούσε να πει ο Πέτρος αν χτυπούσανε πιο δυνατά τα άρβυλα του άντρα πάνω στις πλάκες του πεζοδρομίου ή η καρδιά η δική του. Ντουκ ντουκ ντουκ.

«Λίγα λουλούδια αν θέλεις, στείλε μου...» Τρεμουλιαστή και ψιλή βγήκε η φωνή, λες και ήτανε κοριτσιίστικη. Μάντεψε τα τρεχάτα βήματα του Γιάννη. Το ζευγάρι πέρασε δίπλα του. Ήτανε ένας Ιταλός στρατιώτης και μια κοπέλα.

— Τάρντι, τάρντι, κάρο, έλεγε το κορίτσι, κι από την προφορά καταλάβαινες πως ήτανε Ελληνίδα.

Στάθηκαν στη μέση του δρόμου να φιληθούνε. Ο Πέτρος άπλωσε δειλά το χέρι του σαν να 'θελε να ζητιανέψει. Έτσι τον είχε ορμηνέψει ο Γιάννης να κάνει.

— Τάρντι, τάρντι, ξαναλέει η κοπέλα και ξεφεύγει το αγκάλιασμα.

— Βρόμα, μουρμουρίζει μέσα του ο Πέτρος.

«Τάρντι», ξέρει πως θα πει ιταλικά «είναι αργά». Καλά που είναι τάρντι λοιπόν, αλλιώς θα μπορούσανε να κάθονται κι άλλο τούτοι εδώ να φιλιούνται κι ο Γιάννης δε θα τέλειωνε ποτέ τη λέξη του. Το ζητιανάκι με το απλωμένο χέρι ούτε που το πρόσεξαν, το προσπέρασαν, είναι τώρα μακριά του, μια σταματάνε, μια φιλιούνται, μια χαχανίζουν, προπάντων η

κοπέλα. Ο Πέτρος δε φοβάται πια. Αυτό έλειπε, να φοβηθεί έναν κοκορόφτερο που σαλιαρίζει. Έστριψαν τη γωνία, έσβησαν τα χάχανα κι ο κρότος από τις αρβύλες δεν ακούγεται πια. Ξεκάθαρη και στέρια βγαίνει τώρα η φωνή του Πέτρου: «Τέτοια μάτια γαλανά, σαν το πέλαγο μεγάλα...» Η Δροσούλα δε θα μπορεί πια να λέει: «Μα δεν είναι μικρούλης;»

Στον τελευταίο τοίχο φύλαξε για μια στιγμή τσίλιες ο Γιάννης και του έδωσε εκείνου να γράψει «όμικρον», γιατί είχανε κοκαλώσει τα δικά του χέρια και δεν μπορούσε άλλο να κρατήσει το πινέλο.

Ο Πέτρος έγραψε ένα μεγάλο «όμικρον», τρεμουλιαστό, όπως όταν πρωτοπήγε στο σχολείο, που γέμιζαν την πλάκα με κουλουράκια.

*Όμικρον το πρώτο γράμμα
που μαθαίνω τη γραφή,
με το όμικρον αρχίζω
πρώτο βήμα στη σπουδή.*

Η πρώτη του δασκάλα ήτανε η κυρία Ελένη και τους έβαζε όλους μαζί και λέγανε αυτό το ποιηματάκι. Ύστερα ερχότανε από πάνω τους και κοίταζε να δει πώς τα γράψανε.

— Πάλι τρεμουλιαστό το όμικρον, Πέτρο, έλεγε και του 'στριβε το αυτί.

Τώρα το αυτί του πονούσε, γιατί ήτανε ξυλιασμένο, κι εκείνος ήτανε πια μεγάλο αγόρι, για να φοράει ένα μωρουδίστικο σκουφάκι.

— Αργήσαμε, είπε ο Γιάννης και τον πλησίασε.

Ούτε γύρισε να δει πώς το 'γραψε το γράμμα. Μονάχα τον ρώτησε αν ξέρει τον δρόμο να γυρίσει μόνος του στο σπίτι. Εκείνος έπρεπε να περάσει από τον Αχιλλέα.

Ο Πέτρος είπε «ναι», τον ξέρει τον δρόμο, μα από μέσα του λυπήθηκε που δε θα ξανάβλεπε τη Δροσούλα και τις λαξεμένες πέτρες που της

έμοιαζαν.

Η φριχτή πολιτεία

ΜΟΛΙΣ ΕΜΕΙΝΕ ΜΟΝΟΣ ΤΟΥ, ο Πέτρος κατάλαβε ξαφνικά πως δεν ήτανε και τόσο σίγουρος πως ξέρει τον δρόμο. Τα γαλάζια λαμπιόνια της συσκότισης πάνω στους στύλους φέγγουνε μονάχα για να μην κουτουλήσεις. Οι δρόμοι όμως μένουνε το ίδιο σκοτεινοί και άγνωροι. Ο Πέτρος δε θέλει να φοβάται. ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ. Κι ας χτυπάει η καρδιά, ντουκ ντουκ, σαν τα άρβυλα του Ιταλού στο πεζοδρόμιο. Θα 'ναι γιατί περπατούσε γρήγορα και λαχάνιασε. Τα χέρια του είναι ξυλιασμένα και τα χώνει κάτω από το πουλόβερ του. Το ίδιο και τα γόνατά του. Κάθε τόσο βγάζει ένα χέρι και τρίβει μια το ένα γόνατο, μια το άλλο. Όχι, δε φοβάται. Τι να φοβηθεί; Ποιος θα πειράξει ένα κακόμοιρο αγόρι που έχασε τον δρόμο... Στην ουρά που στεκότανε για το ψωμί, λέγανε κάτι γυναίκες πως ένας Γερμανός έσπασε το χέρι ενός αγοριού, γιατί είχε κλέψει ένα καρβέλι. Το 'πιασε έτσι με τα δυο του χέρια, σαν να 'τανε σανίδι, το χτύπησε πάνω στο γόνατό του και, κρακ, το τσάκισε στα δυο... Ο Πέτρος δεν έχει κλέψει τίποτα. Όσο θηρία κι αν είναι οι Γερμανοί, δεν μπορούνε στα καλά καθούμενα να σπάνε χέρια... Έστριψε έναν δρόμο... δεύτερο... τρίτο. Βράδυ, είχε να βγει από πριν να μπουν οι Γερμανοί στην Αθήνα. Τώρα όμως αυτή δεν ήτανε η Αθήνα. Ήτανε μια ξένη πολιτεία, με σκοτεινά κι αλλόκοτα σπίτια. Κι αυτός ήτανε ένα παράξενο ανθρωπάκι, σαν τον Νιλς Χόλγκερσον, ήρωα από το μυθιστόρημα της Σέλμα Λάγκερλεφ Το θαυμαστό ταξίδι, όταν κατέβηκε από τη ράχη της αγριόπαπιας και

σεργιάνιζε στην αλλόκοτη πολιτεία. Αυτό το ανθρωπάκι ΠΡΕΠΕΙ να μη φοβάται, να περπατάει στο μισοσκόταδο και να σφυρίζει. Δοκίμασε, μα δε βγαίνει ήχος... Είναι γιατί κρυώνει. Το ανθρωπάκι ΠΡΕΠΕΙ να γράφει στους τοίχους και να μην τρέμει το χέρι, να φυλάει τσίλιες και να κάνει το ζητιανάκι σαν πλησιάζει κανείς. Αυτό το ανθρωπάκι έχει κάτι παράξενα χέρια, λερωμένα με πράσινη μπογιά.

*Είμαστε έξι κοριτσάκια
όλο χάρη και ομορφιά,
το καθένα έχει πάρει
κι από μία ζωγραφιά.
Πράσινο είναι το χρώμα,
σαν τα φύλλα της συκιάς
πράσινη είναι η ελπίδα
μες στα φύλλα της καρδιάς...*

Είχανε τρελαθεί τα κοριτσάκια της τάξης του να παίζουνε αυτό το παιχνίδι στο διάλειμμα. Καθένα τους διάλεγε ένα χρώμα. Η Αννούλα διάλεγε πάντα το πράσινο. Τώρα πια δεν έρχεται στο σχολείο. Πρήστηκε από την πείνα, έτσι είπανε οι φιλενάδες της, και δεν μπορεί να περπατήσει. Η πράσινη, όμως, μπογιά είναι στ' αλήθεια τώρα η ελπίδα. Σε λίγο θα γεμίσουν τα σχολεία καζάνια και κουτάλες που θα μοιράζουν αχνιστή σούπα. Ας είναι πλιγούρι ή καλαμποκάλευρο. Θα 'ναι ζεστή και θα χορταίνει. Πόσα ντουβάρια, άραγε, χρειάζεται να βάψουμε για να χορτάσουμε; Πολλά; Μια πολιτεία ολόκληρη. Τότε θα πρέπει να βάψουμε όλοι... κι ο παππούς ακόμα... ίσως κι η Μεγάλη Αντιγόνη. Τον φαντάζεσαι τον παππού να κρατάει τσίλιες και τη Μεγάλη Αντιγόνη να γράφει στον τοίχο. Όμως η μικρή Αντιγόνη θα μπορούσε μια χαρά να γράφει, που κάνει και τόσο ωραία γράμματα...

Γύρισε απότομα το κεφάλι του και κοίταξε την ταμπέλα ενός μαγαζιού που μόλις και τη φώτιζε ένα μπλε λαμπιόνι. «ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ Ο ΚΡΙΝΟΣ.» Τότε ο Πέτρος φοβήθηκε για καλά, γιατί κατάλαβε πως είχε πάρει τελείως αντίθετο δρόμο και βρέθηκε στην Ομόνοια. Το ζαχαροπλαστείο «Ο Κρίνος» το 'ξερε απέξω κι ανακατωτά. Πριν από τον πόλεμο τον έφερνε ο μπαμπάς, πολλές φορές, τις Κυριακές το απομεσήμερο κι έτρωγε λουκουμάδες. Ζεστούς με πολύ μέλι. Τα γλυκά χαλάνε τα δόντια. Ποιος βλάκας το 'χει πει αυτό; Τώρα χαλάνε τα δόντια. Μαυρίζουνε ένα ένα και σαπίζουν. «Ο Κρίνος» δεν πουλάει πια γλυκά. Πάνω στο τζάμι της βιτρίνας είναι κολλημένο ένα χαρτί, που γράφει με τεράστια γράμματα: ΑΓΟΡΑΖΟΝΤΑΙ ΣΙΔΕΡΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΑ ΝΗΜΑΤΑ.

Μπροστά στο μαγαζί, πάνω στο πεζοδρόμιο, είναι ένας τεράστιος σκουπιδοτενεκές ξεχειλισμένος. Ο Πέτρος δεν είναι πια μόνος στον δρόμο. Μια γυναίκα πλησιάζει, θα τη ρωτήσει τον δρόμο, θα της πει πως χάθηκε. Η γυναίκα, όμως, πλησιάζει σαν να μην τον βλέπει. Είναι κουρελιασμένη και τα μαλλιά της κρέμονται σαν τα ξέφτια της κουβέρτας του παππού. Πάει, σαν υπνωτισμένη, κοντά στον σκουπιδοτενεκέ. Κάτι φαίνεται έχασε, γιατί ψάχνει τα σκουπίδια. Το βρήκε! Το 'βγαλε από τα σκουπίδια, το κοίταξε βιαστικά και ύστερα το 'χωσε στο στόμα της. Μετά ξανασκάλισε και βρήκε κι άλλο... κι άλλο... Η γυναίκα τρώει σκουπίδια!! Ο Πέτρος βρίσκεται σχεδόν δίπλα της. Εκείνη δεν τον βλέπει. Μοιάζει σαν να μην έχει μάτια ούτε μύτη ούτε πρόσωπο, μονάχα ένα πελώριο στόμα που ανοίγει και χώνει μέσα σκουπίδια.

— Θα ψοφήσουμε της πείνας, λέγανε οι γυναίκες στην ουρά για το ψωμί, ο κόσμος τρώει σκουπίδια.

Η γυναίκα πήρε με την κόγχη του ματιού της τον Πέτρο, πέφτει απάνω στον σκουπιδοτενεκέ και τον σκεπάζει με τα δυο της χέρια, σαν να φοβάται μην της τον πάρουν...

Ο Γιάννης πήρε μαζί του το τενεκεδάκι και το πινέλο, αλλιώς, ο Πέτρος θα 'παιρνε αράδα όλους τους τοίχους να γράφει «ΣΥΣΣΙΤΙΟ», χιλιάδες

φορές «ΣΥΣΣΙΤΙΟ». Σκέψου να 'ρθει μέρα που να ψάχνει κι η μαμά τους στα σκουπίδια να τους βρει φαγητό! Θέλει να γυρίσει γρήγορα σπίτι. Αυτόν, όμως, δε θα κατέβει η Άκα, η αγριόπαπια, να τον πάρει, σαν τον Νιλς του παραμυθιού, στις φτερούγες της. Ο Πέτρος δεν είναι αγοράκι του παραμυθιού, είναι αληθινός κι αυτή η φριχτή πολιτεία είναι αληθινή, είναι η...

*Αθήνα, πόλη φωτεινή
της λευτεριάς μητέρα
που έχεις την ομορφιά αδελφή
τον ήλιο αγνό πατέρα...*

Το απάγγελνε η Αντιγόνη στη γιορτή του σχολείου της και φορούσε κάτασπρο φόρεμα και γαλάζια κορδέλα στα μαλλιά. «Τι ωραίο κοριτσάκι», λέγανε γύρω οι άλλες μαμάδες. Κι η δική του μαμά καμάρωνε. Καμάρωνε κι αυτός ο ίδιος. Κι ήτανε όλα τότε λαμπερά και καθαρά. Μα τώρα... τώρα είναι κατοχή. Λευτεριά δεν έχει και είναι ΦΡΙΚΗ και σκοτεινά κι αυτός χάθηκε και η γυναίκα τρώει σκουπίδια... Αγριόπαπιες δεν πετούνε να τον πάρουν κι όποιος είχε περιστέρια τα 'σφαξε και τα 'φαγε... Πώς να γυρίσει σπίτι; Ποιος είναι ο δρόμος; Μπροστά απλώνεται η πλατεία της Ομόνοιας. Σε μια γωνιά της μαυρίζει ένας όγκος που αργοκουνιέται. Θαρρείς και είναι θάμνοι φυτρωμένοι πυκνά ο ένας κοντά στον άλλο. Πριν από τον πόλεμο, τους πήγαινε ο κύριος Λουκάτος, όλη την τάξη, να φυτέψουν πευκάκια. Ποιος σκέφτηκε τώρα να φυτέψει θάμνους, μέσα στην πλατεία, πάνω στις πλάκες του πεζοδρομίου; Σαν πλησίασε προς τα κει, οι θάμνοι ανασάλεψαν και τότε η πολιτεία έγινε ακόμα πιο αλλόκοτη και φρικιαστική. Τώρα το ανθρωπάκι που δεν είναι από παραμύθι τρέμει ολόκληρο. Δεν είναι θάμνοι αυτοί που αλαφροκουνιούνται στο αέρι της νύχτας. Είναι παιδιά... Πάνω στην τεράστια σχάρα που από κάτω περνάει

ο ηλεκτρικός σιδηρόδρομος κάθονται κάτι παράξενα παιδιά, με γέρικα πρόσωπα, με ρούχα κουρέλια. Κάτω από τη σχάρα βγαίνει ένας ζεστός αέρας, μα και μια μπόχα που λιγώνει. Κάποιο παιδί είδε το ανθρωπάκι και τράβηξε τα πόδια του, σαν να ήθελε να του κάνει τόπο, κι έδωσε μια με τον αγκώνα του στο διπλανό παιδί να πάει παραπέρα. Το διπλανό παιδί έπεσε μονοκόμματο στο πλάι έτσι όπως ήτανε καθισμένο, λες και ήτανε κανένα σκιάχτρο που το γκρέμισε ο αέρας!

— Ψόφησε, έκανε το παιδί που το είχε σπρώξει με μια ξεκουρντισμένη φωνή. Καπούτ! μάζεψε τα πόδια του όσο που έγινε ένα τόσο δα κουβαράκι.

Λένε πως τα ορφανά από τους βομβαρδισμούς τα 'χουνε στοιβαγμένα κάτω στον ηλεκτρικό κι απάνω στις σχάρες ακόμα!!! το 'λεγαν οι γυναίκες στην ουρά για το ψωμί.

Ο Πέτρος νευριάζει να τις ακούει να λένε όλη ώρα, όλη ώρα τρομαχτικά πράγματα. Δεν τον ένοιαζε που έστελνε η μαμά πάντα εκείνον και ποτέ την Αντιγόνη, δεν τον ένοιαζε που στεκότανε τόση ώρα μέσα στην παγωνιά, μα δεν μπορούσε να τις ακούει να λένε τα ίδια τρομαχτικά πράγματα και πού και πού να τον κοιτάζουνε που είναι έτσι αδύνατος και να κουνάνε θλιμμένα το κεφάλι.

Λες σε λίγο να μη μείνει τίποτα κι από αυτόν; Να γίνει ένα ψόφιο παιδί; Καπούτ, που λέει και το αγόρι που περιμένει τη σειρά του να ψοφήσει; Κάπου όμως σ' έναν τοίχο είναι γραμμένο ένα τρεμουλιαστό όμικρον με πράσινη μπογιά. «Πράσινο είναι το χρώμα σαν τα φύλλα της συκιάς – πράσινη είναι κι η ελπίδα μες στα φύλλα της καρδιάς».

Ο Πέτρος δεν το κατάλαβε πότε το 'βαλε ξαφνικά στα πόδια και πώς βρήκε τον δρόμο για το σπίτι. ΣΠΙΤΙ! Παράξενη, όμορφη λέξη. ΠΑΩ ΣΠΙΤΙ! Δεν υπάρχει τίποτα πιο καλό από το να μπορείς να λες: ΠΑΩ ΣΠΙΤΙ, ΜΕ ΠΕΡΙΜΕΝΕΙ Η ΜΑΜΑ. Κι ας μην είναι σαν πριν από τον πόλεμο κι ας κλέβει ο

παππούς το ψωμί κι ας τριγυρνάει με θολό βλέμμα, έτοιμος να σφάξει τον Θόδωρο.

Το φοβισμένο ανθρωπάκι χάθηκε. Καπούτ. Το κατάπιε η φριχτή πολιτεία. Τώρα ο Πέτρος τρέχει στα δρομάκια που τον φέρνουνε ΣΠΙΤΙ. Έφτασε λαχανιασμένος, άνοιξε την ξώπορτα, τρύπωσε γρήγορα μέσα στον διάδρομο, έγειρε την πόρτα κι ακούμπησε απάνω της να ξελαχανιάσει. Από το διαμέρισμα της κυρίας Λεβέντη ακουγότανε πιάνο κι η φωνή της Λέλας που τραγουδούσε. Στην αρχή μόνη της κι ύστερα μαζί με τον Γιαούρτερ. Του μάθαινε ένα τραγούδι ελληνικό, που το έλεγε εκείνος με βροντερή φωνή και μια βαριά σιχαμένη προφορά:

*Τα ντικά σου τα μάτια
μ'έκουνε κάνει, παιντί μου, τρελό.*

Η Λέλα ξεκαρδιζόταν στα γέλια και τον διόρθωνε.

— Βρόμα, μουρμούρισε ο Πέτρος μέσ' από τα σφιγμένα του δόντια.

Ανέβηκε τη σκάλα τρεχάτος και χώθηκε γρήγορα στο σπίτι. Φοβάται μήπως συναντήσει τον Σωτήρη και τον ρωτήσει εκείνος πού ήτανε. Τους δικούς του τους βρήκε όλους μαζεμένους στην τραπεζαρία. Δεν τον ρώτησε κανείς γιατί άργησε. Ήθελε να χωθεί στην αγκαλιά της μαμάς κι ας μύριζε πριονίδι. Σκόνταψε πάνω σε μια καρέκλα και τότε γύρισαν όλοι και τον κοίταξαν.

— Σσσσς..., του έκανε νευριασμένος ο πατέρας.

Τότε ο Πέτρος πρόσεξε πως ήτανε όλοι μαζεμένοι κολλητά στο ραδιόφωνο. Ακούγανε Λονδίνο. Ο Πέτρος πήγε κοντά, μα η εκπομπή τέλειωνε κι έτσι άκουσε μονάχα μια τελευταία φράση... «Αγαπημένα μας αδέλφια, ξέρομε ότι πεινάτε, εμείς εδώ έχομε να τρώμε, μα σας συλλογιόμαστε καθημερινώς...»

— Ναααα, μούντζωσε ο παππούς με τα δυο του χέρια το ραδιόφωνο. Την τυλώνουν καλά καλά οι κύριοι Εγγλέζοι κι ύστερα μας συλλογιούνται..., ευχαριστούμε, καλοσύνη σας.

Κι έκανε ο παππούς μια μεγάλη υπόκλιση στο ραδιόφωνο, λες και ήτανε στη σκηνή πλάι στη Μεγάλη Αντιγόνη και χαιρετούσε το κοινό.

— Να δείτε που θα γίνουν συσσίτια... στα σχολεία και παντού, λέει ο Πέτρος με τόσο πάθος στη φωνή, που γύρισαν όλοι και τον κοίταξαν.

— Ψέματα! Πού το 'μαθες, λαχτάρισε ο παππούς.

— Τ' άκουσα, έκανε τώρα πιο μαζεμένα ο Πέτρος.

— Μακάρι, αναστέναξε η μαμά κι ακούμπησε τις παλάμες της πάνω στο τραπέζι.

Τώρα τα δάχτυλά της ήτανε ολοκόκκινα από τις χιονίστρες σαν μια πληγή.

Εκείνο το βράδυ τον Πέτρο δεν τον έπαιρνε ο ύπνος. Θα 'θελε να τα διηγιότανε όλα στην Αντιγόνη! Για τον Αχιλλέα, τη Δροσούλα, τ' αγάλματα, τους μπογιατισμένους τοίχους, την αλλόκοτη πολιτεία με τα ψόφια παιδιά. Άκουγε τη ρυθμική της ανάσα, μα το ήξερε πως δεν είχε κοιμηθεί. Γιατί η Αντιγόνη δεν κοιμότανε ποτέ αμέσως μόλις έπεφτε στο κρεβάτι της. Ακουμπούσε το κεφάλι της στο μαξιλάρι, που το στήριζε λίγο πιο ψηλά πάνω στα κάγκελα του κρεβατιού, και, με κλειστά τα μάτια, ονειρευότανε χωρίς να την έχει πάρει ο ύπνος. Μια φορά που τη ρώτησε τι συλλογιέται, του απάντησε: ένα λιβάδι με παπαρούνες. Τότε ο Πέτρος γέλασε από μέσα του και το βρήκε πολύ ανόητο, μα τώρα του αρέσει. Κι έτσι, νιώθει σαν μια σιγουριά που η Αντιγόνη δεν κοιμάται πριν από κείνον. Από το κάτω πάτωμα ακούγονταν το πιάνο, το γέλιο της Λέλας και η φωνή του Γιαούρτερ:

*Τα ντικά σου τα μάτια
μ' έκουνε κάνει, παιντί μου, τρελό.*

— Πώς μπορεί; μουρμούρισε η Αντιγόνη.

— Τι να μπορεί; ρώτησε ο Πέτρος.

— Ν' αγαπάει Γερμανό! Κι είναι τόσο όμορφη... τόσο ξανθά τα μαλλιά της και φεγγερό το δέρμα της...

— Τα μαύρα μαλλιά είναι πιο όμορφα, χασμουρήθηκε ο Πέτρος που δεν κρατιότανε από την κούραση και τη νύστα.

— Μπα, έχει και προτιμήσεις ο Πετράκης μας, έσκασε στα γέλια η Αντιγόνη.

Ο Πέτρος βολεύτηκε στο κρεβάτι του και δεν κατάφερε να της απαντήσει, γιατί τον έπαιρνε ο ύπνος. Έκανε προσπάθεια να μείνει ακόμα λιγάκι ξύπνιος, γιατί ήτανε τόσο καλά να 'χει ΣΠΙΤΙ και ΚΡΕΒΑΤΙ και ΜΑΞΙΛΑΡΙ και μια αδελφή που να 'χει γέλιο καμπανάκι και να ονειρεύεται μ' ανοιχτά τα μάτια λιβάδια με κόκκινες παπαρούνες.

Ο περίπατος της πεθαμένης γιαγιάς

ΕΚΕΙΝΟ ΤΟ ΠΡΩΙ πέθανε η γιαγιά του Σωτήρη. Από την πείνα.

— Έχεις δει κανέναν τώρα να πεθαίνει από τίποτ' άλλο; του είπε ο Σωτήρης.

Η γιαγιά ήτανε 81 χρονώ. Εδώ και καιρό μπορούσε να πίνει μονάχα γάλα, χλιαρό γάλα, με πολλή ζάχαρη. Έκοβε μπουκίτσες από μια άσπρη κουλουρίτσα ψωμί και τις μούσκευε μέσα. Την είχε δει πολλές φορές ο Πέτρος να κρατάει, μέσα στα τρεμουλιαστά της χέρια, μια μεγάλη πήλινη κούπα, ξέχειλη γάλα. Αυτό θα 'τανε και... χίλια χρόνια πριν. Τότε... που δεν είχαν πατήσει ακόμη οι Γερμανοί την Αθήνα. Τώρα πια η γιαγιά πού να βρει το γάλα; Έπινε τσάι του βουνού κι αν βρίσκανε καμιά φορά στη μαύρη αγορά λίγο σκάλα σκόνη, το 'δινε η μαμά του στον Σωτήρη.

— Γιατί έχω γίνει σαν γέρος και σε λίγο θα βγάλω και τρίχες σαν ουρακοτάγκος, λέει ο Σωτήρης, θαρρείς και καμάρωνε.

Ο Πέτρος πρόσεξε τότε για πρώτη φορά πως ο φίλος του είχε ρυτίδες σχεδόν όσες κι ο παππούς. Στο μέτωπο, μάλιστα, τέσσερις ρυτίδες, βαθιές βαθιές.

— Όλοι οι γέροι θα πεθάνουνε τούτο τον χειμώνα, κάνει ο Σωτήρης, κι ύστερα παιδιά... Καπούτ!

ΚΑΠΟΥΤ, ΚΑΠΟΥΤ. Την είχε ξανακούσει αυτή τη λέξη ο Πέτρος. Την είχε πει εκείνο το παιδί, στην Ομόνοια... Κάτι ξέρει λοιπόν ο παππούς που κλέβει

το ψωμί, δε θέλει να γίνει ΚΑΠΟΥΤ κι ας είναι να γίνουν όλοι οι άλλοι μέσα στο σπίτι.

— Ορκίσου πως θα μου κάνεις μια χάρη, τον βγάζει από τις σκέψεις του ο Σωτήρης.

— Ορκίζομαι, λέει αμέσως ο Πέτρος, χωρίς να το καλοσκεφτεί και μετά το μισομετάνιωσε, γιατί μπορεί ο Σωτήρης να του ζητήσει πάλι να πάει μαζί του να κλέψουνε καλώδια.

Οι Γερμανοί ήταν έξω φρενών τον τελευταίο καιρό, γιατί κάθε τόσο «άγνωστοι» τους κλέβανε καλώδια και τα πουλούσανε στη μαύρη αγορά. Γράφανε στις εφημερίδες και κολλούσανε στους τοίχους και στους στύλους του ηλεκτρικού ανακοινώσεις: «Σπείρα κακοποιών αφαιρεί τα καλώδια... οι ένοχοι θα τιμωρηθούν παραδειγματικώς...» Ο Πέτρος δεν ξέρει τι γίνεται στις άλλες γειτονιές, όμως στη γειτονιά τη δική του η «σπείρα» είναι ο Σωτήρης. Έχει βρει, ποιος ξέρει πού, ένα τεράστιο ψαλίδι που κουρεύουν τα πρόβατα και, κάθε τόσο μόλις σκοτεινιάσει, σούρνεται με την κοιλιά και κρατς κρατς πάει, κόπηκε το καλώδιο.

— Κι ο φρουρός; τον ρωτάει μια μέρα όλο τρόμο ο Πέτρος.

— Περιμένω να πάει για πιπί, ξεκαρδίστηκε ο Σωτήρης και λέει πως έτσι κάνει και σαμποτάζ στους Γερμανούς και πουλάει και τα καλώδια στη μαύρη αγορά, για να μην πεθάνουνε στο σπίτι από την πείνα.

Κι όλα αυτά τα έλεγε έτσι, όπως όταν διηγιότανε πώς περίμενε να γυρίσει μέσα στην τάξη τη ράχη του ο κύριος Λουκάτος, για να πετάξει στη μούρη της Νιούρας τον σπόγγο, που ήτανε πασαλειμμένος στις κιμωλίες.

— Θα γίνεις κι εσύ μαυραγορίτης, σαν τις μικρές τσαρίνες, θύμωσε ο Πέτρος μαζί του.

Δε θυμάται τι του απάντησε τότε ο φίλος του. Μα από κείνη τη νύχτα στην Ομόνοια κατάλαβε ότι ο Σωτήρης κλέβει τα καλώδια, γιατί δε θέλει να γίνει ΚΑΠΟΥΤ, κι έπειτα τα κλέβει από τον Γερμανό, ενώ οι τσαρίνες...

— Τι χάρη; Σ' τ' ορκίζομαι! του ξαναλέει με θέρμη.

— Θα 'ρθεις να θάψουμε τη γιαγιά;

— Θα 'ρθω.

Μέσα του απόρησε που ο φίλος του τον έβαζε να ορκιστεί πως θα πάει. Ήτανε φίλος και γείτονάς του. Θα πήγαιναν όλοι από το σπίτι του. Ο παππούς, πέρυσι ακόμα τον χειμώνα, έπαιζε ξερή μαζί της.

Ο Σωτήρης όμως τον ήθελε για κάτι άλλο. Κηδεία δε θα γινότανε, γιατί, λέει, αν θάβανε κανονικά τη γιαγιά, με ψάλτη και παπά, έπρεπε, για να πάρουνε άδεια για την ταφή, να παραδώσουνε το δελτίο του ψωμιού της. Ενώ, αν δεν τη θάβανε, ο Σωτήρης κι η μαμά του θα τρώγανε τη μερίδα του ψωμιού της γιαγιάς. Τι θα γινόταν όμως η πεθαμένη γιαγιά, ο Σωτήρης το εξήγησε, παινεύτηκε μάλιστα πως εκείνος το είχε σοφιστεί.

Σαν πήγε ο Πέτρος στο σπίτι του Σωτήρη όπως είχαν συμφωνήσει, αργά το ίδιο το απόγευμα, είδε τη γιαγιά καθισμένη στην καρέκλα κοντά στο παράθυρο!! Δεν ήτανε η αληθινή γιαγιά! Είχανε φτιάξει μια κούκλα, παραγεμισμένη με κουρέλια, και την είχανε ντύσει με τα ρούχα της γιαγιάς. Την είχανε καθίσει κοντά στο παράθυρο με το κεφάλι γερμένο λίγο, έτσι που, από τον δρόμο, φαινόταν σαν να έραβε ή να έπλεκε. Η γιαγιά του Σωτήρη δεν έβγαινε ποτέ έξω, κι έτσι κανένας δε θα το μάθαινε πως πέθανε. Στους δικούς του βέβαια μπορούσε να το πει ο Πέτρος. Δε θα μαρτυρούσανε!

Η αληθινή γιαγιά ήτανε ξαπλωμένη στο κρεβάτι, θαρρείς και κοιμότανε. Δεν μπορούσανε βέβαια να την κρατήσουνε μέσα στο σπίτι. Θα την πετούσανε! Έτσι του είχε πει ο Σωτήρης. Γι' αυτό τον ήθελε τον Πέτρο. Θα πήγαιναν οι δυο τους να την πετάξουν από τον μαντρότοιχο μέσα στο νεκροταφείο. Ο Πέτρος δεν φοβήθηκε καθόλου την πεθαμένη γιαγιά, μονάχα που ένιωσε πάλι κείνη την κράμπα στο στομάχι, που κάποτε τον έπιανε από τη γραμματική και τώρα από την πείνα. Πιάσανε τη γιαγιά από τις μασχάλες, ήτανε ελαφριά σαν πούπουλο. Η μαμά του Σωτήρη τους κοίταζε μαρμαρωμένη, δεν έχυσε ούτε ένα δάκρυ. Ύστερα έδεσε ένα

τσεμπέρι στο κεφάλι της γιαγιάς και το κατέβασε χαμηλά, έτσι που να της σκεπάζει σχεδόν τα μάτια.

— Αν σας ρωτήσει κανείς στη γειτονιά, να πείτε πως την πάτε στον γιατρό, τους είπε με μια παράξενη φωνή.

Κάτι πάθαμε όλοι μας, συλλογιέται ο Πέτρος, λες και μας μάγεψαν οι Γερμανοί, σαν το βασιλόπουλο με την πετρωμένη καρδιά.

«...Κι η κυρα-Βασίλω έκανε “οχ” κι η καρδιά της πέτρωσε σαν είδε να σφάζουν μπροστά στα πόδια της οι Τούρκοι τον άντρα της και τα παιδιά της...»

«...και δάκρυα δεν ήρθαν να δροσίσουν τα θερμασμένα βλέφαρά του, είχανε στερέψει στη λάβα του καημού...»

Τα γράφανε αυτά τ' αγαπημένα βιβλία του Πέτρου! Δεν τα ξανάνοιξε από τότε που έγινε κατοχή. Θυμάται κάπου κάπου φράσεις σκόρπιες εδώ κι εκεί, μα δεν του έρχεται να πάει να διαβάσει για την Αλεξία και τη Θέκλα ή για τον Κωνσταντίνο και τον φίλο του Μιχαήλ. Δεν τον ένοιαζε πια αν ο αυτοκράτορας Βασίλειος έμπαινε θριαμβευτής στην Πόλη ή αν οι νικητές τύφλωναν τους αιχμαλώτους και τους σεργιάνιζαν στις πλατείες. Τότε η φρίκη ήτανε μονάχα μέσα στις σελίδες του βιβλίου, δεν τη ζούσε ο ίδιος. Κι όμως, σου έκοβε το αίμα. Τώρα δεν ένιωθε καμιά φρίκη που σε λίγο θα σεργιάνιζε με την πεθαμένη γιαγιά στα σοκάκια.

Βγήκανε στον δρόμο οι τρεις τους. Η γιαγιά, ο Σωτήρης κι ο Πέτρος. Η γιαγιά ήτανε πολύ κοντούλα, την περνούσανε κι οι δυο τους στο μπόι. Είναι κιόλας μισοσκότεινα κι οι περαστικοί αραιοί. Ο Πέτρος αναρωτιέται αν θα ένιωθε το ίδιο αν ήτανε ο δικός του ο παππούς. Μόνο που το σκέφτηκε, ανατρίχιασε. Όχι, τον παππού δε θα τον πετούσαν, κι ας χάνανε τη μερίδα του ψωμιού του. Από την αντίθετή τους κατεύθυνση ακούστηκε να ζυγώνει ένα ρυθμικό, βιαστικό, τριπλό βρόντηγμα πάνω στις πλάκες του πεζοδρομίου: κλαπ κλαπ κλαπ. Ο Πέτρος τα 'χασε.

— Οι μικρές τσαρίνες! του σφυρίζει ο Σωτήρης.

Στο μισοσκόταδο δεν τις είδαν να 'ρχονται, όμως όλη η γειτονιά το 'ξερε πως φορούσανε κι οι τρεις τους ολοκαίνουρια παπούτσια με ξύλινες σόλες που βροντούσανε κλαπ κλαπ κλαπ πάνω στις πλάκες του πεζοδρομίου. Της Νιούρας τα παπούτσια είχανε μάλιστα κάτι κόκκινα φιογκάκια. Ο Σωτήρης όχι μόνο δεν τα έχασε, μα, σαν έφτασαν πολύ κοντά τους άρχισε να τραγουδάει:

*Βρέχει, βρέχει και χιονίζει
κι η γιαγιά μου κοσκινίζει
να μου κάνει μια κουλούρα
να την πάω στον τσαγκάρη
να μου κάνει παπουτσάκια
με τα κόκκινα φιογκάκια...*

— Τραγούδα κι εσύ, πατάει μια τσιμπιά με το ελεύθερο χέρι του στον Πέτρο.

Σεγκοντάρει λοιπόν κι εκείνος, με δεύτερη φωνή, όπως όταν τους έβαζε ο κύριος Λουκάτος στο μάθημα της Ωδικής, να τραγουδήσουνε ντουέτο, γιατί ήτανε οι πιο καλλίφωνοι.

«...να μου κάνει παπουτσάκια..., να μου κάνει παπουτσάκια» – επαναλαμβάνουνε τη στροφή, λες κι είναι χαλασμένη πλάκα γραμμόφωνου. Τόσο που οι τρεις τσαρίνες θυμώσανε και, σαν πέρασαν πια ξυστά πλάι τους, γύρισαν το κεφάλι τους από την άλλη μεριά, για να δείξουν πως ούτε τους χαιρετάνε. Έχουν τώρα ξεμακρύνει, μα οι ξύλινες σόλες βροντούν ακόμη κλαπ κλαπ κλαπ πάνω στις πλάκες...

— Είναι γερές οι σόλες, πριν τελειώσετε, να της βγάλετε τα παπούτσια, τους είχε πει η μαμά του Σωτήρη την ώρα που κατέβαιναν τη σκάλα με τη γιαγιά.

Οι δυο τους συνεχίζουν το ντουέτο και τσιρίζουν για να σκεπάσουν το κλαπ κλαπ κλαπ:

*...Να μου κάνει παπουτσάκια
με τα κόκκινα φιογκάκια...*

Έχουν αναψοκοκκινίσει από την προσπάθεια να περπατούν τη γιαγιά όρθια, έχουν φουσκώσει οι φλέβες του λαιμού τους από το τραγούδι, μονάχα η γιαγιά έχει το ίδιο ανέκφραστο πρόσωπο, λες και δεν τη νοιάζει που θα πάει ξυπόλυτη στον άλλο κόσμο.

Φτάσανε στον πίσω μαντρότοιχο του νεκροταφείου κι ο Σωτήρης είχε μια ιδέα:

— Τι θα 'λεγες αν δεν την πετούσαμε και την απιθώναμε σύρριζα στον τοίχο...

Κοίταξαν γύρω γύρω μη φαίνεται κανείς, κι ας είχε κιόλας σκοτεινιάσει για καλά, κι ύστερα ακούμπησαν τη γιαγιά χάμω. Ο Σωτήρης της έβαλε κάτι κλαριά για μαξιλάρι, ύστερα της έβγαλε τα παπούτσια και τα 'χωσε στο μπλουζόν του. Τα πόδια της γιαγιάς ήτανε κίτρινα σαν κέρβια. Κόψανε μεγάλα φύλλα από μολόχες που φύτεωναν εκεί γύρω και της τα σκέπασαν.

Σ' όλο τον δρόμο του γυρισμού δε μιλήσανε καθόλου. Χωρίσανε πριν φτάσουνε στην πλατεία. Ο Πέτρος πήγε να βρει τον Γιάννη να γράψουνε στους τοίχους κι ο Σωτήρης να κλέψει καλώδια.

— Και σαμποτάζ και μαύρη, μισόκλεισε πονηρά το μάτι στον Πέτρο κι έφυγε τρεχάτος.

Εκείνο το βράδυ το Τσουένι και ο Κίμωνα γράψανε πάνω από είκοσι φορές τη λέξη «συσσίτιο». «Στη μνήμη της Γιαγιάς», έτσι είπε ο Γιάννης που του διηγήθηκε ο Πέτρος την ιστορία.

Ο περίπατος του ζωντανού παππού

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ήτανε η μόνη που ήξερε πως η γιαγιά του Σωτήρη είχε πεθάνει.

— Έτσι θα με πετάξετε και μένα, είπε ο παππούς σαν έμαθε όλη την ιστορία, για να τρώτε τη μερίδα του ψωμιού μου. Μα έννοια σας, εγώ δεν ψοφάω έτσι εύκολα...

Η Αντιγόνη πιστεύει πως ο παππούς από τη μέρα που άκουσε για τη γιαγιά έχει τρομοκρατηθεί. Του έκανε όμως και καλό. Δεν έμενε πια όλη τη μέρα ξαπλωμένος, για να μη σπαταλάει θερμίδες, όπως εξηγούσε. Άρχισε μάλιστα και να βγαίνει έξω.

— Πάω ίσαμε την πλατειούλα να πάρω αέρα, έλεγε.

Η μαμά ανησυχούσε μήπως κρυώσει, μα εκείνος επέμενε πως μια και δε χορταίνει από φαΐ, πρέπει να χορτάσει με... αέρα. Η αλήθεια ήτανε πως αυτός ο περίπατος του 'χε κάνει καλό. Έμοιαζε μάλιστα σαν να είχε παχύνει.

— Πολύ παράξενο ύφος δε σου φαίνεται πως έχει ο παππούς, σαν ετοιμάζεται για τη βόλτα του, παρατήρησε η Αντιγόνη του Πέτρου.

Τον έστελνε μάλιστα πολλές φορές στην πλατειούλα να δει τι κάνει, μα ο Πέτρος δεν τον βρήκε ποτέ εκεί. Κι η πλατειούλα ήτανε μια σταλιά, δυο παγκάκια όλα κι όλα κι ένας στύλος με φανάρι. Μια μέρα αποφάσισαν με την Αντιγόνη να τον πάρουν από πίσω να δούνε πού πήγαινε. Μόλις ετοιμάστηκε ο παππούς και βγήκε στη σκάλα, πήγαν κι εκείνοι, στις μύτες

των ποδιών, να τον παραμονέψουν από το κεφαλόσκαλο. Δε βγήκε κατευθείαν στον δρόμο· τον άκουσαν να χαρχαλεύει κάτι κι ύστερα περίμεναν κάμποσο ώσπου ν' ακούσουν ν' ανοίξει την ξώπορτα. Κατέβηκαν τρέχοντας και τον κοίταζαν από τη μισανοιγμένη πόρτα.

— Κοίτα τι φοράει, τον σπρώχνει με τον αγκώνα η Αντιγόνη.

Ο παππούς φορούσε ένα σακάκι κατακουρελιασμένο κι ένα ξεθωριασμένο παντελόνι με χίλια δυο μπαλώματα απάνω. Και όμως, πριν κατέβει τη σκάλα, φορούσε τα κανονικά του ρούχα! Αυτό, λοιπόν, ήτανε το χαρχάλεμα, άλλαζε ρούχα!

— Μήπως τον κάλεσε η Μεγάλη Αντιγόνη να παίξει κανέναν ρόλο; είπε ο Πέτρος.

— Μην είσαι βλάκας, νευρίασε η Αντιγόνη.

Μόλις ο παππούς ξεμάκρυνε, βγήκανε κι εκείνοι στον δρόμο. Τον παρακολουθούσανε από μακριά, έτσι που, και να γύριζε το κεφάλι, δεν μπορούσε να τους διακρίνει. Ο παππούς, όμως, ούτε που γύριζε καθόλου να κοιτάξει πίσω του. Προχωρούσε γρήγορα, έστριβε δρόμους και δρομάκια, ώσπου έφτασε σε μια γειτονιά με μεγάλα δίπατα σπίτια, με μαρμαρένια σκαλοπάτια και γυαλισμένους μπρούντζους στις ξώπορτες.

— Έπεσε! τρόμαξε ο Πέτρος κι έσφιξε το χέρι της Αντιγόνης, βλέποντας τον παππού να σωριάζεται σ' ένα σκαλοπάτι.

Η Αντιγόνη έκανε να τρέξει κοντά του, μα καρφώθηκε στη θέση της. Ο παππούς σάλεψε, ανασηκώθηκε, έριξε μια ματιά γύρω του κι ύστερα βγάζει από τον κόρφο του ένα τενεκεδάκι και το απιθώνει δίπλα.

Ο Πέτρος και η Αντιγόνη τώρα μπορούσανε να τον παρατηρούνε από κοντά, γιατί πήγαν και χώθηκαν στο βαθούλωμα μιας πόρτας. Ο παππούς άλλαξε δυο τρεις πόζες και μόλις άκουσε ν' ανοίγει η ξώπορτα του σπιτιού που είχε ξαπλώσει στα σκαλιά του, γλάρωσε τα μάτια του, μισοστράβωσε το κεφάλι του –ήτανε ολόιδιος σαν κι αυτούς που έπεφταν από την πείνα– και είπε με μια φωνή βαθιά από το λαρύγγι:

— Πεινάαααααωωωω.

Από το σπίτι βγήκε μια κυρία καλοντυμένη, είδε τον παππού πεσμένο, έκανε να ξαναμπεί μέσα, ύστερα φώναξε κάποιον, κι ήρθε μια κοπέλα, έβαλε κάτι μέσα στο τενεκεδάκι του παππού και ξανάκλεισε την πόρτα. Όταν η καλοντυμένη κυρία απομακρύνθηκε αρκετά, ο παππούς μπούκωσε γρήγορα γρήγορα αυτό που του είχανε ρίξει στο τενεκεδάκι και κίνησε να πάει παρακάτω. Ο Πέτρος κοίταξε λοξά την αδελφή του, σαν να περίμενε να του πει τι να κάνουν.

— Αν τον έβλεπε η Μεγάλη Αντιγόνη, θα του έκλεινε συμβόλαιο για δυο χρόνια, είπε μονάχα πικρόχολα η Αντιγόνη.

Δεν τον πήραν άλλο στο κατόπι. Πριν στρίψουν τον δρόμο να γυρίσουν σπίτι, ακούγανε ακόμη την απόκοσμη φωνή του παππού:

— Πεινάααααωωω.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΣΥΣΣΙΤΙΟ

Ο Δάμων και ο Φιντίας

ΕΓΙΝΕ ΑΚΡΙΒΩΣ ΕΤΣΙ όπως το 'λεγαν ο Γιάννης κι ο Αχιλλέας, όπως το 'χε πει κάποτε κι ο τρελός με τις πιτζάμες. Γέμισαν τα ντουβάρια με μεγάλα κόκκινα και πράσινα γράμματα –πού και πού έβλεπες και μπλε– κι όταν η Αθήνα ολόκληρη είχε γίνει απέραντο αλφαβητάριο, τότε κουβάλησαν στα σχολεία κάτι τεράστια μαύρα καζάνια.

Στου Πέτρου το σχολείο, στο άδειο γκαράζ, άρχισαν πάλι τα μαθήματα και τώρα δεν απουσιάζει σχεδόν κανένα παιδί, γιατί αν λείψει, χάνει το ΣΥΣΣΙΠΙΟ. Κάθε μεσημέρι καταφθάνει ένα κάρο και ξεφορτώνει τον Δάμονα και τον Φιντία. Ο Δάμων και ο Φιντίας είναι δύο καζάνια μαύρα σαν πίσσα που αχνίζουν... Την πρώτη μέρα που τα περίμεναν κανένα παιδί δεν είχε νου για μάθημα κι ο κύριος Λουκάτος άρχισε να τους διαβάζει κάτι ιστορίες από ένα βιβλίο.

«...Στα παλιά τα χρόνια, στην αρχαία Αθήνα υπήρχανε δύο αχώριστοι φίλοι. Ο Δάμων κι ο Φιντίας...»

— Έρχονται! Έρχονται! ακούστηκε μια ψιλή φωνούλα από την άκρη της τάξης.

Ήταν ένα μικρό κοριτσάκι που παραμόνευε από τη χαραμάδα της μεγάλης πόρτας και είδε να καταφθάνουν όχι βέβαια ο Δάμων και ο Φιντίας, αλλά τα καζάνια με το συσσίτιο, που έτσι τους έμεινε το όνομα.

Όλα τα παιδιά βάλανε τα γέλια και πετάχτηκαν από τη θέση τους. Ο κύριος Λουκάτος πήγε αργά και σοβαρά κι άνοιξε διάπλατα την πόρτα. Έξω στεκότανε ένα κάρο φορτωμένο με τα καζάνια. Δυο κυρίες καλοντυμένες και μια κοπέλα, με μαύρο πουλόβερ και ξέθωρη γαλάζια φούστα, ρωτούσανε ποιος είναι ο δάσκαλος. Γύρω είχε μαζευτεί κόσμος. Έτσι όπως μαζεύεται πάντα στη γειτονιά άμα γίνεται κάτι. Δε μιλούσανε, δε λαλούσανε. Μονάχα μια γυναίκα σήκωσε τα δυο της χέρια ψηλά και φώναξε:

— Τα παιδάκια μας θα φάνε!

Οι κυρίες με το κορίτσι μιλούσανε με τον κύριο Λουκάτο. Κάτι άνθρωποι ξεφόρτωναν τα καζάνια, τα 'βαλαν μέσα στο σχολείο κι ύστερα ο δάσκαλος γύρισε στα παιδιά και τους είπε με ύφος επίσημο, λες κι έβγαζε λόγο για την εθνική γιορτή:

— Πάρτε τα κουτιά σας και μπείτε στη σειρά. Αρχίζει το συσσίτιο.

Βρόντηξαν τα τενεκεδάκια, σίγησαν ξανά, κι ο κύριος Λουκάτος έδινε τα παραγγέλματα όπως στην παρέλαση: «Οι μικροί μπροστά, οι μεγάλοι πιο πίσω, οι άλλοι στη μέση. Μη θορυβείτε...»

Ο Σωτήρης κι ο Πέτρος στεκόντανε στη μέση. Κοιτάνε, όσο να φτάσει η σειρά τους, τις μεγάλες σιδερένιες κουτάλες που βυθίζονται στα καζάνια, χάνονται για λίγο κι ύστερα ξανασηκώνονται βαριές βαριές και αχνιστές κι αδειάζουν μέσα σε κάθε τενεκεδάκι μια πηχτουλή σούπα. Τα μικρά είναι τυχερά, που είναι μπροστά, πήραν κιόλας το συσσίτιό τους και φεύγουν γλείφοντας τις σταγόνες που έχουν περιχυθεί έξω από το τενεκεδάκι. Τη μια κουτάλα την κρατάει μια δασκάλα και την άλλη το κορίτσι με το μαύρο πουλόβερ που το λένε Σοφία. Οι καλοντυμένες κυρίες έχουν στα χέρια τους κάτι χαρτιά, που πάνω είναι ζωγραφισμένος ο ερυθρός σταυρός. Σημειώνουν νούμερα και κουβεντιάζουν με τον κύριο Λουκάτο.

— Προβλέπουμε περίσσευμα ως τριάντα μερίδες, λέει η μία.

— Ποια παιδιά έχουν περισσότερη ανάγκη; ρωτάει η άλλη.

— Όλα, απαντάει ο κύριος Λουκάτος. Αδενίτις εκατό τα εκατό.

— Μπα, σπρώχνει ο Σωτήρης τον Πέτρο, το 'ξερες πως έχουμε αδενίτιδα;

Ο Πέτρος δεν το 'ξερε, μα δεν πρόλαβε να του απαντήσει, είχε φτάσει η σειρά του.

Το κορίτσι με το μαύρο πουλόβερ βύθισε την κουτάλα.

Αυτό λοιπόν είναι το ΣΥΣΣΙΠΙΟ που τόσες φορές το 'γραφε στους τοίχους. Το ΣΥΣΣΙΠΙΟ που, σαν το πρόφερε ο Αχιλλέας, έπαιρνε τόσο επίσημο ύφος η φωνή του. «Πρέπει να οργανώσουμε τα ΣΥΣΣΙΠΙΑ.» Από δω και πέρα ο Πέτρος θα ξέρει πως όποια μαγική λέξη γραφτεί στον τοίχο θα γίνεται αλήθεια.

Η κουτάλα αδειάζει μέσα στο τενεκεδάκι του. Το τενεκεδάκι είναι ένα άδειο κουτί από φυτίνη, κίτρινο με μαύρα γράμματα. Ο παππούς φώναζε πριν από τον πόλεμο, που μαγείρευε η μαμά με φυτίνη. Το βούτυρο, έλεγε ο παππούς, είναι πιο νόστιμο. Μα η φυτίνη είχε τη μισή τιμή. Κι η μαμά ήθελε να κάνει οικονομίες... Το κουτί βάρυνε, του ζεματάει σχεδόν τα χέρια. Το κορίτσι με το μαύρο πουλόβερ του χαμογελάει.

— Ευχαριστώ, μουρμουρίζει ο Πέτρος.

— Να κι ένας που είπε ευχαριστώ, σκάει στα γέλια η κοπέλα και του βάζει γρήγορα γρήγορα ακόμα μισή κουταλιά.

— Ευχαριστώ! βροντοφώνησε ο Σωτήρης που ήτανε πίσω από τον Πέτρο και παρακολούθησε τη σκηνή.

Ο Πέτρος ορκίστηκε να μην ξαναπεί ευχαριστώ.

Ο Πέτρος πήρε μόνος του τον δρόμο για το σπίτι. Ο Σωτήρης θα έμενε ως το τέλος, γιατί, λέει, άμα τον έβλεπαν τόσο ζαρωμένο, θα του έδιναν οπωσδήποτε περίσσειμα... Περπατάει και κρατάει στα χέρια του το τενεκεδάκι της φυτίνης. Η καυτή σούπα τον ζεσταίνει. Είναι πηχτούλη και καθώς περπατάει τρεμουλιάζουν στην επιφάνεια κάτι κηλίδες λάδι που μοιάζουν σαν μικρά νησάκια. Αν δε ζεματούσε τόσο πολύ, θα 'πινε μια ρουφηξιά να δοκίμαζε τη γεύση της, μα πάλι καλύτερα που καίει, γιατί η

μια ρουφηξιά θα 'φερνε την άλλη και θα κινδύνευε το κουτί της φυτίνης να μείνει άδειο. Έφτασε στο σπίτι κι ακούμπησε το τενεκεδάκι στο τραπέζι.

— Έφερα το ΣΥΣΣΙΤΙΟ, είπε τόσο περήφανα, λες και είχε βγει πρώτος στην τάξη.

Η μαμά πήγε κοντά, έκανε τον σταυρό της κι έσκυψε και φίλησε το κίτρινο κουτί με τα μαύρα γράμματα λες και ήτανε εικόνισμα.

Στο σπίτι τους δεν υπήρχε καμιά εικόνα. Πάνω από το κρεβάτι του παππού κρεμότανε μέσα σε χρυσή κορνίζα η φωτογραφία της Μεγάλης Αντιγόνης. Αν ήτανε να κάνει καμιά φορά ο παππούς τον σταυρό του – που δεν τον έκανε ποτέ– σίγουρα θα σταυροκοπιότανε μπροστά σ' αυτό το κάντρο. Να που, όμως, τώρα η μαμά σταυροκοπιότανε μπροστά στο συσσίτιο, όπως οι γυναικούλες στον Επιτάφιο, τη Μεγάλη Παρασκευή.

Σε λίγο καιρό εκτός από τα σχολεία άρχισαν να δίνουν συσσίτιο στους γέρους και στους αρρώστους. Ο παππούς γράφτηκε στον κατάλογο των «υπερηλίκων ανιάτων», για να πάρει συσσίτιο που θα έδιναν οι Ουνίτες παπάδες.

— Σπουδαία θρησκεία οι Ουνίτες, είπε ενθουσιασμένος ο παππούς, θα μοιράσουν και μαύρη σταφίδα.

Δεν ήτανε όμως γι' αυτό που έκοψε ο παππούς τον περίπατό του.

— Άραγε το κατάλαβε πως ξέρουμε ότι κάνει τον πεθαμένο; αναρωτιότανε ο Πέτρος με την Αντιγόνη.

Το 'χανε πάρει όμως απόφαση να του κόψουν για καλά αυτή τη βόλτα. Κάθε φορά που ετοιμαζότανε να βγει, πεταγότανε ένας από τους δυο τους.

— Θα 'ρθω μαζί σου, παππού.

— Δεν ξαναμώρανα τόσο, μπορώ να περπατήσω και μονάχος μου, θύμωνε ο παππούς.

— Όχι, θα σε πάω περίπατο, μιλάει η Αντιγόνη, σαν καμιά στρίγκλα γκουβερνάντα στο άταχτο παιδί.

Πεισμώνει τότε το άταχτο παιδί ο παππούς.

— Δεν πάω κι εγώ πουθενά, λέει και κουρνιάζει όλος φούρκα στο ντιβανάκι του, με τη βουσινιαά ξεφτισμένη κουβέρτα τυλιγμένη από τη μέση και κάτω.

Κάτι θα 'χει καταλάβει, δεν μπορεί, γιατί σαν μπαίνει η μαμά στο δωμάτιο και τον ρωτάει τι έχει και κάθεται έτσι μουτρωμένος, ο παππούς δεν τους μαρτυράει, δε λέει πως του κολλάνε και δεν τον αφήνουν να βγει μόνος, παρά μουρμουρίζει πως πονούν τα πόδια του. Το λέει και γυρίζει και τους κοιτάζει, που κάθονται κι οι δυο τους ασάλευτοι και κάνουν πως χαζεύουν έξω από το τζάμι. Δε φταίνε αυτοί που έχουν γίνει τόσο στριγκλιάρηδες μαζί του, κι ούτε φταίει η Αντιγόνη που έχωσε κρυφά το χέρι της στην τσέπη του σαν κανένας πορτοφολάς και του πήρε το κουταλάκι!

Τον είχε δει μια μέρα να το κρύβει εκεί βιαστικά και στο τέλος κατάλαβε τι το ήθελε.

Το συσσίτιο που κουβαλούσε ο παππούς ήτανε μια νερουλή σούπα, τρία δάχτυλα από τον πάτο του κουτιού!

— Να τι δίνουνε σε μας τους γέρους, και παρίστανε και τον θυμωμένο.

Και να σκεφτείς, συλλογιέται ο Πέτρος, πως ο Αχιλλέας κόβει από το φαγητό για να ταΐσει τον Στορμ! Κι η Δροσούλα όλο και κάτι κουβαλάει για τον σκύλο. Η κυρία Λεβέντη, πάλι, κι η Λέλα πετάνε κάθε μέρα ένα σωρό αποφάγια στον σκουπιδοτενεκέ. Αν τους τα 'κλεβε! Το πιο πολύ να νομίσουνε πως τα θέλει για τον εαυτό του. Μα αυτός δεν ήθελε να ταΐσει ούτε τον Στορμ με τα αποφάγια του Γιαούρτερ... Μια φορά τον φώναξε η Λέλα από την πόρτα της κουζίνας και του έβαλε στη χούφτα τέσσερα κομματάκια ζάχαρη. Ο Πέτρος τα 'νιωσε τριζάτα και σκληρά. Τα 'σφιξε λίγο, λες και ήθελε να τα νιώσει καλύτερα, κι ύστερα τα πέταξε χάμω, σαν να του έκαψαν το χέρι. Η Λέλα έσκυψε και τα μάζεψε βιαστικά.

— Κουτό αγόρι, μουρμούρισε, κι ύστερα είπε μισοθυμωμένα, μισολυπημένα: Μα δε βλέπεις λοιπόν που θα πεθάνετε όλοι... όλοι.

Ο Πέτρος έχει ξεχάσει πια πόσος καιρός πέρασε από την τελευταία φορά που έφαγε ζάχαρη. Τι έγινε με τη Λέλα, το είπε μονάχα στην Αντιγόνη και στον Σωτήρη.

— Έπρεπε να τη φτύσεις κιόλας, του είπε η αδελφή του.

— Είσαι βλάκας, έκανε ο Σωτήρης, έπρεπε να τα πάρεις. Άκου να πετάξει χάμω τη ζάχαρη!

Το καλημέρισμα της μαμάς

Η ΜΑΜΑ ΟΜΩΣ εξακολουθεί να καλημερίζει την κυρία Λεβέντη και τη Λέλα. Η Αντιγόνη κι ο Πέτρος αποφάσισαν να της πούνε να την κόψει αυτή την καλημέρα. Μπορεί να 'τανε κι ο ίδιος ο Γιαούρτερ αυτός που έσπασε το χέρι του παιδιού, γιατί έκλεψε ένα παλιοκάρβελο. Μπορεί να 'τανε αυτός που κρέμασε τα δυο παλικάρια σε μια μικρή πλατεία. Και σίγουρα θα 'τανε μαζί με κείνους που μπαίνανε τις νύχτες και τα ξημερώματα στα σπίτια των νοικοκυραίων να κάνουν έρευνα. Θα 'θελε να 'ξερε ο Πέτρος, αν τον έπιαναν οι Γερμανοί με το πινέλο στο χέρι, θα χαιρετούσε ακόμη η μαμά τη Λέλα, που περπατούσε κορδωτή κορδωτή, όπως λέει η Αντιγόνη, στο μπράτσο του Γιαούρτερ; Ίδια όπως σεργιάνιζε με τον Μάικλ το Εγγλεζάκι, που ποιος ξέρει σε ποια έρημο της Αφρικής θα τρώει τη μαρμελάδα πορτοκάλι, την πικρούτσικη, και θα συλλογιέται την Ελληνίδα αρραβωνιαστικιά που της άφησε κοτζάμ σκύλαρο να τη φυλάει.

— Να της το πούμε οπωσδήποτε της μαμάς, φουρκίστηκε πιότερο ο Πέτρος, όσο τα συλλογιότανε αυτά, και πήγανε με την Αντιγόνη να τη βρούνε, την ώρα που θα ξέρανε πως ήτανε μόνη της στην κουζίνα.

...Κάποτε, πριν από τον πόλεμο βέβαια, του Πέτρου του άρεσε πολύ να πηγαίνει να κάθεται στην κουζίνα. Η μαμά πολλές φορές τα βράδια, αφού είχανε αποφάει, καταγινότανε να ψήσει κανένα γλυκό κι εκείνος έπαιρνε ένα βιβλίο και καθότανε στο πάνω σκαλί μιας ανεμόσκαλας που έβγαζε στο πατάρι. Πόσο του άρεσε να βλέπει τη μαμά, αποκεί ψηλά, να

πηγαινοέρχεται! Εκείνη πού και πού τον ρωτούσε κάτι: «Γυάλισες τα παπούτσια σου;» ή «Αύριο θα 'χει κρύο, να βάλεις το πουλόβερ σου». Όλη η ζεστασιά της κουζίνας και η μυρωδιά από το γλυκό που ψηνότανε ανέβαιναν και τον βρίσκανε εκεί ψηλά, στο τελευταίο σκαλί της ανεμόσκαλας. Ύστερα η μαμά έβαζε λίγο γλυκό σ' ένα πιατάκι, το ακουμπούσε πάνω στο μαρμάρινο τραπέζι της κουζίνας και του έλεγε:

— Για δεσ, έδεσε καλά;

Τότε ο Πέτρος κατέβαινε, πήγαινε να καθίσει κοντά στο τραπέζι, δοκίμαζε το γλυκό και το 'βρισκε πότε καλό, πότε πως ήθελε λίγο δέσιμο ακόμα. Ύστερα ακουμπούσε τους αγκώνες του στο τραπέζι, στήριζε το κεφάλι του στα χέρια του και περίμενε. Ήτανε τότε οι στιγμές που η μαμά μιλούσε για τα παλιά. Για τότε, που ήτανε κοπέλα και ήθελε να βγει στο θέατρο της Μεγάλης Αντιγόνης και να παντρευτεί τον Λάμπρο Αστέρη, τον πρωταγωνιστή.

Θαρρείς και είχανε κάνει μια μυστική συμφωνία οι δυο τους, ο Πέτρος κι η μαμά. Να πηγαίνει ο Πέτρος μετά το φαγητό με το βιβλίο του στην κουζίνα κι εκείνη, σαν τελειώνει ό,τι είχε να κάνει, να κάθεται για λίγο και να του μιλάει για τότε...

Ποτέ άλλοτε και σε κανέναν δε μιλάει η μαμά, για κείνα τα χρόνια. Κι ο Πέτρος δε διηγείται τις ιστορίες της μαμάς ούτε στην Αντιγόνη. Μα η ιστορία που του άρεσε πίοτερο απ' όλες ήταν εκείνη που ο Λάμπρος Αστέρης, ντυμένος στο βελούδινο κοστούμι του ιππότη, ζήτησε το χέρι της μαμάς. Έπαιζε τον Φερδινάρδο, σ' ένα έργο που το λέγανε *Λουίζα Μίλερ* –η μαμά τού το είχε διηγηθεί όλο–, και μια μέρα βγαίνοντας από τη σκηνή, βρέθηκε μπροστά στη μαμά που παρακολουθούσε το έργο πίσω από τις κουϊντες. Μόλις τον είδε έκανε να φύγει, μα εκείνος γονάτισε μπροστά της, της έπιασε το χέρι και της είπε: «Μη φεύγεις, άγγελε του ουρανού!» Η μαμά, που είχε μάθει απέξω όλο το έργο, γιατί πήγαινε κάθε μέρα στην παράσταση, ήξερε πως τα λόγια που της έλεγε ο Λάμπρος Αστέρης ήτανε από τη δεύτερη σκηνή, της τρίτης πράξης, της άρεσε

όμως πολύ έτσι όπως της τα 'λεγε κείνος γονατισμένος μπροστά της. Ύστερα, της ζήτησε να παντρευτούνε, να κάνουνε δικό τους θίασο με κείνη πρωταγωνίστρια και να γυρίζουνε όλη την Ελλάδα, να δίνουνε παραστάσεις. Ο παππούς, όμως, ούτε να τ' ακούσει. Γιατί ο Λάμπρος Αστέρης δεν είχε ούτε καν δικό του βεστιάριο! Δεν είχε δηλαδή ένα μεγάλο μπαούλο με μεγάλες κλειδωνιές –υπάρχει ένα τέτοιο άδειο του παππού στην αποθήκη, που βάζουν τώρα παλιοπράματα– που να 'χει μέσα λογής λογής φορεσιές από τα έργα που παίζανε. Όλα τα κοστούμια, κι αυτό που φορούσε ο Αστέρης, ανήκανε στον θίασο της Μεγάλης Αντιγόνης.

Ο Πέτρος τ' άκουγε όλα και χαιρότανε που ο Λάμπρος Αστέρης δεν είχε δικό του βεστιάριο κι έτσι η μαμά δεν τον παντρεύτηκε και πήρε τον μπαμπά. Ο μπαμπάς, ας μη μιλάει πολύ, είναι καλός, δεν τον μαλώνει σχεδόν ποτέ και πάντα του φέρνεται σαν να 'ναι μεγάλος. Κι ύστερα, δε θα 'θελε, για όλο τον κόσμο, να 'χει μαμά θεατρίνα. Θέλει μια μαμά καταδικιά του, που να 'ναι σπίτι όλη ώρα και κάθε που θα γυρίζει εκείνος από το σχολείο ή το παιχνίδι και χασομερήσει λίγο, να τον περιμένει στο κεφαλόσκαλο. Κι η μαμά τον περίμενε πάντα, στην αρχή τον ψευτομάλωνε κι ύστερα τον έπαιρνε στην αγκαλιά της και του 'λεγε:

— Ανησύχησα, παλιόπαιδο.

Μπορεί γιατί τα συλλογίστηκε όλα αυτά να δείλιασε τώρα μπροστά στην πόρτα της κουζίνας, που στεκόντανε με την Αντιγόνη σαν καραμπινιέροι έτοιμοι να συλλάβουνε κάποιον.

— Θα της το πούμε; ρώτησε με αβέβαιη φωνή.

— Αν μετάνιωσες, πάω μόνη μου, απάντησε... ο αρχικαραμπινιέρος- Αντιγόνη.

Η μαμά ούτε τους πρόσεξε που μπήκανε μέσα. Φυσούσε τη φουφού με το πριονίδι, που δεν έλεγε ν' ανάψει. Σαν να κοντοστάθηκε και η Αντιγόνη, που την είδε με φουσκωμένα τα μάγουλα και τα μάτια δακρυσμένα από τον καπνό. Ύστερα τους είδε κι έβαλε τις φωνές:

— Φύγετε αποδώ μέσα, θα βρομίσετε καπνίλες. Κι εσύ μόλις λούστηκες, είπε όλο φούρκα στην Αντιγόνη.

— Θέλουμε να σου μιλήσουμε, ακούστηκε στεγνή η φωνή της Αντιγόνης.

Η μαμά άφησε τη φουφού, σκούπισε τα μάτια της με την άκρη της ποδιάς της και τους κοίταξε τρομαγμένα.

— Συμβαίνει τίποτα;

— Γιατί χαιρετάς τις Λεβένταινες; είπε η Αντιγόνη κι έδωσε μια σπρωξιά του Πέτρου να μιλήσει κι αυτός.

— Τι τις χαιρετάς αφού έχουνε τον παλιογερμαναρά! έκανε εκείνος με την μπάσα φωνή, που την έπαιρνε σαν ήθελε να παραστήσει σε τίποτα πιτσιρίκια της γειτονιάς τον μεγάλο.

— Δε θα σας δώσω λογαριασμό τι κάνω, απάντησε η μαμά όχι και πολύ θυμωμένα.

Και ησυχασμένη πως δε συμβαίνει τίποτα το ανησυχητικό, ξαναγύρισε στη φουφού της.

Η Αντιγόνη όμως δεν το 'βαλε κάτω.

— Τότε κι εμείς δε θα σου μιλάμε, δεν είναι έτσι, Πέτρο;

Ο Πέτρος σάστισε. Δεν ήξερε τι να κάνει. Δεν ήθελε ν' αφήσει την Αντιγόνη να τα βγάλει μόνη της πέρα, μα πάλι δεν του ερχότανε να πει στη μαμά: «Δε θα σου ξαναμιλήσω».

— Δεν είναι έτσι, Πέτρο; ξαναλέει η αδελφή του.

Εκείνος δεν πρόλαβε ν' απαντήσει, γιατί η μαμά γύρισε νευριασμένα προς το μέρος τους και με τον αγκώνα της έσπρωξε άθελά της τη φουφού που γκρεμίστηκε και σκόρπισε στο πάτωμα όλο το μισοαναμμένο πριονίδι.

— Φύγε, φύγε, ξεφώνιζε η μαμά της Αντιγόνης, θα βρομίσουν τα μαλλιά σου πριονίδι.

Την έσπρωχνε έξω από την πόρτα της κουζίνας και τώρα ήτανε η σειρά της Αντιγόνης να τα χάσει. Έπαψε να μοιάζει με αρχικαραμπινιέρο κι

έμοιαζε κακόμοιρος φρατέλος, που το σκάει από τη μάχη. Ο Πέτρος έμεινε στην κουζίνα και γονάτισε πλάι στη μαμά που προσπαθούσε με τα πρησμένα ολοκόκκινα δάχτυλά της να μαζέψει το ζεματιστό πριονίδι.

— Τι θα κάνω, τι θα κάνω, έλεγε απελπισμένα. Τώρα δε θ' ανάβει πια!

Ο Πέτρος βρήκε ένα χαρτόνι κι άρχισε να μαζεύει το πριονίδι, η μαμά όμως του το πήρε απότομα από τα χέρια και βάλθηκε να το μαζεύει η ίδια. Ο Πέτρος στέκεται και την κοιτάζει και δεν ξέρει τι να κάνει. Νιώθει έναν κόμπο στον λαιμό. Πόσο θα 'θελε τώρα να μην ήτανε πόλεμος ούτε κατοχή. Ν' ανάβες ένα σπίρτο και να φούντωνε το γκάζι γαλάζιο γαλάζιο, ν' άνοιγες τη βρύση και να 'τρεχε το νερό. Κι η μαμά να 'χει μακριά ξεπρησμένα δάχτυλα, με μια λεπτή χρυσή βέρα στο τέταρτο δάχτυλο κι ένα άλλο δαχτυλίδι με κόκκινες πέτρες.

— Τι χάζεψες, λέει η μαμά, πήγαινε να ξετιναχτείς μη γεμίσεις το κρεβάτι σου πριονίδια.

Γύρισε ανόρεχτα στην κάμαρά τους, γιατί σίγουρα η Αντιγόνη θα τον έβριζε κι από πάνω που δεν τη σεγκοντάρισε, εκείνη τα 'βαλε όμως μαζί του για άλλο λόγο.

— Γιατί δεν έμεινες να τη βοηθήσεις, πετιέται μόλις τον βλέπει.

— Δεν ήθελε.

— Έπρεπε να επιμείνεις!

— Και δεν πας εσύ, μурμουρίζει νευριασμένος τώρα κι εκείνος.

Βρήκε την ώρα κι άρχισε τις βόλτες του ο Θόδωρος και, θαρρείς το 'κανε επίτηδες, κουτουλούσε γκαπ γκουπ πάνω σ' όλα τα έπιπλα.

— Αύριο να τον πας στην αποθήκη, διατάζει η Αντιγόνη, ζωολογικό κήπο το κατάντησες το δωμάτιο.

— Με σκότισες, απάντησε αυθάδικα εκείνος.

Η Αντιγόνη έβαλε τα κλάματα και το 'ξερε καλά ο Πέτρος πως δεν ήτανε γιατί της είπε: «Με σκότισες...»

Το πρωί, κατεβαίνοντας ο Πέτρος τη σκάλα να φύγει για το σχολείο, κουτούλησε πάνω στην κυρία Λεβέντη, που έβγαινε κι αυτή φουριόζα. Κρατούσε στα χέρια της έναν κουβά με ασβέστη και μια βούρτσα. Σα βγήκε στον δρόμο ο Πέτρος λίγο ακόμα και θα ξεφώνιζε από χαρά! Στον τοίχο του σπιτιού τους είχανε γράψει ένα «ΣΥΣΣΙΠΙΟ», με τεράστια κόκκινα γράμματα. Στάθηκε να τον καμαρώσει και τότε βλέπει την κυρία Λεβέντη να πλησιάζει τον τοίχο και ν' αρχίζει ν' ασπρίζει με τον ασβέστη τα κόκκινα γράμματα. «Στρίγκλα», είπε από μέσα του, «προδότρα». Τα γράμματα ήτανε όμως τόσο κόκκινα, που δε σβήσανε. Έτσι του ήρθε να της φωνάξει να μην παιδεύεται άδικα. Ε, και να 'ξερε τι ψαρόκολλα βάζανε μέσα στην μπογιά για να μη σβήνει από τις βροχές.

— Σας ετοίμασα μια μπογιά αθάνατη, λέει η Δροσούλα, όταν τους παραδίνει το τενεκεδάκι με την μπογιά.

Κατέβηκε κι ο Σωτήρης, χαζεύουν κι οι δυο τους τον φρεσκοασπρισμένο τοίχο. Κάτω από τον ασβέστη ξεχωρίζουν μια χαρά τα κόκκινα γράμματα. Να μπορούσε να πει του Σωτήρη για την μπογιά που φτιάχεται στο ατελιέ του Αχιλλέα. Γιατί, τώρα πια, ο Πέτρος έμαθε πως η τζαμαρία με τ' αγάλματα λέγεται ατελιέ. Θα 'θελε ακόμα να μιλήσει για τις λαξεμένες πέτρες και τις πήλινες μορφές που μοιάζουνε της Δροσούλας. Θα 'θελε ακόμα να πει και για τον Στορμ που τον ξαναβρήκε, μα δεν μπορούσε. Ήτανε δεμένος με τον όρκο της Φιλικής Εταιρείας: «Δεν γνωρίζω τίποτα και κανέναν». Όχι πως του τον είχε ζητήσει κανείς, τον είχε πει ο ίδιος μέσα του, κι ούτε ήτανε πολύ σίγουρος πως ήτανε έτσι ακριβώς ο όρκος. Είχε διαβάσει όμως, και του άρεσε πολύ, πως έτσι έκαναν οι αγωνιστές του '21, όταν πολεμούσαν να ελευθερώσουν την Ελλάδα από τους Τούρκους.

— ...Να σου ορκιστώ πως..., ζάλιζε κάθε τόσο τον Γιάννη.

— Δε χρειάζεται, γελούσε εκείνος. Αν δε σ' εμπιστευόμουνα, δε θα σου 'λεγα να 'ρθεις μαζί μας.

Σε κείνον που θα 'θελε πιο πολύ να μπορεί να μιλάει για το ατελιέ ήτανε η Αντιγόνη. Γι' αυτό πέταξε από τη χαρά του, όταν ένα απόγευμα ήρθε ο Γιάννης στο σπίτι και κάλεσε τη Ρίτα και την Αντιγόνη να πάνε στο ατελιέ, να γνωρίσουν τον ψηλέα, που έμοιαζε με τον Τάιρον Πάουερ.

— Θα 'ναι μια λογοτεχνική βραδιά, τους είπε. Θα πούμε ποιήματα, τραγούδια..., ύστερα τις κοίταξε και τις δυο πονηρά και πρόσθεσε: Έχει και μια έκπληξη.

Ο Πέτρος σκέφτηκε πως η έκπληξη θα 'τανε ο Στορμ.

Το ταγκό τ' ωραιότερο του κόσμου

ΕΚΕΙΝΗ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ, νωρίς το απόγευμα, ο Πέτρος θυμήθηκε τότε, πριν από τον πόλεμο, που ετοιμαζόταν να πάνε στον κινηματογράφο και του έκανε καβγά η Αντιγόνη να φορέσει το μπλε του σακάκι. Το μπλε σακάκι τώρα έχει γίνει μια σταλιά. Είναι δυνατόν πριν από ενάμιση χρόνο να ήτανε ο Πέτρος αυτό το μικρούτσικο αγοράκι, που χωρούσε σ' αυτό το ρούχο; Τώρα δεν έχει καθημερινό και κυριακάτικο. Φορεί ένα παρδαλό πουλόβερ που το 'χει πλέξει η μαμά από διάφορα μαλλιά που βρέθηκαν σ' ένα συρτάρι. Αν το γύριζες το πουλόβερ από τη μέσα μεριά, ήτανε γεμάτο κόμπους που γαργαλούσανε. Η Αντιγόνη, όμως, πες πες το έφτιαξε το καινούριο φουστάνι, για να πάει στη «Λογοτεχνική βραδιά», που έλεγε ο Γιάννης.

Ο θεϊός Άγγελος είχε φέρει κάποτε δώρο στη μαμά ένα βυσσινί τραπεζομάντιλο, που το έστρωνε εκείνη στο τραπέζι κάθε φορά που ήτανε να έρθουνε επισκέψεις. Ήτανε βελουδένιο και μαλακό μαλακό. Τώρα, από τον καιρό που άρχισε ο πόλεμος, έχει μείνει κλεισμένο στο συρτάρι. Περιμένει κι αυτό τη σειρά του για να γίνει προίκα σε κάποια από τις μικρές τσαρίνες, όπως ο σταυρός της Αντιγόνης, τα δαχτυλίδια της μαμάς, οι δαντελένιες κουρτίνες με τα παγόνια στην μπορντούρα, ο ασημένιος δίσκος, τα αγαλματάκια που παρίσταναν έναν ψαρά και μια ψαροπούλα του παλιού καιρού, η ραπτομηχανή «Σίγγερ» της μαμάς που πατούσε ένα πεντάλ με τα πόδια κι έραβε μόνη, ως κι ένας ναργιλές που

τον είχε χαρίσει του παππού ένας «ομογενής», όπως τον έλεγε, όταν είχε πάει κάποτε περιοδεία στην Πόλη, με τον θίασο της Μεγάλης Αντιγόνης. Αυτό, όμως, το βυσσινί τραπεζομάντιλο ήτανε το καμάρι της μαμάς. Το φύλαγε για τελευταίο, μήπως καταφέρει και το γλιτώσει. Όμως, να που η Αντιγόνη άνοιξε ένα συρτάρι, το ξεδίπλωσε από το άσπρο πανί που ήτανε τυλιγμένο και είπε στη μαμά:

— Αν το κάναμε φόρεμα!

Η μαμά το κοίταξε μια στιγμή αμίλητη κι ο Πέτρος νόμιζε πως είχε συγκινηθεί, γιατί θυμήθηκε τη γιορτή της, τότε που χτενιζότανε ακόμη όμορφα κι έβαζε καινούριο φόρεμα και λοσιόν από ροδόνερο, που έφτιαχνε μοναχή της. Όμως η μαμά μέτραγε με το μάτι το μάκρος και το φάρδος του τραπεζομάντιλου και είπε:

— Βγαίνει, αλλά με μανίκι τρουακάρ.

Πότε έστρωσε κάτω τις εφημερίδες, πότε έκοψε το πατρόν, πότε έραψε απάνω τους το ύφασμα, γιατί καρφίτσες δεν υπήρχανε για να το στερεώσει, πότε το 'κοψε! Όσπου να γυρίσεις να δεις! Τα κακόμοιρα πρησμένα δάχτυλά της κουνιόντανε όσο πιο γρήγορα μπορούσανε, μονάχα στο μάτι του ψαλιδιού που ήτανε για τα δυο δάχτυλα μόλις και μετά βίας χωρούσε το ένα. Η Ρίτα κι η Αντιγόνη βαλθήκανε κι αυτές να ράβουνε, γιατί έπρεπε να γίνουνε όλα τα γαζιά στο χέρι. Η μηχανή «Σίγγερ» με το πεντάλ έραβε μόνο για τις μικρές τσαρίνες.

— Έχουνε αγοράσει όλες τις ραπτομηχανές της γειτονιάς, λέει η μαμά και γελάει.

Γελούσε με τη Ρίτα και την Αντιγόνη που σχεδιάζανε πώς θέλανε να 'ναι τα νυφικά τους.

— Εγώ θέλω άσπρο νυφικό με μακρύ πέπλο που να σέρνεται κάτω, λέει η Αντιγόνη.

Η Ρίτα πάλι ήθελε ένα γαλάζιο φόρεμα κοντό με σουρωτή φούστα και ανθάκια. Το 'χε δει σε μια αμερικάνικη ταινία, πριν από τον πόλεμο – τώρα απαγορεύονται οι αμερικάνικες ταινίες–, που το φορούσε η

πρωταγωνίστρια και της είχε αρέσει από τότε πολύ. Το αστείο είναι πως κι ο Πέτρος διασκεδάζε: τους περνούσε τις βελόνες, για να κάνουν πιο γρήγορα.

— Παπούτσια; είπε ξάφνου η Αντιγόνη και η μαμά κι η Ρίτα απόμειναν με τις κλωστές στον αέρα.

Η Αντιγόνη είχε κάτι χοντροπάπουτσα από βακέτα, που αντί για σόλα είχανε ένα χοντρό μαύρο λάστιχο από παλιά ρόδα φορτηγού αυτοκινήτου. Τώρα σχεδόν όλα τα κορίτσια τέτοια φορούσανε, με χοντρές κάλτσες, σκούρες καφετιές. Η Ρίτα θα της δάνειζε ένα ζευγάρι άσπρα σοσονάκια, μα φορούσε μικρότερο νούμερο παπούτσι. Η Ρίτα ντυνότανε πολύ καλά κι ας ήτανε πόλεμος, γιατί η μαμά της είχε δυο ντουλάπες φουστάνια, όπως έλεγε η ίδια η Ρίτα, και της τα διόρθωνε στο σώμα της. Αν ήτανε στο χέρι της, θα κουβαλούσε τα μισά στην Αντιγόνη, μα δε την άφηνε η μαμά της, κι η Ρίτα έσκαγε, γιατί της άρεσε πολύ να χαρίζει. Η μαμά της φυλάει όλα τα πράγματα. Ακόμα και τα φουστανάκια που φορούσε η Ρίτα όταν ήτανε μωρό. Όλα τα ντουλάπια τους είναι γεμάτα βαζάκια, αγαλματάκια κι ένα σωρό μπιμπελό που δε χωράνε πια πουθενά.

Ο Πέτρος είχε πει μια φορά στην Αντιγόνη πως το σπίτι της Ρίτας έμοιαζε παλαιοπωλείο κι εκείνη συμφώνησε. Είχανε μάλιστα κι οι δυο προσέξει ένα ασημένιο βάζο, πάνω στον μπουφέ, που είχε μέσα κουταλάκια του γλυκού. Τα μέτρησαν και ήτανε σαράντα οχτώ!! Η οικογένεια της Ρίτας είναι σχεδόν η μόνη που δεν πούλησε τίποτα στις μικρές τσαρίνες. Η Ρίτα, κάθε φορά που έρχεται, όλο και τους κουβαλάει κάτι φαγώσιμο. Η Αντιγόνη είναι σίγουρη πως το παίρνει κρυφά από τη μαμά της.

Τώρα το αποφάσισε και τους το είπε. Να έπαιρνε κρυφά ένα ζευγάρι παπούτσια της μαμάς της, που έχει το ίδιο πόδι με την Αντιγόνη. Θα τα κρατούσαν στο χέρι, μην πάθουν τίποτα στον δρόμο και, σαν έφταναν κοντά στο ατελιέ, θα τ' άλλαζε η Αντιγόνη με τα δικά της. Η μαμά δε

συμφωνούσε να πάρει η Ρίτα κρυφά τα παπούτσια, μα κείνη επέμενε κι ύστερα πρόσθεσε σαν να μιλούσε στον εαυτό της:

— Να δούμε τι θα τα κάνει η μαμά τα παπούτσια, όταν μας πάρουν όλους.

— Ποιους όλους; απόρησε ο Πέτρος.

— Τους Εβραίους, γύρισε και του αποκρίθηκε η Ρίτα. Δεν ακούτε τι κάνανε οι Γερμανοί σε άλλες χώρες; Θα 'ρθει κι η σειρά μας.

Απλώθηκε μια σιωπή στο δωμάτιο κι οι κλωστές ανεβοκατεβαίνανε άκεφες και σαν ήρθε η ώρα να φύγει η Ρίτα, η μαμά κι η Αντιγόνη την έσφιξαν στην αγκαλιά τους, λες και την αποχαιρετούσαν.

— Θα σου φέρω κάτι καφέ καστοράκια μούρλια, είπε η Ρίτα με χαρούμενη και πάλι φωνή και τους ξαναφίλησε όλους με τη σειρά, ακόμα και τον Πέτρο.

Ο Γιάννης ήρθε να τους πάρει κατά τις τέσσερις. Η Αντιγόνη είχε φορέσει το βυσσινί φουστάνι κι είχε βάλει δυο όμοια φιογκάκια στα μαλλιά της σε τέτοια συμμετρική απόσταση από τη χωρίστρα, που λες και την είχε μετρήσει με υποδεκάμετρο.

— Αν τους πω πως ήρθε η Ντιάνα Ντάρμπιν από το Χόλιγουντ, θα με πιστέψουνε, είπε ο Γιάννης και κοίταζε όλος θαυμασμό την Αντιγόνη.

Ο Πέτρος συλλογιότανε πως η αδελφή του είχε κάτι το αλλιώτικο. Ήταν διαφορετική κι από τη Ρίτα κι από τη Δροσούλα κι από τη Σοφία, το κορίτσι με το μαύρο πουλόβερ που μοίραζε το συσσίτιο με την κουτάλα. Έμοιαζε προπολεμικιά! Αυτό ήτανε, το βρήκε ο Πέτρος. Όλοι κι όλα είχανε αλλάξει. Η μαμά δεν έλουζε πια τα μαλλιά κάθε Σαββατόβραδο κι ύστερα να τ' αφήνει στην πλάτη, πάνω σε μια μεγάλη άσπρη χνουδωτή πετσέτα, να στεγνώσουν, ο παππούς αντί για πέτσινη ζώνη, είχε τώρα έναν χοντρό σπάγγο και στήριζε το παντελόνι του. Ο μπαμπάς, που δεν έκανε βήμα χωρίς γιλέκο και γραβάτα, φορούσε τώρα μια πλεχτή ζακέτα της μαμάς κάτω από το σακάκι, τη φορούσε μπρος πίσω και τα κουμπιά κούμπωναν

στην πλάτη, κι όταν έβγαζε το σακάκι νόμιζες πως του είχανε βιδώσει το κεφάλι ανάποδα. Κι ο ίδιος ο Πέτρος είχε αλλάξει. Είχε γίνει αντράκι πια, κι ας φορούσε κοντά παντελόνια κι ας είχε γόνατα σκασμένα σαν λέπια ψαριού. Δε μάζευε πια μαμούνια, «δούλευε» στην αντίσταση. Κι έτυχε πολλές φορές στο ατελιέ να του πει ο Αχιλλέας:

— Ποια είναι η γνώμη σου, Τσουένι.

Τώρα πια δεν ήτανε ο Πετράκης που κλοτσούσε την μπάλα στα άδεια οικόπεδα. Μόλις σουρούπωνε γινότανε το Τσουένι που έγγραφε στους τοίχους, φυλούσε τσίλιες ή πήγαινε εκ μέρους του Αχιλλέα στην οδό τάδε, αριθμός τάδε, να βρει τον δείνα ή τον άλλο και να του μεταφέρει κάποιο μήνυμα.

Η Αντιγόνη όμως λουζότανε πάντα τα Σαββατόβραδα, όπως και πριν από τον πόλεμο και κουβαλούσε ένα σωρό λεκάνες και κατσαρολάκια στο μπάνιο, μια και η μπανιέρα ήτανε πάντα γεμάτη νερό, γιατί τώρα το νερό ερχότανε μόνο τρεις φορές τη βδομάδα και για λίγες ώρες και το μάζευαν όπου βρίσκανε για τις μέρες που δεν είχε. Η σούπα μπορούσε να μη ζεσταθεί στη φουφού με το πριονίδι κείνο το βράδυ, το νερό όμως της Αντιγόνης γινότανε ζεματιστό κι η μαμά πάντα ξετρύπωνε ένα κομματάκι σαπούνι όχι σαν κι αυτό το μαύρο που μεταχειριζότανε κάθε μέρα, που θαρρείς αντί να καθαρίζει λίγδωνε περισσότερο.

Και τώρα, έτσι που ξεκίνησαν όλοι μαζί κι ας ήτανε η Ρίτα καλοντυμένη, ήταν όμως χλωμή χλωμή σαν κέρινη. Ο Γιάννης πάλι φορούσε μες στο καταχείμωνο πέδιλα, με χοντρές κάλτσες κι ο λαιμός του θαρρείς είχε ψηλώσει τόσο, που το καρύδι του δεν έμοιαζε πια μπαλάκι του πιγκ πονγκ, αλλά τρούλος εκκλησιάς. Ξεχώριζε χίλιες φορές η Αντιγόνη με το κουνουπιδένιο της κεφάλι και τα φιογκάκια, τα ροδαλά της μάγουλα και το φόρεμα από το γιορτινό τραπεζομάντιλο της μαμάς.

Όσο πλησίαζαν στο ατελιέ, δεν ξέρει γιατί ο Πέτρος, μα ένιωσε να ντρέπεται για την αδελφή του κι ανησύχησε πώς άραγε θα της φανεί της Δροσούλας η Αντιγόνη. Μόλις μπήκαν στην αυλή, ο Στορμ ήρθε κοντά

τους και στάθηκε μια στιγμή ακίνητος. Μαρμάρωσε κι η Αντιγόνη στη θέση της. Ο Στορμ δεν πήδησε απάνω της, δε λέρωσε με τις πατούσες του το βελουδένιο φουστάνι της, μόνο σαν ένας πολύ καλοαναθρεμμένος Άγγλος σκύλος έτριψε το μουσούδι του στην παλάμη της Αντιγόνης που έλεγε με τρεμουλιαστή φωνή, από συγκίνηση:

— Στορμάκι, Στορμάκι, πού βρέθηκες εδώ;

Μέσα στο ατελιέ ήτανε μόνο ο Αχιλλέας και η Δροσούλα. Μόλις τους είδε η Δροσούλα πήγε και φίλησε την Αντιγόνη και τη Ρίτα.

— Γεια σας, κοπέλες, είπε λες και τις ήξερε από καιρό.

— Αυτά λοιπόν είναι τα δυο λαγωνικά που μας πήραν από πίσω, αστειεύτηκε ο Αχιλλέας και βάλανε όλοι τα γέλια.

Ο Πέτρος το πιστεύει πως δεν υπάρχει κανένα σπίτι πιο όμορφο στον κόσμο από το ατελιέ. Σήμερα μάλιστα που ο Αχιλλέας έχει ανάψει τη σόμπα με κάτι παλιά καρεκλοπόδαρα κι απάνω της βράζει ένα μεγάλο τσαγερό... Η Δροσούλα λέει πως θα 'ρθουν κι άλλοι φίλοι και θα ψήσει τσάι του βουνού, κι έχει για τον καθένα από μια φούχτα μαύρη ψιλή σταφίδα. Ο Γιάννης κι ο Πέτρος τη βοηθάνε να βγάλει τα κοτσανάκια από τη σταφίδα. Ο Αχιλλέας πήρε τις δυο κοπέλες να τους δείξει το ατελιέ. Η Αντιγόνη που δεν ήτανε καθόλου ντροπαλή, σε δυο λεπτά τα είχε πει όλα. Πως της Ρίτας της αρέσει η ζωγραφική και ζωγραφίζει πολύ όμορφα, ενώ εκείνη προτιμάει την ποίηση. Ο Αχιλλέας ζήτησε τότε της Ρίτας να του φέρει μια μέρα να του δείξει τα σχέδιά της.

— Τι προτιμάς να ζωγραφίζεις;

— Πρόσωπα, απάντησε η Ρίτα.

— Θα σπουδάσεις ζωγραφική, σαν τελειώσεις το σχολείο; ξαναρώτησε ο Αχιλλέας.

— Αν προλάβω, είπε η Ρίτα δισταχτικά.

Ο Αχιλλέας την κοίταξε.

— Είμαι Εβραία, μουρμούρισε η Ρίτα.

Δεν πρόλαβε να της απαντήσει ο Αχιλλέας, γιατί όρμησαν μέσα στο ατελιέ τρεις κοπελιές και δυο αγόρια και με γέλια και φωνές δείχνανε στη Δροσούλα ένα στρογγυλό πακέτο τυλιγμένο σ' εφημερίδα.

— «Βρες αν μπορείς τι σου φέραμε απόψε», τραγουδάει ένα τραγούδι της μόδας η μια κοπέλα και παραδίνει με ψεύτικη επισημότητα το πακέτο στη Δροσούλα.

Εκείνη το ανοίγει σιγά σιγά. Είναι μια μαύρη γερμανική κουραμάνα! Χαλάει ο κόσμος στις φωνές και στο ζήτω. Ο Πέτρος ξέρει τη γεύση της, κάποτε είχε βρει η μαμά, στη μαύρη αγορά, ένα κομμάτι. Είναι ένα ξινούτσικο ψωμί που χορταίνει.

Να είναι η ζεστασιά της σόμπας, το τσάι του βουνού, η σταφίδα και το ψωμί; Ο Πέτρος νιώθει αλλιώς, ζεστός και χορτάτος. Ποτέ δεν είχε νιώσει πως είναι τόσο όμορφα να μην κρυώνεις και να μην πεινάς. Στο ατελιέ ξεχνάς πως έξω είναι τόσο άγρια, πως είναι κατοχή και πείνα... Μπορείς να τραγουδάς χαμηλά χαμηλά τραγούδια για τη λευτεριά..., εκείνο το τραγούδι που αρέσει της Δροσούλας και το αρχίζει στα ξαφνικά εκεί που δεν το περιμένει κανείς:

*Πάντα μπροστά μας
για μια καινούρια ζωή...*

κι ύστερα ένας ένας την ακολουθούν, ώσπου το παίρνουν όλοι μαζί. Ακόμα και του Στορμ του αρέσει και σηκώνει το κεφάλι του ψηλά και κάνει ένα γρύλισμα, λες και θέλει να πιάσει τον τόνο... Μέσα στο ατελιέ, μπορείς να λες: «Σαν τελειώσει ο πόλεμος...», «σαν φύγουν οι καταχτητές...».

Ακούστηκαν γαβγίσματα του Στορμ στην αυλή. Η Δροσούλα πήγε ν' ανοίξει την ξώπορτα και σε λίγο γύρισε μ' έναν ψηλό μελαχρινό άντρα. Ο

Αχιλλέας σηκώθηκε και πήγε κοντά του.

— Παιδιά, είπε μ' ένα πονηρό χαμόγελο, κοιτάζοντας προς τη μεριά της Αντιγόνης, να σας παρουσιάσω τον φίλο μας, τον ποιητή Κώστα Αγαρινό.

Η Αντιγόνη έγινε ολοκόκκινη, σαν το φουστάνι της. Αυτή λοιπόν ήταν η έκπληξη, συλλογίστηκε ο Πέτρος και γύρισε και κοίταξε τον Γιάννη και του φάνηκε πως το μπαλάκι στον λαιμό του ανεβοκατέβαινε σαν τρελό.

Είναι όμορφος άντρας ο Κώστας Αγαρινός και ψηλός και μελαχρινός, μα ο Πέτρος προτιμάει χίλιες φορές τον Γιάννη κι ας έχει καρύδι ξεπεταχτό και δεν αλλάζει με κανέναν άλλο τον φίλο του, τον «Κίμωνα», που σαν τρέχουνε με τα πινέλα και τα τενεκάκια τού χώνει τα παγωμένα του χέρια μέσα στις τσέπες του να του τα ζεστάνει.

Ο Πέτρος κάθεται κει, σε μια γωνίτσα, κοντά στη σόμπα και τους ακούει που συζητάνε. Ο Κώστας Αγαρινός έχει μια όμορφη ζεστή φωνή, απαγγέλλει ποιήματά του. Ύστερα σηκώνεται κι η Αντιγόνη κι απαγγέλλει κι εκείνη ένα ποίημα, του Αγαρινού φυσικά.

— Εσύ είσαι το κορίτσι που έγραψα ευχαριστώ στην αηβιάδα;

Της Αντιγόνης τα μάτια γυαλίζουνε σαν αστέρια. Τα μάγουλά της είναι κόκκινα κόκκινα. «Τι ωραίο κοριτσάκι», λένε οι μαμάδες... Η μαμά η δική του καμαρώνει. Η αίθουσα είναι γεμάτη γιρλάντες για τη γιορτή. Η μαμά φορεί το καλό της γαλάζιο φόρεμα. Είναι η πιο όμορφη απ' όλες τις μαμάδες. Η Αντιγόνη τελείωσε να απαγγέλλει, η μαμά τού σφίγγει ελαφρά το χέρι. «Σήκω να φύγουμε σιγά σιγά, έχω στον φούρνο αρνάκι με πατάτες και θα καεί.» Όχι, βέβαια, να μην καεί. Ο Πέτρος πετάγεται απάνω. Να μην καεί το αρνάκι!

Τον είχε πάρει ο ύπνος, εκεί στη γωνιά του και σαν να σάστισε που βρέθηκε ξαφνικά στο ατελιέ του Αχιλλέα. Η Δροσούλα πάει και βάζει έναν δίσκο στο γραμμόφωνο, χάμω στο πάτωμα. Η μουσική ακούγεται δυνατά.

Το ταγκό τ' ωραιότερο του κόσμου...

Δε θα χορέψουν βέβαια παρά σα χρειαστεί. Ο Πέτρος το ξέρει. Αυτό τον δίσκο τον βάζουν κάθε φορά που ο Αχιλλέας έχει να πει κάτι που για όλον τον κόσμο δεν πρέπει ν' ακουστεί απέξω. Αν χτύπαγε κανείς ξένος την πόρτα ή αν την έσπρωχνε κι έμπαινε ξαφνικά μέσα στο ατελιέ, θα 'βρισκε μερικά ζευγάρια να χορεύουνε ένα παθητικό ταγκό.

Πάνω σ' ένα βάθρο στέκει ένα γύψινο άγαλμα. Από μέσα είναι κούφιο. Παριστάνει ένα γεροντάκι με καπέλο και μπαστούνι. Η Δροσούλα τον έχει βγάλει Πελοπίδα. Εκεί κρύβουν ένα σωρό πράγματα κι άμα της ζητάνε κάτι που είναι κρυμμένο εκεί λέει: «Πάω να το πω στον Πελοπίδα».

Σήμερα ο Πελοπίδας τούς έδωσε τρία μεγάλα ρουλό από άσπρο ύφασμα, που η Δροσούλα τα λέει πανό. Ο Αχιλλέας κι ο Γιάννης τα ξεδιπλώνουν. Στο ένα είναι γραμμένο: ΘΕΛΟΥΜΕ ΣΥΣΣΙΤΙΟ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ, στο άλλο: ΘΕΛΟΥΜΕ ΨΩΜΙ. Είναι γραμμένα με πράσινη μπογιά, με την μπογιά της Δροσούλας που έχει μέσα ψαρόκολλα και δεν ξεβάφει μακάρι να του βάλεις μπουγάδα.

Ο Αχιλλέας μιλάει με μια πολύ χαριτωμένη φωνή, ξένοιαστη φωνή, όπως κάνει πάντα όταν θέλει κάτι σοβαρό να πει. Λέει πως ήρθε πια η ώρα να βγούμε στους δρόμους. Την Τετάρτη το πρωί... ώρα δέκα... όποιος θέλει...

Ο δίσκος του γραμμόφωνου εξακολουθούσε να παίζει στη διαπασών το «ωραιότερο ταγκό του κόσμου...».

Την Τετάρτη – όποιος θέλει

Η ΡΙΤΑ ΚΟΙΜΗΘΗΚΕ κείνο το βράδυ στο σπίτι τους. Είχανε πιάσει με την Αντιγόνη μια ατέλειωτη φλυαρία, ξαπλωμένες κι οι δυο στο ίδιο κρεβάτι. Ο Πέτρος πέθαινε από τη νύστα. Μα οι κουβέντες τους που φτάναν σκόρπιες στ' αυτιά του, πότε μурμουριστές και πότε πιο δυνατές, δεν τον αφήνανε ν' αποκοιμηθεί.

— Λες να μην έρθει την Τετάρτη;

— Είδες που ρώτησε τον Αχιλλέα τι θα κάνουνε οι караμπινιέροι κι η αστυνομία;

— Λες να φοβήθηκε;

— Τι να φοβηθεί, δυο μέτρα μπόι;

— Ο Αχιλλέας, όμως, μοιάζει να μη φοβάται τίποτα.

— Σ' αρέσει;... Είναι με τη Δροσούλα.

— Θα 'θελα να είχα τόσο πυκνά και μαύρα μαλλιά!

...Ύστερα ο Πέτρος πήρε το πανό και προχώρησε μπροστά. Ήτανε ψηλός ψηλός, σαν τον Κώστα Αγαρινό. Πίσω του ερχότανε κόσμος. Απέναντι στο πλήθος οι караμπινιέροι, η αστυνομία και Γερμανοί αξιωματικοί γέμιζαν κάτι παράξενα πολυβόλα, που είχαν ανθρώπινο σώμα κι αντί για κεφάλι μια μπούκα, όπως τα κανονικά όπλα. Ο Πέτρος όμως δε φοβότανε, προχωρούσε κι όλο προχωρούσε. Άδικο είχε ο Αχιλλέας, που είπε πως δε θα τολμήσουν να χτυπήσουνε έναν άοπλο λαό που ζητά ψωμί. Τα πολυβόλα περπατούσανε μόνα τους και χτυπούσανε.

Ούτε και τότε φοβήθηκε ο Πέτρος – όταν γύρισαν καταπάνω του. Δεν έτρεχε αίμα, ούτε πονούσε, μονάχα που το κορμί του είχε γίνει τρύπες τρύπες, ίδιο το τρυπητό που σούρωναν τα μακαρόνια...

Όταν ξύπνησε το πρωί, η Ρίτα κι η Αντιγόνη κοιμόντανε ακόμη. Ήτανε κουκουλωμένες από το κεφάλι, περίσσευαν μόνο, από τα σκεπάσματα, κάτι χρωματιστά κουρελάκια, σαν παντιέρες, και δίπλα στο ίδιο μαξιλάρι μερικά ανάκατα καστανά μαλλιά.

Και κείνη η Τρίτη το βράδυ άρχισε σαν όλα τα βράδια της κατοχής. Η μαμά έπλεκε, ο παππούς προσπαθούσε να ζεσταθεί στο ντιβανάκι του, ο μπαμπάς άκουγε ραδιόφωνο κι η Αντιγόνη έγραφε ημερολόγιο. Ο Πέτρος βαριότανε. Θα μπορούσανε να πάνε στο δωμάτιό τους με την Αντιγόνη και να καθίσουν, έστω και χωρίς φως –γιατί είχε βγει διαταγή να γίνεται στο ηλεκτρικό ρεύμα ακόμα οικονομία κι έτσι δεν ανάβανε φως και σ' άλλο δωμάτιο–, και να καθίσουν στα σκοτεινά και να κουβεντιάσουν για την αυριανή μέρα. Η Αντιγόνη όμως δεν το κουνούσε. Έγραφε, έγραφε, γέμιζε σελίδες με τα όμορφα καλλιγραφικά γράμματά της και δεν έλεγε να τελειώσει. Γι' αυτό ο Πέτρος δε θα 'θελε ποτέ να ήτανε κορίτσι! Χίλιες φορές να γράφει στους τοίχους, παρά ημερολόγιο!

Στο πάνω πάτωμα ο Σωτήρης χαλάει τον κόσμο. Ποιος τον ξέρει τι μαστορεύει πάλι και καρφώνει, καρφώνει. Ο παππούς νευριάζει, τώρα θα πάρει το μπαστούνι του και θα χτυπήσει το ταβάνι.

Σε λίγο θα τελειώσουν οι ειδήσεις κι ο μπαμπάς θα κλείσει το ραδιόφωνο και θα πει: «Πάλι προχωρούν οι Γερμανοί».

Η μαμά θα τον ρωτήσει τι έκανε, αν βρήκε άλλη δουλειά. Ο μπαμπάς θα γνέψει με το κεφάλι «όχι». Οι βελόνες της μαμάς θα πλέκουν τσακ τσακ όλο νεύρο. Ο μπαμπάς έχει βρει μια δουλειά σ' ένα μαγαζί. Πάει δυο ώρες τη μέρα και κρατάει τα λογιστικά βιβλία. Τον πληρώνουν με ένα σακουλάκι μπομποτάλευρο που το κάνει η μαμά τηγανίτες.

Γκαπ! Έδωσε μια τόσο δυνατή από πάνω ο Σωτήρης, που ξεκρεμάστηκε το κάδρο της Μεγάλης Αντιγόνης. Ευτυχώς έπεσε πάνω στο ντιβάνι του

παππού και δεν έσπασε το τζάμι. Στράβωσε, όμως, η φωτογραφία κι ο παππούς πήρε, όλο νεύρο, το κάδρο στα χέρια του για να την ξαναβάλει στη θέση της.

— Τι είναι αυτά! λέει ο παππούς απορημένα.

Έχει γυρίσει το κάδρο από την πίσω μεριά και, καθώς βγάζει το χαρτόνι για να διορθώσει τη φωτογραφία, ξεχύθηκαν κάτι άσπρα χαρτάκια γεμάτα μικροσκοπικά και ομοιόμορφα γράμματα, λες και ήτανε τυπωμένα. Ο Πέτρος τα γνωρίζει αυτά τα γράμματα. Είναι του μπαμπά! Ο μπαμπάς σηκώνεται και τ' αρπάζει.

— Δεν είναι τίποτα, κάνει σχεδόν φοβισμένα, λες και τον έπιασε ο κύριος Λουκάτος να γράφει τίποτ' άλλο εκτός από το μάθημα, στην τάξη. Έγραψα μερικές ειδήσεις, που άκουσα χτες και δεν ήθελα να τις ξεχάσω.

Η μαμά, το 'νιωθε ο Πέτρος, είχε θυμώσει πολύ.

— Θαρρώ τρελάθηκες! είπε μονάχα.

Ο παππούς κούναγε το κεφάλι του. Ο Πέτρος το 'ξερε πως ο παππούς δεν εκτιμούσε τον μπαμπά. Κι ίσως προτιμούσε να 'χε πάρει η μαμά τον Λάμπρο Αστέρη, έστω και χωρίς βεστιάριο. Ο μπαμπάς, κατά τον παππού, τίποτα δεν κατάφερνε. Στις ουρές, στη μαύρη αγορά, για να βρεθεί μια σταλιά λάδι, έτρεχε η μαμά. Η μαμά παζάρευε και πουλούσε ό,τι είχαν και δεν είχαν, στις μικρές τσαρίνες η μαμά έπλεκε και της έδιναν για πληρωμή όσπρια γεμάτα μαμούνια. Ο μπαμπάς, έξω από το μικρό σακουλάκι μπομποτάλευρο, δεν έφερνε τίποτ' άλλο στο σπίτι.

— Να κάθεται κοτζάμ άντρας ολημερίς στο ραδιόφωνο! Και τι ν' ακούει; Πως προχωρούν οι Γερμανοί! Λες κι είχαμε ανάγκη να μας το πει το ραδιόφωνο! είχε ακούσει ο Πέτρος μια μέρα τον παππού να λέει στη μαμά.

Οι Γερμανοί, είναι αλήθεια, προχωρούσαν κι όλο προχωρούσαν, κι ο μπαμπάς πέταγε πότε πότε κάτι παράξενα ονόματα και πόλεις, που είχανε καταλάβει. Ο Πέτρος ούτε τα 'χε ξανακούσει, γιατί τη Ρωσία ούτε την ανέφεραν στο μάθημα της Γεωγραφίας ούτε πού βρίσκεται καλά καλά.

Ο μπαμπάς πάει στο ράφι και κατεβάζει ένα χοντρό λογιστικό βιβλίο. Είναι ντυμένο με μπλε κόλα. Μέσα οι σελίδες του είναι παράξενα χαρακωμένες κι έχουν τυπωμένο στην κορφή τους οι αριστερές ΔΟΥΝΑΙ και οι δεξιές ΛΑΒΕΙΝ. Οι βελόνες της μαμάς σταμάτησαν να πλέκουν και το βλέμμα της έχει καρφωθεί στα χέρια του μπαμπά, που χώνουν προσεχτικά και με τάξη τα χαρτάκια ανάμεσα στο μπλε ντύσιμο.

— Αύριο, κάνει ο μπαμπάς με τέτοια θλιβερή φωνή, που ο Πέτρος τον λυπήθηκε. Σ' τ' ορκίζομαι, Ελένη, αύριο το πρωί δε θα υπάρχουν.

Αύριο το πρωί! Ο μπαμπάς φεύγει αργά για τη δουλειά, κατά τις έντεκα. Κι ο Πέτρος πάει πολλές φορές αργά στο σχολείο, γιατί τώρα οι ώρες που κάνουν μαθήματα είναι πολύ ακατάστατες. Κάθε μέρα, κατά τις δέκα και μισή, χτυπάει η πόρτα κι έρχεται ένας κοντός μελαχρινός, που έχει τυλιγμένο τον λαιμό του μ' ένα χοντρό κασκόλ φτιαγμένο από διάφορα κομματάκια ύφασμα, απ' όλα τα χρώματα, λες κι είναι αρλεκίνος.

— Μέσα είναι ο κύριος Αντρέας; ρωτάει τον Πέτρο, που του ανοίγει την πόρτα.

Ο μπαμπάς έρχεται τότε βιαστικά και του δίνει το μεγάλο λογιστικό βιβλίο με τα ΔΟΥΝΑΙ και ΛΑΒΕΙΝ. Ύστερα φεύγει ο μπαμπάς για τη δουλειά, κι όταν γυρίσει κουβαλάει πάλι πίσω το βιβλίο. Κάτι άστραψε μέσα στο μυαλό του Πέτρου. Έχει γούστο να «δουλεύει» ο μπαμπάς στην Αντίσταση! Έδωσε μια κλοτσιά της Αντιγόνης κάτω από το τραπέζι, που ήταν σύνθημα πως είχε κάτι σπουδαίο να της πει. Δεν πρόλαβαν να καλοβγούν από την πόρτα, για να πάνε στο δωμάτιό τους κι ακούστηκε η θυμωμένη φωνή της μαμάς.

— Ανάβεις φωτιές μέσα στο σπίτι.

Πού να 'ξερε η μαμά πόσες φωτίτσες είναι αναμμένες μέσα στο σπίτι! Πού να ξέρει πως, αύριο που θα ξεπροβοδίζει για το σχολείο τα δυο καλά αδελφάκια, πιασμένα χέρι χέρι, εκείνα μόλις στρίψουν τη γωνιά θα πάρουν άλλους δρόμους, που δε βγάζουν στο σχολείο.

Το πρωί, σαν κατέβηκαν τη σκάλα, πριν ανοίξουν την ξώπορτα, είδε ο Πέτρος την Αντιγόνη να βγάζει την ποδιά του σχολείου και να τη χώνει σε μια γωνιά, εκεί που σίγουρα έκρυβε κάποτε κι ο παππούς τα ρούχα του, για να βάλει τα κουρέλια. Η Αντιγόνη, κάτω από την ποδιά, φορούσε το βελουδένιο φουστάνι!

— Έτοιμη, λέει η Αντιγόνη.

— Τρελάθηκες; ξαφνιάστηκε ο Πέτρος, θα πας με το καλό σου φουστάνι;

Η Αντιγόνη απαντάει «Ναι» με τέτοιο ύφος, που δε σηκώνει συζήτηση. Η Ρίτα τους περίμενε λίγο πιο κάτω. Εκείνη δε φορούσε τα καλά της, μα δεν απόρησε που είδε την Αντιγόνη έτσι «σημαιοστολισμένη», όπως την κορόιδευε ο Πέτρος.

Πιαστήκανε κι οι τρεις από το χέρι και κάνανε πως πάνε ξένοιαστοι περίπατο –έτσι είχε ορμηνέψει ο Αχιλλέας–, ώσπου έφτασαν στην πλατεία, όπου είχανε συμφωνήσει να βρεθούν με τους άλλους.

Έμοιαζε σαν κυριακάτικο προπολεμικό πρωινό. Κόσμος που σεργιάνιζε και χάζευε. Ξαφνικά, από ένα στενό φάνηκε να 'ρχεται ένας, κρατώντας ψηλά ένα πανό με τεράστια κόκκινα γράμματα: ΠΕΙΝΑΜΕ – ΣΥΣΣΙΤΙΟ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ. Πολλοί από τους ξένοιαστους διαβάτες κίνησαν και τον πήραν από πίσω. Ο Πέτρος με τις κοπέλες περίμεναν να φανεί το δικό τους πανό.

Να τη η Δροσούλα, με τα μαύρα λυτά μαλλιά της, κρατάει το πανό από τη μια μεριά κι από την άλλη ο Αχιλλέας. Ξοπίσω τους, τάχα αδιάφορος ο Γιάννης, με το χοροπηδητό μπαλάκι του πινγκ πονγκ. Η Αντιγόνη έχει ξελαιμιαστεί. Ψάχνει έναν ψηλό μελαχρινό που προχτές της χάρισε ένα βιβλίο του, με την αφιέρωση: «Σε μια μικρή άσπρη αχηβάδα». Ο Πέτρος είχε ξεκαρδιστεί στα γέλια. Η Αντιγόνη αχηβάδα άσπρη! Με τα κόκκινα μαγουλάκια της!

— Δεν καταλαβαίνεις τίποτα, νευρίαζε εκείνη κι έχωνε το βιβλίο, το βράδυ, κάτω από το μαξιλάρι της.

Σαν πέρασε το δικό τους πανό από μπροστά τους, το πήραν κι αυτοί από πίσω, βγήκαν από τη μικρή πλατεία και σε λίγο βρέθηκαν στη μεγάλη λεωφόρο που είχε μαυρίσει από τον κόσμο, κι όλο ξεμπουκάρανε καινούριοι από κάθε πάροδο, ώσπου παίρνει το μάτι. Οι караμπινιέροι κι η αστυνομία στέκονται ακούνητοι και κοιτάνε. Έχουν το χέρι στις σκανδάλες των όπλων. Την άλλη φορά ο Πέτρος θα πάρει και τον Σωτήρη μαζί του. Το είπε στον Γιάννη που συμφώνησε: «Ναι, να τον φέρεις». Την άλλη φορά! Θα 'χει κι άλλες φορές; Πολλές, πάρα πολλές, ώσπου να ελευθερωθεί η Αθήνα! Πρέπει, όμως, αυτή την πρώτη μέρα που βγήκε στους δρόμους να μην την ξεχάσει. Εκείνος δε γράφει ημερολόγιο, σαν την Αντιγόνη, και πρέπει να την καταγράψει στο μυαλό του λέξη τη λέξη.

— Ξέρετε, θα λέει στους τρεις γιους του. Εγώ σαν ήμουνα μικρός βγήκα διαδήλωση στους δρόμους. Το πανό μας ήτανε το πιο μεγάλο απ' όλα και τα γράμματα πράσινα πράσινα, κι ο κόσμος φώναζε για ψωμί δυνατά δυνατά και για λευτεριά σιγανά σιγανά.

Ο μπαμπάς ο δικός του δεν έχει τίποτα το σπουδαίο να θυμάται, απ' όταν ήτανε παιδί. Το μόνο που έχει να τους διηγείται είναι πως ήρθε μια φορά ένα ξένο τσίρκο, που παρουσίαζε δυο γυναίκες νάνους, που κεντούσανε με τα δάχτυλα του ποδιού.

Ο Πέτρος φοβάται κάθε φορά που περνούν μπροστά από τους αστυνομικούς και τους караμπινιέρους και πήγε να σπάσει η καρδιά του από το τακ τουκ σαν αντίκρισε στη στροφή ενός δρόμου στημένους τρεις Γερμανούς αξιωματικούς.

— Προχωρούμε, λέει η Δροσούλα.

— Προχωρούμε, συμφωνεί κι ο Αχιλλέας.

Ο Γιάννης έχει κιόλας προχωρήσει. Περνούν ξυστά από τους Γερμανούς που τους κοιτάνε με τα ατσαλένια μάτια τους. Προχωρεί κι ο Πέτρος και φοβάται ακόμα πιο πολύ, μα δε θα 'θελε, για όλο τον κόσμο, το μόνο που θα θυμότανε από τα παιδικά του χρόνια να 'τανε γυναίκες νάνοι που κεντούσανε με τα δάχτυλα του ποδιού.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΛΕΥΤΕΡΙΑ Ή ΘΑΝΑΤΟΣ

Σκέψεις στα σκαλοπάτια

Ο ΜΠΑΜΠΙΑΣ ΕΙΠΕ «σκατά» και έκλεισε το ραδιόφωνο. Όλοι γύρισαν και τον κοίταξαν, σαν να ξεστόμισε κάτι το πολύ φοβερό, γιατί η μόνη «βρισιά» που έλεγε, σα νευρίαζε πάρα πολύ, ήταν «ái στο καλό».

Ο Πέτρος έφυγε από το δωμάτιο πριν ακούσει τι θα 'λεγε η μαμά, τι θ' απαντούσε ο μπαμπάς, τι θα μурμούριζε ο παππούς. Πέρασε από το χολ, άρπαξε τον Θόδωρο, που μπερδεύτηκε στα πόδια του, τον έβαλε κάτω από τη μασχάλη του και βγήκε να καθίσει στα σκαλοπάτια, ανάμεσα στα δυο πατώματα, του Σωτήρη και το δικό του. Εκεί, μονάχα, μπορούσε να συλλογιέται χωρίς να τον ενοχλήσει κανένας. Ο Θόδωρος καθότανε κι αυτός σ' ένα σκαλί ήσυχος ήσυχος σαν αρνάκι και πού και πού έβγαζε από το καβούκι του μια το κεφάλι, μια την ουρά. Δε φοβότανε ο Πέτρος μη ροβολήσει ο Σωτήρης από πάνω, γιατί έλειπε σε «δουλειά». Σε μια «δουλειά» που σα μιλούσε γι' αυτή δεν ήξερε κανείς να πει πού τέλειωνε η αλήθεια και πού άρχιζε το ψέμα. Ήταν γνωστός ο Σωτήρης, σ' όλο το σχολείο, για τις παράξενες ιστορίες που διηγιόταν – τότε, πριν από τον πόλεμο. Ο Πέτρος, βέβαια, δεν πίστευε πως τριγυρνούσε τάχατες τις νύχτες στον δρόμο, άρπαζε τους κλέφτες από το πόδι σαν πήγαιναν να σκαρφαλώσουν στα μπαλκόνια ή γαργαλούσε τον δολοφόνο, που βρισκότανε μπροστά του, κι αυτός πετούσε το μαχαίρι. Ο Πέτρος ήξερε πως είναι ψέματα όλα αυτά, ακόμα και γιατί άκουγε το ροχαλητό του από το απάνω πάτωμα. Βρισκόντανε βέβαια κάτι μικρά που τον ακούγανε μ'

ανοιχτό το στόμα, γιατί ο Σωτήρης, όσο και να πεις, διηγιότανε έτσι τις ιστορίες του, που άμα δεν τον ήξερες καλά μπορούσες να τις πιστέψεις.

Τώρα είχε εμπιστευτεί στον Πέτρο πως ανήκε σε μια συμμορία από δεκαπεντάρηδες –εκείνος ήτανε ο μόνος πιο μικρός– που βγαίνανε σα νύχτωνε και κλέβανε ρεζέρβες από τα γερμανικά και ιταλικά αυτοκίνητα. Τον άκουγε, είναι η αλήθεια, που γυρνούσε αργά τα βράδια κι ανέβαινε τις σκάλες, βροντοπατώντας τα πόδια.

— Έχει και ύμνο η συμμορία μας, έκλεινε πονηρά το μάτι ο Σωτήρης.

— Ύμνο; απορούσε ο Πέτρος.

Ο Σωτήρης άρχιζε να σιγοτραγουδάει:

*Θα σαλτάρω, θα σαλτάρω,
τη ρεζέρβα να σου πάρω.*

Και σαμποτάζ και «μαύρη», αναλογίστηκε ο Πέτρος. Ύστερα βολεύτηκε καλύτερα, γιατί το πίσω σκαλί που ακουμπούσε του έκοβε την πλάτη· είχε γίνει κυριολεκτικά πετσι και κόκαλο. Ήθελε να καθίσει εκεί πολλή ώρα να συλλογιέται, μα δεν ήξερε από πού να πρωταρχίσει.

Τομπρούκ... Ελ Αλαμείν... τα ονόματα αυτά του θύμιζαν ταινίες του Έρολ Φλιν και του Γκάρι Κούπερ, κι ακόμα μία, που είχε δει με τον Χοντρό και τον Λιγνό. Ήτανε στρατιώτες στην Αφρική και σπέρνανε καρφιά στην άμμο, τα πατούσαν με τα γυμνά τους πόδια αυτοί που τους κυνηγούσαν και δεν μπορούσαν να προχωρήσουν. Όμως τώρα οι Γερμανοί προχωρούσαν, καταλάβανε το Τομπρούκ και το Ελ Αλαμείν, κι ο μπαμπάς τ' ακούει στο ραδιόφωνο, λέει «σκατά» και το κλείνει. Τι κάνει άραγε ο θείος Άγγελος; Πολεμούσε στην Αφρική με τους Εγγλέζους; Και να σκεφτότανε πώς να σπείρει καρφιά στην άμμο, οι Γερμανοί φοράνε μπότες με κάτι χοντρές χοντρές καρφάρες, που δεν τις τρυπάει ούτε σίδερο. Ο παππούς λέει πως άμα τελειώσει ο πόλεμος και νικήσουν οι

Εγγλέζοι, θα γεμίσει χρυσές λίρες ο θείος Άγγελος, γιατί οι Εγγλέζοι είναι κύριοι και θα πληρώσουν αυτούς που τους βοήθησαν.

— Ο θείος Άγγελος δεν πολεμάει για λεφτά, θύμωσε η Αντιγόνη με τον παππού.

— Καλά, καλά. Δεν μπορεί κανείς να πει μια κουβέντα σ' αυτό το σπίτι, μουρμούριζε τσατισμένα ο παππούς.

Ο Πέτρος το ξέρει πως δεν μπορεί ποτέ ο θείος Άγγελος να πολεμάει για λεφτά, θα 'θελε, όμως, να 'χε τόσα που να μπορούσε να του αγοράζε από την Αφρική έναν παπαγάλο που να μιλάει. Άμα τελειώσει ο πόλεμος! Κι αν τελειώσει και νικήσουν οι Γερμανοί και οι σύμμαχοί τους; Κι αν είναι για πάντα στην Ελλάδα κατοχή, για τετρακόσια χρόνια, όπως με τους Τούρκους; Ο Αχιλλέας και ο Γιάννης λένε πως αυτό δε γίνεται.

— Θα τους πολεμήσουμε και θα τους διώξουμε.

— Ποιοι θα τους πολεμήσουμε;

— Περίμενε και θα δεις.

Ο Πέτρος δεν μπορεί να περιμένει. Βιάζεται. Θέλει να μεγαλώσει. Για να τα ξέρει και να τα καταλαβαίνει όλα. Μπορεί κάθε τόσο να του λένε πως ψήλωσε, πως μεγάλωσε, μα ό,τι και να πεις, δεν τον καταλογίζουν στους μεγάλους. Κι όμως, έτσι που κάθετα στα σκαλοπάτια, άμα τσιτώσει τα πόδια του, φτάνουνε ίσαμε το τρίτο σκαλί, ενώ πέρυσι μετά βίας ακουμπούσανε στο δεύτερο.

— Μη θαρρείς πως τα ξέρεις όλα, του λέει κάθε τόσο η Αντιγόνη.

— Εσύ, Πετρούλη, που τα ξέρεις όλα..., του λέει άλλες φορές, άμα θέλει να της κάνει καμιά χάρη.

Η αλήθεια είναι πως της βγάζει την ψυχή, για να της κάνει μερικές χάρες. Σαν να πούμε, όταν τον στέλνει να πάει κανένα σημειωματάκι στον ποιητή Κώστα Αγαρινό. Ο Αχιλλέας του εμπιστεύεται σημειωματάκια για σπουδαίες δουλειές, δεν μπορεί να τρέχει τώρα να μοιράζει τα ραβασάκια της κυρίας Αντιγονούλας. Στριφογυρίζει μέσα στην τσέπη του ένα άσπρο χαρτάκι διπλωμένο σαν σκονάκι φαρμακείου, που τον

κατάφερε η Αντιγόνη να πεταχτεί μια στιγμή απόψε να του το δώσει. Τώρα το μετανιώνει που είπε «ναι» και είναι όλο φούρκα. Μπορεί, βέβαια, η αδελφή του να τρέχει με τη Ρίτα στο ατελιέ, να βρίσκουν τη Δροσούλα και να χάνουν χίλιες δυο δουλειές που τους αναθέτει ο Αχιλλέας, το βράδυ όμως μουσκεύει το μαξιλάρι της στο δάκρυ, γιατί πάλι δεν κατέβηκε στη διαδήλωση ο Κώστας Αγαρινός.

— Δεν μπορεί να 'ναι δειλός, την ακούει ο Πέτρος να λέει κλαμένα στη Ρίτα.

— Θα 'χει κάποιο λόγο, απαντάει εκείνη, που ποτέ δε θέλει να χαλάσει την καρδιά της Αντιγόνης.

Ο Πέτρος ετοιμάστηκε να κάνει μπαλάκι το σκονάκι της Αντιγόνης και να το δώσει στον Θόδωρο να το μασουλήσει, μα του ήρθε στον νου η Αλεξία του βιβλίου του. Άραγε θ' αγαπούσε τον Κωνσταντίνο, αν δεν ήτανε παλικάρι και όμορφος;

«Καλά, θα το πάω», είπε μέσα του, «μα για τελευταία φορά». Άλλωστε κι η Αλεξία έκανε ό,τι έκανε για την πατρίδα βέβαια, μα και για τον Κωνσταντίνο. Υπάρχουνε φαίνεται και τέτοιες γυναίκες, συλλογιέται ο Πέτρος. Η Δροσούλα... αυτή είναι αλλιώςτικη απ' όσες γυναίκες είχε γνωρίσει. Κι έχει και τόσο μαύρα μαλλιά και μακριά. Δε θα μπορούσε ποτέ να φανταστεί τη Δροσούλα να τυλίγει τα μαλλιά της σε κουρελάκια. Ώρες ώρες του θυμίζει τη μαμά –την προπολεμική μαμά του– κι ας μη μοιάζανε καθόλου στα χαρακτηριστικά. Μια σκέψη, σαν αστραπή, του πέρασε ξάφνου από το μυαλό. Μήπως δεν αγαπάει την τωρινή μαμά του; Άραγε θα 'θελε, σαν την Αντιγόνη για να την αγαπήσει, όχι βέβαια να κατέβαινε κι εκείνη στη διαδήλωση, μα τουλάχιστο να 'γραφε σε άσπρα μικρά χαρτάκια τα νέα από το ραδιόφωνο, όπως ο μπαμπάς. Γιατί ο μπαμπάς, που πάντα υπάκουγε σε ό,τι του έλεγε η μαμά και αυτή τη φορά έκανε του κεφαλιού του, συνέχιζε να γράφει τα χαρτάκια του και να τα χώνει πίσω από το κάδρο της Μεγάλης Αντιγόνης, ως την άλλη μέρα, κι ας έλεγε και

ξανάλεγε η μαμά «βάζεις φωτιές στο σπίτι». Το πιο παράξενο είναι πως κι ο παππούς ένα βράδυ που είχανε φάει πιο χορταστικά είπε στον μπαμπά:

— Δε μου δίνεις να σου αντιγράψω κι εγώ κανένα απ' αυτά τα κολοκύθια;

Κι ύστερα πρόσθεσε πως, άμα θέλει, είναι καλλιγράφος και πως στον θίασο της Μεγάλης Αντιγόνης αντέγραφε εκείνος όλους τους ρόλους.

Από τότε, πολλές φορές τα βράδια κάθονταν ο μπαμπάς κι ο παππούς αντίκρυ αντίκρυ στο τραπέζι και γράφανε σαν δυο καλά μαθητούδια, που κάνουν τα μαθήματά τους. Ο μπαμπάς πάντα σιωπηλός κι ο παππούς μουρμούριζε κι έβριζε, κάθε φορά που ήτανε να γράψει καμιά νίκη των Γερμανών.

Τώρα που μοίραζαν σ' όλους συσσίτιο και που ο μπακάλης έδινε με το δελτίο λίγο λάδι ή όσπρια, τώρα που οι πεθαμένοι λιγόστεψαν στον δρόμο, σαν να ξαναβρήκε λίγο λίγο ο παππούς το παλιό του κέφι. Έριχνε πάντα την πασιέντσα του Ναπολέοντα, μα είχε βαφτίσει αλλιώς τα χαρτιά. Οι κούπες ήτανε οι Ρώσοι, τα μπαστούνια οι Γερμανοί, τα σπαθιά οι Ιταλοί και τα καρό οι σύμμαχοι. Πολλές φορές συνεπαίρνονταν κι ο Πέτρος κι η Αντιγόνη στο παιχνίδι του παππού. Στέκονταν κι οι δυο τους από πάνω του και, σαν έδειχναν τα χαρτιά να νικούν οι Γερμανοί, του δίνανε συμβουλές:

— Κούνησε τον Ρήγα κούπα, παππού, δε βλέπεις πως θα τον κυκλώσουν τα μπαστούνια;

— Να θυσιάσω τον Ρώσο στρατηγό μου; απαντούσε έξαλλος ο παππούς. Και πώς θα προχωρήσω μετά;

Πολλές φορές ανακατευόταν κι ο μπαμπάς ακόμα.

— Πρόσεχε τους Ρώσους σου, πατέρα. Θα πάθουν πανωλεθρία.

— Τι ξέρετε σεις από Ρώσους! φώναζε ο παππούς, που δεν αναγνώριζε σε κανέναν το δικαίωμα να 'χει γνώμη για τους Ρώσους. Να ρωτάτε εμένα, που τους ξέρω καλά.

— Από πού τους ξέρεις, παππού; τον πειράζανε η Αντιγόνη κι ο Πέτρος, που ξέρανε από τα πριν την απάντησή του.

— Από την Άννα Καρένινα. Ε, και να βλέπατε τη Μεγάλη Αντιγόνη να παίζει Καρένινα. Δε θα την ξεχνούσατε ποτέ. Σπουδαία γυναίκα, όλο ψυχή η Καρένινα.

Κι έτσι ο παππούς ήτανε σίγουρος πως θα νικήσουν οι Ρώσοι και δε σήκωνε κουβέντα, γιατί η Καρένινα ήτανε όλο ψυχή και η Μεγάλη Αντιγόνη αξέχαστη στον ρόλο της.

Οι βραδιές δεν ήτανε πια τόσο σκυθρωπές σαν πρώτα, παρόλο που κάτω από τα παράθυρα αντηχούσε όλο και πιο συχνά, πάνω στις πλάκες του πεζοδρομίου, μέσα στην ησυχία της νύχτας, το γκαπ γκουπ από τις κατοχικές μπότες. Μονάχα η μαμά δεν ανακατευότανε, ούτε στις συζητήσεις ούτε στ' αστεία τους. Όλο και μάλωνε ή έπλεκε. Κι αν δεν είχε ακούσει η ίδια το ραδιόφωνο, δε ρωτούσε ποτέ να μάθει τα νέα, κι οι μόνες της κουβέντες ήτανε για το αλεύρι ή το χαρουπόμελο που θα μοίραζαν με το δελτίο ή για τα παπούτσια που τρύπησαν ολότελα.

Πόσος καιρός, άραγε, να πέρασε από ΤΟΤΕ που έχει να φιλήσει τη μαμά;

Μπορεί και να μεγάλωσα στ' αλήθεια, συλλογιέται ο Πέτρος, και στα μεγάλα αγόρια δεν τους αρέσουν τα σαλιαρίσματα. Κι όμως, στο βάθος του, το ξέρει καλά, ότι δεν είναι ούτε γιατί μεγάλωσε ούτε γιατί τα μαλλιά της μαμάς μυρίζουνε πριονίδι. Είναι γιατί δεν την ένοιαζε αν οι Γερμανοί προχωρούσανε στα βάθη της Αφρικής και στα πλάτη της Ρωσίας και είναι σίγουρος πως αν μάθαινε η μαμά πως ξαφνικά, ας πούμε, οι Αμερικανοί έκαναν απόβαση, ενώθηκαν με τους Ρώσους, κι έπαιρναν το κατόπι τις ορδές του Χίτλερ, εκείνη ούτε θα το πρόσεχε και θα 'φευγε βιαστικά, γιατί κάποια γειτόνισσα της είπε πως στην τάδε γειτονιά οι καθολικοί παπάδες μοιράζανε φουντούκια. Δε θέλει ο Πέτρος να 'χει μια μαμά που να τρέχει όλη τη μέρα στις ουρές με τα σακούλια. Θυμάται σαν ήτανε μικρός, μια μέρα, που είχε έρθει ένας φίλος του μπαμπά και συζητούσανε.

— Εσύ είσαι τυχερός, του έλεγε ο φίλος του, που έχεις μια γυναίκα με ενδιαφέροντα. Ξέρει τι παίζει το κάθε θέατρο. Ενώ η δική μου, άλλο από κατσαρόλα και φουστάνια δεν ξέρει.

Ο Πέτρος είχε νιώσει, τότε, περηφάνια που είχε τέτοια γυναίκα ο μπαμπάς του, κι εκείνος την πιο όμορφη, την πιο κομψή απ' όλες τις μαμάδες που διάβαζε στα μυθιστορήματα, μεταφρασμένα από τα γαλλικά, που ήξερε απέξω κι ανακατωτά, κατεβατά ολόκληρα από τη *Λουίζα Μίλερ* και την *Κυρία με τας καμελίας*.

Αν ήθελε η μαμά ν' αγοράσει κάτι, δεν έπαιρνε ποτέ μαζί της την Αντιγόνη, κι ας ήτανε κορίτσι.

— Πάμε στα μαγαζιά, του έλεγε.

Κι ο Πέτρος ήτανε σίγουρος πως εννοούσε τα μαγαζιά που πουλάνε ρούχα ή κάτι που φοριέται. Μια φορά τον πήρε μαζί της ν' αγοράσει ένα καπέλο. Εκείνη κάθισε σ' ένα χαμηλό σκαμνάκι μπροστά σ' έναν μεγάλο καθρέφτη κι ο υπάλληλος της έδινε να δοκιμάσει ένα ένα τα καπέλα. Είχε φορέσει ένα κόκκινο με μεγάλο μπορ, που της έριχνε σκιά στα μάτια και τα 'κανε να φαίνονται σκούρα και βαθιά. Δεν το αγόρασε, γιατί ήτανε πολύ ακριβό. Πήρε ένα μικρούτσικο, ψάθινο, μ' ένα μικρό βέλο. Μα ο Πέτρος δεν ξεχνούσε ποτέ αυτή τη μαμά με το μεγάλο κόκκινο καπέλο, που τον κοίταζε μέσα από τον καθρέφτη και τον ρωτούσε με το βλέμμα της αν του άρεσε. Πήγε κοντά της, ακούμπησε το κεφάλι του στον ώμο της και το κόκκινο καπέλο άπλωσε και σε κείνον τη σκιά του.

Σαν να λυπήθηκε, ξαφνικά, ο Πέτρος που δεν είναι πια εκείνο το μικρούτσικο αγοράκι της μαμάς, με τ' απαλά γονατάκια που δεν είχανε γίνει σαν λέπια ψαριού και που δεν ήξερε αν υπάρχουνε κατακτητές στον κόσμο και πολυβόλα.

Καλά, θα το πάει το ραβασάκι της Αντιγόνης, μα αν ο ποιητής της δεν κατέβει σε διαδήλωση, θα την υποχρεώσει να του κόψει την καλημέρα. Και να πάψει η κυρία Αντιγονούλα να τον λέει Πετράκη και Πετρούλη.

Είναι μεγάλος πια και τους αδελφούς τούς ακούνε, έστω κι αν είναι πιο μικροί.

Πήρε τον Θόδωρο κάτω από τη μασχάλη του για να πάρει κι αυτός λίγο αέρα, κατέβηκε τρία τρία τα σκαλιά και βγήκε στον δρόμο.

Ο τρελός χωρίς πιτζάμες

Ο ΠΕΤΡΟΣ ΚΛΑΙΕΙ μπρούμυτα στο μαξιλάρι του. Δεν τον νοιάζει αν μεγάλωσε, αν τα μεγάλα αγόρια δεν κλαίνε, εκείνος δεν μπορεί να κρατηθεί. Πάει ο Θόδωρος! Δε θα τον ξαναδεί πια. Δε θα ξανακούσει το γκαπ γκουπ πάνω στα έπιπλα κι ούτε θα τον ξανανιώσει να σέρνεται πίσω του, από δωμάτιο σε δωμάτιο. Πάει ο Θόδωρος! Τον πήρανε χτες τη νύχτα μέσα σε μια μαύρη κλούβα οι καραμπινιέροι κι ο Έλληνας διερμηνέας –πες προδότης–, όταν μπήκανε μέσα στο σπίτι, ώρα τρεις τα μεσάνυχτα, μήπως βρούνε τον τρελό με τις πιτζάμες, που δε φορούσε πια πιτζάμες.

Μόλις ο Πέτρος είχε στρίψει τη γωνιά, για να πάει στο σπίτι του ποιητή της Αντιγόνης, είδε κατάφατσα, στον τοίχο ενός σπιτιού, τον τρελό με τις πιτζάμες. Τον γνώρισε αμέσως, παρόλο που δε φορούσε πιτζάμες. Κι αν η φωτογραφία δεν ήτανε μόνο μπούστος, θα μπορούσε να ξεχωρίσει στο χέρι του και το σημάδι σαν ρολόι. Ήτανε έτσι όπως τον είδε εκείνη τη μέρα, μέσα στον λάκκο με τα σκουπίδια, αξύριστος και τα μάτια του φέγγανε σαν να είχε πολύ πυρετό. Κάτω από τη φωτογραφία έγραφε με τεράστια μαύρα γράμματα:

ΕΠΙΚΗΡΥΣΣΕΤΑΙ

αντί 700 δισεκατομμυρίων δραχμών

ο εικονιζόμενος ΜΙΧΑΛΗΣ –αγνώστου επωνύμου–
ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΣ, καταζητούμενος δι’ εγκληματικές
πράξεις και σαμποτάζ κατά των αρχών κατοχής.

Αν δεν ήτανε αργά, ο Πέτρος θα ‘τρεχε στο ατελιέ, κι ούτε θα σκοτιζότανε για την υπόσχεση που έδωσε στην Αντιγόνη. Δεν μπορεί, ο Αχιλλέας και η Δροσούλα κάτι θα ξέραν και θα μπορούσαν να τον βεβαιώσουν πως δε γίνεται να βρεθεί ούτε ένας Έλληνας που να καταδώσει ούτε κι αυτές οι μικρές τσαρίνες ακόμα, αν πήγαινε στα ξαφνικά ο τρελός με τις πιτζάμες να κρυφτεί στον φούρνο τους. Να ‘τανε άραγε αυτός που είχε τινάξει το γεφύρι με τα φορτηγά των Γερμανών; Να ‘ταν αυτός που είχε κάνει το σαμποτάζ στο εργοστάσιο ηλεκτρισμού; Και να ‘ταν άραγε αυτός ο κάποιος που έφτιαχνε αντάρτικες ομάδες και τις έστελνε στα βουνά;

— Ποιος είσαι; τον είχε ρωτήσει τότε ο Πέτρος.

— Κάποτε θα το μάθεις..., τώρα είμαι ο Μιχάλης.

Κι ύστερα του είχε πει:

— Καλή αντάμωση!

Τι εννοούσε με το «Καλή αντάμωση»; Πού θα μπορούσανε ν’ ανταμώσουνε ο Πέτρος κι ο τρελός με τις πιτζάμες, που δεν ήτανε τρελός και που δε φορούσε πια πιτζάμες; Μήπως ήρθε η ώρα να πετάξουνε τα πινέλα και τα τενεκεδάκια με τις μπογιές και να πιάσουνε αληθινά όπλα; Ο Πέτρος τα κατάφερνε μια χαρά από σημάδι. Είχε ένα ψεύτικο τουφέκι που το γέμιζε κουκούτσια από ελιές και σημάδευε... κατάστηθα όλες τις καμινάδες της ταρατσας. Ο Σωτήρης έσκαγε από το κακό του που δεν τα κατάφερνε. Κρίμα που σήμερα είχε ο Γιάννης άλλη δουλειά και δε θα γράφανε στους τοίχους. Είχε τόσα να ρωτήσει...

Ο Κώστας Αγαρινός του άνοιξε ο ίδιος την πόρτα, τον έβαλε να περάσει στο χολ, διάβασε το σκονάκι της Αντιγόνης και είπε:

— Καλά.

Είδε που ο Πέτρος κοντοστάθηκε διστακτικά, σαν να μην καταλάβαινε, και μίλησε ξανά:

— Πες της, καλά.

Ας καταλάβει ό,τι θέλει η Αντιγόνη, συλλογίστηκε ο Πέτρος, άλλη όρεξη δεν είχε τώρα, να λύνει τους γρίφους του ποιητή. Στον γυρισμό για το σπίτι στάθηκε μπροστά στη φωτογραφία του ΜΙΧΑΛΗ –αγνώστου επωνύμου– σαν να 'θελε ακόμα μια φορά να βεβαιωθεί πως ήτανε ο δικός του τρελός με τις πιτζάμες.

Ο Πέτρος έπεσε νωρίς να κοιμηθεί, γιατί βιαζότανε να ξημερώσει και να έρθει η ώρα να πάει στο ατελιέ, μα ακόμα και για να γλιτώσει από την Αντιγόνη, που τον τρέλαινε στις ερωτήσεις:

— Χαμογελούσε όταν διάβαζε το γραμματάκι μου;

— Είπε σκέτο «καλά»;

— Πώς είναι το σπίτι του;

— Φορούσε το μαύρο πουλόβερ;

Έκανε τον κοιμισμένο, για να τον αφήσει ήσυχο, μα φαίνεται πως τον πήρε ο ύπνος στ' αλήθεια. Πώς βρέθηκε στο χολ με τη σάκα του στο χέρι, δεν το θυμάται. Θυμάται, μονάχα, πως ξύπνησε από έναν δυνατό βρόντο, σαν μπουμπουνητό, και θαρρείς και κάποιος ταρακουνούσε το κρεβάτι του. Στο χολ ήτανε μαζεμένοι όλοι οι δικοί του και κοίταζαν την πόρτα που πήγαινε να σπάσει από βροντοκόπημα. Η μαμά τούς έκανε πέρα.

— Αφήστε, θ' ανοίξω εγώ, λέει με σίγουρη δυνατή φωνή.

Είχε ριγμένο απάνω της ένα παλιό παλτό του μπαμπά, κι έτσι όπως άπλωσε τα χέρια της και στεκόταν μπροστά τους, έμοιαζε μ' ένα τεράστιο γκρίζο πουλί.

Άνοιξε την πόρτα, κι ορμήσανε μέσα τέσσερις καραμπινιέροι κι ένας Έλληνας διερμηνέας, κοντός, μαυριδερός, μ' ένα μουστακάκι σαν να 'τανε ζωγραφισμένο με μια καρβουνιά. Φορούσε μια καμπαρντίνα που του σουρνότανε ίσαμε κάτω, ολοκαίνουργη και σφιγμένη με μια ζώνη στη μέση. Καλά έλεγε ο παππούς πως έπρεπε να κλειδώνουνε το βράδυ την

κάτω πόρτα. Δεν ήθελε η κυρία Λεβέντη, γιατί γύριζε ο Γιαούρτερ αργά και δεν μπορούσε να ξυπνάει να του ανοίγει. Τώρα να τους, κατευθείαν στην πάνω πόρτα.

— Να μην κουνήσετε αποδώ, κάνει ο διερμηνέας με μια ψιλή παράτονη φωνή. Θα γίνει έρευνα.

Οι δυο караμπινιέροι μπήκανε να ψάξουνε τα δωμάτια κι οι άλλοι δυο μείνανε στο χολ να τους φυλάνε. Ο Πέτρος συλλογίστηκε το κάδρο της Μεγάλης Αντιγόνης με τα χαρτάκια του μπαμπά κι ένιωσε ένα κρύο στην καρδιά.

— Ψάχνουμε κάποιον εγκληματία, ξαναμίλησε ο διερμηνέας, χωρίς να τον ρωτήσει κανείς.

Ο Πέτρος ησύχασε και κοίταξε τον μπαμπά το πρόσωπο του οποίου άρχισε να παίρνει κάποιο χρώμα. Ο παππούς πήγε να πει κάτι, μα η μαμά τού έγνεψε να σωπάσει. Είχε σηκωθεί από το κρεβάτι του μαζί μ' όλα τα σκεπάσματα και τα σεντόνια ακόμα, κι ήτανε κουκουλωμένος από το κεφάλι κι η βυσσιλιά κουβέρτα, που την τύλιγε τη μέρα γύρω στη μέση του σαν φούστα, σερνότανε πίσω του και σχημάτιζε μια ουρά.

Ο ένας από τους δύο караμπινιέρους που μείνανε να τους φυλάνε βαρέθηκε να κρατάει σηκωμένο το αυτόματο και το κατέβασε. Κοίταξε την Αντιγόνη που ήτανε μονάχα με το νυχτικό κι έτρεμε ολόκληρη και τα κουρελάκια στο κεφάλι της σάλευαν λες και τα φυσούσε αεράκι.

— Μπέλα μπαμπίνα, λέει στον άλλο караμπινιέρο και του κλείνει το μάτι.

Για πότε βρέθηκε η μαμά δίπλα στην Αντιγόνη και την κουκούλωσε κι αυτήν κάτω από το παλτό του μπαμπά! Ο άλλος караμπινιέρος ούτε κούνησε. Είχε στυλώσει το μάτι του κάτω από τη μικρή βιβλιοθήκη που ήτανε στο χολ και βάζανε η Αντιγόνη κι ο Πέτρος τα βιβλία τους, όσα δε χωρούσανε στην κάμαρά τους. Κοίταζε μ' ένα βλέμμα, λες και περίμενε να προβάλει αποκεί κάτω ο τρελός με τις πιτζάμες.

Αργά αργά, καμαρωτός καμαρωτός βγήκε από τη βιβλιοθηκούλα ο Θόδωρος. Τι έγινε μετά δεν το κατάλαβε καλά καλά ο Πέτρος. Θυμάται, μόνο, που ο караμπινιέρος κρατούσε με το ένα χέρι το αυτόματο και με το άλλο τον Θόδωρο. Ύστερα, θυμάται τον εαυτό του να ουρλιάζει κρεμασμένος στο χέρι του караμπινιέρου που το κρατούσε ψηλά, με τον Θόδωρο στον αέρα. Ο Ιταλός ξεφώνισε:

— Ταρταρούγκα... κε ταρταρούγκα...

Ο διερμηνέας τσίριζε:

— Μαζέψτε το βρομόπαιδο.

Η μαμά τραβούσε μ' όλη της τη δύναμη τον Πέτρο να ξεκολλήσει από το μπράτσο του Ιταλού. Οι άλλοι δεν ξέρει ο Πέτρος τι κάνανε, μα εκείνος προσπαθούσε μ' όλη τη δύναμή του να κατεβάσει το χέρι του караμπινιέρου και να φτάσει τον Θόδωρο.

— Είναι δικός μου, είναι δικός μου, δε θα τον πάρετε, άκουγε ο ίδιος τη φωνή του να τσιρίζει.

Βγήκανε κι οι άλλοι δυο караμπινιέροι από τα δωμάτια που ψάχνανε. Τον είδανε έτσι κρεμασμένο στο μπράτσο του Ιταλού να φωνάζει και, χωρίς να καταλαβαίνουνε τι γίνεται, γυρίσανε τα αυτόματα καταπάνω του.

Η μαμά έβγαλε μια φωνή κι έπεσε πάνω στον Πέτρο.

— Ταρταρούγκα... ταρταρούγκα, είπανε και οι δυο άλλοι και κατέβασαν τα αυτόματα.

— Τελειώσαμε, κάνει η ψιλή παράφωνη φωνή του διερμηνέα.

Ανοίγει την πόρτα, βγαίνει πρώτα εκείνος, μετά οι τρεις караμπινιέροι με τον Θόδωρο μαζί! Η μαμά βούλωνε με το χέρι της το στόμα του Πέτρου, μη φωνάξει. Ο τέταρτος караμπινιέρος κοντοστάθηκε στην πόρτα και σαν είχανε βγει οι άλλοι, τσίμπησε βιαστικά το μάγουλο της Αντιγόνης, που για πρώτη φορά θα το είχε δει κανείς έτσι άσπρο, και είπε χαμογελαστός:

— Non a παούρα, μπελίνα (μη φοβάσαι, ομορφούλα).

Φύγανε! Κανείς μέσα στο χολ δεν κουνιότανε, κανείς δεν έβγαζε μιλιά. Τους ακούγανε να βροντούν την πόρτα του Σωτήρη, κι ύστερα να σούρνουνε τα έπιπλα. Πρώτη μίλησε η μαμά:

— Πηγαίνετε στα κρεβάτια σας, θα ξυλιάσετε...

Ο Πέτρος έτρεξε στο παράθυρο και κοίταζε μέσα από τις καφασωτές γρίλιες στον δρόμο. Λίγο πιο πέρα από την πόρτα τους στεκότανε ένα μαύρο αυτοκίνητο, η κλούβα όπως τη λέγανε, γιατί εκεί μέσα ρίχνανε, όπως ο μπόγιας τα σκυλιά, τον κόσμο που συλλαμβάνανε. Ένιωσε κάποιον πίσω του να του σκεπάζει τους ώμους με τη βυσσινιά κουβέρτα του παππού. Δε γύρισε να δει, μα ξέρει πως θα 'ναι η μαμά. Φοβότανε, φαίνεται, μήπως κρυώσει ή φωνάξει. Μα ο Πέτρος θαρρούσε πως δεν μπορούσε πια ούτε να μιλήσει.

Οι караμπινιέροι με τον διερμηνέα βγήκαν από την ξώπορτα και πήγαν κατά το αυτοκίνητο. Ήτανε σκοτάδι πίσσα και δεν μπορούσε ο Πέτρος να ξεχωρίσει τον Θόδωρο.

— Πήγαινε να πλαγιάσεις, ακούγεται χαμηλή η φωνή της μαμάς.

Κι ο Πέτρος κλαίει τώρα, κλαίει τόσο, που δεν μπορεί να πάρει ανάσα και θα 'θελε να χωθεί στην αγκαλιά της μαμάς, μα χώθηκε στο μαξιλάρι του, κι ένιωθε σαν να 'ναι ολομόναχος στον κόσμο, ένα μικρό κοκαλιάρικο αγόρι και γύρω γύρω караμπινιέροι και Γερμανοί και προδότες κι αυτόματα.

Δροσούλα

Η ΔΡΟΣΟΥΛΑ ήτανε μόνη της στο ατελιέ και την είχανε πιάσει, όπως έλεγε, οι νοικοκυροσύνες της. Είχε σφουγγαρίσει το πάτωμα, κι ο Πέτρος τη βρήκε σκαρφαλωμένη σ' ένα ψηλό σκαμνί, να πλένει τα ατέλειωτα τζάμια της τζαμαρίας.

— Ως κι ο Στορμ δε μου γλίτωσε, λέει γελώντας η Δροσούλα, τον μπουγάδιασα για τα καλά.

Ο Στορμ κάθεσαι ακούνητος, θαρρείς και είναι άγαλμα, απάνω σ' ένα χαλάκι, περιμένοντας υπομονετικά να στεγνώσει. Μια λέξη να του πει η Δροσούλα κι ο Στορμ γίνεται φρόνιμος σαν αρνάκι.

— Να σε βοηθήσω, της προτείνει ο Πέτρος.

Η Δροσούλα του πετάει ένα κουρελόπανο.

— Σκούπιζε τα χαμηλά τζάμια, μα να μην αφήσεις χνούδια.

Ο Πέτρος βάλθηκε να σκουπίζει ευσυνείδητα ένα ένα τα τζαμάκια. Είχε φτάσει πολύ νωρίς και οι άλλοι δε θα 'ρχονταν πριν μια ώρα. Έτσι θα μπορούσε να κουβέντιαζε με τη Δροσούλα. Εκείνη του μιλούσε για τα δικά της, όπως τότε η μαμά, που πήγαινε και την έβρισκε στην κουζίνα και του διηγιότανε για τον Λάμπρο Αστέρη.

— Έτσι είμαι εγώ, Τσουέني, λέει η Δροσούλα. Άμα ανησυχώ για κάτι με πιάνουν οι «νοικοκυροσύνες» μου.

Όταν ήτανε, λέει, μικρό κοριτσάκι, πέθανε ο παππούς της, που τον αγαπούσε πάρα πολύ, έπιασε τότε κι έβαλε μπουγάδα όλα της τα

κουκλόπανα. Τα 'πλενε ένα ένα προσεχτικά, κάθε μικρούτσικο φουστανάκι και ζιπουνάκι. Κι ύστερα τ' άπλωνε. Μια θεία της την είδε και την άκουσε η Δροσούλα που έλεγε σε μια γειτόνισσα: «Τι αναίσθητο πλάσμα, έχουμε νεκρό στο σπίτι κι αυτή μπουγαδιάζει τα κουκλόπανά της».

— Κι όμως, Τσουένι μου, εγώ ήμουνά τόσο λυπημένη, που ούτε να κλάψω δεν μπορούσα, συνεχίζει η Δροσούλα που σκουπίζει με φούρια ένα τζάμι.

Ο Πέτρος θαρρεί πως πιο καλή φίλη από τη Δροσούλα δε θα 'χει ποτέ στη ζωή του. Μόνο εκείνη κατάλαβε πόσο λυπήθηκε για τον Θόδωρο. Του έφτιαξε μια χελώνα από πηλό και του την έδωσε. Ήτανε φτυστός ο Θόδωρος, κι ας μην τον είχε δει ποτέ της.

— Για να τον θυμάσαι για πάντα, Τσουένι, του είπε την ώρα που του τον έδινε και ήταν σοβαρή σοβαρή και λυπημένη.

Για όλους λυπάται, για όλους χαίρεται, για όλους ανησυχεί η Δροσούλα. Κάθε φορά που σκάει η Αντιγόνη για τον ποιητή της κι απελπίζεται, σκάει κι απελπίζεται κι η Δροσούλα. Όταν η Ρίτα καταφθάνει όλο αγωνία στο ατελιέ, γιατί κάποιο άσχημο νέο μαθεύτηκε για τους Εβραίους, τρελαίνεται κι η Δροσούλα στην αγωνία. Κι άμα ο Γιάννης κάθεται λυπημένος σε μια γωνιά, με το μπαλάκι μόλις ν' αλαφροκουνιέται και να κοιτάζει μ' ένα θλιμμένο θλιμμένο βλέμμα την Αντιγόνη, πιάνει και τη Δροσούλα θλίψη. Όταν ο Αχιλλέας αργεί να γυρίσει –όπως τώρα– ή ο Γιάννης κι ο Πέτρος δε φάνηκαν την ώρα που έπρεπε, μετά το γράψιμο στους τοίχους, τότε η Δροσούλα αρχίζει τα συγυρίσματα και τα σφουγγαρίσματα.

— Καλά που έχει τόσα τζάμια το ατελιέ, αστειεύεται, κι ύστερα προσθέτει συλλογισμένα: Να δεις, Τσουένι, όταν φύγει ο Αχιλλέας τι νοικοκυριά θα κάνω.

Η Δροσούλα δεν είπε τίποτ' άλλο. Ο Πέτρος ένωσε τη φωνή της που τρεμούλιαζε. Στο ατελιέ απλώθηκε μια σιωπή. Δεν ακουγόταν παρά ο

θόρυβος από τα κουρέλια που σκούπιζαν τα τζάμια, κι ο Στορμ που έξιχνε με το πόδι του το μουσκεμένο ακόμη αυτί του.

— Όταν θα πάω «αλλού», να 'ρχεσαι να κάνεις συντροφιά στη Δροσούλα, του είχε πει, πριν από λίγες μέρες, ο Αχιλλέας.

Ο Πέτρος ένωσε ένα σφίξιμο στην καρδιά του. Δεν μπορούσε να φανταστεί το ατελιέ χωρίς τον Αχιλλέα. Έτσι γινότανε όμως. Ένας ένας, απ' αυτούς που σύχναζαν στο ατελιέ, πήγαιναν «αλλού», κι ερχόντανε καινούριοι. Χίλια δυο μπορούσε να σημαίνει αυτό το «αλλού». Άλλη δουλειά... σ' άλλη γειτονιά... Μα το «αλλού» του Αχιλλέα το 'ξερε ο Πέτρος πως σήμαινε κάτι πολύ μακρινό. Και δεν ήτανε η Αίγυπτος, γιατί ο Αχιλλέας δεν πίστευε σαν τον θείο Άγγελο πως ο πόλεμος θα κριθεί στην Αίγυπτο. Ο αγώνας μας κρίνεται στο βουνό, έλεγε ο Αχιλλέας. Και τα βουνά είχανε γεμίσει αντάρτες. Αχ, ας τον έπαιρνε και κείνον μαζί...

Ίσως, άμα μεγαλώσει κι άλλο, πάει κάποια μέρα κι αυτός «αλλού». Και θ' ανησυχεί και γι' αυτόν η Δροσούλα. Όσες φορές όμως έτυχε να πάει μαζί τους σε κάποια «δουλειά», ο Πέτρος αισθάνεται όχι μονάχα σιγουριά, αλλά και ξεγνοιασιά.

Η Δροσούλα περπατάει τόσο ξέγνοιαστα, μ' ένα χωριάτικο ταγάρι κρεμασμένο στον ώμο της – κι εκεί που δεν το περιμένεις, πετάει τις προκηρύξεις και συνεχίζει τον περίπατό της, σαν να μην έχει συμβεί τίποτα. Ακόμα κι ο Πέτρος, που περπατάει δίπλα της, δεν το παίρνει είδηση πότε τις πετάει.

Μια Κυριακή πρωί, πήγαν οι δυο τους να πετάξουν προκηρύξεις στην εκκλησία της δικιάς του γειτονιάς. Ανέβηκαν στον γυναικωνίτη. Η Δροσούλα τού έκανε τόπο να καθίσει πλάι της, από τη μεριά που κρεμούσε το ταγάρι. Ο Πέτρος δε θ' απορούσε καθόλου αν από το μαγικό εκείνο ταγαράκι βγαίνανε από μέσα περιστέρια και λαγουδάκια. Η Δροσούλα ήταν πιο σπουδαίος ταχυδακτυλουργός κι από κείνον που είχανε δει μια φορά με τον Σωτήρη στον κινηματογράφο «Ατθίδα». Στο πρόγραμμα έγραφε πως στο διάλειμμα θα εμφανιστεί ο μάγος Χαντί. Ο

Σωτήρης έλεγε πως θα 'ναι μπούρδες και τους κοροΐδεύουνε για να πληρώσουνε πιο ακριβά το εισιτήριο του κινηματογράφου. Ο Σωτήρης έτσι κι αλλιώς δεν πλήρωνε τίποτα, γιατί χωνότανε σκαστός ανάμεσα στον κόσμο, μα δεν ήθελε, λέει, να τον περνάνε για κοροΐδο! Κι όμως, ο μάγος ήτανε πραγματικός μάγος. Έχωσε μέσα σε μια καλαθούνα ένα κοριτσάκι, που στεκότανε πλάι του στη σκηνή, ντυμένο μ' ένα κόκκινο φουστάνι όλο χρυσές πούλιες, άρχισε να λέει τα μαγικά του λόγια, ύστερα άνοιξε το καπάκι της καλαθούνας και βγήκε από μέσα ένα περιστέρι, του οποίου η ράχη ήτανε ντυμένη μ' ένα κόκκινο πανί, πλουμισμένο με πούλιες.

«...Εκ του κατά Ιωάννην αγίου Ευαγγελίου, το ανάγνωσμααααα, πρόσχωμεν...»

Άρχισε ο παπα-Γρηγόρης να διαβάζει το Ευαγγέλιο από τον άμβωνα, με τη βαριά φωνή του που έκανε τα τζαμάκια της εκκλησίας να τριζοβολάνε.

Ξάφνου, πάνω από τα κεφάλια του κόσμου, πέταξαν άσπρα περιστέρια με μαύρες βούλες στα φτερά. Έτσι του φάνταξαν του Πέτρου οι προκηρύξεις που βγήκαν από το μαγικό ταγάρι της Δροσούλας. Πότε τις πέταξε; Κανείς δεν την πήρε είδηση. Μια προκήρυξη αργοπετάει πάνω από το κεφάλι του παπα-Γρηγόρη και απαλά απαλά έρχεται και κάθεται πάνω στο Ευαγγέλιο. Ο Πέτρος είναι σίγουρος πως ο παπάς διαβάζει με το ένα μάτι την προκήρυξη και με το άλλο το Ευαγγέλιο. Να τος τώρα, γύρισε τη σελίδα και η προκήρυξη έμεινε μέσα...

ΛΕΥΤΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ, γράφουν οι προκηρύξεις. ΛΕΥΤΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ. Πόσες φορές το 'χει γράψει ο ίδιος στους τοίχους!

— Κοίτα τις μικρές τσαρίνες, σπρώχνει τη Δροσούλα με τον αγκώνα ο Πέτρος.

Της έχει μιλήσει πολλές φορές γι' αυτές, σα βρίσκονταν οι δυο τους μόνοι στο ατελιέ.

Σ' ένα στασίδι στέκεται η φουρνάρισσα με τις κόρες της. Φορούν τα καλά τους και τα χρυσαφικά τους – και τον σταυρό της Αντιγόνης φυσικά. Η μικρή, η Νιούρα, απλώνει το χέρι της να πιάσει αυτό το παράξενο πουλί,

που φέρνει βόλτες πάνω από το κεφάλι της και δε λέει να καθίσει πουθενά. Η μεγάλη τσαρίνα της έδωσε μια στο χέρι.

Ας μην το διαβάσουν η Νιούρα κι η Μιούρα κι η Σούρα. ΛΕΥΤΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ το διαβάζει όλος ο άλλος κόσμος στην εκκλησία κι οι προκηρύξεις εξαφανίζονται μέσα σε τσέπες και σε κόρφους. ΛΕΥΤΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ διάβαζε η μπακάλαйна, που στέκεται σοβαρή κι ασάλευτη στο στασίδι της, μ' ένα γυαλιστερό μαύρο φόρεμα όλο χάντρες...

Η Μεγάλη Αντιγόνη πουλούσε όλο της το βεστιάριο, για να μην πεθάνει από την πείνα. Ο παππούς έτρεχε και ρωτούσε τη γειτονιά ποιος ήθελε ν' αγοράσει. Το πήρε όλο η μπακάλαйна. Ένα μπαούλο, ξέχειλο!! Για σκέψου, συλλογίστηκε ο Πέτρος, να 'ρθει καμιά Κυριακή στην εκκλησία η μπακάλαйна ντυμένη Ιουλιέτα ή κυρία με τας Καμελίας!!! ΛΕΥΤΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ..., πέταξε η μπακάλαйна πέρα την προκήρυξη, σαν να της έκαψε το χέρι.

Της Δροσούλας δεν της άρεσε η λέξη «θάνατος» και στο μεγάλο πανό που ζωγράφισε για τη διαδήλωση έγραψε μονάχα τη λέξη «Λευτεριά». Το «Θάνατος» το έγραψε μετά ο Αχιλλέας. Έτσι είναι η Δροσούλα, όποια λέξη δεν της αρέσει δεν τη γράφει. Αφήνει ένα κενό κι ύστερα το συμπληρώνει κάποιος άλλος.

— Πώς σου φαίνεται η λέξη «επιστράτευση», την πείραζε ο Αχιλλέας.

— Καλούτσικη, γέλασε η Δροσούλα.

— Γράψε λοιπόν, ΚΑΤΩ Η ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΗ.

Μέρες τώρα ετοιμάζουνε στο ατελιέ πλακάτ και προκηρύξεις, μέρες τώρα ο Πέτρος και ο Γιάννης γράφουν στους τοίχους ΚΑΤΩ Η ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΗ. Κι όσο κι αν δεν κατεβαίνει στη διαδήλωση ο Κώστας Αγαρινός, έγραψε όμως μια προκήρυξη που μιλάει στις μάνες, στις αδελφές, στις γυναίκες και στις αρραβωνιαστικιές να μην αφήσουν να τους πάρουν οι Γερμανοί τους δικούς τους εργάτες στη Γερμανία.

— Θα κλάψουν κι οι πέτρες άμα τη διαβάσουν, είπε η Δροσούλα.

Η Αντιγόνη, όμως, λέει πως προκηρύξεις μπορεί να γράφει ο καθένας... Άντε, όμως, αν σου βαστά, να κατέβεις στη διαδήλωση!

— Τότε, γιατί δεν ερωτεύεται τον Γιάννη, που δεν αφήνει διαδήλωση για διαδήλωση; ρωτάει ο Πέτρος τη Δροσούλα.

— Αστείος που είσαι, Τσουένι μου!...

Η Δροσούλα γελάει, γελάει χωρίς σταματημό. Παράξενα και όμορφα που γελάει. Γέρνει το κεφάλι της στο ένα πλάι και τα μαλλιά της πέφτουνε στη μια πλευρά και της σκεπάζουν τον ώμο. Έτσι γελούσε και τη μέρα που τη ρώτησε ο Πέτρος γιατί στις ζωγραφιές της έκανε τον ουρανό χρώμα μελί και τη θάλασσα πάντα γκριζοπράσινη.

— Γιατί, Τσουένι μου, το βαρέθηκα το χρώμα μπλε παστέλ!

Ο Πέτρος το 'ξερε καλά αυτό το χρώμα. Είχε κάνει η μαμά ένα καινούριο παλτό και το φόρεσε στις 26 Οκτωβρίου, δύο μέρες πριν κηρυχτεί ο πόλεμος. Ήταν του Αγίου Δημητρίου και τον είχε πάρει μαζί της να πάνε επίσκεψη.

— Με γεια, με γεια, της λέγανε οι φιλενάδες της. Πολύ ωραίο χρώμα.

— Είναι μπλε παστέλ, έλεγε η μαμά.

Δεν το ξαναφόρεσε ποτέ εκείνο το παλτό, μα ούτε και το πούλησε στις μικρές τσαρίνες. Το είχε κρεμασμένο στην ντουλάπα της, τυλιγμένο μέσα σε ένα άσπρο πανί. Το 'κρυβε για την Αντιγόνη. Το παλτό της Αντιγόνης είχε πια τόσο κοντύνει, που περίσσευε από κάτω μια πιθαμή το φόρεμά της. Την περασμένη Κυριακή που ήθελε να βγει με τη Ρίτα πήγε η μαμά και το ξεκρέμασε από την ντουλάπα. Ίσα ίσα της ερχότανε της Αντιγόνης. Έγινε πια η αδελφή του τόσο ψηλή, σαν τη μαμά. Η μαμά έβγαινε έξω με μια πλεχτή ζακέτα από παλιά μαλλιά που κάθε τρεις σειρές ξεθώριαζαν.

— Μπλε παστέλ, συνέχισε όλο φούρκα η Δροσούλα. Ανόητο χρώμα.

Όταν πήγαινε, λέει, στο γυμνάσιο, είχανε μια δασκάλα της ζωγραφικής, την κυρία Λούλα, που έβαζε όλη την τάξη να ζωγραφίζουν τον ίδιο ουρανό: μπλε παστέλ.

— Θαρρείς και τώρα στη Σχολή Καλών Τεχνών είναι καλύτερα;

Ο ουρανός, η θάλασσα, τα φουστάνια... όλα μπλε παστέλ.

Ο Πέτρος είναι σίγουρος πως αν ήτανε να γράφουμε στους τοίχους με χρώμα μπλε παστέλ, η Δροσούλα δε θα τους ετοιμάζε ποτέ τέτοια μπογιά.

Όσπου να γυρίσει ο Αχιλλέας, είχανε πλύνει όλα τα ατέλειωτα τζάμια της τζαμαρίας, κι ώσπου να καταφθάσουν οι άλλοι και να μπει στο γραμμόφωνο το *Ωραιότερο ταγκό του κόσμου*, η Δροσούλα είχε συμμαζέψει και την πιο απόκρυφη γωνιά του ατελιέ.

Ο Φλεβάρης κόντευε να τελειώσει, μα το κρύο έτσουζε κείνο το πρωί. Η Αντιγόνη βέβαια δεν κρύωνε, τυλιγμένη στο μπλε παστέλ παλτό της μαμάς, που είχε έναν μεγάλο σηκωτό γιακά και μπορούσες να σκεπάσεις ως και τ' αυτιά σου.

Η μαμά τούς πρόλαβε στην πόρτα.

— Όχι και το καλό παλτό στο σχολείο, είπε με μια φωνή που δεν καταλάβαινες αν ήτανε λυπημένη ή θυμωμένη.

— Δεν έχει σχολείο σήμερα, απάντησε η Αντιγόνη απότομα, κι έσπρωξε τον Πέτρο να βγούνε από την πόρτα.

— Πού πάτε λοιπόν; ρώτησε η μαμά και πέρασε από τα μάτια της μια ανησυχία.

— Στη δια-δή-λω-ση, απαντήσανε και οι δυο μαζί στον ίδιο τόνο, λες και είχανε συνεννοηθεί.

Η μαμά απόμεινε να τους κοιτάζει. Ο μπαμπάς είχε φύγει πολύ πρωί. Είχε δουλειά νωρίς, έτσι είπε, τουλάχιστον. Ο παππούς ντυνότανε να βγει κι αυτός.

— Θα πάω να δω τι γίνεται με κείνα τα κουπόνια που υποσχέθηκαν να μας δώσουν στο σωματείο, είπε στη μαμά, που απόρησε σαν τον είδε τόσο νωρίς να ετοιμάζεται να βγει έξω.

Η Αντιγόνη και ο Πέτρος κατέβηκαν γρήγορα γρήγορα τις σκάλες, κι η μαμά βγήκε στο κεφαλόσκαλο.

— Παιδιά, γυρίστε πίσω, είπε χαμηλόφωνα.

Φοβότανε μην την ακούσουν η κυρία Λεβέντη και η κόρη της και ο Γιαούρτερ.

— Παιδιά, ξανακούστηκε να λέει παρακαλετά η μαμά.

Μα η φωνή της έσβησε από το ποδοβολητό του Σωτήρη.

Σήμερα θα πήγαινε κι αυτός στη διαδήλωση. Όχι μαζί με τον Πέτρο, αλλά με τη συμμορία του. Σήμερα δεν ήτανε σαν τις άλλες φορές. Σήμερα θα κατέβαινε όλη η Αθήνα. Μπορεί ακόμα και το σωματείο των συνταξιούχων υποβολέων θεάτρου. Μονάχα η μαμά θα 'μενε στο σπίτι. Κι εκείνη, σαν αγωνιούσε, δεν την έπιαναν σαν τη Δροσούλα οι νοικοκυροσύνες της, παρά καθότανε σε μια καρέκλα με τα χέρια κρεμασμένα και πετρωμένο το πρόσωπο. Κι ούτε να προσευχηθεί, να παρακαλέσει να μην πάθουν τίποτα και να το 'θελε, ακόμα, δε θα μπορούσε. Γιατί εικόνα δεν υπήρχε στο σπίτι, έξω από το κάδρο της Μεγάλης Αντιγόνης, με τα σημειωματάκια του μπαμπά, στην ανάποδη μεριά του.

Στον δρόμο τούς περίμενε ο Γιάννης και λίγο πιο κάτω η Ρίτα. Θα πήγαιναν στο ατελιέ για να ξεκινήσουν αυτή τη φορά όλοι μαζί. Η Δροσούλα μόλις είδε τον Πέτρο έβαλε τις φωνές.

— Δεν τον βλέπετε, έχει ξυλιάσει... είναι όλος μπλε.

Και πριν της απαντήσει κανένας, έφερε και του φόρεσε πάνω από το κεφάλι ένα δικό της πουλόβερ. Ήτανε μακρύ και του ερχότανε σαν φουστανάκι. Η Δροσούλα πήρε μια ζώνη και του την έσφιξε στη μέση.

— Τώρα είσαι σαν κοζάκος, του λέει.

Ξεκίνησαν. Η Δροσούλα τον κρατούσε από το χέρι. Ήθελε να της πει να τον αφήσει, γιατί είναι πολύ μωρουδίστικο να περπατάς και να σε κρατούν από το χέρι. Κι η παλάμη της έκαιγε και τον ζέσταινε.

Παράξενα που ήτανε σήμερα στον δρόμο. Λες κι όλη η Αθήνα κρατούσε την ανάσα της, σαν να περίμενε κάτι. Όπου κι αν γυρίσεις να δεις, καραμπινιέροι και Γερμανοί. Πού βρέθηκαν, ξαφνικά, τόσοι πολλοί; Ο Αχιλλέας είπε και πήραν ένα σωρό σοκάκια για να φτάσουνε στο μέρος

όπου θα γινόταν η μεγάλη συγκέντρωση. Σε κάθε γωνιά που στρίβουν πληθαίνουν. Δεν είναι πια μονάχα η παρέα τους που προχωρεί. Σαν έφτασαν στη μεγάλη λεωφόρο σμίξανε σε μια θάλασσα από κόσμο. Τα κορίτσια ξεδιπλώνουν τα πλακάτ που έχουν κρυμμένα κάτω από τα πανωφόρια τους.

ΛΕΥΤΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ
ΚΑΤΩ ΟΙ ΚΑΤΑΚΤΗΤΕΣ
ΚΑΤΩ Η ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΗ

Τραγουδούν ένα τραγούδι, που φλογίζει τις καρδιές:

*Πάντα μπροστά μας,
για μια καινούρια ζωή...*

Η Δροσούλα έχει την πιο ωραία και ζεστή φωνή. Ο Γιάννης τραγουδάει φάλτσα, μα τραγουδάει δυνατά και προχωράει μπροστά. Οι καραμπινιέροι καταφθάνουν τρέχοντας από παντού όλο και περισσότεροι και φάνηκαν και οι Γερμανοί πάνω σε μοτοσικλέτες.

— Κοντά, κοντά ο ένας στον άλλο, ορμηλεύει κάθε τόσο ο Αχιλλέας!

Η Δροσούλα δεν αφήνει το χέρι του Πέτρου. Μόλις εκείνος κάνει να το τραβήξει λίγο, του το σφίγγει και το κρατάει πιο σφιχτά. Μια στιγμή ακούγεται μια ριπή στον αέρα, κι ύστερα φωνές: «Χτυπάνε! Χτυπάνε!»

Η ανθρωποθάλασσα ταρακουνιέται. Ταρακουνιούνται κι οι φορτωμένες νεραντζιές, που είναι πλάι στη λεωφόρο. Κάποιοι ανέβηκαν πάνω στα δέντρα, κόβουν νεράντζια και τα πετάνε κάτω. Οι φωνές τώρα έχουν γίνει μεγάλη χλαλοή, όπου δεν ξεχωρίζεις τίποτα.

Ο Πέτρος νιώθει σαν τότε, πριν από τον πόλεμο, ένα καλοκαίρι στην εξοχή που είχε προχωρήσει λίγο πιο βαθιά στη θάλασσα και το νερό τού είχε φτάσει απότομα ως το κάτω χείλι, κι από τον ξαφνικό πανικό είχαν μουδιάσει τα πόδια του, δεν τον υπάκουαν πια να κάνει στροφή, να γυρίσει πίσω στην αμμουδιά, κι ακουγόταν και τότε μια βουή μακρινή, οι φωνές των δικών του, που δεν ξεχώριζες λόγια.

Η Δροσούλα θαρρείς το 'νιωσε, του σφίγγει ακόμα πιο δυνατά το χέρι. Τα νεράντζια είναι άγουρα και σκληρά σαν πέτρες. Ο κόσμος σκύβει και τα μαζεύει. Η Δροσούλα έχει τώρα αφήσει το χέρι του Πέτρου, σκύβει κι εκείνη και μαζεύει. Μαζεύει κι ο Πέτρος όσα προφτάσει και τα χώνει στον κόρφο του. Η ζώνη που σφίγγει το πουλόβερ της Δροσούλας δεν αφήνει να πέσουν.

Ακούγεται άλλη μια ριπή, μα τώρα ο κόσμος απαντάει με νεράντζια, που πέφτουν βροχή στα κεφάλια των караμπινιέρων.

...Κακόμοιρες σκονισμένες νεραντζούλες, που, αν καμιά φορά έκοβε κανένα παιδί κανένα νεράντζι, τ' άρπαζε απ' το αυτί ο αστυφύλακας. Τώρα ο Πέτρος μπορεί να πετάει όσα θέλει μ' όλη του τη φόρα. Σηκώνεται στις μύτες, για να τα πετάξει πάνω από τα κεφάλια του κόσμου και να φτάσουν τους караμπινιέρους.

Στην πρώτη γραμμή είναι ο Αχιλλέας με τον Γιάννη. Κρατούν το πλακάτ. Πιο πίσω η Αντιγόνη και η Ρίτα και λίγο πιο πέρα η Δροσούλα με τον Πέτρο. Οι караμπινιέροι έχουν υποχωρήσει, δημιουργώντας κενό ανάμεσά τους και στον κόσμο. Τα νεράντζια κόπασαν να πέφτουν. Έσβησε και η χλαλοή. Δεν ακούγεται ανάσα. Ξάφνου από την παράταξη των караμπινιέρων βγαίνει μπροστά ένας τους κρατώντας, ακόμη, το αυτόματο με την κάννη στραμμένη ψηλά. Δεν είναι μόνος του. Στα δυο του πλάγια δυο Γερμανοί μοτοσικλετιστές, οι φέλντεν πολιτσαί, όπως τον είχε πληροφορήσει τον Πέτρο ότι τους λένε ο τα πάντα γνωρίζων Σωτήρης. Μα τι κάνει ο караμπινιέρος;

Αργά αργά κατεβάζει το αυτόματο... το σταματάει με την κάννη στραμμένη προς τον κόσμο. Του Πέτρου δεν του κρατάει κανείς το χέρι. Είναι, όμως, ζεστό ακόμη.

— Μη! ακούγεται μια κραυγή.

Είναι η Δροσούλα που βγαίνει μπροστά. Στέκεται αντίκρυ στον καραμπινιέρο, κοντά του σχεδόν, σαν να θέλει να τον σταματήσει.

— Γύρνα πίσω! φωνάζει ο Αχιλλέας με βραχνή φωνή.

...Είναι η πήλινη Δροσούλα, πάνω στο βάθρο, στο ατελιέ, με τα χέρια μπροστά σαν να θέλει να εμποδίσει κάτι.

Τα νεράντζια πέφτουν πάλι βροχή, μα τώρα προστέθηκαν και ξύλα και πέτρες και κομμάτια άσφαλτος και τούβλα. Ο κόσμος φωνάζει «ΑΕΡΑ! ΑΕΡΑ!», όπως φώναζαν οι στρατιώτες στην έφοδο, στον πόλεμο με τους Ιταλούς.

Τον Πέτρο τον έχουν αναμερίσει, μα δίνει αγκωνιές και σπρωξιές να φτάσει μπροστά. Ξεχωρίζει μπρος μπρος το δικό τους πλακάτ... Ακόμα μια σπρωξιά κι έφτασε...

— Χτύπησαν ένα κορίτσι, ακούγεται από κάπου μια γυναικεία φωνή.

...Χάμω στην άσφαλτο είναι πεσμένη η Δροσούλα. Τα μαλλιά της έχουν ξεχυθεί γύρω στο κεφάλι της. Απάνω στο πορτοκαλί πουλόβερ της ένας μεγάλος σκούρος λεκές. Ο Αχιλλέας και ο Γιάννης γονατισμένοι πλάι της. Κάτι φωνάζουν. Δεν ακούει ο Πέτρος. Κάτι φωνάζει κι η Αντιγόνη, μα πάλι δεν ακούει. Βλέπει τα στόματα που ανοιγοκλείνουν, μα ήχος δε φτάνει στ' αυτιά του, όπως στον κινηματογράφο, όταν χαλούσε η μηχανή και σταματούσαν ξαφνικά οι ομιλίες και οι ήχοι, κι έβλεπες μόνο τα χείλια των ηθοποιών να κουνιούνται.

Η Αντιγόνη τώρα βγάζει το μπλε παστέλ παλτό της και σκεπάζει τη Δροσούλα.

— Όχι, ξεφωνίζει ο Πέτρος και τρόμαξε κι ο ίδιος με τη φωνή του.

...«Το βαρέθηκα, Τσουένι μου, το μπλε παστέλ»...

Ο Αχιλλέας κι ο Γιάννης σηκώνουν όσο μπορούν πιο απαλά τη Δροσούλα από χάρμη. Η Αντιγόνη και η Ρίτα τραβούν τον Πέτρο από το χέρι.

Κάποιο ρολό, ενός μαγαζιού, σηκώνεται και τους παίρνουν μέσα.

*Πάντα μπροστά μας,
για μια καινούρια ζωή...*

Ο κόσμος έξω τραγουδάει το τραγούδι που αρέσει στη Δροσούλα. Δυνατά, χωρίς φόβο... Το μαγαζί είναι βιβλιοπωλείο. Στη μέση ένας μεγάλος πάγκος με βιβλία. Ακουμπούν τη Δροσούλα πάνω στα βιβλία. Η Αντιγόνη και η Ρίτα είναι αγκαλιασμένες και κλαίνε με αναφιλητά.

«...Μα γιατί δεν ερωτεύεται η Αντιγόνη τον Κίμωνα, που δεν αφήνει διαδήλωση για διαδήλωση;» «Αστείος που είσαι, Τσουέني μου...» Παράξενα που γελάει η Δροσούλα: γέρνει το κεφάλι στη μια μεριά και τα μαλλιά της ξεχύνονται στον έναν ώμο. Τώρα έχει έτσι γυρτό το κεφάλι, μα δε γελάει. Έχει τα μάτια της κλειστά. Είναι χλωμή, κίτρινη σχεδόν. Τέτοιο χρώμα είχαν τα πόδια της γιαγιάς του Σωτήρη, πριν τα σκεπάσουν με τις μολόχες. Ακούστηκε ένας ξερός κρότος. Όλοι γύρισαν και τον κοίταξαν. Ήταν ένα νεράντζι που έπεσε από το πουλόβερ της Δροσούλας.

«...Μα δεν τον βλέπετε, έχει ξυλιάσει, είναι όλος μπλε!»

— Δε βλέπετε το παιδί, έχει τρομάξει. Δώστε του να πιει κάτι.

Είναι ο βιβλιοπώλης που μιλάει. Και το παιδί πρέπει να 'ναι αυτός, ο Πέτρος. Μα δεν έχει τρομάξει. Ο Γιάννης πάει κοντά του.

— Είσαι καλά; τον ρωτάει άχρωμα.

Εκείνος κουνάει το κεφάλι του. Κάτι θέλει να ρωτήσει τον Γιάννη, μα δε βγαίνουν τα λόγια. Θα 'θελε να πάει κοντά στον Αχιλλέα, που στέκεται αμίλητος πάνω από τη Δροσούλα.

— Είπες τίποτα; ρωτάει ο Γιάννης.

Ο Πέτρος δεν ξέρει αν είπε τίποτα. Θέλει μονάχα να ρωτήσει κάτι... Η Δροσούλα, όποια λέξη δεν της αρέσει, δεν τη γράφει. ΘΑΝΑΤΟΣ... ΘΑΝΑΤΟΣ... δεν το 'γραψε ποτέ η Δροσούλα. ΛΕΥΤΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ. Πόσες φορές έφαγε κατσάδα στο σχολείο ο Πέτρος, γι' αυτό το «ή». Σύνδεσμος διαζευκτικός, το 'μαθε επιτέλους. Καλό ή κακό. Δηλαδή, αν είναι καλό, δεν μπορεί να 'ναι κακό. Κι αν είναι ΘΑΝΑΤΟΣ, δεν μπορεί να 'ναι ΛΕΥΤΕΡΙΑ.

— Πιες, του λέει ο Γιάννης και του δίνει ένα ποτήρι νερό, που έχει μέσα κάτι σαν ζάχαρη.

Είναι ΘΑΝΑΤΟΣ! Γι' αυτό δε φωνάζουν γιατρό, γι' αυτό κάθονται έτσι αμίλητοι, γι' αυτό τα κορίτσια κλαίνε έτσι ασταμάτητα. Αυτός, όμως, δεν κλαίει. Κάνει κι εκείνος σαν τη Δροσούλα. Όποια λέξη δεν του αρέσει, δεν τη λέει μέσα του. ΘΑΝΑΤΟΣ. ΠΕΘΑΝΕ. Ό,τι δεν αρέσει της Δροσούλας δε θα το πει ποτέ! Το πολύ πολύ να πει: ΕΦΥΓΕ «ΑΛΛΟΥ».

Έξω χαλάει ο κόσμος, ριπές, πέτρες, τραγούδια. Ο Πέτρος έχει μαζέψει από κάτω το σκληρό νεραντζάκι και το σφίγγει στη φούχτα του τόσο δυνατά, που πονάει.

Ο Γκαριμπάλντι

Ο ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΒΗΚΕ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ. Πήρε και τον Στορμ μαζί του. Θα μπορεί τώρα να σκοτώνει Γερμανούς και Ιταλούς και να καρφισώνει στο στήθος τους ένα χαρτί, που να γράφει: «Για τη Δροσούλα». Ο Πέτρος δεν μπορεί να κάνει τίποτ' άλλο, από το να γράφει στους τοίχους.

— Το πινέλο είναι όπλο, Τσουένι, είχε πει κάποτε ο Αχιλλέας, όταν δεν άφηναν τοίχο για τοίχο που να μη γράψουν ΣΤΑΛΙΝΓΚΡΑΝΤ.

Ο Πέτρος αναρωτιόταν αν είναι ποτέ δυνατόν το Στάλινγκραντ –που το πολιορκούσανε τρεις μήνες τώρα οι Γερμανοί– να κρατήσει, γιατί κάποια παιδιά γράφανε τ' όνομά του εδώ, στους τοίχους της Αθήνας, έστω και με την βοήθεια της Δροσούλας, που δεν ξέβαφε ακόμα και με το άσπρισμα της κυρίας Λεβέντη. Κι όμως, να που κράτησε το Στάλινγκραντ!

Ο μπαμπάς μπορούσε τώρα ν' ακούει το ραδιόφωνο χωρίς να νευριάζει. Είχανε μάλιστα καρφώσει με τον παππού, κάτω από τη μεσαία τάβλα του τραπέζιου που μπαινόβγαίνει σαν συρτάρι, έναν χάρτη της Ρωσίας.

— Μπήκανε στο Ροστόβ! Πήρανε το Χάρκοβο, γελούσανε και τ' αυτιά του παππού.

Δεν περιμένει πια απ' τις πασιέντσες να μάθει. Σκύβει απάνω στον χάρτη και καταστρώνει ολόκληρα στρατηγικά σχέδια, για το πώς ο κόκκινος στρατός θα σαρώσει τους Γερμανούς.

— Και να δείτε τι θα γίνει τώρα, που κι ο Λεμπέσης αλωνίζει την Αφρική, θριάμβευσε ο παππούς.

Ο Λεμπέσης ήτανε ο στρατηγός Μοντγκόμερι! Τον είχε βγάλει έτσι, γιατί ήτανε, λέει, φτυστός μ' έναν ηθοποιό που έπαιζε πάντα ρόλους «σαλονιού», στον θίασο της Μεγάλης Αντιγόνης.

Ο μπαμπάς λέει πως μπορεί και παίρνει βαθιά ανάσα τώρα, σαν ακούει το ραδιόφωνο. Ο Πέτρος δοκιμάζει, μα αυτή την ανάσα δεν μπορεί να την πάρει. Από τότε που έφυγε «αλλού» η Δροσούλα...

— Θαρρείς κι όταν ανασαίνω μου σταματάει η αναπνοή στη μέση, σα συλλογιέμαι τη Δροσούλα, λέει η Αντιγόνη.

Η Αντιγόνη δεν τυλίγει πια τα μαλλιά της στα κουρελάκια. Την άλλη μέρα που έφυγε «αλλού» η Δροσούλα, τσίτωσε τα μαλλιά της πίσω και τα 'δεσε μ' έναν φιόγκο, όπως τη μέρα που μπήκαν οι Γερμανοί στην Αθήνα. Άλλωστε, η Ντιάνα Ντάρμπιν δεν είναι πια της μόδας. Τώρα η αδελφή του έχει ίσια μακριά μαλλιά με μια φαρδιά κορδέλα γύρω γύρω στο κεφάλι. Όλοι λένε πως της πάνε και μοιάζει με την Αλίντα Βάλι, μια Ιταλίδα ηθοποιό που παίζει σε κάτι φιλμ που φέρανε, τώρα, στην Αθήνα. Ο Πέτρος δεν καταλαβαίνει γιατί, σώνει και καλά, η αδελφή του πρέπει να μοιάζει σε κάποια ηθοποιό. Η Δροσούλα δεν έμοιαζε σε καμιά...

Σ' όλους τους, όμως, κάποια στιγμή σταματάει η ανάσα, σαν ακούνε:

— Πιάστηκε ο Λεωνίδας.

— Πιάσανε τη Μαρία.

— Ο Κώστας έχει τρεις μέρες να φανεί στα ραντεβού του για δουλειά.

— Θα μας μαζέψουν όλους τους Εβραίους, πιάνεται η ανάσα της Ρίτας και γίνεται ακόμα πιο χλωμή.

Εκείνου που δεν πιάνεται ποτέ η ανάσα είναι του Σωτήρη. Ήτανε μάλιστα, σχεδόν πάντα, στις χαρές του. Ακόμα κι όταν έμαθε πως θ' αποχτήσει πατριό. Το 'λεγε με τέτοιο ύφος, λες και ήτανε να του συμβεί το πιο μεγάλο καλό. Ο Πέτρος θυμότανε τον μπαμπά του Σωτήρη, που ήτανε πολύ νέος για μπαμπάς, και σαν τους πήγαινε καμιά Κυριακή περίπατο, έπαιζε μαζί τους μπάλα. Φορούσε ένα καρό πουκάμισο χωρίς γραβάτα και τον άκουγε ο Πέτρος που σφύριζε όλα τα μοντέρνα τραγούδια, σα

γύριζε το βράδυ στο σπίτι, από τη δουλειά. Η μαμά του Πέτρου χάρηκε, στην αρχή, σαν άκουσε πως ο Σωτήρης θα 'χει πατριό. «Θα μπει λίγο ψωμί στο σπίτι τους» είπε. Ένα μεσημέρι, όμως, μόλις θα 'χανε τελειώσει το φαγητό, κατέβηκε η μαμά του Σωτήρη να τους ανακοινώσει επίσημα πως παντρεύεται.

— Ο γαμπρός είναι γνωστός σας, είπε και θαρρείς και ντρεπότανε λίγο γι' αυτό.

Η μαμά του Πέτρου, μόλις άκουσε το όνομα του γαμπρού, έκανε «Α!», τίποτε άλλο. Γιατί ο γαμπρός ήτανε το πρώην αφεντικό του μπαμπά! Ο Γ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΒΟΥΤΥΡΑ-ΕΛΑΙΑ. Τώρα πια δεν εμπορεύεται βούτυρα και έλαια, που τα έχουν επιτάξει όλα οι Γερμανοί, αλλά ΖΥΘΑΜΙΝΗ, ένα γκριζωπό πράγμα, που βγαίνει από τα κατακάθια της μπίρας και το αλείβεις σαν βούτυρο πάνω στο ψωμί. Είναι νόστιμο κι αλμυρούτσικο. Όλοι λένε πως συνεργάζεται με τους Γερμανούς, γιατί πώς βρίσκει, αλλιώς, μαγιά ή κατακάθια της μπίρας – και πώς έβγαλε πολλά λεφτά. Πέρυσι που πέθανε η γυναίκα του, της έκανε για τάφο ολόκληρο σπιτάκι.

Ο κακομοίρης ο Σωτήρης! Τον λυπάται ο Πέτρος. Τώρα θα 'χει μπαμπά μ' ένα μακρύ νύχι στο μικρό του δάχτυλο, κι όταν του προσφέρουν γλυκό και τον ρωτούν αν θέλει σιρόπι, θ' απαντάει:

— Αν είναι γλυκό σαν και σας.

Το ίδιο αστείο που έλεγε κάθε χρόνο που ερχότανε στη γιορτή της μαμάς, να ευχηθεί. Ο Πέτρος κι η Αντιγόνη το ξέρανε και το περιμένανε και, σαν ερχότανε η στιγμή να το πει, κοιταζόντανε και κρυφογελούσανε.

Ο Σωτήρης δεν τον είχε δει ποτέ, ως τότε, τον πατριό του. Πώς να παρουσιάσουνε στον γαμπρό τον Σωτήρη! που είχε γίνει όλος τριχωτός, σαν «ουρακοτάγκος» που έλεγε κι ο ίδιος, που τ' αυτιά του και τα χέρια του και τα πόδια του ήτανε τόσο σκασμένα, που τρέχανε αίμα. Πώς να παρουσιάσουνε αυτό το παιδάκι που κάθε τρεις κουβέντες έλεγε ένα σωρό βρισιές μπροστά τους, που το «σκατά» ήτανε σαν το καλημέρα. Πού να 'ξερε, κιάλας, ο κύριος Γ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΒΟΥΤΥΡΑ-ΕΛΑΙΑ, πως αυτό το

αγοράκι έκλεβε ρεζέρβες, ψωμιά και καλώδια, που βουτούσε στις διαδηλώσεις και κανένα πιστόλι από τις θήκες των караμπινιέρων. Τι τον νοιάζει, αν έκανε και σαμποτάζ και μαύρη; Και πού να ξέρει αυτός ο πατριός πως ο Γιάννης γύρευε κάποιο μικρό που να 'χει «περπατησιά λαγού, μύτη σκύλου, εξυπνάδα αλόγου και πονηριά αλεπούς» για να τον στείλει σύνδεσμο στον Αχιλλέα, στο βουνό; Πού να ξέρει ο κύριος ΖΥΘΑΜΙΝΗ πως αυτός ο μικρός είναι ο Σωτήρης και πως ο ίδιος ο Πέτρος τον πρότεινε, παρόλο που πέθαινε από ζήλια. Άλλωστε, ο Σωτήρης είναι τώρα το μόνο παιδί που μπορεί να λείψει από το σπίτι του, χωρίς ν' ανησυχήσει κανείς πού πάει. Γιατί, εδώ και λίγες μέρες, μένει ολομόναχος και ποιος ξέρει, ακόμη, για πόσο θα μείνει.

— Θα 'χετε, πού και πού, την έννοια του, κυρία Ελένη μου, είπε η μαμά του Σωτήρη στη μαμά του Πέτρου. Εμείς θα του στέλνουμε τα προς το ζην.

Η μαμά του παντρεύτηκε την Κυριακή κι έφυγε αμέσως με τον γαμπρό σε άλλη πόλη.

Ο Σωτήρης, όμως, ακόμη να δει τον πατριό του.

— Δεν είμαι εγώ, κυρία Ελένη, για παρουσίασμα και θα τον χάναμε τον γαμπρό, εξηγούσε ο Σωτήρης στη μαμά του Πέτρου, λες κι ήτανε κανένας μεγάλος που κουβέντιαζε.

— Λυπάσαι; τον ρώτησε ο Πέτρος.

— Μπα! έκανε κείνος. Γιατί να λυπηθώ; Τώρα θ' αλητέψω για τα καλά, αφού θα έχω και τα «προς το ζην...».

Ο Γιάννης δε θα τον άφηνε ν' αλητέψει, αυτό το 'ξερε καλά ο Πέτρος.

Αλήθεια να το λέει που δε λυπάται; συλλογίστηκε.

Δεν πρόλαβε ν' αποτελειώσει τη σκέψη του και τον άκουσε να κατεβαίνει χοροπηδητά τη σκάλα και να τραγουδάει στη διαπασών με μια χαρούμενη, ξεκάθαρη φωνή:

Ο Μουσολίνι εμπατίρισε,

*εμπατίρισε, εμπατίρισε,
έφαγε χαρουπάλευρο,
μπομποτάλευρο...*

— Τρελάθηκες; τον αποπαίρνει ο Πέτρος, που πετάχτηκε στην πόρτα του να τον προλάβει. Θα σ' ακούσει ο Γιαούρτερ.

— Ε, και; κάνει τάχα αδιάφορα ο Σωτήρης. Ιταλία... καπούτ...

Κείνη την ώρα, βγήκε και ο μπαμπάς στο χολ.

— Συνθηκολόγησε η Ιταλία, ανακοινώνει χαρούμενα. Μόλις το είπε το ραδιόφωνο.

— Πάμε έξω να δούμε τι γίνεται, παρασέρνει ο Σωτήρης τον Πέτρο.

Τρέχανε κι οι δυο τους στους δρόμους, όπως την πρώτη μέρα που κηρύχτηκε ο πόλεμος και τραγουδούσανε το «Εν τω μέσω φυλής Κολμυρίδων».

Κι άλλος πολύς κόσμος είχε βγει να δει τι γίνεται. Οι Ιταλοί είχανε εξαφανιστεί. Στην κομαντοτάπα και κομαντοπιάτσα φρουρούσαν απέξω Γερμανοί.

— Τους πιάσανε, τους πιάσανε, φωνάζει κάποιος.

Ο Πέτρος κι ο Σωτήρης τρέχουνε κατακεί που ακούστηκε η φωνή. Τρέχουν κι άλλοι μαζί τους, τρέχει και μια γριούλα που κάθε τόσο κάνει κωμικά τον σταυρό της: «Χριστέ κι Απόστολε», «Χριστέ κι Απόστολε», λέει και σταυροκοπιέται.

— Κοίτα, φωνάζει ο Σωτήρης. Η φέλντεν πολιτσαί φυλάει τώρα τους Ιταλούς.

Φάνηκε να 'ρχεται μια ατέλειωτη φάλαγγα από Ιταλούς και στα δυο πλευρά προχωράνε αργά αργά οι φέλντεν πολιτσαί, με τις μοτοσικλέτες. Την περασμένη ακόμη Κυριακή οι Βερσαλιέροι κάνανε παρέλαση. Παρελαύνανε τρέχοντας και τα κοκορόφτερά τους κουιόντανε τόσο αστεία, που να ξεκαρδίζεσαι. Και την ίδια μέρα το απόγευμα, είχανε πάει ο Πέτρος με τη μαμά του στην Αγία Παρασκευή, επίσκεψη σε κάποια

γνωστή της, και σαν έφτασαν στην κομαντοτάπα, Ιταλοί ήταν που τους κατέβασαν όλους από το γκαζοζέν, για να κάνουν έλεγχο στις ταυτότητες.

— Σου! Σου! Πρέστο, πρέστο! τσίριζε με μια αντιπαθητική φωνή ένας καραμπινιέρος.

Τώρα, ούτε πρέστο... ούτε κομαντοτάπα. Περπατάνε ξεσκούφωτοι, με ξεκουμπωμένα τα αμπέχονα, χωρίς επωμίδες, χωρίς διακριτικά. Αξύριστοι και κακομοιριασμένοι, σαν αιχμάλωτοι από μάχη.

Ο Πέτρος έκανε να συλλογιστεί τον Ιταλό που πήρε τον Θόδωρο και τον άλλο με το αυτόματο... Τα 'βαλε με τον εαυτό του που τους λυπότανε τώρα, καθώς περνούσανε κακομοιριασμένοι, να τους φυλάνε οι πρώην σύμμαχοί τους και εκείνοι να παρακαλούνε «πάνε... σιγκαρέτε» με μια φωνή τόσο λυπητερή, σαν του παππού, όταν έκανε τον μισοπεθαμένο και σωριαζόταν στις πόρτες.

Κάτι πιτσιρίκια τρέχουνε από πίσω και τραγουδάνε περιγελαστικά:

*Ο Μουσολίνι εμπατίρισε,
εμπατίρισε, εμπατίρισε,
έφαγε κουκουτσάλευρο...*

Οι Ιταλοί ούτε που ταράζονται, μόνο γυρίζουν, ρίχνουνε ένα παρακαλεστικό βλέμμα στα μικρά και τους λένε:

— Μπαμπίνο..., πάνε (Μικρέ..., ψωμί).

Πρώτος βγήκε ένας περιπτεράς από το περίπτερό του. Τους πέταξε μια ολόκληρη κούτα τσιγάρα που σκόρπισαν, κι εκείνοι άρχισαν να πηδούνε και να τα πιάνουν στον αέρα. Ύστερα, κάτι γυναίκες τους πέταξαν φουντούκια και σταφίδες. Και, παρακάτω, άλλοι τους πέταγαν διάφορα φαγώσιμα.

Ο Σωτήρης κι ο Πέτρος ακολουθούνε κι αυτοί τη φάλαγγα μαζί με τα πιτσιρίκια που συνεχίζουν να τσίριζουν:

...έφαγε χαρουπάλευρο,
κουκουτσάλευρο,
μπομποτάλευρο.

Δοκιμάζουν μια στιγμή κι αυτοί να τραγουδήσουνε, μα έτσι στα ξαφνικά, σαν να κατάλαβαν πως δεν είναι πια πιτσιρίκια, όπως ήτανε όταν κηρύχτηκε ο πόλεμος.

— Πάμε σπίτι..., είπανε κι οι δυο μαζί, λες και είχανε κάνει την ίδια σκέψη.

Ο Πέτρος βρήκε σπίτι τους δικούς του στο τραπέζι.

— Τώρα που θ' αναλάβουν οι Γερμανοί, θα σφίξουν τα πράγματα, λέει ο μπαμπάς.

— Τι να σφίξουν; συγχύζεται ο παππούς, σφιγμένα δεν είναι και τώρα;

— Όχι, συνεχίζει ο μπαμπάς, με τους Γερμανούς δεν είναι το ίδιο.

— Έχω κάτι να σας πω, λέει η μαμά, σαν να μην είχε καθόλου παρακολουθήσει την κουβέντα τους και να της ήρθε ξαφνικά μια άλλη σκέψη.

Μίλησε τόσο παράξενα, που όλοι γύρισαν και την κοίταξαν. Η μαμά δεν έπαιρνε ποτέ μέρος στις κουβέντες τους κι αν μιλούσε στο τραπέζι, θα 'λεγε κάτι σχετικά με το φαγητό. Τώρα όμως έμοιαζε πως κάτι αλλιώτικο είχε να τους πει. Σταμάτησαν όλοι την κουβέντα τους και περίμεναν.

— Κάτω στην αποθήκη μας κρύβεται ένας Ιταλός, τους πληροφορεί η μαμά τόσο απλά, λες κι έλεγε πως κάτω στην αποθήκη είναι ένα σακί πριονίδι για ν' ανάψουν τη φουφού.

— Μαντόνα μία, έκανε κωμικά ο παππούς, που απόρησε για το «αστείο» της μαμάς.

Κανείς άλλος δεν πρόφτασε να πει τίποτα, γιατί η μαμά άρχισε να μιλάει γρήγορα κι απανωτά. Είχε κατέβει, λέει, στην αποθήκη να πάρει πριονίδι

και βρήκε την πόρτα ανοιχτή.

— Σίγουρα εσύ θα την ξέχασες, που πας όλη ώρα και κάτι χαρχαλεύεις, λέει του Πέτρου, χωρίς όμως θυμό, σχεδόν χαϊδευτικά.

Ο Πέτρος ετοιμάστηκε να διαμαρτυρηθεί, μα η μαμά δεν τον άφησε και συνέχιζε πως, μόλις έσπρωξε την πόρτα και μπήκε στην αποθήκη, πήγε να πεθάνει από τον φόβο της, γιατί είδε την άκρη μιας αρβύλας να περισσεύει, πίσω από το «βεστιάριο» του παππού.

— Νον α παούρα, σινιόρα, ακούστηκε μια τρεμουλιαστή φωνή (Μη φοβάσαι, κυρία).

Αργά και φοβισμένα, σηκώθηκε πάνω από το μπαούλο και πρόβαλε ένας Ιταλός στρατιώτης.

— 'Ιο μπουόνο, νον φασίστα! (Είμαι καλός, όχι φασίστας).

Η μαμά τα 'λεγε αυτά και «έπαιζε», όπως τότε που απάγγελνε στον Πέτρο σκηνές ολόκληρες από τη *Λουίζα Μίλερ* και παρίστανε όλους τους ρόλους. Είχε γίνει αλλιώτικη, προπολεμική, θα 'λεγε ο Πέτρος, και τα μάτια της φέγγανε, όπως τότε, όταν δοκίμαζε καπέλα στον καθρέφτη. «Να βγάλεις την Ελενίτσα σου στο θέατρο», έλεγαν οι ηθοποιοί του παππού, που διασκεδάζανε, βλέποντας στα παρασκήνια τη μαμά, μικρή κοπέλα, να τους μιμείται όλους.

Πριν από τον πόλεμο, σαν ήτανε άρρωστος ο Πέτρος, κι ερχότανε η μαμά και καθόταν κοντά στο κρεβάτι του να του κάνει συντροφιά, δεν του 'λεγε παραμύθια. Μόνο του «έπαιζε». Μιμότανε πότε τη μια γειτόνισσα, πότε την άλλη, μιμόταν τη φωνή της καθεμιάς, τα σκέρτσα της, τόσο πετυχημένα, που δεν είχε ανάγκη να του πει ποια ήτανε, κι ο Πέτρος το μάντευε αμέσως... Την είχε ξεχάσει αυτή τη μαμά, και να τη στα ξαφνικά που ξαναβρέθηκε και «παίζει» τον τρομαγμένο Ιταλό.

— 'Ιο μπουόνο, νον φασίστα, νο Μουσολίνι. 'Ιο Μπαντόλιο.

'Ητανε τόσο κωμική, που βάλανε όλοι τα γέλια.

— Νο φασίστα, νο φασίστα, κάνει γκρινιάρικα ο παππούς. Τι να τον κάνουμε όμως;

— Δεν μπορούμε και να τον παραδώσουμε στους Γερμανούς, λέει σοβαρά ο μπαμπάς.

Η Αντιγόνη όμως δεν είναι καθόλου σύμφωνη. Σαν να 'χει θυμώσει κιόλας.

— Μήπως θα κρύψουμε και τον Γιαούρτερ, όταν τελειώσει ο πόλεμος; κάνει αγαναχτισμένα.

— Όχι, όχι, δεν είναι το ίδιο, απαντάει με ασυνήθιστη θέρμη η μαμά. Οι Ιταλοί είναι τώρα με τους συμμάχους, είναι μαζί μας.

Ο Πέτρος δεν πίστευε στ' αυτιά του. Νόμιζε, ως τότε, πως η μαμά δεν ήξερε καλά καλά ούτε και νοιαζότανε ποιοι πολεμούσανε με ποιους.

— Μια φορά, εγώ στους Γερμανούς δεν τον παραδίνω. Θα βρούμε τρόπο να τον κρύψουμε, συνέχισε η μαμά τόσο αποφασιστικά, όπως τότε, πριν από τον πόλεμο, που αποφάσιζε κείνη για όλα μέσα στο σπίτι.

«Θα πάει η Αντιγόνη σε ιδιωτικό σχολείο.» «Θα της πάρουμε φούστα πλισέ.» «Θα τα βγάλουμε πέρα.» Κι όταν της έμπαινε κάτι στο μυαλό της μαμάς...

Όλο τ' απόγευμα συζητούσανε, συζητούσανε, ο μπαμπάς έλεγε και ξανάλεγε: «Στους Γερμανούς μια φορά δε θα τον παραδώσουμε». Ο παππούς μισογκρίνιαζε: «Ένα πιάτο παραπάνω». Η μαμά δεν έλεγε τίποτα. Σα σκοτεινίασε μονάχα, είπε:

— Να πάω;

Το 'πε, τάχα σαν να ρωτούσε τη γνώμη τους, μα ήτανε φανερό πως το 'χε κιόλας αποφασίσει να κατέβει στην αποθήκη, να ανεβάσει τον Ιταλό στο σπίτι.

— Για να δούμε, τι σόι πράγμα είναι αυτός ο Γκαριμπάλντι, είπε ο παππούς, αφού η μαμά είχε βγει κιόλας από το δωμάτιο.

Ο Πέτρος απόρησε πολύ που ο παππούς ήξερε κιόλας πώς τον λένε, και ρώτησε την Αντιγόνη. Έτσι έμαθε πως ο παππούς τον είπε έτσι για αστείο και πως ο Γκαριμπάλντι ήτανε κάποιος σπουδαίος επαναστάτης στην ιστορία της Ιταλίας.

— Μπα! Υπάρχουνε και σπουδαίοι Ιταλοί; Ξαναρώτησε ο Πέτρος, μα κανείς δεν τον πρόσεξε.

Ο... Γκαριμπάλντι μπήκε στην τραπεζαρία μισοκρυμμένος πίσω από τη μαμά. Ήτανε κοντούλης, μαυριδερός και τόσο τρομαγμένος, που και η Αντιγόνη άλλαξε γνώμη και είπε:

— Αυτός είναι εντελώς της λύπησης.

Η μαμά πηγαινοέρχεται χαρούμενη, λες και ξύπνησε από κάποιο βαθύ λήθαργο. Σαν να της έφυγαν στα ξαφνικά όλες οι έννοιες και θαρρείς και ξέχασε τότε που είχε θυμώσει για τα χαρτάκια του μπαμπά και φώναζε: «Θ' ανάψεις φωτιές στο σπίτι». Ξέχασε την αγωνία της, σαν έβλεπε την Αντιγόνη και τον Πέτρο να φεύγουν, και το 'ξερε πια καλά, όταν βγαίνουν από το σπίτι κάθε πρωί δεν είναι πάντα για να πάνε στο σχολείο. Τώρα σαν να μην της περνάει από τον νου πως κάτω από τα πόδια τους μένει ο Γιαούρτερ και πως απέξω γέμισε ο δρόμος γερμανικές περιπόλους που μπορεί, όποτε τους καπνίσει, να βροντήξουν την πόρτα σου και να μπούνε στο σπίτι να ψάξουν. Ξέχασε πως όταν είχαν συλλάβει κάποια γνωστή τους, γιατί έκρυβε Εγγλέζο, είχε πει όλο θυμό: «Δε σκέφτηκε τα παιδιά της;»

Η μαμά τού εξηγεί και τα κανονίζει όλα, θαρρείς και της είχανε βάλει από καιρό το καθήκον: «Πρέπει να κρύψεις κάποιον», κι εκείνη μελέτησε το σχέδιο μέχρι την παραμικρή λεπτομέρεια.

Ο Γκαριμπάλντι δε θα βγαίνει καθόλου έξω. Θα τριγυρίζει τη μέρα μέσα στο σπίτι, αν έρχεται κανείς θα πηγαίνει στην κουζίνα, και το βράδυ θα κοιμάται στο πατάρι. Αυτό το πατάρι το 'χουν πολλά σπίτια και το λένε «το δωμάτιο της υπηρεσίας», γιατί όσοι έχουν υπηρέτριες τις βάζουν και κοιμούνται εκεί πάνω. Ανεβαίνεις από μια ανεμόσκαλα μέσα από την κουζίνα –εκεί που άρεσε του Πέτρου να κάθεται, τότε, πριν από τον πόλεμο, και να κουβεντιάζει με τη μαμά– και χαμηλώνεις το κεφάλι σου, γιατί το πατάρι είναι τόσο χαμηλοτάβανο, που τώρα που ψήλωσε ο Πέτρος, αν δεν προσέξει, κουτουλάει το κεφάλι του στο πρεβάζι της

πόρτας για να μπει μέσα. Πριν από τον πόλεμο η κυρία Λεβέντη είχε ένα υπηρετιάκι, που θα ήτανε όσο χρονών είναι ο Πέτρος τώρα. Ήτανε αδύνατο και κιτρινιάρικο, κι η κυρά του το μάλωνε όλη τη μέρα. Η μαμά το λυπότανε, κι άμα τ' άκουγε ν' ανεβαίνει στην ταρατάσα, μ' ένα κοφίνι βρεμένα ρούχα, για να τ' απλώσει, άνοιγε την πόρτα της κουζίνας και του έλεγε κρυφά:

— Περίμενε να 'ρθει ο Πετράκης να σε βοηθήσει.

Ο Πέτρος έπιανε από τη μια μεριά το κοφίνι, που ήτανε στ' αλήθεια ασήκωτο.

— Θα με σκοτώσει η κυρά μου, αν με δει, του 'λεγε το υπηρετιάκι τρομαγμένα.

Ύστερα, ξεθάρρευε σιγά σιγά και του έπιανε κουβέντα. Του μιλούσε σχεδόν πάντα για το πατάρι, όπου κοιμότανε. Τα καλοκαίρια φοβότανε πως θα την πλάκωνε το ταβάνι κι έβγαινε σιγά σιγά από την πόρτα της κουζίνας και συνέχιζε τον ύπνο της μισοκαθιστή στα σκαλοπάτια της εσωτερικής σιδερένιας σκάλας, της υπηρεσίας τη λέγανε κι αυτή, που πάει στην ταρατάσα. Αν την προλάβαινε η κυρία Λεβέντη να κοιμάται, νόμιζε πως είχε βγει για καμιά δουλειά το πρωί και την πήρε έτσι καθιστή ο ύπνος.

— Κοιμάσαι ολόρθη, τεμπέλικο πλάσμα, την έβριζε η κυρά της.

Τον Γκαριμπάλντι –του έμεινε για καλά το παρατσούκλι– δε φαίνεται να τον νοιάζει το χαμηλό ταβάνι. Η μαμά βρήκε πως εκεί είναι το πιο σίγουρο μέρος. Αν τύχει και γίνει τη νύχτα καμιά έρευνα, μπορεί να πηδήσει από το παράθυρο του παταριού στη σκάλα της υπηρεσίας, αποκεί ν' ανέβει στην ταρατάσα και να πηδήσει σε άλλες διπλανές ταρατσες. Όλα τα υπολόγισε η μαμά! Κι όσο πηγαινοερχότανε μέσα στο σπίτι και ταχτοποιούσε κι έβρισκε ρούχα για τον Γκαριμπάλντι και σκεπάσματα, εκείνος την ακολουθούσε βήμα το βήμα, λες και φοβότανε να μείνει μια στιγμή μόνος με τους άλλους.

— Να 'τανε κι όμορφος, θα 'λεγα πως τον ερωτεύτηκε η κόρη μου, αστειεύτηκε ο παππούς. Μα τούτος δω είναι...

— Της λύπησης, τον πρόλαβε η Αντιγόνη.

Ο Πέτρος έπεσε να κοιμηθεί και ξαφνικά ένιωσε σαν να γύρισε ο Θόδωρος στο σπίτι. Μια στιγμή μάλιστα άκουσε και το γκαπ γκουπ πάνω στα έπιπλα. Ήταν ο Γκαριμπάλντι, που σκόνταφταν οι αρβύλες του εδώ κι εκεί, καθώς έτρεχε πίσω από τη μαμά.

Ένα ουδέτερο σε -ο

ΕΙΧΕ ΔΙΚΙΟ Ο ΜΠΑΜΠΑΣ, με τους Γερμανούς δεν είναι το ίδιο. Μπορεί για τις μικρές τσαρίνες να μην άλλαξε τίποτα, ούτε για την μπακάλαϊνα, μα για την κυρία Λεβέντη και τη Λέλα, τον Γιαούρτερ, την οικογένεια του Πέτρου κι όλη την άλλη γειτονιά, άλλαξαν πάρα πολλά.

Πρώτ' απ' όλα ο Γιαούρτερ κοντεύει να γίνει τραγουδιστής της όπερας. Αρχίζει στα καλά καθούμενα να τραγουδάει στη διαπασών και τότε λέει ο παππούς:

— Για να τραγουδάει ο Γιαούρτερ, κάτι καλό θ' ακούσουμε το βράδυ στο ραδιόφωνο.

— «...Ζι χάιστ Λιλή Μαρλέν», κάνει τρίλιες η φωνή του Γιαούρτερ.

Όλοι τον έχουν πάρει είδηση, που παριστάνει τον χαρούμενο, για να νομίζουν πως νικάνε οι Γερμανοί.

— Μας παίρνει και για κορόιδα, γίνεται έξω φρενών ο παππούς.

Σ' αυτή όμως τη μικρή γειτονιά του Πέτρου, κανένας δεν μπορεί να κοιμηθεί ήσυχος κι ας βροντοφωνάνε οι ξένοι σταθμοί: «Η νίκη πλησίασε», κι ας προχωρούν οι Ρώσοι και οι Αγγλοαμερικάνοι.

Είναι μια μαύρη κλούβα που γυρνάει, κι όλο και σε κάποια πόρτα θα σταματήσει. Σήμερα εκείνοι... αύριο εμείς...

Ο Σωτήρης έφυγε να βρει τον Αχιλλέα. Δεν το ξέρει κανένας, ούτε η Αντιγόνη. Μονάχα ο Πέτρος και ο Γιάννης. «Όσο λιγότερα ξέρουμε ο ένας για τον άλλο.» Έτσι δεν το 'λεγε ο τρελός με τις πιτζάμες; Ο Πέτρος δεν

ήξερε τίποτα για τον κύριο Χρίστο, που έμενε στο διπλανό τους σπίτι. Δηλαδή δεν ήξερε πως ήτανε τόσο σπουδαίος, για να 'ρθει η κλούβα με δέκα Γερμανούς οπλισμένους να τον πάρουνε τα χαράματα από το κρεβάτι του.

Ο κύριος Χρίστος ήτανε υπάλληλος στο ταχυδρομείο, ερχότανε στη δουλειά του ή καθότανε στο καφενείο και ρουφούσε τόσο δυνατά τον καφέ του, που τον άκουγες έστω κι αν περνούσες από το απέναντι πεζοδρόμιο. Ο Πέτρος δεν τον πολυχώνευε, γιατί κάθε φορά που τον συναντούσε τον Πέτρο στον δρόμο, που γύριζε με τη σάκα του από το σχολείο, ο κύριος Χρίστος του έλεγε:

— Πώς πάει η μόρφωση, μπόμπιρα;

Ούτε για την κυρία Νίκη, τη μοδίστρα, ήξερε τίποτα ο Πέτρος, που τη συλλάβανε κι αυτήν οι Γερμανοί, μαζί με τις δύο κόρες της. Σαν ήτανε πιτσιρίκια, πήγαιναν με τον Σωτήρη, της χτυπούσανε το κουδούνι κι ύστερα κρυβόντανε. Εκείνη άνοιγε την πόρτα, δεν έβλεπε κανέναν και φώναζε: «Αναίσθητα όντα!» κι εκείνοι σκάγανε στα γέλια, από τον κρυψώνα τους.

Ο Γιάννης δεν κοιμάται πια το βράδυ στο σπίτι του. Ο Πέτρος πηγαίνει και τον βρίσκει σ' ένα ξένο σπίτι, σε άλλη γειτονιά. Στο ατελιέ δε μαζεύεται πια κανένας. Μένει εκεί μια κοπέλα που τη λένε Μάρω. Έχει ξανθά και σγουρά μαλλιά, σαν αράπικα, και παίζει βιολί. Ο Πέτρος υποτίθεται ότι πηγαίνει δυο φορές τη βδομάδα να του κάνει μάθημα. Κρατάει μια μεγάλη θήκη από βιολί, που μέσα είναι γεμάτη με κάτι μικρές μονοσέλιδες εφημερίδες, που τις τυπώνει ο Γιάννης και κάτι άλλα παιδιά, σ' ένα πλυσταριό. Η Μάρω δεν του λέει λέξη, έξω από «Γεια σου». Αδειάζει σιωπηλή τη θήκη και του τη δίνει πίσω. Ο Πέτρος κοντοστέκεται λίγο, μήπως και του πιάσει κουβέντα κι έτσι προλάβει να κοιτάξει την πήλινη Δροσούλα, που του φαίνεται τώρα ακόμα πιο αληθινή. Η Μάρω, όμως, «Γεια σου» και τίποτ' άλλο. Τον κοιτάζει πάντα με την ίδια έκφραση, δε χαμογελάει ποτέ, μα ούτε μοιάζει και λυπημένη. Θαρρείς και είναι πέτρινο

το πρόσωπό της, όχι όμως λαξεμένο από τον Αχιλλέα, γιατί οι πέτρες του Αχιλλέα...

Μια μέρα μόνο, που πήγε πρωί ο Πέτρος με το «βιολί του», βρήκε μια αλλιώτικη Μάρω. Πρώτ' απ' όλα του είπε «Καλημέρα, Τσουέني μου», κι ύστερα του είχε ετοιμάσει ζεστό γάλα σκόνη και ένα κομμάτι κέικ από ρεβίθια.

— Πιες, του λέει, και σε λίγο συνεχίζει με τη βραχνή φωνή της. Σήμερα το πρωί εκτέλεσαν εφτά στο σκοπευτήριο... ήταν κι ο Αντώνης.

...Ο Πέτρος, το τελευταίο καλοκαίρι πριν από τον πόλεμο, τον δεκαπενταύγουστο, είχε πάει μαζί με τον θείο Άγγελο σ' ένα πανηγύρι. «Πάμε στο Σκοπευτήριο», λέει ο θείος Άγγελος. Ο Πέτρος δεν ήξερε τι είναι το σκοπευτήριο, μα είπε «Ναι», γιατί όπου και να πήγαινες με τον θείο Άγγελο ήτανε διασκεδαστικά.

Ήταν ένα μεγάλο ξύλινο περίπτερο, ανοιχτό μπροστά, κι όλο το άνοιγμα το έπιανε ένας μπάγκος. Στον τοίχο του βάθους ήταν κρεμασμένα στη σειρά πέντε έξι τετράγωνα άσπρα χαρτόνια με μια μαύρη βούλα στη μέση και γύρω της ήταν ζωγραφισμένοι όλο και πιο μεγάλοι μαύροι κύκλοι, σαν τους κύκλους που απλώνονται στο νερό μιας λίμνης, όταν ρίξεις μια πέτρα. Πίσω από τον μπάγκο στεκότανε μια παχουλή κοπέλα, που έδωσε ένα τουφέκι στον θείο Άγγελο.

— Σημαδέψτε ίσια στην καρδιά, του είπε μ' ένα χαμόγελο όλο νάζι.

Ο θείος Άγγελος πήρε το τουφέκι, έσκυψε λίγο, ακούμπησε με τους αγκώνες του στον μπάγκο, σημάδεψε και πυροβόλησε. Η δεύτερη σφαίρα έπεσε καταμεσής στη μαύρη βούλα. Η κοπέλα κατέβασε τότε από ένα ράφι μια μεγάλη κούκλα, με τριανταφυλλί φόρεμα και άγρια μούρη και του την έδωσε. Ο θείος Άγγελος γελούσε... γελούσε...

Αυτό ήτανε το σκοπευτήριο που ήξερε ο Πέτρος. Τώρα η Μάρω τού λέει πως στο σκοπευτήριο εκτελέσανε εφτά, πως ήτανε κι ο Αντώνης μαζί... Η Μάρω με το πέτρινο πρόσωπο αδειάζει, όπως πάντα, το βιολί, μα από τα

μάτια της τρέχουν δάκρυα και μουντζουρώνουν τις φρεσκοτυπωμένες εφημερίδες.

Ο Πέτρος δεν τόλμησε να ρωτήσει ούτε ποιο είναι το σκοπευτήριο ούτε ποιος είναι ο Αντώνης. Σε λίγες όμως μέρες το 'μαθε κι εκείνος κι όλη η Αθήνα, γιατί οι εφτά μαζί με τον Αντώνη, γίνανε δέκα, είκοσι, τριάντα... Όταν οι αντάρτες τινάξουν κανένα τρένο γερμανικό ή κανένα γεφύρι, όταν πιάσουν αιχμάλωτο κανένα Γερμανό, τότε ο κόσμος περιμένει πως οι Γερμανοί θα σημαδέψουν στο σκοπευτήριο, καταμεσής στη μαύρη βούλα, ίσια στην καρδιά.

— Εκτέλεσαν διακόσους, είπε η μαμά αλαφιασμένη κάποιο πρωί, γυρνώντας από ψώνια.

Ήτανε Πρωτομαγιά! Η Αντιγόνη, μόλις ξύπνησε, τέντωσε τεμπέλικα τα χέρια της. Ύστερα σηκώθηκε από το κρεβάτι και όπως ήτανε με το νυχτικό πήγε κι άνοιξε διάπλατα τα παραθυρόφυλλα. Το δωμάτιο γέμισε ήλιο.

— Θυμάσαι, Πέτρο, την τελευταία Πρωτομαγιά, πριν από τον πόλεμο; λέει, κι έτσι όπως στέκει, με την πλάτη γυρισμένη στο παράθυρο, ο ήλιος κάνει τα μαλλιά της κι έχουν πάρει το χρώμα της γαζίας.

Ο Πέτρος τη θυμότανε πολύ καλά την τελευταία Πρωτομαγιά! Είχανε πάει με τον μπαμπά στο τέρμα Πατησίων ν' αγοράσουν το στεφάνι που θα κρεμούσαν στην ξώπορτα του σπιτιού τους. Η μαμά τούς είχε παραγγείλει να 'ναι από κόκκινα τριαντάφυλλα. Ήτανε το πιο ακριβό, μα το πήρανε, γιατί της μαμάς δεν της άρεσε άλλο λουλούδι από τα κόκκινα τριαντάφυλλα. Της Δροσούλας της άρεσαν οι μαργαρίτες. Είχε ζωγραφίσει μια μαργαρίτα με το κεφάλι γερμένο. «Είναι ένα κορίτσι που χάθηκε για λίγα δράμια λάδι», είπε του Πέτρου. Δεν είπε πέθανε, αλλά χάθηκε. Ο Πέτρος κοίταζε κείνη τη γερμένη μαργαρίτα και νόμιζε πως έβλεπε το κορίτσι που χάθηκε από την πείνα...

Αν ήτανε τώρα η Δροσούλα θα ζωγράφιζε διακόσιες μαργαρίτες με κόκκινες καρδιές και το κεφάλι γερμένο. Αν δεν είχε φύγει «αλλού», θα

διάβαζε ποίημα του Κώστα Αγαρινού για τα παλικάρια που σκοτώνονται κάθε αυγή και θα 'λεγε:

— «Θα ραγίσουν κι οι πέτρες σαν τ' ακούσουν».

Η Αντιγόνη κρύβει το ποίημα μέσα στην ντύση ενός παλιού σχολικού βιβλίου και κάθε τόσο το βγάζει και το διαβάζει του Πέτρου. Τώρα πια η αδελφή του δεν έχει κανέναν έξω από κείνον να μιλάει τα βράδια για τον ποιητή της. Γιατί η Ρίτα δε θα ξαναβγεί πια στον δρόμο, αν δε φύγουν οι Γερμανοί. Έχει κρυφτεί σε κάποιο σπίτι που το ξέρει μόνο η Αντιγόνη, που πάει και τη βλέπει μία φορά τη βδομάδα. «Όχι πολλά σούρτα φέρτα», είχε πει ο Γιάννης. Όταν έχει λιακάδα, την Αντιγόνη την πιάνει απελπισία.

— Το καημένο το Ριτάκι, ποιος ξέρει πότε θα το δει ο ήλιος.

Η Ρίτα σώθηκε γιατί άκουσε τον Γιάννη. Οι Γερμανοί έβγαλαν διαταγή πως όλοι οι Εβραίοι έπρεπε να γραφτούν σε καταλόγους. Οι δικοί της πήγαν και γράφτηκαν αμέσως. Κάθε πρωί έπρεπε να παρουσιάζονται στους Γερμανούς και να δίνουνε το «παρών».

— Εσύ δε θα πας, είπε ο Γιάννης στη Ρίτα.

— Να μην πάμε, παρακαλούσε κι η Ρίτα τους δικούς της. Να κρυφτούμε. Έχω φίλους που θα μας βοηθήσουν.

Η μαμά της ούτε που να τ' ακούσει. Συλλογιότανε πού θ' αφήσει το σπίτι και τα πράγματα. Μπορούσαν να μπουν κλέφτες, αν το 'βλεπαν μέρα νύχτα κλειστό. Έπειτα πίστευε πως δεν έχουν άλλη ταλαιπωρία να πάθουν, εκτός από το να δίνουν το «παρών». Η Ρίτα κρύφτηκε κι ας χάλασε τον κόσμο η μαμά της να μην την αφήσει. Ένα πρωί οι Εβραίοι πήγαν να παρουσιαστούν και δεν ξαναγύρισαν ποτέ πια. Τους φόρτωσαν σε κάτι τρένα με κλειστά βαγόνια και φύγανε στο άγνωστο. Χάθηκαν κι οι γονείς της Ρίτας κι ο Μορίς με το κομμένο πόδι. Στο σπίτι τους μπήκαν οι Γερμανοί και τα πήραν όλα. Πάνε και τα σαράντα οχτώ κουταλάκια του γλυκού, μέσα στο ασημένιο βάζο!

Ο Πέτρος πέφτει το βράδυ ψόφιος από την κούραση. Τώρα οι δουλειές πληθύνανε, δεν είναι να γράφεις μόνο στους τοίχους... Πριν τον πάρει για

καλά ο ύπνος, ακούει τη φωνή της μαμάς, που μαθαίνει ελληνικά στον Γκαριμπάλντι. Τα χέρια της μαμάς ξεπρήστηκαν, κι αν δεν είχε πουλήσει τη βέρα της στις μικρές τσαρίνες, θα της χωρούσε μια χαρά. Γιατί η μαμά δεν ανάβει πια τη φουφού με το πριονίδι, δε βάζει μπουγάδα με κρύο νερό, δεν πλένει πιάτα, δε σφουγγαρίζει· όλες αυτές τις «χοντρές» δουλειές τις κάνει ο Γκαριμπάλντι. Αν κάνει η μαμά πως δεν τον αφήνει, παίρνει εκείνος τόσο δυστυχισμένο ύφος, που γίνεται της λύπησης, όπως θα 'λεγε κι η Αντιγόνη.

Παραφυλάει τότε θα σηκωθεί η μαμά να κάνει κάποια δουλειά, για να πεταχτεί στη μέση εκείνος.

— Εγκώ, εγκώ, λέει, όλος χαμόγελο. Βαρέθηκα κάθετα.

Μα και τι δεν ξέρει αυτός ο Γκαριμπάλντι! Έφτιαξε μόνος του μακαρόνια από το γκρίζο αλεύρι των μικρών τσαρίνων, που έγιναν να γλείφεις τα δάχτυλά σου.

«...Εγκώ τρώω... εσύ παίζεις...», συλλαβίζει ο Γκαριμπάλντι σαν να τραγουδάει. Λίγο ακόμα και τον πήρε ο ύπνος τον Πέτρο. Τη φωνή της Αντιγόνης την ακούει σαν σε όνειρό του.

— Θαρρώ πως είμαι ερωτευμένη.

Ο Πέτρος ούτε κουνάει.

Θαρρώ πως είμαι ερωτευμένη, ξανάρχεται η φωνή της Αντιγόνης, δυνατή δυνατή αυτή τη φορά, κι ο Πέτρος είναι σίγουρος πως το κάνει επίτηδες για να μην τον πάρει ο ύπνος.

— Καλά, το ξέρω, μουρμουρίζει ο Πέτρος νευριασμένα.

— Το ξέρεις, μα δεν ξέρεις με ποιον.

Ο Πέτρος τώρα έχασε τον ύπνο για τα καλά.

— Με τον ποιητή σου, κι άσε με να κοιμηθώ.

— Μου ΠΕ-ΡΑ-ΣΕ, λέει η Αντιγόνη, τονίζοντας μία μία τις συλλαβές. Μου πέρασε, από χτες.

Ο Πέτρος έχασε τον ύπνο του για τα καλά.

— Τότε πώς είσαι ερωτευμένη; αρχίζει να μην καταλαβαίνει.

— Είμαι... με τον Γιάννη.

Τρελάθηκε η αδελφή του. Εκείνη δεν ήτανε που έλεγε στη Ρίτα πως δε γίνεται να τον ερωτευτεί, γιατί έχει το μπαλάκι του πιγκ πονγκ στον λαιμό; Και πέθαινε για τον ποιητή της; Τώρα, λέει, θέλει τον Γιάννη από χτες τ' απόγευμα στις έξι, που πήγανε μαζί σε κάποια δουλειά, κι όταν γυρίζανε ο Γιάννης της είπε:

— Κοίταξε πώς δύνει ο ήλιος, θαρρείς και δεν είναι κατοχή.

— Ε, και; ρωτάει ο Πέτρος.

— Αχ, τίποτα δεν καταλαβαίνεις, απαντάει απελπισμένα η Αντιγόνη και ρίχνει το κεφάλι της πάνω στα μαξιλάρια κι ύστερα κλαψουρίζει: Να 'ταν η Ρίτα απόψε εδώ!

Δεν πρόλαβε να του το πει του Γιάννη, πως τον αγαπάει. Την άλλη μέρα τον πιάσανε οι Γερμανοί.

«Τι ωραίο ν' αγαπάς κάποιον και να φεύγει, μακριά, μέσα στον κίνδυνο, κι εσύ ν' αγωνιάς και να μην ξέρεις πού βρίσκεται και κάθε βράδυ να τον ονειρεύεσαι και να μουσκεύει το μαξιλάρι στο δάκρυ...» Τα 'λεγε αυτά πριν από καιρό η Αντιγόνη, όταν είχε φύγει ο θείος Άγγελος για την Αίγυπτο και ζήλευε εκείνη τη Ρίτα που είχε κάποιον να συλλογιέται. Τώρα με τον Γιάννη δεν είναι το ίδιο. Ο θείος Άγγελος μπορούσε και να σκοτωθεί σε καμιά μάχη, μα είχε ο ίδιος όπλο και πολεμούσε.

Τον Γιάννη κάθε αυγή μπορεί να τον σημαδέψουν ίσια στην καρδιά.

Παράξενο, συλλογιέται ο Πέτρος, τόσα και τόσα γίνονται κάθε μέρα, κάθε στιγμή, κι όμως θαρρείς και δε συμβαίνει τίποτα. Πριν από τον πόλεμο, όταν πέρναγε κανένας αρκουδιάρης με την αρκούδα και το ντέφι του, όλη η γειτονιά έβγαινε στον δρόμο.

— 'Ηρθε ο αρκουδιάρης! 'Ηρθε ο αρκουδιάρης! ακουγόντανε φωνές και τρέχανε απ' τα γύρω σοκάκια μικροί μεγάλοι να τον προλάβουν.

Μια μέρα, ήρθε κι ένα τεράστιο αυτοκίνητο και στάθηκε καταμεσής στην πλατεία. Το πίσω μέρος ήτανε σαν ντεπόζιτο και στην άκρη είχε έναν χοντρό χοντρό σωλήνα. Έβαλαν μπρος μια μηχανή που τράνταζε όλος ο

τόπος και άδειαζαν τους βόθρους. Ο Πέτρος με τον Σωτήρη αποξεχάστηκαν να τον χαζεύουν κι αργήσανε να πάνε στο σχολείο.

— Είδατε το αυτοκίνητο του βόθρου; ρωτούσανε τ' άλλα παιδιά και τους κάνανε τον σπουδαίο που αυτοί το είχανε δει.

Τώρα, μέσα σε λίγο καιρό, γίνανε τόσα πολλά, τόσα απανωτά, τόσο φοβερά πράγματα, που ένα μόνο να γινότανε απ' αυτά πριν από τον πόλεμο, θα 'φτανε ν' αναστατωθεί η γειτονιά για μέρες. Εκτελέστηκε ο Αντώνης της Μάρως, χάθηκαν οι Εβραίοι μέσα στα τρένα, πιάσανε τον κύριο Χρίστο, την κυρία Νίκη, ο Γιάννης είναι κιόλας στη φυλακή, κι όλα αυτά, ώσπου να γυρίσεις να δεις! Κι όμως, η μητέρα του Γιάννη πάει κάθε φορά και ψωνίζει κι ο πατέρας του τρέχει στο περίπτερο δύο με τρεις και στέκεται στην ουρά για τσιγάρα. Μόνο η Αντιγόνη μουσκεύει το μαξιλάρι στο δάκρυ τα βράδια.

Στη θέση του Γιάννη ήρθε ο Μίλτος, ένας ψηλός, πολύ αστείος, που όλη την ώρα λέει καλαμπούρια. Πάει και τον βρίσκει ο Πέτρος στο πλυσταριό, όπως τον Γιάννη, εκείνος του δίνει τις φρεσκοτυπωμένες εφημερίδες, όπως ο Γιάννης, κι ο Πέτρος τις χώνει στη θήκη του βιολιού. Στη θέση της Δροσούλας είναι η Μάρω, στου Αχιλλέα ο Γιώργος, κι όλο κάθε τόσο στη θέση κάποιου έρχεται άλλος, κι ύστερα άλλος... Θαρρείς και δε συμβαίνει τίποτα. Μονάχα ο Πέτρος έχει μείνει ο ίδιος...

Ο Σωτήρης γύρισε από τον Αχιλλέα στα ξαφνικά, κάποιο μεσημέρι. Βροντοκοπούσε τόσο τα πόδια του στη σκάλα, που νόμιζες πως θα την γκρεμίσει.

— Σωτήρηρηη! ακούστηκε η φωνή της κυρίας Λεβέντη. Είναι μεσημέρι, ο κόσμος αναπαύεται.

— Σπίτι μου είμαι, απάντησε αυθάδικα εκείνος και συνέχισε ν' ανεβαίνει με πιότερο ακόμα θόρυβο.

Ο Πέτρος έτρεξε να τον βρει. Ο Σωτήρης δεν τον αγκάλιασε, παρά του έσφιξε το χέρι.

— Γεια σου, συναγωνιστή, λέει, κι ύστερα του κλείνει πονηρά το μάτι – έτσι λένε κει πάνω.

Για «κει πάνω», όμως, δεν είπε τίποτ' άλλο. Είχε κάνει όρκο να μην πει. Μονάχα, λέει, πως ο Αχιλλέας έχει γένια.

— Μου είπε να σου πω, κάνει ξάφνου ο Σωτήρης, σαν να θυμήθηκε την παραγγελία, «να πεις στο Τσουένι ότι την πρώτη συνοικία που θα ελευθερώσουμε θα τη βγάλουμε Δροσούλα».

Η Δροσούλα είχε χαρίσει ένα άλμπουμ στον Πέτρο και πολλές φορές τον έβαζε και ζωγράφιζε, σαν περίμεναν τον Αχιλλέα και τους άλλους. Ο Πέτρος το κρύβει μέσα στο ντουλάπι της κουζίνας, πίσω από κάτι παλιές φόρμες του γλυκού. Πήγε και το ξετρύπωσε να ζωγραφίσει, τώρα που είχε βγει έξω η Αντιγόνη και μπορούσε να της πάρει τα μολύβια της, που τα 'χε πάντα καλοξυσμένα. Ζωγράφισε τον Αχιλλέα και τον θείο Άγγελο. Στέκονται κάτω από την Ακρόπολη και δίνουν τα χέρια. Ο Αχιλλέας έχει γένια και σταυρωτά φισεκλίκια στο στήθος, ο θείος Άγγελος φορεί εγγλέζικη στολή. Έτσι φανταζόταν ο Πέτρος τη μέρα της απελευθέρωσης. Θα μπαίνανε από τη μια οι αντάρτες να ελευθερώσουν την Αθήνα, ενώ ο θείος Άγγελος θα 'φτανε με τον αγγλικό ή αμερικανικό στόλο στο Φάληρο. Ο παππούς λέει πως η Ελλάδα θα γίνει ο πιο ευτυχισμένος τόπος. «Πεινάσατε, πεθάνατε, αγωνιστήκατε, σας εκτέλεσαν... Φάτε, λοιπόν τώρα», θα λένε οι Ρώσοι και θα στέλνουν караβιές το μαύρο χαβιάρι. «Φάτε», θα λένε κι οι Αγγλοαμερικάνοι και θα στέλνουν τσουβάλια τις λίρες και τα δολάρια.

— Μην πούνε φάτε ξύλο, λέει ο Γκαριμπάλντι.

— Οχ, μωρέ, κι εσύ, Γκαριμπάλντι! Άκου τι πάει και σκέφτεται, λέει ο παππούς και κουνάει το κεφάλι.

Κουνάει, επιμένοντας, κι ο Γκαριμπάλντι το δικό του και είναι κι οι δυο σαν πειστωμένα αγοράκια που τσακώθηκαν, γιατί ο ένας πήρε τους βόλους του άλλου.

Είναι αστείο να τους βλέπεις να καβγαδίζουν. Κάθονται μετά με τις πλάτες γυρισμένες και κατεβασμένα τα μούτρα. Μαύρο ο ένας, κόκκινο ο άλλος. Τις περισσότερες φορές έχει δίκιο ο Γκαριμπάλντι, μα πού να το παραδεχτεί ο παππούς. Έτσι τσακωθήκανε και κείνη τη μέρα, για το αγγλικό κλειδί. Ο παππούς όλο το απόγευμα δεν άφηνε σε ησυχία τον Πέτρο.

— Να πας στον φαναρτζή να σου δώσει ένα αγγλικό κλειδί, να σφίξω τα παξιμάδια απ' αυτό το παλιοντίβανο, γιατί θα γκρεμιστώ κανένα βράδυ.

Του Γκαριμπάλντι είχε μαλλιάσει η γλώσσα να λέει στον παππού πως δε φταίνε τα παξιμάδια, πως το ξύλο έχει φαγωθεί και δε βιδώνουν πια οι βίδες και πως εκείνος ξέρει πώς να το φτιάξει το ντιβανάκι, που, και ελέφας να καθίσει απάνω, πάλι θα 'ναι στέρεο. Τίποτα ο παππούς!

— Θέλω το αγγλικό κλειδί.

Ο Πέτρος βαριότανε να πάει. Μόλις είχε γυρίσει από το «μάθημα βιολιού» και δεν είχε καμιά όρεξη να ξαναβγει. Άσε που πίστευε πως είχε δίκιο ο Γκαριμπάλντι. Αφήνει, όμως, ο παππούς άνθρωπο να ησυχάσει! Το φαναρτζίδικο βρισκότανε στην πλατεία, στη γωνιά ενός δρόμου. Πρόλαβε την ώρα που ετοιμαζότανε να κλείσει. Ο φαναρτζής τού έδωσε το αγγλικό κλειδί και του είπε πειραχτικά.

— Τι έγινε ο παππούς; Φοβήθηκε που τον κέρδισα τρεις φορές στο τάβλι; Τον περιμένω αύριο, πες του.

Δεν πρόλαβε να καλοτελειώσει τη φράση του και στην πλατεία μπουκάρανε απ' όλους τους δρόμους μοτοσικλέτες και αυτοκίνητα γεμάτα Γερμανούς με τα αυτόματα στο χέρι.

— Χριστέ και Παναγιά, κάνει ο φαναρτζής και τραβάει μέσα τον Πέτρο, που είχε κοντοσταθεί στην πόρτα.

Κάνει να κατεβάσει τα ρολά, μα δεν πρόλαβε. Τον αρπάζει ένας Γερμανός, ένας άλλος τραβάει τον Πέτρο έξω.

— Ράους... ράους, ουρλιάζουνε.

Τους σέρνουνε στην πλατεία. Η πλατεία έχει γεμίσει κόσμο. Τους βγάζουνε από τα καφενεία, από τα μαγαζιά, από τα σπίτια. Κουβαλάνε κόσμο απ' όλα τα δρομάκια.

— Ράους... ράους!

Ο Πέτρος κρατάει το αγγλικό κλειδί και δεν ξέρει τι να το κάνει. Το σφίγγει στα χέρια του. Ο φαναρτζής τρέμει ολόκληρος. Πρώτη φορά έχει δει ο Πέτρος έναν άνθρωπο να τρέμει έτσι, από την κορφή ως τα νύχια.

— Ράους... ράους!

Σέρνουν μια γυναίκα. Φοράει τη ρόμπα του σπιτιού και σφίγγει στο στήθος της ένα καπάκι από τέντζερη.

— Θα μας εκτελέσουν... τα παιδάκια μου..., κλαίει ο φαναρτζής.

Τα πολυβόλα έχουν στηθεί γύρω γύρω στην πλατεία. Μπλόκο, λέει κάποιος. «ΜΠΛΟΚΟ», μουρμουρίζουν τα στόματα. Καταφθάνει ένα μικρό στρατιωτικό αυτοκίνητο. Σταματάει στη μέση της πλατείας. Βγαίνουν από μέσα δυο Γερμανοί κι ένας άνθρωπος σαν σκιάχτρο. Φοράει μια κουκούλα που του σκεπάζει όλο το πρόσωπο και στη θέση των ματιών είναι δυο τεράστιες τρύπες που χάσκουν.

— Θα μας σκοτώσουν..., τρέμει ο φαναρτζής.

...Ποιους θα σκοτώσουν, αναρωτιέται ο Πέτρος. Εμάς! Δηλαδή, κι εκείνον;... «Όταν θα τελειώσει ο πόλεμος, Τσουένι μου...» Ο πόλεμος δε θα τελειώσει ποτέ για τη Δροσούλα... «Την πρώτη συνοικία που θα λευτερώσουμε θα την πούμε Δροσούλα.» Κι ας μην έχει ποτέ λευτεριά για τη Δροσούλα. Ούτε για τον Πέτρο θα 'χει! Ούτε θα μεγαλώσει ποτέ ο Πέτρος. Θα μείνει για πάντα του μικρός. «...Το καημένο το Τσουένι, πήγε για ένα αγγλικό κλειδί», θα λένε. Άραγε, πονάει;... «Σημαδέψτε ίσια στην καρδιά.» Μπορεί ν' ανοίξουν μετά το μαγαζί με τα παιχνίδια και να φύγει κάθε Γερμανός με μια κούκλα με τριανταφυλλί φόρεμα. Ο φαναρτζής κλαίει τώρα μ' αναφιλητά. Τον Πέτρο τον σφίγγουν τα παπούτσια του. Θαρρείς και μεγάλωσε στα ξαφνικά το πόδι του. Έτσι του 'ρχεται να τα βγάλει... τον πονάνε αφόρητα. Ο άνθρωπος με την κουκούλα έχει ένα

κοντόχοντρο δάχτυλο που δείχνει. «Αυτός... αυτός... αυτός...» Οι Γερμανοί φορτώνουν αυτούς που δείχνει στις κλούβες. Έδειξε και τη γυναίκα με το καπάκι από τον τέντζερη. Εκείνη ούτε μίλησε, έσφιξε πιότερο το καπάκι στο στήθος της κι ανέβηκε στο αυτοκίνητο.

Ο Πέτρος δεν αντέχει πια με τα παπούτσια του! Το κοντόχοντρο δάχτυλο δείχνει. Δείχνει το παιδί με το αγγλικό κλειδί; Όχι, δεν το δείχνει ο άνθρωπος με την κουκούλα. Το δάχτυλο σημαδεύει τον φαναρτζή. Ο φαναρτζής κλαίει, ουρλιάζει, έχει αγκαλιάσει έναν ηλεκτρικό στύλο, έχει γαντζωθεί απάνω του.

— Τα παιδάκια μου... λυπηθείτε τα παιδάκια μου, ουρλιάζει.

Οι Γερμανοί τον ξαγκιστρώνουν από τον στύλο και τον σπρώχνουν ή μάλλον τον πετάνε μέσα στην κλούβα.

...Θα τα βγάλει τα παπούτσια του ο Πέτρος, αλλιώς το μεγάλο δάχτυλο θα τρυπήσει το παπούτσι. Ο άνθρωπος με την κουκούλα φοράει παπούτσια χωρίς κορδόνια. Μοιάζουν τα πόδια του πρησμένα... Είχε έναν συμμαθητή στο σχολείο ο Πέτρος, τον λέγανε Λάκη, ένα χοντρό παιδί, μαρτυριάτικο.

— Ποιος έσπασε το τζάμι; ρωτούσε ο δάσκαλος, ο κύριος Λουκάτος.

— Αυτός! έδειχνε ο Λάκης κάποιο παιδί, με το κοντό, παχουλό του δάχτυλο.

— Ποιος έριξε τα μελάνια στον τοίχο;

— Αυτός.

— Ποιος πάτησε τα λουλούδια στο παρτέρι;

— Αυτός.

Δε φορούσε κουκούλα με τρύπες ο Λάκης. Στο μεγάλο διάλειμμα ερχότανε και τον έβρισκε ο πατέρας του, που είχε δικό του μαγέρικο, του έφερνε τηγανισμένα ψάρια σε μια λαδόκολα. Ο πατέρας του ήτανε χοντρός με πρησμένα πόδια, που δε χωρούσανε στα παπούτσια και τα φορούσε χωρίς κορδόνια. Του Λάκη το κοντόχοντρο δάχτυλο γυάλιζε, αφού έτρωγε τα ψάρια...

Η πλατεία άδειασε, φύγανε τ' αυτοκίνητα και οι κλούβες. Ο Πέτρος σφίγγει το αγγλικό κλειδί και νιώθει το χέρι του που τρέμει. Όσοι απόμειναν τρέχουν παραλογισμένοι, φωνάζουν, κλαίνε.

— Ανάθεμα, ανάθεμα, ξεφωνίζει μια γριά και σηκώνει τα χέρια κατά τον ουρανό.

— Τράβα σπίτι σου, βάζει φωνή στον Πέτρο μια γυναίκα, τελείωσε το μπλόκο, θα τρελαθεί η μάνα σου.

...Τέλειωσε το μπλόκο. Το Μπλόκο. ΤΟ ΜΠΛΟΚΟ.

Ο Πέτρος ξεκίνησε, μα περπατάει βήμα το βήμα, τα πόδια του είναι βαριά σαν μολύβι, παρόλο που δεν τον σφίγγουν πια τα παπούτσια του.

Θα πει στον Γκαριμπάλντι να του τ' ανοίξει λίγο. Αυτός όλα ξέρει και τα κάνει.

...Τα ουδέτερα σε «-ο», μάθαινε του Γκαριμπάλντι η μαμά. Το νερό, το άροτρο, το παράθυρο. ΤΟ ΜΠΛΟΚΟ! Ένα μόνο ουδέτερο σε «-ο» υπάρχει. ΤΟ ΜΠΛΟΚΟ. ΤΟ ΜΠΛΟΚΟ. ΤΟ ΜΠΛΟΚΟ. Δεν το θέλει ο Πέτρος, αλλά το λέει, μέσα του, πολλές φορές... ΜΠΛΟΚΟ, ΜΠΛΟΚΟ, ΜΠΛΟ-ΚΟ, ΜΠΛΟ-ΚΟ, και στον ρυθμό αυτής της λέξης σέρνει τα πόδια του, για να φτάσει σπίτι.

Ρελτίχ Τούπακ

Ο ΠΑΠΠΟΥΣ ΚΑΘΕ ΜΕΡΑ περιμένει να κάνουν απόβαση στην Ελλάδα οι Εγγλέζοι. Ο Γκαριμπάλντι τον πεισμώνει:

— Εγγλέζο ντεν έρτει.

— Καλύτερα, λέει ο μπαμπάς. Έτσι θα ελευθερωθούμε μοναχοί μας και δε θα χρωστάμε σε κανέναν.

Ο Αχιλλέας κι οι φίλοι του κυριεύουν απανωτά πόλεις και χωριά. Ο παππούς δεν έχει ανάγκη να κοιτάξει κανέναν χάρτη. Ξέρει την Ελλάδα απέξω κι ανακατωτά. Την έχει γυρίσει πέτρα την πέτρα, όταν έκανε περιοδεία με τον θίασο της Μεγάλης Αντιγόνης.

— Πήρανε οι αντάρτες την Έδεσσα, αναγγέλλει ο μπαμπάς.

— Πολύ καλό κοινό, λέει ατάκα ο παππούς. Δώδεκα αυλαίες έκανε η Μεγάλη Αντιγόνη στην *Κυρία με τας καμελίας*.

Άμα, πάλι, τύχει κι ακούσει για καμιά άλλη πόλη, που δεν του αρέσει, μουρμουρίζει.

— Μμμμ, σωθήκανε οι αντάρτες, ούτε ένα ποτήρι νερό δε θα τους δώσουνε. Παίζαμε μπροστά σε άδεια καθίσματα.

Τον έχει πιάσει μια ανυπομονησία τον παππού να τελειώσει ο πόλεμος, θαρρείς και είναι να πεθάνει αύριο και βιάζεται. Όλη τη μέρα στριφογυρίζει στο μπαλκονάκι και κοιτάζει πέρα, κατά το Φάληρο, μήπως δει τον εγγλέζικο στόλο να προβάλλει. Βιάζεται πιο πολύ κι από τον

Γκαριμπάλντι, που ο κακομοίρης ούτε τη μύτη του δεν έχει βγάλει από το παράθυρο.

Κι ο παππούς βιάζεται να τελειώσει ο πόλεμος, μα ο Σωτήρης τον έχει κιάλας τελειώσει. Από τη μέρα που γύρισε από τον Αχιλλέα, λέει πως ο Γιαούρτερ μυρίζει... πτώμα, πως τζάμπα χάνει τον καιρό του με τη Λέλα, μια κι, αύριο μεθαύριο, όλοι οι Γερμανοί θα πάρουν πόδι από την Ελλάδα. Ο Σωτήρης βάλθηκε να τον τρελάνει τον Γιαούρτερ. Μόλις τον συναντήσει στην είσοδο του σπιτιού, τσιρίζει μ' όλη του τη δύναμη, τάχα σαν να θέλει να τον ακούσει κάποιος στο απάνω πάτωμα!

— Ρελτίχ Τούπακ!

Δεν είναι κινέζικα! Ο Σωτήρης είχε τη μανία στο σχολείο ν' αναγραμματίζει τις λέξεις, για να τον καταλαβαίνει μόνο όποιος ήξερε το κόλπο. Όταν χαλούσανε τον κόσμο στην τάξη κι ο Σωτήρης έπαιρνε μυρουδιά πως ερχότανε ο κύριος Λουκάτος, ανέβαινε σ' ένα θρανίο και ξεφώνιζε:

— Σοτάκουλ!

Δηλαδή, Λουκάτος αναγραμματισμένα. Όλη η τάξη έμπαινε στο νόημα και βουβαινότανε. Ρελτίχ Τούπακ, λοιπόν, θα πει: Χίτλερ Καπούτ, από την ανάποδη.

Πού να ξέρει κάτι τέτοια ο Γιαούρτερ. Καταλάβαινε, όμως, πως δε θα 'τανε κάτι καλό και φαίνεται ρωτούσε τις Λεβένταινες –μάννα και κόρη–, γιατί μια μέρα έπιασε η κυρία Λεβέντη τον Πέτρο και τον ρωτούσε τι σημαίνουν τα λόγια του Σωτήρη.

— Πού να ξέρω εγώ, σήκωσε εκείνος αδιάφορα τους ώμους του. Σαχλαμάρες του Σωτήρη θα 'ναι.

Του Σωτήρη όμως του είχε κολλήσει για καλά αυτή η ανάποδη φράση. Όχι μονάχα σα συναντούσε τον Γιαούρτερ, μα και τον Πέτρο κι όλους που ήξερε, αντί για καλημέρα τους φώναζε θριαμβευτικά:

— Ρελτίχ Τούπακ!

Εκτός από τον Γιαούρτερ, ο Σωτήρης είχε πάρει όρκο να κάνει τις μικρές τσαρίνες να σκάσουν. Δεν τις χώνευε που δεν τις χώνευε, μα εδώ και λίγες μέρες, μόλις τον συναντούσε καμιά τους στον δρόμο, ρωτούσε τάχα μ' ενδιαφέρον:

— Τι νέα, Σωτηράκη; Ήρθαν η μαμά σου κι ο πατριός σου;

Από τότε που γύρισε ο Σωτήρης από τον Αχιλλέα, είχε μια «συμμορία» δική του, πέντε έξι πιτσιρίκια που τον ακολουθούνε σαν σκυλάκια. Τα έστηνε, λοιπόν, κάθε μέρα έξω από το φουρνάριο την ώρα που έτρεχε ο κόσμος ν' αγοράσει ψωμί, κι οι τρεις μικρές τσαρίνες παίρνανε θέση πίσω από τον πάγκο και κόβανε τις μερίδες και ζυγίζανε μην πέσει μισό δράμι παραπάνω. Τότε έδινε ο Σωτήρης το σύνθημα και τα πιτσιρίκια αρχίζανε το τραγούδι:

*Πατάω ένα κουμπί
και βγαίνει μια χοντρή
και λέει στα παιδάκια
νιξ ψωμί...*

Ο κόσμος κρυφογελούσε, οι μικρές τσαρίνες φούσκωναν και κοκκίνιζαν, τα πιτσιρίκια δε λέγανε να σταματήσουν:

*Πατάω κι άλλο ένα
και βγαίνει μια χοντρέλα
και λέει στα παιδάκια
νιξ σαρδέλα.*

— Άμα τελειώσει ο πόλεμος, θα τις φάμε στον φούρνο με πατάτες, δήλωνε ο Σωτήρης στον Πέτρο.

Ήταν η μόνη τιμωρία που βρισके πως ταίριαζε στις μικρές τσαρίνες που είχανε αγοράσει ακόμα και το χαλασμένο ρολόι, με τα μεγάλα βαρίδια, που υπήρχε στο σπίτι του Σωτήρη.

Πως θα 'φευγαν οι Γερμανοί σύντομα από την Αθήνα, το κατάλαβε πρώτος απ' όλους ο παππούς. Ένα βράδυ που τον πονούσαν τα πόδια του και δεν μπορούσε να κοιμηθεί, άκουσε ένα αυτοκίνητο να σταματάει μπροστά στην πόρτα τους. Τρόμαξε, μην είναι η κλούβα και σηκώθηκε να κοιτάξει, ανάμεσα από τις γρίλιες, στον δρόμο. Ήταν η μαύρη κούρσα του Γιαούρτερ. Βγήκε από μέσα ένας Γερμανός στρατιώτης, μα πριν προλάβει να χτυπήσει την πόρτα, του είχαν ανοίξει κιόλας, από μέσα. Μπήκε στο σπίτι και σε λίγο ξαναβγήκε κουβαλώντας δύο τεράστιες βαλίτσες. Πίσω του φάνηκαν η κυρία Λεβέντη και η Λέλα. Φορούσαν χοντρά παλτά, παρόλο που ήτανε Σεπτέμβρης και οι νύχτες ήτανε ζεστές ακόμη. Πρώτη μπήκε στο αυτοκίνητο η κυρία Λεβέντη.

— Η Λέλα, πριν μπει, γύρισε και κοίταξε το σπίτι, θαρρείς και το αποχαιρετούσε για πάντα, τους διηγήθηκε το άλλο πρωί ο παππούς.

Ο Πέτρος, σαν ήτανε μικρός, την αγαπούσε πολύ τη Λέλα. Εκείνη τον φώναζε κάθε τόσο κάτω στο σπίτι, του έδινε σοκολάτες και τον έκανε χάζι. Φορούσε η Λέλα τότε μια μαύρη ποδιά του σχολείου και είχε μια χοντρή ξανθιά πλεξίδα. Κι ο Στορμ την αγαπούσε. Μόλις την έπαιρνε είδηση να γυρίζει απέξω, έτρεχε, έτριβε τη μουσούδα του μέσα στην παλάμη της. «Θα πεθάνετε όλοι από την πείνα», είχε πει του Πέτρου η Λέλα, όταν του είχε βάλει στη φούχτα κείνα τα κομματάκια τη ζάχαρη, και τα μάτια της ήτανε λυπημένα λυπημένα. Τη Λέλα δε θα την κάνανε στον φούρνο με πατάτες, έτσι είχε αποφασίσει ο Σωτήρης. Θα τη στήνανε μπροστά στον τοίχο του σπιτιού και θα περνούσε όλη η γειτονιά να τη φτύσει. Ο Πέτρος ντρέπεται να το ομολογήσει και στον εαυτό του ακόμα, μα σαν να χαίρεται που έφυγε η Λέλα και δε θα τη φτύσουνε.

Ο Γιαούρτερ δεν έφυγε ακόμη! Έρχεται κάθε βράδυ στο σπίτι της κυρίας Λεβέντη κι όλο κουβαλάει δέματα αποκεί μέσα. Μια φορά του έπεσε ένα

δέμα, καθώς το πήγαινε στο αυτοκίνητο, και σκόρπισαν στο πεζοδρόμιο μαχαιροπίρουνα, ως και μια μεγάλη κουτάλα της σούπας.

Οι Γερμανοί, όμως, αλήθεια φεύγουν! Άδειασε το σχολείο του Πέτρου, που το είχαν στην αρχή επιτάξει οι караμπινιέροι και μετά μπήκαν οι Γερμανοί. Δυο μέρες φορτώναν σε τεράστια καμιόνια όπλα και σιδερένια κιβώτια και ξύλινες βαριές κασόνες.

— Ρελτίχ Τούπακ, ξεφωνίζει ο Σωτήρης, άμα δει κανένα γερμανικό φορτηγό να φεύγει προς τη μεγάλη λεωφόρο με τις ρόδες ζουληγμένες από το βάρος.

Η Αντιγόνη λέει πως άμα ο Γιαούρτερ κουβαλήσει και το τελευταίο κουταλάκι και δεν ξανάρθει, τότε θα πει πως η Αθήνα είναι λεύτερη. Αχ, να 'φτανε αύριο κιόλας αυτή η μέρα!

Ο παππούς βαρέθηκε να περιμένει τον εγγλέζικο στόλο στο μπαλκονάκι και περιμένει τώρα ανυπόμονα τον Πέτρο να 'ρθει απέξω να του πει τα νέα.

— Η τάδε γειτονιά είναι λεύτερη! Λόγω τιμής, παππού! Δεν πατάει πια Γερμανός εκεί, λέει ο Πέτρος με μάγουλα κόκκινα από την έξαψη.

Είναι η γειτονιά που βρίσκεται το πλυσταριό-τυπογραφείο. Δυο μέρες ο Πέτρος δεν μπορούσε να πλησιάσει κατακέι. Γινόντανε μάχες. Σκοτώθηκαν έξι παιδιά από την παρέα του Μίλτου και τρεις Γερμανοί. Οι Γερμανοί δε φεύγουν έτσι. Τους πολεμάνε σκαλί το σκαλί, σπίτι το σπίτι. Τώρα στη λεύτερη γειτονιά ο Μίλτος και τ' άλλα παιδιά γυρνάνε με τ' αυτόματα. Στους τοίχους που έχει τρύπες από σφαίρες –εκεί που σκοτώθηκαν τα παλικάρια– πήγαν οι κοπέλες κι έχωσαν από ένα λουλούδι σε κάθε τρύπα, κι από μακριά μοιάζουν να άνθισαν οι τοίχοι και να ρίζωσαν τα λουλούδια μέσα στην πέτρα.

Στο πλυσταριό έχει πέσει πολλή δουλειά, που ο Μίλτος και οι άλλοι έχουν μερόνυχτα να κοιμηθούν. Τα μάτια τους είναι κόκκινα και γυαλίζουν σαν να 'χουν πυρετό. Ο Πέτρος γεμίζει τη θήκη του βιολιού να την πάει στη Μάρω.

— Πάρε κι αυτά να τα κολλήσετε στους τοίχους, κάποια καινούρια φωνή μίλησε.

Ο Πέτρος συνεχίζει να γεμίζει τη θήκη. Κάτι του θύμισε αυτή η λίγο βραχνή φωνή. Άπλωσε το χέρι του να πάρει τα χαρτιά που του δίνουν και τότε βλέπει το άλλο χέρι. Ένα μεγάλο σημάδι, σαν μπόλι, στη θέση του ρολογιού. Σηκώνει το κεφάλι, ο άλλος τον βλέπει.

— Πόσο μεγάλωσες. Δε σε γνώρισα. Παλικαράκι πια! λέει και τον σφίγγει στην αγκαλιά του.

Ο τρελός με τις πιτζάμες! Είναι μαύρος, λες και τον έχει κάψει ο ήλιος, κι αδύνατος... «Επικηρύσσεται αντί ενός δισεκατομμυρίου δραχμών...» Δε βρέθηκε ούτε ένας προδότης!

— Πρόσεχε, του λέει εκείνος, ενώ ο Πέτρος κλείνει τη θήκη του βιολιού του. Μην ξεθαρρευόμαστε πάνω απ' ό,τι πρέπει τις τελευταίες μέρες.

Είπε «τελευταίες μέρες», κι ό,τι έχει πει ο τρελός με τις πιτζάμες γίνεται πάντα!

— Παππού, είναι οι τελευταίες μέρες, έτρεξε να το προλάβει ο Πέτρος χαρούμενος.

Και σε λίγες μέρες τον φώναξε ο Σωτήρης.

— Τρέχα! Ο Γιαούρτερ ξεκουμπίζεται, τον είδα που έδινε τα κλειδιά στον ιδιοκτήτη.

Κατρακύλησαν κι οι δυο τις σκάλες και στάθηκαν στην ξώπορτα. Ο Γιαούρτερ είχε μπει κιάλας στο αυτοκίνητό του, είχε βάλει μπρος τη μηχανή. Ξεκίνησε κι ο Σωτήρης χύθηκε, τρέχοντας πίσω του.

— Ρελτίχ Τούπακ! φώναξε μ' όλα του τα πλεμόνια και μούντζωσε και με τις δυο παλάμες του.

Το αυτοκίνητο σταμάτησε απότομα, ο Γιαούρτερ κατέβηκε. Κάτι θα ξέχασε, συλλογίστηκε ο Πέτρος. Ο Σωτήρης σταμάτησε εκεί που βρέθηκε. Ο Γιαούρτερ άφησε την πόρτα του αυτοκινήτου ανοιχτή κι έκανε δυο μικρά βήματα. Δεν καλοκατάλαβε ο Πέτρος τι έγινε. Όλα πέρασαν σαν αστραπή. Το πιστόλι που έβγαλε ο Γιαούρτερ, η στριγκλιά του Σωτήρη, κι

ο Σωτήρης, ένα κουβαράκι τοσοδά, καταμεσής στον δρόμο. Για πότε βρέθηκε ο Πέτρος κοντά του! Έπεσε με τα γόνατα δίπλα στον Σωτήρη κι απόμεινε έτσι να τον κοιτάζει στα μάτια. Ο Σωτήρης έκανε ν' ανασηκώσει το κεφάλι.

— Τουπάκ, είπε με κόπο.

Πήγε να κλείσει πονηρά το μάτι, μα δεν τα κατάφερε, κι έπεσε το κεφάλι του βαρύ.

«Όχι!» ξεφωνίζει μέσα του ο Πέτρος. «Όχι, δε γίνεται! Τελευταίες μέρες! το είπε ο τρελός με τις πιτζάμες. Δε γίνεται να φύγει “αλλού” ο Σωτήρης τις τελευταίες μέρες. Όχι!»

— Μην τον κουνήσετε, λέει κάποια φωνή, ώσπου να 'ρθει ο γιατρός.

Είναι ο μπαμπάς του Πέτρου που μιλάει... Έχει μαζευτεί όλη η γειτονιά. Η μαμά του Πέτρου κλαίει και με μια πετσέτα άσπρη σκουπίζει το μέτωπο του Σωτήρη. Στο σχολείο, ένα από τα μεγάλα νούμερα του Σωτήρη ήτανε να παριστάνει τον άγνωστο στρατιώτη. Τα πιτσιρίκια γύρω του χάσκανε. Ξάπλωνε χάμω στην αυλή κι ακουμπούσε το πίσω μέρος του κεφαλιού του και τις άκρες των ποδιών του στις πλάκες. Όλο του το κορμί γινότανε μια καμάρα. Όπως ακριβώς ο άγνωστος στρατιώτης στο μνημείο που είναι στημένο στην πλατεία Συντάγματος. Μονάχα αντί για ασπίδα, που είχε ο στρατιώτης, ο Σωτήρης έστηνε στο πλευρό του ένα καπάκι από τον τενεκέ των σκουπιδιών. Τώρα ο Σωτήρης ένα κουβαράκι τοσοδά...

Τον θάψανε την παράλλη μέρα. Στο ίδιο νεκροταφείο που είχανε «πετάξει» τη γιαγιά. Θέλανε να κάνουνε την κηδεία μια μέρα πριν, μα γινόντανε μάχες γύρω στο νεκροταφείο. Τώρα το νεκροταφείο είναι λεύτερο, οι Γερμανοί φύγανε κι από κείνη τη γειτονιά, κι ο Σωτήρης μπορεί να πατήσει σε λεύτερο χώμα. Ήρθε και η μαμά του ντυμένη στα κατάμαυρα, με κάτι μεγάλα μαύρα γυαλιά και ο κύριος Γ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΒΟΥΤΥΡΑ-ΕΛΑΙΑ-ΖΥΘΑΜΙΝΗ, με μαύρη γραβάτα και μαύρο κρέπι στο μπράτσο. Έτσι γνώρισε, επιτέλους, ο πατριός τον προγονό του. Είδε ένα καλοχτενισμένο αγόρι, με χωρίστρα στο πλάι, με μακρύ παντελόνι, που

σκέπαζε τα τριχωτά και καταγρατσουνισμένα πόδια του. Του φόρεσαν, ακόμα, άσπρο πουκάμισο και γραβάτα. Ο Πέτρος θαρρεί πως τώρα θα ο Σωτήρης θα του κλείσει πονηρά το μάτι και θα του πει:

— Κοίτα πώς με κάνανε! Λιμοκοντόρο!

Πόσο θα 'θελε ο Πέτρος να στεκότανε μόνος του κοντά στον Σωτήρη και να του μιλούσε! Να 'τανε οι δυο τους και κανένας άλλος. Όπως τότε, με τη γιαγιά, που της σκέπασαν τα γυμνά της πόδια με μολόχες. Του Σωτήρη του έχουν φορέσει κάτι μεγάλα αντρικά παπούτσια, σχεδόν καινούρια.

— Ποιον «μεγάλο» θάβουνε κι έχει τόσο κόσμο; ρωτούσε η εκκλησάρισα.

Δεν ήτανε μονάχα η δικιά τους γειτονιά που ήρθε ν' αποχαιρετήσει τον Σωτήρη. Ήρθε κι ο Μίλτος κι η παρέα του, κι άλλες άγνωστες για τον Πέτρο παρέες, αγόρια και κορίτσια, φορτωμένα αγκαλιές λουλούδια. Ήρθανε κι οι τρεις τσαρίνες! Η πιο μεγάλη, η Μούρα, κρατάει έναν μεγάλο δίσκο με κόλλυβα, από αληθινό σιτάρι, κι ασημένια κουφέτα κι άλλα μικρά που σχημάτιζαν στη μέση του δίσκου ΣΩΤΗΡΗΣ.

«Θα τις φάμε στον φούρνο με πατάτες...»

Ο παπάς ψέλνει κι ο Πέτρος κοιτάζει τη «συμμορία» του Σωτήρη, που στέκονται όλα τα πιτσιρίκια παράμερα, κι έχουν καρφωμένο το βλέμμα στον δίσκο με τα κόλλυβα. Ξάφνου, λες και τους έδωσε το σύνθημα ο Σωτήρης, όρμησαν πάνω στον δίσκο. Άρπαξαν με τις φούχτες τα κόλλυβα και τα μπουκώνονταν στα βιαστικά.

— Αίσχος, είπε ο κύριος ΒΟΥΤΥΡΑ-ΕΛΑΙΑ-ΖΥΘΑΜΙΝΗ.

— Θα χαρεί η ψυχούλα του Σωτήρη, μουρμούρισε η μαμά του Πέτρου.

Ο παπάς τέλειωσε το ψάλσιμο και τότε ο Μίλτος κι η παρέα του άρχισαν ένα τραγούδι, το τραγούδι της Δροσούλας.

*Πάντα μπροστά μας
για μια καινούρια ζωή...*

Το τραγούδι το πήραν όλα τα στόματα. Ένα χαρούμενο, ζωντανό, τραγούδι, που δε σταμάτησε, παρά όταν πάνω από τον Σωτήρη είχε γίνει ένα βουναλάκι χώμα, που άνθισε και λουλούδισε αμέσως, γιατί η Αντιγόνη κι όλα τα κορίτσια το σκέπασαν με λουλούδια.

— Αίσχος να τραγουδούν στις κηδείες, είπε ο κύριος ΒΟΥΤΥΡΑ και πήρε τη μαμά του Σωτήρη από το μπράτσο και ξεκίνησαν να φύγουν πρώτοι.

Ο Πέτρος έμεινε τελευταίος. Ο ήλιος ήταν ζεστός, χωρίς όμως να καίει. Χρύσιζε ολόγυρα τους σταυρούς και τα μάρμαρα. Μπροστά στα πόδια του Πέτρου ήτανε σκορπισμένα μια φούχτα ασημένια κουφέτα. Έσκυψε και τα μάζεψε κι ύστερα έδωσε μια και τα πέταξε πέρα, όπως σκορπίζανε τις πρόκες που έσκαζαν τα λάστιχα των αυτοκινήτων... τότε...

— Ρελτίχ Τούπακ! λέει ο Πέτρος με σφιγμένα δόντια, πεισματωμένα, και σκουπίζει με την ανάποδη της παλάμης του τα δάκρυα που δε λέγανε να σταματήσουν να τρέχουν.

12 Οκτωβρίου 1944. Αν ήταν τώρα ο Θόδωρος, θα μπορούσε ο Πέτρος να γράψει στη ράχη του αυτή την ημερομηνία. Οι χελώνες ζούνε κι εκατό χρόνια, κι έτσι για έναν αιώνα τουλάχιστο θα 'ξερε όλος ο κόσμος πως μια τέτοια μέρα ελευθερώθηκε η Ελλάδα, απ' άκρη σ' άκρη...

Η Δροσούλα θα 'γραφε τώρα σ' ένα μεγάλο πανό με πράσινη μπογιά που δεν ξεβάφει τη λέξη ΛΕΥΤΕΡΙΑ. Της άρεσε αυτή η λέξη και θα την έγραφε μόνη της. Αν ήτανε ο Σωτήρης, θα σφύριζε τώρα του Πέτρου, θα κατρακυλούσαν τις σκάλες και θα βγαίνανε οι δυο τους στους δρόμους της λεύτερης Αθήνας.

Φύγανε οι Γερμανοί! Μάλλον τους διώξαν, πολεμώντας τους σκαλί το σκαλί, πόρτα την πόρτα. Οι καμπάνες χτυπούν! Από το ξημέρωμα άνοιξαν όλα τα παραθυρόφυλλα κι απλώθηκαν στα παράθυρα και στα μπαλκόνια σημαίες. Η μαμά κι ο Γκαριμπάλντι φτιάχνουν στα πρόχειρα μια σημαία

από ένα σεντόνι και γαλάζια κουρέλια. Η Ρίτα βγήκε από τον κρυψώνα της κι ήρθε, μόλις έφεξε, στην Αντιγόνη. Τώρα πια δεν έχει κανέναν άλλον, έξω από τη φίλη της, ίσως και τον θείο Άγγελο... Όταν αποφασίσει να κάνει απόβαση, να «ελευθερώσει» την ελεύθερη πια Ελλάδα. «Εγγλέζο ντεν έρτει.» Καλά το 'λεγε ο Γκαριμπάλντι. Όπου να 'ναι θα φανεί κι ο Γιάννης! Μια γυναίκα φώναζε στον δρόμο πως άνοιξαν οι φυλακές.

— Θα του το πεις του Γιάννη; πειράζει ο Πέτρος την αδελφή του.

— Τι να του πω; κάνει εκείνη πως δεν καταλαβαίνει.

— Πως τον ερωτεύτηκες.

— Μου π έ ρ α σ ε, λέει η Αντιγόνη. Τώρα δεν είμαι ερωτευμένη με κανέναν. Τώρα αρχίζει καινούρια ζωή.

Έχουν βγει οι τρεις τους με τη Ρίτα στο μπαλκόνι, κι η Αντιγόνη, έτσι όπως απλώνει τα δυο της χέρια, θαρρείς και θα πετάξει.

*Πάντα μπροστά μας
για μια καινούρια ζωή...*

Κάτω από το μπαλκόνι περνάει κόσμος με σημαίες και τραγουδάει.

«Όταν θα τελειώσει ο πόλεμος, Τσουένι μου...»

— Τέλειωνε με τη σημαία, Γκαριμπάλντι, να βγούμε στον δρόμο, ακούγεται από μέσα η φωνή του παππού.

Θα βγούνε στους δρόμους! Δε θα φοβούνται μην τους σημαδέψει κανείς, ίσια στην καρδιά. Ποτέ πια. ΠΟΤΕ ΠΙΑ.

Έχει ξημερώσει για καλά, ο φθινοπωρινός ουρανός έχει χρώμα μελί. «Το βαρέθηκα το μπλε παστέλ, Τσουένι μου.» Αν ήτανε ο Πέτρος ένα μικρό αγόρι, θα μπορούσε να φανταστεί τον Αχιλλέα να μπαίνει μέσα στην Αθήνα καβάλα στο άλογο με το γυμνό σπαθί στο χέρι... Και να στήνει το άγαλμα της Δροσούλας στην πιο μεγάλη πλατεία. «Να πεις στο Τσουένι, την πρώτη ελεύθερη συνοικία θα τη βγάλουμε Δροσούλα...» Ο Πέτρος,

όμως, είναι μεγάλος πια. Το κάγκελο του μπαλκονιού τού φτάνει στη μέση. Κάποιοι του γνέφουν από κάτω. Είναι η «συμμορία» του Σωτήρη. Έχουν φτιάξει από χαρτόνι τον Χίτλερ και μια κρεμάλα. Τραβάνε έναν σπάγγο κι ο Χίτλερ κρεμιέται. Ξελαρυγγίζονται στο τραγούδι:

*Ο Χίτλερ εμπατίρισε,
εμπατίρισε, εμπατίρισε.
Έφαγε κουκουτσάλευρο
μπομποτάλευρο
χαρουπάλευρο...*

— Έρχομαι, τους φωνάζει ο Πέτρος και κουτρουβαλάει τις σκάλες να πάει μαζί τους, κι ας είναι άντρας πια, δεκατριώ χρονώ!!

Παρίσι 1970